

ACTA
UNIVERSITATIS
CAROLINAE 1973

**HISTORIA
UNIVERSITATIS CAROLINAE
PRAGENSIS
PŘÍSPĚVKY
K DĚJINÁM UNIVERSITY KARLOVY**

ANNORUM A FUNDATIONE DCXXV FELICITER PERACTORUM MEMOR
UNIVERSITAS CAROLINA PRAGENSIS A. MCMLXXIII EDIDIT

OBSAH

7	Josef Tříška, Školské a notářské skladby, pozvání, rady a listiny. Scholastica et notaria dictamina, invitationes, documenta, litterae.
43	Luděk Rejchrt, Bratrští studenti na reformovaných akademiích před Bílou horou.
83	Karel Beránek, K otázce palatinátu (komitivy) pražské university (Nobiles de Lauro).
99	Eva Rozsivalová, K funkcí pražské lékařské fakulty ve zdravotnictví. (Záznamy v protokole lékařské fakulty z let 1727—1753).
121	Věra Strnadová, K charakteru práce hvězdárny v Klementinu na přelomu 18. a 19. století.
129	Jarmia Paroubková, K počtu studentů na pražské lékařské fakultě v letech 1818—1848
137	Věra Strnadová, Posluchači filosofického studia na Universitě Karlově v 1. pol. 19. století.
149	Josef Polák, Josef Václav Sládek (1845—1912) žák, student a učitel.

Materiály

181	Leningradská rukopisná bohemika. Bohemica manu scripta Leningradii asservata. Josef Tříška. Eduard Albert — Jaroslav Goll.
215	50 listů korespondence. Vydal Jaroslav Jedlička. Vzpomínky nejstarší české lékařky MUDr. Elišky Vozábové. Zpracovala Vlasta Roztočilová.

Referáty

275	K novější literatuře o gymnasiích. (J. Tř.)
276	Krakovské studentstvo v 19.—20. století. (r.)
278	Dzieje Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza 1919—1969. (r.)
279	Gerhard Oberkofler, Geschichte und Bestände des Universitätsarchiv Innsbruck. (Mi. S.)
280	Erwin Schmidt, Universitätsarchiv Giessen. (Mi. S.)
281	Karel Beránek, Školy a jejich písemnosti. (Mi. S.)
282	Archívní zprávy ČSAV č. 1—3. (J. D.)
283	Výroční zprávy středních škol 1820—1950. (r.)
284	Josef Hejnic, Českokrumlovská latinská škola v době rožmberské. (r.)
285	Strahovská knihovna V—VI, 1970—1971 (Ivan Hlaváček)

**ŠKOLSKÉ A NOTÁŘSKÉ SKLADBY, POZVÁNÍ, RADY A LISTINY
SCHOLASTICA ET NOTARIA DICTAMINA, INVITATIONES, DOCUMENTA, LITTERAE**

JOSEF TRÍŠKA

Třinácté až patnácté století dotvořilo a dovršilo pozdně středověkou vzdělanost, rétoricko-poetické druhy, listiny a jiné útvary. V písemnictví 13.—15. stol. prolínaly obecné rysy a znaky dobové (novost, utilitarismus, afekt), rozvíjelo se školství a notářství, university a vědy, studium přírodní a moralizace, působily italské a podunajské vlivy, žily latinsko-české vztahy, družiny a chudí žáci.

Vznikala nová rétorika (ars dictandi, epistolandi, pronunciandi) a literatura. V každém století působil významný notář: v 13. stol. Jindřich z Isernie, v 14. stol. Řehoř z Uherského Brodu, v 15. stol. Jakub Moleš; první dva byli i školskými učiteli a skladateli diktámin. V 13.—15. stol. se tvořily zvací listy k studiu. Od Karlovy doby vznikaly jednak didaktické spisy — rady Malogranatum a Cyrilův Quadripartitus (který složil Řehoř z Uherského Brodu), jednak filosoficko-teologické básně (De artibus lib. theologiae servientibus, Život sv. Kateřiny, Lepič, Kocovník). Konečně se věnuje pozornost listům a listinám z poč. 15. stol. (list kněze Jana Jírovi z Mlýna a veřejné instrumenty univ. notáře Jakuba Moleše).

Třetí část práce jsou Soupisy a texty (soupisy Malogranatu a aliterací i edice). Na závěr se připojuje bibliografie k universitám, k školským a literárním tématům i k scholastikům a notářům.

I. POZDNĚ STŘEDOVĚKÁ VZDĚLANOST

měla společné rysy a znaky v celé Evropě, zvláště střední. V 13. stol. se vystupňovaly tendence novosti. Martin Donnadiu podával *novos modos exponendi, deducendi, dilatandi sacram scripturam*. B. Gui aby kvalifikoval termín novosti, užívá sedmkrát slov *novus, noviter, novitas* (P. Amargier, Les Universités 140—1¹). Románskou epochu uzavírá a na přelomu dob zahajuje vrcholný středověk zaalpský Jindřich z Isernie. V universitním nacionalismu vidí nové a moderní rysy S. Hoyer (14—15) v 2. pol. 14. stol. Tento nový nacionalismus se vyznačoval stále se vyostřujícími rozpory mezi českým a německým živlem. Také S. Swieżawski (Filoz. polska 435n.) soustředil vědu a filosofii 15. stol.

do skupin novosti: novou logiku, novou fyziku, novou antropologii, novou medicinu, novou etiku a novou teologii. Komplexní termín „nové dílo“ byl častý v 2. pol. 14. a zač. 15. stol.: byly nové kroniky, nové písně a modlitby. Básník Mistra Lepiče slibuje hned v úrodné kvestii podávat inaudita, mirabilia, tj. nova. *Nová rada* byla „nová“ v nových souvislostech společenských a školských regimin, knížecích zrcadel a fabulí; název je v souhlase se všemi dobovými tendencemi novosti. (V *Nové radě* není stop po dvojí redakci -- stará a nová rada --, o níž se mylně dohadoval J. B. Čapek a kterou neodůvodněně snad přijímá i E. Petřů.)

V pražské literatuře a filosofii 2. pol. 14. -- zač. 15. stol. nacházíme rysy utilitarismu a praktikismu, které byly exordiem kulturních snah např. Klaretova Vokabuláře: *Utilitas iuvenum me compulit edere metrum*. O užitečnosti a potřebnosti se mluví často i v prolozích jiných děl. Tyto důrazné tendence praktikismu byly dále i v krakovské filosofii a teologii, jak zdůraznili ve Filozofii polské XV. věku Seňko, Włodek aj.

Cit afektu měl široký rozsah. Náboženský afekt, který byl jistým protikladem intelektu, byl uváděn v Malogranatu; jeho nesmírný vliv se mohl reflektovat i v krakovských Sentencích. O rétorickém afektu se psalo napořád v rétorikách.

Na artistických fakultách i školách se s triviem (a kvadriviem) poskytovalo vzdělání i v přírodních vědách a v přírodní filosofii. Základem přírodních znalostí byly Isidorovy Etymologie. Na nich byly založeny různé *Proprietates rerum* Bartoloměje Anglického a Alberta Velikého nebo různé anonymní *Proprietates animalium et rerum cum moralitatibus*, *Physiologus* atd. Z těchto přírodních a vědeckých znalostí vychází u nás Klaretův *Physiologarius*, ovzduší družiny Jana ze Středy, *Quadripartitus* a *Nová rada*. Toto ovzduší, kde přírodní typy měly svůj ustálený morální smysl, je vůbec na středoevropských universitách a školách i ve fabulistické literatuře. V zakládací listině vídeňské university z r. 1365 se tyto vědy shrnovaly jako *artes et sciencie naturales, morales et liberales* (Lhotsky 208). V anonymní řeči „*Unum corpus multi sumus*“ říkal krakovský rektor: *Ad hoc, ut adolescentum ingenia exercitentur, ideo facit* (sc. Universitas) *exercicia et lecciones naturales* (M. Kowalczyk, *Krakowskie mowy uniwersyteckie*, 1970, 62). Na pražské artistické fakultě vykládali přírodní filosofii Jenek z Prahy, Jan Isner, Petr z Drážďan aj. Mezi *artes liberales* byla leckdy již v 13. stol. počítána *sciencia medicinalis*. Řečí lékaři Hippokrates a Galenos byli autoritou *Quadripartitu*.

Moralita, moralizace a etické výklady byly rozšířeny v Čechách v 2. pol. 14. stol. a měly ovšem staré zárodky. Značný byl vliv Seneky i Pseudoseneky (Martina Brakarského, Jana Valského), Aristotelovy Etiky, mravoučné literatury, která byla zčešťována, atd. K školským moralizacím patřily myšlenky o *vera nobilitas*, o níž TřRul 13 a dále též Stanislav ze Skarbiměře

(Seňko, *Filoz. polska* 56). Termín *medicina spiritualis* jako nástroj reformace je též mj. v starším traktátu *Medicina spiritualis contra venenum peccatorum*. Pak je i u Matouše z Krakova (Seňko 39). Politické myšlenky (teorii státu) tradovala knížecí zrcadla, u nás též knížecí zrcadlo *De regimine principum* Michala Pražského. Výtky *tyranum, kteří kradou*, má Michal Pražský v 2. knize *De temperancia* v 5. kap.: *Qualiter per avariciam principes tyrannizant auferendo aliena*. Podobně odsuzoval knížata, kteří jsou druhy zlodějů, Stanislav ze Skarbiměře (Seňko 39). Myšlenky o *dobrovolné chudobě* byly v klášterní i mravoučné literatuře. Jsou v pětikostelích universitních kázáních i v *Nové radě*: *Voluntariam, non coactam paupertatem sustinuit Dominus* (A. Pécsi 199) -- *dobrovolně chudí* (NR 1797 Sýkora).

Filosofie, tj. svobodná umění, jako základ scholastických věd, tvořila různé komplexy a různě byla i dělena: 1) V základním pojetí to byl soubor trivium a kvadrivium. 2) *Triplex est philosophia: moralis, naturalis et loycalis* (TřLč 51). 3) *Physolophia est disciplina omnium rerum divinarum atque humanarum rationes probabiliter investigans et dividitur in theoreticam, practicam, mechanicam et logicam. Theorica interpretatur speculatione philosophiae, Gdaňsk Mar F 227, f. 87b*. Zde byla filosofie pojmem pro široký soubor věd včetně teologie.

Celá universita byla přirovnávána k organizaci, která má hlavu a údy: je to v PUK X E 24 (HUCP 7, 1, 1966, 52) a v krakovských kázáních Tomáše ze Stržepina, kde je přirovnání university k tělu širě rozvedeno. Pojmenování *universitas* (*sancta, alma, scholastica*) mělo různá synonyma, epitheta i výklady: *studium, schola, alma mater, gymnasium, universitas svatá obec, universitas pars christianitatis*. Pražská universita byla vzorem pro krakovskou a lipskou. Knihy pro mistrovský a bakalářský gradus na pražské universitě měly být čteny i na lipské universitě, stejně tak pražská statuta působila na lipská.

K vytvoření středověké latinské vzdělanosti přispěly různé oblasti evropské, z nichž si zde všímáme jen vlivů italských a působení podunají. Obě tyto oblasti na sebe navzájem působily a konkurovaly si. Italské vlivy a italismy k nám znovu přinesl ve 13. stol. Jindřich z Isernie. Italismy *veges, vernatinum vinum* a *balasius* jsou u Iserňana i v *Quadripartitu*. Italské vlivy působily na školskou a notářskou vzdělanost, na statuta i didaktické spisy. Boloňská statuta působila na pražská universitní statuta. Italismy jsou i v radách *Quadripartitu*. Zároveň však v *Quandripartitu* se ozval protifrancouzský odpor (*Inde furit ebrua Gallia, II 5*) a odpor k římské nenasytnosti (*insaciabilem voracitatem Romanam, bellicosa vi minime comparabilem, opulentus mundus ad se rapiendum undique irritatam effundit, III 7*).

Druhá pol. 14. a zač. 15. stol. je dobou kulturního rozvoje podunajské oblasti. V školských a universitních textech z této části Evropy jsou zmínky

o Dunaji jako o hlavní řece této oblasti. O Dunaji píše Quadripartitus, Píseň veselých chudinů i Jan z Šitboře v Ackermanu. Také v Pětikostelních universitních kázáních z 2. pol. 14. stol. je o Dunaji zmínka — lidová etymologie: *Danubius e copia nivium fertur vocari* (E. Petrovich, A. Pésci egyetem 207). V těchto kázáních je i zmínka o nepřátelství mezi Uhry a Čechy: *Hostile bellum est, quod geritur inter gentes, sicut . . . inter Ungaros et Boemos* (ibid.).

V poměru mezi mezinárodním a národním měly základní význam latinské české vztahy. Latinsko-česká jsou Decem precepta, Regimina sanitatis („*In Iano*“ — „*Ledna*“), Forme abiuracionis („*Ego iuro*“ — „*Já N. seznáv*“), koledy s biskupem a vánoční písně. Paralely jsou v reformační a náboženské literatuře a poezii. Někteří spisovatelé jsou bilingvní nebo jejich práce působí na druhé jazykové paralely: Jan z Berlína („*Iuxta suum libitum*“ — „*A ta panna stračička*“), Jakub Trch („*Usque modo tacui*“ — „*Truchle k nebi*“), Jošt z Rožmberka („*Dominus Iesus Luce ult.*“ — „*Spis králi Jiřímu*“).

K školám a domům (biskupským, kolejním) patřila čeleď nebo družina (familia). V dopisech Jana ze Středy máme mnoho zmínek o jeho biskupském domě v Kroměříži a biskupské družině. O tuto družinu (familia) se staral biskupův důvěrník, kroměřížský rektor — notář Řehoř z Uherského Brodu. Ke kroměřížské družině patřili úředníci, duchovní, písaři, hudebníci aj. Řehoř dohlížel na písaře a řemeslníky, propouštěl je z biskupských služeb, měl značnou pravomoc.

Také ke Karlově koleji v Praze patřila čeleď; o ní se píše v statutech v odd. o proboštovi, který čeleď přijímal i propouštěl (č. 3): *Praepositi erit familiam domus recipere simul et iusta causa repellere consulto tamen toto Collegio. Et si ex contentu in hac re Collegii consilium neglexerit, mercedem familiae non e communi fisco, ut mos est, solvere, sed e proprio tenebitur.*

K školám patřili dále chudí žáci (pauperes clerici). V universitních matrikách o takových studentech bývala poznámka *pauper* (tak např. o Stanislavu ze Znojma ve vídeňské matrice). Chudí žáci žili pouze ze své služby, neměli obročí nebo beneficium bylo velmi malé. Tito chudí klerikové podávali často ve 13.—15. stol. papeži suppliky o beneficia. V Pavii podle statut právnické university z r. 1395 (Statuti . . . della Univ. di Pavia, 1925) universita se starala o pohřeb chudých scholárů. Neměla-li universita peněz, vykonala se sbírka. *Et si in dubium contingeret revocari an scholaris mortuus dives vel pauper, hoc arbitrio rectoris et consiliariorum . . . duximus relinquendum* (cap. 98, p. 79). Charakteristiku chudých žáků podávala v l. 1471—90 třetí redakce Statut lipské FF: *Qui autem pauperes dicantur, sunt hii, quorum paupertas volgata et multis nota existit; vel si non volgata et multis nota, probari potest tamen literis authenticis suae civitatis vel aliorum aut per duos magistros, qui fidei iubeant* (Zarncke 397—8). Sociální pomocí chudých žáků byly koleje.

V třináctém až patnáctém století žila tradice zvacích listů k studiu. U nás ji zahájil Jindřich z Isernie, který napsal tři listy, jimiž zval žáky na Vyšehrad k studiu (RB 2, 2589, 2590, 2591). Jsou to zároveň chvály tří triviálních věd. Pocházejí snad z let 1273—4, kdy Jindřich sídlil na Vyšehradě. První list je výzva všem studentům pražského studia k studiu gramatiky. Zdůrazňuje libozvučnost slohu, význam gramatiky jako základ slohu vůbec a sociální cenu vzdělání. Vybízí: *a matris gramatice uberibus lac sugite primitivum*; nakonec doporučuje sebe jako učitele. Druhý list chválí žákům pražského studia logiku, kterou popisuje jako vědu rozumovou. Mluví o *litigiosi garrulitas sillogismi*. Logika je pravé světlo, které osvětluje každého člověka. Ač je předmět logiky vysoký, užívá Isernian prostředního stylu. Třetí list vynáší rétoriku pro ty, kteří chtějí být notáři nebo obhájci při. Rétorika je uměním skladatelským, stylistickým, literárním. Uvádí obrazně tři druhy řeči: *deliberativum, iudiciale, demonstrativum*; pět částí rétorického postupu: *inventio* atd.; tři druhy stylu. Rétoricky navrhuje soloecismy a barbarismy. Nakonec doporučuje, aby se studenti dali vésti cestou rétoriky.

V pozváních k studiu se pokračovalo od založení pražské university. Z Karlovy doby je formule *Invitatio ad studia imperialis*. Je to pozvání řeholím, aby určily vhodné osoby z řeholí k studiu a k dosažení mistrovství teologie (H. Jireček, CIB II 3, 1889, 257).

Zvací listy k studiu byly dále zařazeny v rétorikách a formulářích 2. pol. 14. a zač. 15. stol. Jedním takovým pozváním je prózaický zvací list gramatiky pražským studentům. Gramatika si stěžuje na nepřízeň doby a opomíjení elokvence. Proto vybízí scholáry a studenty k studiu ozdobné výmluvnosti a rétoriky a ukazuje i sociální výhody (přijetí do knížecích rad).

Po husitské revoluci, v l. 1420—44, kdy činnost pražské university poklesla, se vzpomínalo na starou slávu university a ozývaly se hlasy pro povznesení university. Snahy po nápravě proklamovalo diktámen ve jménu Zikmundově z l. 1420—37. List úvodem nařiká nad zkázou university a chce její nápravu. Uvádí slavné žáky university, slibuje obnovu privilegií. Pražské universitě přikládá větší kulturní význam než římské církvi. List v čele se Zikmundovým jménem užívá rétorického stylu: má zvolání, anafory, hyperboly, obrazy. Ukazuje k diktátoru z pražského universitního okruhu.

List pražské university z r. 1444, psaný již za lepší situace university, se odvolává na universitní privilegia a autoritu, mluví o současné podpoře university po stránce hmotné a končí přáním obnovy staré slávy university (HUCP 11, 1970, 1971, 38—39).

není jednoznačný, znamená „opsal“ anebo mylným nebo fingovaným výkladem „sepsal“.

Jazykem Quadripartitu jsem se zabýval v LF 77, 1954, 245–7 a v TřLč 15; r. 1964 jsem pořídil lístkový diferenční slovník ke Quadripartitu pro Slovník středověké latiny českých zemí, kam byl tento můj slovník vřazen. O jeho části pořídil 4. 3. 1964 posudek B. Ryba, který dal také k excerpti Quadripartitu jako jazykové památky českého původu pro uv. Slovník podnět a žádal zachycovat odchýlné vazby slovesné j. *accelero ad, anhelu ad*. V souhlase s mnoha badateli (z žijících zvláště s Ed. Wintrem, F. Seibtem aj.) jsem hájil podle závažných zmínek v textu Quadripartitu o Dunaji a o bertě — perchtě i z jiných důvodů jeho podunajský, středoevropský a český původ.

O stylu Quadripartitu, zvláště o annominacích a o jeho zařazení do vývoje českého rétorického stylu, je naposledy v TřRul 48–51.

Jako veřejný instrument notářský byl nakonec konsignován *signo et nomine consuetis (et solitis)*, tak někdy k literárnímu (alegorickému, fabulistickému) diktáminu bylo připojováno *symbolum*. *Signum et nomen* je u veřejného instrumentu Řehoře z Uh. Brodu r. 1372. U Quadripartitu bylo *symbolum — Cyrillus episcopus* — značka, o které píše Jan ze Středy Řehořovi v dopise *Dum iuxta*. Toto symbolické označení dal Quadripartitu jeho diktátor Řehoř, a to podle cyrilské fikce u třetího listu jeronymské skladby, kterou Jan ze Středy věnoval Karlu IV. a pak přeložil do němčiny pro moravskou markraběnku. S jmennou značkou *Cyrillus* bylo v rozporu *Bonihannes*, který neměl s Cyrilem nic společného. Cyril nevznikl samozřejmě z Bonihanna, Bonihannes se jazykově nemohl změnit v Cyrila. Podobně jako v dopise *Dum iuxta* bylo vynecháno *nomenque tuum* i s Vergiliovým veršem, jméno původního autora Řehoře bylo u Quadripartitu potlačeno a knize dáno symbolické označení Cyrilovy autority. Cyril (k němuž byla připojována dubleta Guidrin atd.) je původní jmenné označení, znamená, značka symbol, signum, insigne, Zeichen, editor Quadripartitu.

M. Řehoř z Uherského Brodu byl synem Petra z Uherského Brodu. Narodil se nejpozději r. 1331. Soudím tak z toho, že r. 1356 je veřejným notářem, a muselo mu být aspoň 25 let. („*Prohibetur minor XXV annis, quoniam in minori etate nemo debet eligi ad aliquam dignitatem secularem vel ecclesiasticam*“ — Ordo iudiciarius — De iudicibus ordinariis PUK IV A 5, f. 5). Po prvé vystupuje na veřejnost v Brně 4. února 1356 jako svědek: *presentibus... Gregorie notario publico testibus* (CDMIX č. 6). V Kroměříži ji 12. 12. 1372 *Gregorius olim Petri de Hungaricali Broda, clericus Olomucensis dyocesis, publicus auctoritate imperiali notarius*, skladatelem listiny Jana ze Středy (CDM X č. 172). Mistr Řehoř byl *rector scholarum* v Kroměříži, *notarius civitatis Chrem-sirensis* 1383, *commissarius* 1383, *feodalis* 1385, *notarius actorum* (písař manuský) 1386. Svědkem při ověřování listiny je 3. 11. 1397. Byl člověk velkého

nadání a literární vzdělanosti. Velké bylo přátelství staršího Jana a mladšího Řehoře. M. Řehoř, člen kroměřížské družiny Jana ze Středy, skládal jako notář listiny a jako učitel sbírku mravoučných bajek. Podle dopisu Janova Řehořovi *Dum iuxta — Gregorius dicit virtuosam sapienciam*, skládá *Speculum sapiencie seu Quadripartitus virtutum*. Za skladatele Quadripartitu pokládám v souhlase s F. Ryšánkem Řehoře z Uh. Brodu. Charakteristika Řehořova *semper vigilans prudens* (Piur 131) je i v stylizaci Quadripartitu *semper vigilante prudencia* (II 5).

Cyrilli Quadripartitus, jež složil Řehoř z Uherského Brodu, se dostal druhotně i do Itálie a do souvislosti s Boniohannovým, Petrarkovým a Boccacciovým jménem. U Petrarky a Boccaccia jde o běžné falešné autorské atribuce. Je uváděn i v souvislosti s italským dominikánem Boniohannem z Messiny. O Boniohannovi není soudobých a středověkých dokladů a jistých životopisných dat. Vratkým dohadem jej novověcí dominikánští bibliografové teprve od 16. stol. kladli k r. 1343 (?). Toto zcela hypotetické datum není doloženo soudobými přesnými prameny. Pro léta 1331–1342, kdy již žil Řehoř z Uherského Brodu, přítel Jana ze Středy (nar. kolem 1310), nevíme nic o existenci Boniohannově. Není dokladů, že Boniohannes byl starší než Řehoř. Kromě hypotetického životopisného data připisují dominikánští bibliografové, R. Sabbadini, T. Kaeppli a J. Ludvíkovský Boniohannovi *Quadripartitus*. Boniohannovi obhájeci neprovedli srovnání spisů, které Boniohannovi přičítají: *Expositio super „Missus est“* a *Quadripartitus*. Mimotextová atribuce Quadripartitu může označovat Boniohannovo falsum, spurium, novou fikci nebo to, že Boniohannes opsal *Quadripartitus*. V třech Boniohannových *Quadripartitech* chybí také symbol *Cyril* a v E IV 124 chybí 2. a 4. kniha *Quadripartitu*. *Quadripartitus* ve Vat. lat. 4462, o který se hlavně Boniohannovská domněnka opírá, není přesně datován; Ludvíkovský jej klade do 14. stol. Kaeppliho datování Vat. lat. 4462 do let 1337–47 je nepodložené, neboť erb, podle něhož se Kaeppli snaží datovat, mohl být malován pro dědice a nástupce původního majitele erbu po celé 14. stol., kam se také rkp. obvykle datuje. Ilustrace mnicha u Vat. lat. 4462 je jev nejméně druhotný, patří k nejednoznačnému incipitu, ne textu, Ludvíkovský nepíše nic o rádobém hábitu mnicha, a tak ilustrace nedosvědčuje nijak ani jmenovitě autora. *Quadripartitus* neukazuje k skladateli mnichu, protože je v něm spíše protimnišská a protikněžská tendence (TřPř 1, 10), ani k jeho adresnému synovci. *Quadripartitus* byl plodem školského ovzduší. Ani Boniohannes ani Vat. lat. 4462 nejsou prokazatelně starší než Řehoř a středoevropské rukopisy. Boniohannes není původce *Quadripartitu*.

Zvací a reklamní prvky byly u nás v naučné literatuře již u Jindřicha z Isernie ve zvacích listech vyšehradských. Slavný Klaret má zvací i reklamní prvky v próložích Bohemáře (*Ad cognoscendas virtutes vocabulorum mentes cunctorum properent*) a Glosáře (*Accedant pueri*). Reklama *Quadripartitu*

„snadné a příjemné naučení“ se naznačuje v prologu: *ut intelligas clarius, addiscas facilius, gustes suavius, reminiscaris tenacius*. Reklamou Quadripartitu pro svět bylo i proslulé jméno Cyril.

Je známo na sto rukopisů *Quadripartitu středoevropského původu* (moravika, bohemika, silesiaka, austriaka, bavarika, saxonika, polonika), *Středem šíření rukopisů byla moravská družina Jana ze Středy*. Podle PUK XI F 10 dal si Quadripartitus zhotovit (*censuit fieri*) Jan ze Středy; z Janovy družiny se šířil Quadripartitus s označením editora Cyrila. Tři románské rukopisy uvádějí: *Quadripartitum scripsit Boniohannes*; o několika málo dalších italských a románských rukopisech nejsou bližší potřebné údaje stejně jako o dalších rukopisech středoevropských. Původní rukopisy *Quadripartitu* jsou středoevropské, druhotné jsou italské a románské. Pro původnost středoevropských rukopisů svědčí původní oslovení prologu *fili mi karissime* a užití symbolu Cyril. Nepůvodnost italských rukopisů dokazuje rozpornost určení *filio — nepoti* a defektnost (vynechání symbolu Cyril).

Quadripartitus prvotně působil také v česko-moravských, pražských a sousedních střediskách, v pražských rekomendacích, v diktámínech, bajkách i na citace u Jana z Mýta.

Stejně *Nová rada* je z toho druhu alegorických pravení — diktámin, u kterých se pravá jména skladatelů — diktátorů neuváděla. Vlastní jmenné atribuce u scholastických diktámin nutno prověřovat. Smil Flaška jako autor *Nové rady* je mezi českými středověkými básněmi, veskrze anonymními, výjimkou. *Nová rada* je blízká okruhu rádců Karla IV. z družiny Jana ze Středy a jak bylo již prokázáno, souvisí jako mladší paralela se starším *Quadripartitem*. Je to rada Václavu IV. Nepokládám za zcela spolehlivé písařské a pozdější údaje o autorství Smila Flašky. Smil byl odpůrce Václava IV. a ne jeho rádce. Již J. Jakubec zdůraznil, že „dílu Flaškovu chybí vnitřní pravdivost života skladatelova“. Není vnitřních důvodů ani soudobých svědectví pro Smilovo autorství u *Nové rady*. Individuálních vztahů *Nové rady* k Smilu Flaškovi nebylo. Soudím, že *Nová rada* vznikla po smrti Karlově, na počátku Václavovy vlády, nikoli až v letech devadesátých.

3.

Rozvoj pražské artistické a teologické fakulty vyvolal potřebu a podnítil vznik různé školské literatury veršované i prózaické, filosoficko-teologických básní. O to se postaral v první řadě Klaret a jeho družina. Ve *Vokabuláři* zpracoval Klaret sedm svobodných umění, pak fyziku, teologii aj. V 2. pol. 14. stol. vzniklo u nás básnické zpracování o svobodných uměních a teologii; je to báseň o sedmi svobodných uměních, sloužících teologii. Již svým začátkem „*Demonstrandum*“ ukazuje nejen na příbuznost ke *genus demonstrativum*, ale aliterací se vztahuje

k rýmovým slovům *divine* a *doctrine*, tj. teologii a artistice. Obsahově charakterizuje *Demonstrandum* sedm svobodných umění, jež jsou nevyhnutelné pro vzdělanost, a nakonec teologii, k níž všechno směřovalo. Každému svobodnému umění se věnují tři čtyřverší. Na první místo položil básník dialektiku (nikoli gramatiku). U gramatiky, kterou uvádí na druhém místě, vypočítává jako znaky pravidla jazyků, pořádek písmen v slabikách, znění slabik a pádovou flexi. Úkol gramatiky je vytýkat chyby (*soloecismus* a *barbarismus*) a vysvětlovat způsoby a povahu (slov) v pravidlech. Jako úkol gramatiky uvádí dále spojování slov (substantiv a adjektiv, jmen a gerundiv). U rétoriky jmenuje báseň druhy (*demonstrativum, deliberativum, iudiciale*), uvádí užívání přísloví, básnický půvab, orální funkci. Dále charakterizuje básník kvadriviální vědy; u popisu hudby se dochovaly jen dvě strofy, třetí asi chybí. Báseň je chvála a doporučení svobodných umění a teologie, ukazuje souvislost středověké filosofie a teologie, čtyřveršové strofy spojuje vždy jedním koncovým rýmem. Do scholastického hnutí se zařazuje prvky reklamy a chvály věd.

Srovnáme-li *Klaretův Vokabulář* a *Demonstrandum*, vidíme shody i rozdíly. Shody plynou ze společných pramenů, tj. z příruček artistů, jsou ve volbě vědeckých termínů, dvojic atd. Klaret položil v triviu důraz tradičně na gramatiku, kterou se obsáhle zabývá; *Demonstrandum* dalo na první místo logiku a neprovádí výčty gramatických kategorií. Rétorika u Klareta vypočítává barvy (zvláště figury) podle Herennia; *Demonstrandum* spíše jen popisuje rétoriku. Dialektika — logika u Klareta a v *Demonstrandum* je shodně popisována podle těchto pojmů: *predicatum est druhohlas dictum, sed subiectum prvohlas... Terminus slova est, signum znamenie dicta... příhodná contingens est... Post siloismus slůčičeř... Argumentacio pokušenje... locus est potvrzenie maxima tum*. Klaretův *Vokabulář* 186—7, 192, 196—7, 212, 215—6 se shoduje s verši *Demonstrandum* 9—10, 12—14. V kvadriviu uvádí *Demonstrandum* na prvním místě aritmetiku, Klaret hudbu. U geometrie Klaretův v. 246 *Ast superficies hladplesk, kútek angulus fiet* se srovnává s veršem *Demonstrandum* 54. Astronomie je u Klareta i v *Demonstrandum* důrazně na závěrečném místě. Je tedy samostatně, ale s jistými analogiemi zpracován vztah mezi artes a teologií v Klaretově *Vokabuláři*, v *Demonstrandum* i v *Magisteriu Christi in septem artibus liberalibus* Jindřicha z Hanoveru.

České artisticko-teologické básně jsou zvláště tři: *Život sv. Kateřiny*, *Mistr Lepič a Kocovník*. Jsou prolunty různými alegoriemi a ukazují vliv artistické a teologické fakulty, jistě pražské. Verše z *Života sv. Kateřiny* 101—105 o *múdroštiech... podobenstvím* (=similitudine) označují filosoficko-teologické nauky, které nověji vykládal Tříška, Lč 51 a nepřesvědčivě Lehár, SaS 33, 1972, 324. Školský ráz *Mistra Lepiče* je podtržen úvodní kvestií *Slýchal-li kto práv při vieře*. Je to paralela otázek *Utrum* (nesčetných ve filosoficko-teologických universitních kvestiích) a obratu *fide recta* (zdůrazněného např. v *Quadri-*

partitu I 2). Kocovník hned v exordiu oslovuje universitní mistry: *Znamenajte všichni mistři* (=Attendite omnes magistri).

K scholastickým textům nutno připojit historický exkurs o trojčlenných a dvojčlenných aliteracích (*litterarum allusiones*). Raně scholastické aliterace v próze bývají trojčlenné, pozdně scholastické aliterace v poezii bývají dvojčlenné (trojčlenné jsou zde výjimkou). Aliterace jsou zvuková ozdoba, ale mají i funkci významovou (hesel, sousloví), zvláště prolínají-li se s annominacemi. Podle podobných annominací a podle podobných trojčlenných aliterací u Kristiána a u Brunona (i u starých legend) možno usuzovat na paralelnost a soudobost rétorické praxe obou autorů, tj. z konce 10.—11. stol.

U Kristiána i Brunona jsou aliterace v souhláskách *c, p, s, r, d, t, v* i v samohláskách *a, i*. V aliteracích se vyskytují někdy i společná slova. U obou autorů je čtyřčlenná aliterace u *p*. Vzácné aliterace jsou u Kristiána s *h* a *e*, u Bruona s *n* a *q*. Aliterace od Kosmy do Jindřicha z Isernie — stejně jako annominace — pokračují v raně scholastických a románských tradicích.

V pozdně scholastické literatuře 2. pol. 14. stol. bývají aliterace ornamentální i významové, často dvojčlenné, vzácněji trojčlenné. Dvojčlenné aliterace jsou v Mistru Lepičovi, v Kocovníku, v Písni veselé chudiny, v Životě sv. Kateřiny (zde vzácné *b*) a v Demonstrandum. Dvojčlenné aliterace s *j* jsou v Kocovníku, v Lepiči a v Kateřině, aliterace s *k* jsou v Lepiči a v Kateřině, aliterace s *o* je v Kateřině a v Demonstrandum. Vzácně ozdobné trojčlenné aliterace jsou v lat. rétoricko-poetické literatuře 2. pol. 14. stol.: u Jana ze Středy (*f*), v Quadripartitu (*l*) a u Jenštejna (*f*).

4.

Ars dictandi, notaria, rethorica, ars epistolandi dosahovala v 13. stol. v Itálii a v Languedoc již svého středověkého vrcholu. Jako třetí v pořadí trivium byla nutná pro úředníky, notáře, rektory škol, pedely atd. V českých zemích se rozvila rétorika v 13. stol. zásluhou rétora a notáře Jindřicha z Isernie a ve 14. stol. v okruhu Jana ze Středy, kde působil rektor a notář Řehoř z Uherského Brodu. Z konce 14. stol. a zač. 15. stol. je významný notář a písař žatecký a pražský Jan z Šitboře, autor Ackermana.

Jednou z výsad scholastické společnosti byla *libertas scholastica*, která záležela mj. v nezávislosti na světských soudech (E. Dalaruelle, *Les Universités* 30—33). To se dokládalo např. v právní příručce *Cursus seu registrum civilium sententiarum: Item omnis scholaris sub iugo habens tonsuram scolasticam, iudex ipsum non licet iudicare, sed rector scole ipsum iudicet* (KNM IV B 18, f. 38b). Podle statut Karlovy koleje *Praepositus Collegii super omnes collegas iurisdictionem habet* (č. 8). Listy a listiny z počátku 15. stol. osvětlují dále epistolografii, no-

tářskou a literární činnost, život, poměry a vztahy majetkové, veřejné a školské, v kolejích i na universitě. List kněze Jana Jírovi z Mlýna, studentu pražské university v Karlově koleji z poč. 15. stol., se týká soukromých záležitostí finančních a praktických; je zajímavý makaronským přimíšením několika českých frází.

Významným notářem universitním, veřejným a církevním officia v l. 1412—1429 byl Jakub Moleš. Je znám deseti notářskými instrumenty, z nichž dva lze předpokládat. Kulturně zajímavý instrument (č. 5) z 18. 11. 1420 je o prodeji Repertoria morálního Petra Berchoria. V zlomku listiny č. 6 o placení zadržného platu škoře u sv. Martina ze Zdi z domu na Pohořelci nebo na Hradčanech asi z roku 1421 se nálezem universitního soudu, kde figuroval rektor jako universitní soudce, nařizovalo platit úrok 36 grošů jmenované škoře. Cenné je narovnání o zpupném dvoře v Počernicích z 30. 12. 1429 (instr. 10) mezi Martinem z Lipce a kolegiáty Karlovy koleje Jakoubkem ze Stříbra a Buzkem z Kdyně.

III. SOUPISY A TEXTY

1.

MALOGRANATUM

Autor: Abbas monasterii Aulae regiae. Liber coll. a doc. Petro Pageniensi, abbate monasterii Aule regie Cist. ord. (Cm 6984). Auctor non est Gallus, abbas monasterii Aulae regiae, nec Mattheus.

Opus: Expositio de religione mystica ad modum dialogi patris cum filio.

Tempus: Circa dimidium saec. 14.

Initia: I. liber: „*Et dabo tibi mustum malorum granatorum* (Cant. 8). *Spiritus sanctus sua benigna inspiracione ac graciosia visitacione*“ (prologus). „*Notandum quod opus subsequens seu liber seu tractatus intiturlatur Malo granatum*“ (tabula seu registrum). „*Fili, accedens ad servitutem Dei, sta in iusticia et timore* (Eccli 2, 1)“ (prohemium). „*Sancta trinitas, pater et filius et spiritus sanctus, unas omnipotens deus*“ (1. cap.). II. liber: „*Recepta (ergo) informacione a te, pater, et doctrina salubri de statu penitencium seu incipiencium, nunc instrui desidero de statu proficiencium*“. III. liber: „*Postquam (igitur) informatus sum a te, o pater, de statu proficiencium, nunc de statu perfectorum instrui desidero*“.

Admont 308 :: 15. s. — Altenburg AB 13 B 1 (I.), AB 13 A 21 (I., II.). — Bamberg Theol. 47, f. 1 — 413, Q III 15. — Basel A V 31, B XI 12, f. 61a — 72b (excerpta) — Berlin — Dahlem lat. fol. 769 :: 1441, lat. qu. 649, f. 2 — 201b (I.) lat. qu. 643, f. 36b, 84b (excerpta), lat. theol. fol. 530, f. 81 (Recollecta ex Malo granato). — Bratislava Měst. arch. E — L—9 [olim Kapit. 57], f. 1a :: 1410. — Brno St. arch. G 10 č. 355, f. 1a :: 15. s. (I., II., init. deest). UK Mk 12 :: 2. dim. 14. s. (II.), Mk 40, f. 1b :: 2. dim. 14. s. (III.). — Cambridge Corpus Christi College 536 (I.—II.). — Covington (Virginia) The Library of Harry A. Wolton Jr A 902 :: 15. s. — Erlangen 359, 366 — Gdańsk Ms 1980, f. 203 — 216 (summa ex 1. libro), Mar F 270 :: 14.—15. s. (I.). — Göttweig 446 [243] ::

14. s., 243 [248] :: 1423 [I.—II.], 270 [290] (I., III.) :: 1422, 273 [293] (I.—II.) :: 1412—3, 274 [294] :: 1424 (II.), 470 [306] (excerpta). — Graz UB 603 :: 1455, 1014, f. 1a :: 15. s., 1085, f. 8a. — Herzogenburg 10 :: 15. s. (II., III def.). — Kaliningrad CCCXLVI, f. 1a—172a (desideratur). — Kiel 32 (I.), 34 :: 2. dim. 15. s. (I.—II.). — Klosterneuburg 241, f. 145a :: 14.—15. s., 385 :: 1388 (I.—II.), 386, f. 1 :: 15. s. (III.), 575 :: 1421 (III.). — København Gl. kgl. S 67 :: 15. s., Gl. kgl. S 68 :: 1468. — Kórník 119, f. 202b :: 15.—16. s. („Hec III in lib. Malogranati XXXVI cap.“, extractum). — Kraków BJ 1307 :: 1402, 1448 :: 1462, 2186 :: 15. s., 2240 :: 15. s. (II.), 2392, p. 664 :: 15. s. (III.). — Kues 110, f. 1a (I.), 111, f. 1a (II.—III.). — Leipzig UB 650, 651, 652. — London University College Lat. 21 :: 1 dim. 15. s. (I.). Melk 157 (C 35) :: 1442. — München Clm 2806 :: 1471 (I.—II.), Clm 3036 :: 15. s., Clm 5009, f. 76b :: 15. s., Clm 6984 :: 1469, Clm 8828 :: 15. s., Clm 9728, f. 288 :: 15. s., Clm 15184, f. 200 :: 1481 (extracta), Clm 17453 :: 1451, Clm 18072 :: 1483, Clm 21653 :: 15. s., Clm 22376, f. 25 :: 15. s., Clm 23688 :: 1461, Clm 27472 :: 1657. — Nürnberg Stadtbibl. Cent. I 89 :: 1451, Cent. I 90 :: 1455, Cent. I 91 :: 1460, Cent. VII 33 (excerpta). — Olomouc Kapit. 415, f. 3a :: 1390 (I.—II.), 424, f. 3a :: 1380—1400 (III.), 427, f. 1b :: 14. s. exeunt. (II.). — Olomouc UK M I 267, f. 84a :: 14. — 15. s. (Flores Malogranati), M II 126, f. 1a :: 1407—53, M II 147, f. 1a :: 1387 (I.—II.), M II 148, f. 1a :: 1393, M II 198, f. 1b :: 1412, M I 264, f. 206b (II.—III.) :: 1455. — Otago (New Zealand) Libr. Univ. MS 12 (I.—II.) — Pelplin 163 (160) :: 14.—15. s. (I.—II.), 164 (161) :: 15. s. (III.). — Poznań arch. archidiecez. Ms 109, f. 32a (fragm. II.). — Praha Kapit. B 17/1, f. 169b :: 1. dim. 15. s. (excerpt.), B 79, f. 39a :: 15. s. ineunt (excerpt.), C 80 :: 1403, N 50, f. 191a :: 2. dim. 15. saec. (excerpta), O 50, f. 11a :: 1. dim. 15. s. (excerpta). — Praha KNM XII D 18, f. 1a :: 15. s. (I.—III.), XII E 6, f. 1a :: 1385, XII E 12 :: 15. s. (II.). — Praha UK I D 25 :: 14.—15. s. (III.), I F 2 :: 2. dim. 14. s. (II.), IV D 15 :: 14.—15. s. (III.), V F 21, f. 82a :: 14 s. exeunt. (excerpta), VII D 16, f. 1b :: 1385, VIII B 30 :: 14. s. exeunt. (III.), VIII D 13 :: 1411 (I.), IX A 7 :: 14. s. exeunt. (I.—II.), IX E 13, f. 97a :: 14. s. exeunt. (excerpta), XII A 15 :: 14.—15. s. (I.—II.), XII C 12, f. 5b :: 2. dim. 14. s. (fragm.), XIII D 21 :: 1382 (I. et fragm. II.), XIV C 27 :: 1383 (III.), XIV D 14 :: 1385 (I.—II.), XX B 13, f. 23a :: 15. s. (I. sine init.), Krumlov 53 :: 1. dim. 15. s., Osek 50 :: 2. dim. 14. s. (I.—II.), 43 G 81, adl. 1 :: 2. dim. 14. s. (I.). — Rein Cod. 34, Cod. 34a. — Salzburg St. Peter :: 1419 — Seitenstetten CXXV chart. fol. s. XV. — Schlägl 111 (Cpl. {456. a.} 28) :: 15. s. (I.—II.). — St. Florian XI 83 :: 15. s. — St. Paul Hospit. membr. 15, chart. 58. — Székesfehérvár bibl. episc. Ms 118 E 37 :: 14.—15. s. — Trier Stadtbild. 623, f. 1, 723, f. 1, 742, f. 1 — Třeboň A 6, f. 120a :: init. 2. dim. 15. s. (excerpta). — Uppsala C 606 (I.—II.). — Vorau 361, f. 161a. — Vyšší Brod 80, f. 222b, CXLIV :: 2. dim. 14. s. — Wien NB 3712 :: 1420 (I.—II.), 3713, f. 2a :: 1453 (III.), 3999 :: 15. s., 4375 :: 1384 (III.), 4619 :: 15. s. (I.—II.), 15417 :: 15. s. (pars). Wien Scot. 349 :: 15. s. — Wiesbaden LB 9. — Wilhering 103/8, f. 233b—240b, — Wolfenbüttel 552 (II.), 291, 2858. — Wrocław BUI F 167, f. 118a—127b (III.), I F 298, f. 1a :: 1392 (I.—III.), I F 299, f. 1a :: 1402—3 (I.—III.), I F 300, f. 1a :: 1412—14 (I.—III.), I F 301 (I.—III.), I F 302, f. 1a :: 1. dim. 15. s., I F 303, f. 1a—83 :: 1. dim. 15. s. (I), I F 304, f. 1—2 :: 15. s. (fragm.), I F 305, f. 1a :: 1. dim. 15. s. (II.), I F 306, vol. I (II.), vol. II. (III.) :: 1. dim. 15. s., I F 307 :: 2. dim. 14. s. (III.), Mil II 95, p. 7—197 (I.—II.), Mil II 104 (III.). — Deleta Varsovio-Leningradensia: Lat I F 114, Lat I F 115, Lat I F 116 (II.), Lat I F 117, Lat I F 193 (I.—II.), Lat I F 207, f. 264, Lat I F 113 (I.—III.) :: 1410, Lat I F 131, f. 59a (excerpta), Lat I F 311 :: 1468, Lat I O 28, f. 218a.

Excerpta s. extracta: 1. Sanderus de Rambow, Excerptum Malogranati. Lit.: TřLč 16. — TřPř 1, 11. — TřRul 113 nr 8. 2. Mathias de Janow, Determinacio (Regulae,

lib. III. tract. 3. Determinaciones s doctorum pro cottidiana vel crebra communione sacramenti altaris). Lit.: TřRul 223.

Incunabula: Köln a. Rein, 1476 (Kallab). Strasburg, H. Eggstein, s. a. (Hain 7449), 1431 (Hain 7450). 1487 (Hain 7451) Praha UK 41 E 12. Praha Strahov D O II 13. Incun. Polon. 2274—5.

Deutsche Übersetzung: Nürnberg Stadtbibl. Cent. VI, 46f, f. 73a—111b (I.—II.).

Lit.: V. Kallab, Malogranatum a jeho původce, VKČSN 1911 nr 4. — A. Neumann, List Dětricha Zbraslavského k cistercienkám starobrněnským, Hlídka 40, 1923, 10 — Český slovník bohovědný 4, 1930, 408—9. — Winter, Frühhumanismus 56. — P. Hamanová, Objev gotické vazby s řezbou v kůži v moravských sbírkách, Strahovská knihovna 5—6, 1970—1, 213—225, — Třiška, Nová literatura 35—8. — TřLč 9, — TřRul 25—6.

2.

DE ARTIBUS LIBERALIBUS THEOLOGIAE SERVIENTIBUS CARMEN

Demonstrandum arbitror, pagine divine qualiter subserviunt arcium doctrine; quas nisi didiceris, honestatis fine causam secum ingerunt cladis et ruine.	Viciū rethorica, forma principalis, queque demonstrativa causa sit vel qualis deliberativa sit vel iudicialis, unde constitutio surgat generalis,	30
5 Harum dyalectica, fons et dyadema, omne suis laudibus subicit problema, rite sumens media colligit extrema, parciens in species genera suprema.	cause locum inserit rutilos colores nec urbanos preterit proverbiorum flores, exquisitos congerens carminum lepores, mollibus eloquiis mulcet auditores	35
10 Silogismos variat forma competenti, sepe necessarium miscet contingenti, imperfectos ordine complet evidenti, signans locum maximam sedem argumenti.	cumque partes ordinat in oracione, argumentis utitur hinc de racione, illic ex probabili coniectione, attributa denotat rerum et persone.	40
15 Speculatur terminos et significata, si subiectis congruant horum predicata, si premissis firmiter hereant illata, copulata dividit, iungit separata.	Valet arismetria numero scrutari, equa lance dividit imparem a pari, inpar parem superat uno superari, planum iungit solido, cubum lineari.	
20 Presidet grammatica regulis liguarum, quisnam sit in sillabis ordo litterarum, quis in dictionibus tenor sillabarum, flectit casualiter genera formarum.	Hos prostratos asserit, alios erectos, excellentes resecat, cumulat resectos, diminutos perficit, minuit perfectos tamquam ex limitibus singulis electos.	45
Tria pensat: regulam, viciū, figuram, dictionem consitam, habilem structuram, a soloecismo et barbarismo puram, explicat in regulis modos et naturam.	Algorismis utitur summam dividendo, deinde multiplicat partes reducendo, hinc radices extrahit apices delendo, calculos distribuens ordine stupendo.	50
25 Substantivo nomini iungit adiectiva, ut ex hiis constructio sit intransitiva. Cur personam duplicem signat possessiva, applicat nominibus verbi gerundiva.	Hinc ars geometrica specie metitur, quadrat superficiem, angulos partitur, certas altitudinum metas experitur (. . . . .),	55

quantum a dyametro superetur latus,
si par esse valeat circulus quadratus,
quibus constet angulis trigonus signatus,
60 qui catetus valeat basi comparatus.

Conscia falsigraphi dolum deprehende,
detege fallaciam, regulam defende,
recto latus angulo longius abtende,
centrum intrans spherica, medium ostende.

65 Contemplatur musica sonum posici-
onum,
dum celestis reparat armonie sonum,
novit semitonio comparare tonum,
durum est cathephacio eufonie bonum.

70 Quota sit organice simphonie clavis,
qualiter respondeat in acutam gravis,
ne sit vocum strepitus durus et suavis,
instrumentis utitur tornulis et cavis.

75 Artis astrologice labor est in stellis,
cur planeta quilibet celo sit rebellis,
mundi speram denotat quinque paralellis,
quas in quadrum dividit chorulis gemellis.

80 Septem sub zodyaco collocat planetas,
quorum circa regulis diffinitur etas.
Continet legitimas evagandi metas,
edibus et numeris invicem discretas

Mss.: Gdańsk Bibl. PAN Mar F 227, f. 88a :: 1. dim. 15. saec. Mar F 286, f. 175b ::
1. dim 15. saec. (*Documenta fidei dat theologia* et sequentes versus). Titulus carminis
ab editore additus est.

3.

INVITATIO AD STUDIUM GRAMMATICAE ET ELOQUENTIAE

Universis scolaribus studii Pragensis debet.

Gramatica, dei gracia omnium congruitatum domina, universis studii Pragen-
sis scolaribus salutem cum adipiscenda scienciarum opcone atque omnis boni.

Heu qualis temporum mira permutacio, retrograda ordinacio, detestabilis elo-
quencie obmissio, in qua philosophie aliarumque arcium profunditas iocundatur.
Mira res cernitur, quomodo iam scienciarum floribus poliri nolunt aut in virtutum
moribus erudiri contempnunt, sed plus luxibus permolliuntur destructivis. Non
aliunde videtur, quam horrenda dei permissio, qua a lumine eloquencie clerus
comprobatur resilire.

Est Saturnus gelidus, tardus et obscenus,
alacer Mercurius, Mars furore plenus,
Iupiter benivolus sed blanditur Venus,
friget luna decolor, phebus est serenus.

85 Documenta fidei dat theologia;
Deus unus vita est, veritas et via,
tres sunt et ypostases, una sed usya,
Pater, Verbum, Spiritus, tres sunt et non
tria.

90 Tollit solitudinem nomen trinitatis,
privat multitudinem nomen unitatis,
utimur vocabulis notis et privatis,
que personis congruunt invicem relatis.

95 Unus in essencia, in personis trinus,
locis presens omnibus, undique vicinus,
creans, movens, continens vigor intesti-
nus,
semper idem nesciens maius neque minus

100 Gignit Pater Filium sibi coherentem,
spirant ambo Spiritum bonum et
clementem,
non relinquit Filius genitus Parentem
nec procedens deserit Spiritus mittentem.

Pater est principum, autor, moderator,
mediator Filius, salus et salvator,
Spiritus paraclitus, donum et donator.
Tota simul Trinitas unus est creator etc.

Quare igitur lamentabiliter ingemiscens amore maternali hortor singulos sco-
lares atque studentes, quatenus preparatum virtutum florem, ipsam ornate elo-
quencie zophiam animo celeri apprehendere concupiscatis, ne contempta et irrita
ab oculis evanescat studentum. Ceterum hortor predictos studentes, ut hanc divine
illustracionis rethoricam aquirere non tepescatis, qua apprehensa lucem eloquencie
possitis comprehendere et veritatis, demum per habitus ipsus ad consilia prin-
cipum collocari et postremo pace aquisita stabili per dei servicia ad celestem
altitudinem pervenire. Datum.

Mss.: Praha UK IX E 4, f. 92a :: 15 saec. (Rethorica „Circa incipium huius laboris“,
sup. lin. gloss., in marg. partes dictaminis). Secundum hunc codicem editio est, titulus
ab editore additus est. Codex alter: Wrocław BU IV Q 81b, f. 337ab: „Forma de gra-
matica ad universum clerum studii Pragensis. Universis predilectis scholaribus nec non
studentibus studii Pragensis. Gramatica, dei gracia omnium congruitatum domina, salu-
tem cum adipiscencia scienciarum optacioneque omnis boni“.

4.

„EPISTOLA IMPERATORIS PRO REFORMATIONE STUDII PRAGENSIS“

Sigismundus, Dei gracia Romanorum rex et semper augustus, uni-
versis literatorie professionis inquisitoribus in specialem salutem benigno cum
favore.

Licet ab origine clare parentele studiorum, quorum et dileccio probitatis effecti-
bus in nos sit transfusa anime, tamen Pragensis universitatis memoria adeo
tenaciter pectori nostro est infixata, ut sine gravi cordis dolore eius impiam desola-
cionem possumus¹) memorari. O infelix et detestanda ruina, o lacrimosa con-
geries, que tam generosam fructificamque plantacionem nostris regnis com-
plantatam abstulit et abduxit. Non vero nobis plene regimini credimus honorem
accrevisse, nisi felix hec planta nostris temporibus reviviscat. Licet vero duros
labores aureys discriminibus nos distrahentibus fine conclusimus concupito,
nichil tamen nos efficaciter perfecisse arbitramur, donec alma mater, studiorum
nutrix, honoris cultrix, universitas nostra Pragensis feliciter reformetur. Revera
licet satis preclaros alumpnos discipulos, longe laterque per orbem terrarum
diffusos, sancte pregnantis matris ecclesie peperit uterus et plurimorum pectoribus
partem sue fecunditatis infudit, attamen preter communem opinionem alma
Pragensis universitas discipulos nutritivis clariores. Dolemus itaque hanc tam
misere desolatam, ingemiscimus, dum cernimus eandem tam inique conculcatam.
Ibi enim olim doctissimi viri claruerunt, ibi litteratissimi magistri floruerunt,
qui de cordium suorum promptuariis fluente mellica produxerunt, quibus turbam
famelicam studencim doctrinis poterant saciare. Volentes igitur, ut veneranda
tantorum virorum congregacio nostris temporibus in Pragensem civitatem
conveniat, ea qua Dominus largiente clemencia christiano populo pre fidelibus

notum facimus universis et presertim litteratorie professionis amatoribus, quia Pragensem universitatem modis omnibus cum singulis privilegiis suis, redditibus et libertatibus a primeva fundacione eiusdem confluctis et racionabiliter introductis erigi, instaurari volumus et magnifice reparari et in statum priscum, a felici progenitore nostro ordinatum, omni secluso impedimento realiter sublimari. Veniant igitur cuncti doctinarum pocula sicientes, veniant omnes morum et honestatis exempla cupientes, veniant et convenient ad civitatem nostram Pragam, omnia cordis sui desideria, reformationem Pragensis universitatis concernencia, regia largicione recepturi.

Datum etc.

Ms.: Praha UK XLIII G 30 (Tresor C 22). Adscriptum ad impressum: Epistole peritiles inter legendumque suaves fr. Iohannis Carthusiensis ordinis ad quosdam studentes Pragenses de Hamburg :: init. 16 saec. 1) scr.: ut possumus.

5.

(IOHANNES SACERDOS DE I., EPISTOLA) „ILLUMINATO VIRO DOMINO GIRO DE MOLENDINO, STUDENTI ALME UNIVERSITATIS STUDII PRAGENSIS, PRONUNC IN COLEGIO KAROLI, AMICO GRACIOSO“ (DE REBUS PRIVATIS)

Quolibet genere serviminum preporrecto. Amicorum specialis! Vestre industrie presenti cartula significo, quatenus ea perlecta et visa non pigeat vos disponere nuncium per presentem coronam super ligneam candelam pascalem, pro quanto poteritis, mutuantes pecuniam apud vestrum magistrum aut circa Nicolaum baccalarium, filium Poloni, quia non fuit securum per Mathiam destinare, sed postquam venerint, vobis alia transmittentur. Insuper rogo, loquimini cum domino Paulo aurifabro, ut non plus de argento recipiat ad monstranciam nisi tantum decem mnas vel minus, sicut poterit sufficere, et si sic fecerit, tunc de pecunia, que est ei per me coram vobis presentata. Deberent superfluere aliquot sexagene, ut patet practicando demptis quatuor mnis et dimidia tercia uncia, que erant in calice, qui est solutus circa nos. Ergo adhibeatis diligenciam, moy mily stary, ut saltem hoc reservetur ad deauracionem. Ipse forte habita pecunia superflua laboraret habundanciosem, ubi nos non possemus sufficere ad exsolvendum. Idcirco spero, quia facietis quasi amicus fidelis, sed non devotus, pro communi bono, acz budes chtieti. Item Michko vester vos salutatur et iam de gracia dei bene valet. Nisi vos eciam se ita, valete, ut vexilla ad tempus prefinitum sint parata. Quod si secus fuerit, faciatis, quia erit pax extra cito supra themata (?) post silvam. Novitates si iam aliquas scitis, notificare, si wlpis (recte: vultis?) etc.

Valete, mi dilecte, et iterum valete semper, prout ego vos cupio valere in Christo Iesu domino Amen.

Candelas vobis portaveram pridie, nescio, si recepistis. Dimisi cas circa dominum Iacobum ad sanctum Nicolaum etc. Item lauribaccam ematis pro uno grosso.

Iohanenes sacerdos de I. semper vester in L.

Ms.: Praha UK Zl. 101 (olim PUK V H 12) :: 15. saec. ineunt.

6.

Iacobus Moless

Natus olim Ambrosii Pragensis, publicus imperiali auctoritate ac universitatis studii Pragensis iuratus notarius, notarius officii.

Instrumenta publica

(1)

Copiae instrumentorum publicorum de arestatione quarundam XL^{ta} sexagenarum grossorum Witali seu Wytanoni de Poczrnicz per Styborium de Sluh etc. coram M. Stephano de Palecz, bonorum Collegii Caroli preposito.
1412. Mentio in instr 8.

(2)

M. Iohannes de Iessenicz, procurator Iohannis Hus, qui petiit reddere rationem de sua fide coram archiepiscopo Pragensi, protestatur, quod M. Iohanni Hus ingressus curiae archiepiscopali est denegatus.
Pragae, 27. Aug. 1914. Orig.: Petri de Mladoniowicz Relatio de M. Iohanne Hus. Ed.: V. Novotný, FRB 8, 1932, 59—60.

(3)

Transumptio conclusionis universitatis Prag. de 27. Sept. 1409 et decreti Venceslai IV. de 18. Ian. 1409 de tribus vocibus, dati in Montibus Cutnis.
Pragae, 18. Sept. 1414. Orig.: Praha AUK I 68. Ed.: V. Vojtíšek, Karlova Univerzita vždy jen naše, 1946, č. V, IX—XII. Lit.: Z. Fiala, O vzniku dekretu kutnohorského, AUC — Phil. et Hist. 2, 1959 (Dekret kutnohorský a jeho místo v dějinách), zvl. 32 a faksimile.

(4)

Conclusio assistentiae rectoribus et consiliaris, rectoratu M. Thomae de Lissa facta.
Pragae, 27. Oct. 1415. Orig.: Statuta Universitatis Pragensis. Ed.: A. Dittrich — A. Spirk, MUP 3, 45—48.

(5)

Venditio Repertorii moralis Petri Berchorii, quam fecit Stephanus de Brandis clericus M. Simoni de Rokyczano, canonico capellae regiae Omnium sanctorum Pragae, 18. Nov. 1420.

In nomine Domini Amen. Anno nativitatis eiusdem millesimo quadringentesimo vicesimo, indicione tredecima, die decima octava mensis Novembris, hora vesperorum vel quasi, pontificatus sanctissimi in Christo patris et domini nostri domini Martini, divina providencia pape quinti, anno tercio, in Maiori civitate Pragensi in domo Wlczkonis penes domum Collegii Omnium sanctorum, ad Unicornem nunccupata, in estuario comodi posterioris domus eiusdem, in mei notarii publici infrascripti testiumque presencia subscriptorum, ad vocatorum specialiter et rogatorum, constitutus personaliter discretus vir Stephanus de Brandiss, clericus Pragensis diocesis, librum quendam Petri Berchorii, ordinis sancti Benedicti monachi, in Pictavico solo nati, Repertorium morale, prout in prohemio eiusdem libri reperiebatur, sive primam partem dictionarii ab A usque ad N exclusive, nunccupatum, in asseribus ligatum, cute clauca, sculpta et expressata circumdatum, in pergameno scriptum et incorporatum qui sic incipiebat: „A a domine deus, nescio loqui, quia puer ego sum“, exhibuit et produxit. Quibus sic factis idem Stephanus clericus proposuit, qualiter ipse eundem librum pro honorabili et religioso viro domino Nicolao dicto Durynk, abbate monasterii Strahoviensis prope Pragam ordinis Premonstratensis, ut scriptor conventicius seu cathedralis in alium librum equivalentem transcripsit et exemplavit. Non tamen habita satisfaccione salarii laborum suorum monicionibus, ut dicebat, plurimis ipsius abbatis premissis et peractis de consilio et assensu N., prioris protunc dicti monasterii, dictum exemplar principale seu librum originale preactum in summa septem sexagenarum grossorum vel plurium salarii sui recipiens, eundem librum difficulter a periculo tunc instanti et nunc continuo currenti in diem hodiernum preservavit. Et videns sibi huiusmodi salarii sui protrahi solutionem, iddem exemplar seu librum eundem honorabili et scientifico viro Magistro Symoni de Rokyczano, canonico capelle regie Omnium sanctorum in castro Pragensi, petenti, ementi et huiusmodi vendicionem ipsius Stephani suscipienti et approbanti, pro quinque sexagenis grossorum monete Pragensis, in prompta et numerata peccunia ab ipso Magistro Symone receptorum, vendidit libere et solute ac tamquam liberum et solutum in premissa summa sibi derelictum, quem eciam libere in foro communi vendebat et vendere proponebat, promittens bona sua fide sine dolo et fraude, si et in quantum ipse Mgr Symon emptor indigeret, Marssonem tunc dicti monasterii provisorem, Gyram pistorem et Marziconem laicos in testimonium monicionum ipsius abbatis, per ipsum vendentem factarum, velle producere et per dictos testes huiusmodi moniciones verificare ad confirmandam empcionem per dictum Mgrum Symonem factam. Ibidem prefatus magister Symon, de quanto per quempiam pro eodem libro per ipsum, ut premittitur, empto, quovis modo inpeteretur, protestatus est de peccuniarum suarum quinque sexagenarum grossorum predictorum per ipsum inpetentem restitutione. Quam tamen quidem summam quinque sexagenarum grossorum dictus Mgr Symon in mutuo receperat ab honesta domina Katherine, relicta

olym Wenceslai mercatoris de Tyn Horssowiensi, parata et in numerata peccunia. In eademque summa quinque sexagenarum grossorum eundem librum dicte domine Katherine presenti et suscipienti obligavit per ipsam tenendum et possidendum, quousque premissa summa quinque sexagenarum grossorum predictorum sibi foret persoluta plenarie et in toto, mox ibidem dictum librum eidem domine Katherine dando et cum effectu ad manus suas assignando. Nichilominus eidem Mgr Symon sub uno contextu dicte domine Katherine, ut premittitur, presenti, volenti et suscipienti, omnes et singulas res suas, in quibuscunque rebus, consistenter seu consistant, sive in libris sive in vestimentis seu utensilibus, quibuscunque nominibus seu vocabulis censendis, occasione debitorum, in preteritis et retroactis annis et temporibus contractorum, assignavit et resignavit, promittens easdem assignacionem et resignacionem non immutare in vita nec in morte, sed ratas et gratas habere, quousque triginta sexagene grossorum dicte domine Katherine cum quinque sexagenis grossorum predictorum non fuerint persolute. Super quibus omnibus et singulis dicte partes (quelibet ipsarum pro suo interesse) pecierunt ipsis per me notarium publicum infrascriptum fieri et confici unum vel plura publicum instrumentum seu publica instrumenta.

Acta sunt hec anno, indicione, die, mense, hora, pontificatu et loco quibus supra presentibus honorabilibus et discretis viris dominis et magistris Michaele de Malenicz, sacre theologie baccalario formato, Mathia de Solio, licenciato in artibus, et Andrea de Dalessicz, clerico Pragensis et Strigoniensis diocesis, testibus circa premissa fidedignis.

Et ego Iacobus Moless, natus olym Ambrosii, clericus Pragensis eiusdem diocesis, publicus imperiali auctoritate et universorum doctorum et minorum magistrorum, doctorum et scolarium alme universitatis (Signum et nomen:) studii Pragensis iuratus notarius, suprascriptis exhibicioni, produccioni, „Moless“ assignacioni, vendicioni, peccuniarum numeracioni, promissioni, assignacioni, resignacioni, promissioni, petitioni omnibusque aliis et singulis premissis, dum sic, ut premittitur, agerentur et fierent, unacum pre-nominatis testibus presens interfui eaque omnia et singula sic fieri vidi et audivi, manu propria concripsi, publicavi et in hanc publicam forman redegi, signoque et nomine meis solitis et consuetis consignavi rogatus et requisitus in fidem et testimonium omnium et singulorum premissorum. Constat michi notario de rasura sex dictionum in octava linea sursum ascendendo factorum, que non est facta vicio, sed errore, quam approbo.

Orig.: Praha AUK II 45, membr.

(6)

*Publicatio de censu retento scholae s. Martini in Muro Maioris civitatis Pragensis cum iudicio universitatis (fragmentum).
Pragae, circa 1421 (?).*

... (preposito?) capelle regie Omnium sanctorum in castro Pragensi, rectore alme universitatis studii Pragensis, iudice unico dominorum magistrorum, doctorum et scolarium eiusdem universitatis, actu in ipso existencium studio, proprio nomine non expresso, sed tantum sub hoc nomine dignitatis rectore a sede apostolica delegato et specialiter deputato cum suis consiliariis sibi per dictam universitatem deputatis ad causas audiendum et iura reddendum sedente pro tribunali, coram quo comparens discretus vir Crux de Wolyna, nuncius iuratus eiusdem universitatis, fecit (?) fide ... ne (?) relacionem se citavisse Ienconem vectorem lapidum de Hradczano alias de Pohorzelec Pragensi ad instanciam industriosi viri Sigismundi de Broda, baccalarii arcium dicte universitatis, rectoris scole sancti Martini in Muro Maioris civitatis Pragensis, eidem Ienkoni suo et suorum dicte scole sancti Martini subiugalium presencium et futurorum super recto censu, sibi et dictis scole sue subiugalibus retento, causam movere volentis ad diem, horam et locum presentes. Qua relacione sic facta comparens ibidem personaliter idem Ienko vector citra revocacionem suorum procuratorum confitendo se esse censualem dictorum rectoris et suorum subiugalium presencium et futurorum scole sancti Martini predicti domumque suam, quam inhabitat in Hradczano seu in Pohorzelec, constitutam censu triginta sex grossorum Pragensium denariorum annuatim et divisim, videlicet XVIII grossis in sancti Georgii et totidem, sc. XVIII grossis, in sancti Galli terminis et festis se sequentibus, pro sex sexagenis grossorum corundem denariorum per olym Chwalonem, fabrum et civem Maioris civitatis Pragensis bone memorie, in domo dicti Ienkoni prescripta pro eisdem rectore et scolasticis sancti Martini scole prescripte pro parte existentibus, a predecessores ipsius Ienkoni emptis et comparatis ac integraliter persolutis, fuisse et esse ad solvendum perpetuo obligatum, prout dicebat se sic eandem domum a N. predecessore suo ante spacium XVIII annorum eodem censu oneratam emisse et usque in diem nodiurnum solvisse eundem censum superius descriptum singulis terminis suprascriptis ab annis pretactis rectori et scolasticis memoratis cum effectu assumendo ad se Gallum filium suum indivisum absentem tamquam presentem, cuius tamen Galli filii sui dicebat se habere ad actum presentem plenariam voluntatem, confessus est et recognovit se retinuisse viginti unum grossos Pragensis monete, videlicet XVIII grossos pro censu sancti Galli nunc proxime preterito et tres grossos non solutos de censu sancti Georgii eiusdem domus sue pridem retentos. Solvere promisit unacum dicto Gallo filio suo legitimo et indiviso in festo Nativitatis Christi nunc proxime venturo et infra duas septimanas, post hoc festum immediate sequentes, et reponere ad manus dicti Sigismundi, rectoris scole prescripte, vel aput acta rectoratus universitatis studii Pragensis pro scolasticis et rectore suprascriptis sub pena execucionis domini rectoris universitatis studii Pragensis late sentencie. Et penam execucionis in ipsum Ienconem et Gallum filium ipsius predictos idem dominus rector de consilio suorum consiliariorum extunc prout exnunc et exnunc prout extunc, si censum non reposuerint

prescriptum, tulit et promulgavit in hiis scriptis. Cuius eciam domini rectoris iurisdiccione dictus Ienko se et Gallum filium suum prescriptum omniaque et singula bona sua et dicti filii sui in hac parte sponte et libere submitit. De quibus omnibus et singulis suprascriptis idem Sigismundus, rector scole predicte, suo et dicte scole ac suorum subiugalium nominibus peciit sibi super premissis omnibus et singulis per me notarium publicum infrascriptum fieri et confici unum vel plura publicum instrumentum seu publica instrumenta.

Acta sunt hec anno, indiccione, die, mense, hora, pontificatu et loco quibus supra presentibus honorabilibus et discretis viris dominis Bohuslao de Kossyn, Sigismundo de Glathovia, baccalariis arcium dicte universitatis, et Iohanne Zul, generali procuratore causarum consistorii curie archiepiscopalis Pragensis, testibus circa premissa.

Et ego Iacobus Moless, natus olym Ambrosii Pragensis, publicus (Signum imperiali auctoritate ac universorum dominorum magistrorum, doctorum, et scolarium alme universitatis studii Pragensis iuratus notarius, nomen:) suprascriptis relacioni, comparicioni, confessioni, recognicioni, „Moless“ missioni, sentencie execucionis promulgacioni, submissioni, petitioni, omnibus aliis et singulis suprascriptis unacum prenominatis testibus presens interfui eaque omnia et singula sic fieri vidi et audivi, manu propria conscripsi, publicavi et in hanc publicam formam redegi, signo et nomine meis solitis et consuetis consignavi rogatus et requisitus in fidem et testimonium omnium et singulorum premissorum .

Orig.: Praha UK Zl. 109 (olim folia adligata cod. IV C 6), membr., initium deest, duae medietates :: circa 1421 (?) (podle Jana Zúla, jako prokurátora konsistoře r. 1421 po prvé doloženého).

(7)

Citatio Georgii alias Benedicti de Hradisce, rectoris scholarum ecclesiae s. Henrici, ad iudicium officialium causarum spiritualium in pretorio Maioris civitatis Pragensis de causa matrimonii.

Pragae, 18. Iul. 1422. Orig.: Praha UK Lat. zl. 67 (olim VI A 5). Ed.: F. Tadra, Soudní akta konsistoře pražské, VII, 1901, X—XI.

(8)

Indicium in causa inter Annam, relictam Vitalis de Poczrnicz, et Petrum barbitionsozem de Praga.

Poczrnicz Superior, 2. Nov. 1424. Orig.: Praha SÚA ARP č. i. 44. Ed.: V. J. Nováček, Několik listin týkajících se koleje Karlovy z let 1367—1424, VKČSN 1895, XII., nr 12, 23—28.

(9)

Instrumentum emptionis super quadam curia allodiali in Poczrnicz villa de bonis collegiatorum Collegii Caroli per Martinum de Lipecz a Petro cive Prag. empti. Perdium, ante 30. 12. 1429.

Confessio et recognitio, quas fecit Martinus de Lipecz, bac. art., olim gubernator et provisor bonorum temporalium Collegii Caroli, de curia allodiali in Poczrnicz cum collegiatis Collegii Caroli Iacobo de Misa et Buzkone de Kdyna, qui solverunt eidem Martino pro curia praedicta quinque sexagenas pro primo termino. Pragae, 30 Dec. 1429.

In nomine Domini Amen. Anno nativitatis eiusdem millesimo quadringentesimo vicesimo nono, indicione septima, die penultima mensis Decembris, hora vespereorum vel quasi, pontificatus sanctissimi in Christo patris et domini nostri domini Martini, divina providencia pape quinti, anno ipsius duodecimo, in domo Collegii felicis recordacionis domini Karoli, Romanorum imperatoris semper augusti et Boemie regis, in Maiore civitate Pragensi, in struba bursali domus eiusdem, in mei notarii publici infrascripti testiumque presencia subscriptorum, ad hoc vocatorum specialiter et rogatorum, constitutus personaliter discretus vir Martinus de Lipecz alias de Colonia, baccalarius arcium universitatis studii Pragensis, olim gubernator et provisor bonorum temporalium dicti Collegii, confessus est et in veritate recognovit se quoddam publicum instrumentum, super quadam curia alodiali, in Poczrnicz villa de bonis dominorum magistrorum dicti Collegii collegiatorum ab olim Petro barbitonsore, cive Maioris civitatis Pragensis, pro se, heredibus et successoribus suis empta, per me notarium publicum infrascriptum confectum, signo et nomine meis solitis et consuetis consignatum, habuisse illudque instrumentum casu fortuito perdidisse. Cum autem, ut dicebat, sit cum magistris dicti Collegii collegiatis per certos arbitros arbitratores ita et taliter concordatus, quod dictum instrumentum cum aliis scripturis et munimentis, dictam curiam concernentibus, in certo termino iam preterito debuisset reponere ac viginti sexagenas grossorum in certis terminis, per eosdem arbitros expressis, a prefatis magistris collegiatis pro dicta curia suscipere deberet effective, prout in pronuncciatione dictorum arbitratorum facta, libro dominorum consulum Nove civitatis Pragensis inserta, dicebat contineri, non valens ipsum habere empcionis instrumentum, de consensu Magistrorum Iacobi de Misa et Buzkonis de Kdyna, dicti Collegii collegiatorum, protunc dictum Collegium representantium, et gracia ac voluntate eidem instrumento ac omnibus et singulis, in eodem instrumento contentis et conscriptis, suo et omnium suorum et singulorum heredum successorumque nominibus expresse renuncciaavit ipsumque per hoc publicum instrumentum annullandum fore voluit et annullavit, nullius quo ad se, heredes et successores suos volens dictum instrumentum fore vigoris, auctoritatis, firmitatis, roboris vel momenti, promittens bona sua fide sine omni dolo et fraude, si dictum empcionis prefate instrumentum per ipsum, heredes vel successores suos quoquo modo foret inventum, ipso in detrimentum dicte curie et magistrorum dicti Collegii collegiatorum presencium et futurorum uti in nichilo per ipsumque instrumentum neminem inpetere per se, heredes vel successores suos quomodolibet vel

turbare sub pena quinquaginta sexagenarum grossorum bonorum Pragensium denariorum, dictis magistris collegiatis presentibus vel futuris solvenda et auctoritate vel potestate quibuscumque in ipso, heredibus et successoribus suis, si et de quanto per dictum empcionis instrumentum quidquam premissorum foret intemptatum, exigenda, quam penam tam in se ipsum quam in heredes et successores suos in casu, quo premissis vel alicui premissorum esset umquam contraventum, sponte prorogavit. Ibidem mox dicti magistri Iacobus et Buzko collegiati onus solucionis dictarum peccuarum, nomine dicti Collegii in se assumptum, explentes quinque sexagenas in florenis et grossis argenteis dicto Martino iuxta arbitrium dictorum arbitratorum et pronuncciationem pro curia predicta et pro primo termino persolverunt. Super quibus omnibus et singulis tam dictus Martinus pro suo quam dicti magistri collegiati pro ipsorum et dicti Collegii interesse pecierunt ipsis per me notarium publicum infrascriptum fieri et confici unum vel plura publicum instrumentum seu publica instrumenta.

Acta sunt hec anno, indicione, die, mense, hora, pontificatu et loco quibus supra presentibus honorabili et scientifico magistro Petro Anglico, canonico capelle regie Omnium sanctorum in castro Pragensi, ac prudentibus et discretis viris dominis Mathia a Pectinibus, Nicolao dicto Drlyk coloratore, arbitris parcium predictarum, Henrico placentario, civibus Maioris et Nove civitatis Pragensis, Symone de Moczidlec, Smylone de Bozeyow alias de Dubenka, Iohanne de Hradczowicz, Pragensis et Olomucensis diocesis clericis, testibus circa premissa fidedignis.

Et ego Iacobus Moless, natus olim Ambrosii Pragensis, publicus (Signum imperiali auctoritate notarius, suprascriptis confessioni, recognicioni, et promissioni, pene submissioni, prorogacioni, peccuarum solucioni nomen:) omnibusque aliis et singulis premissis, dum sic, ut premittitur, fierent „Moless“ et agerentur, una cum prenomatis testibus presens interfui eaque omnia et singula sic fieri vidi et audivi, manu propria conscripsi, publicavi et in hanc publicam formam redegi, signo et nomine meis solitis et consuetis consignavi, rogatus et requisitus in fidem et testimonium omnium et singulorum premissorum.

Orig.: Praha AUK II. 47, membr.

7.

Allusiones litterarum — Aliterace

A

arma ad antiqua (Christ 111) — accendes ad animum (Bruno 16 = 54) — in aureo altari accensa aromata (Bruno 30 = 62) — argumenta atque ad (Lit. univ. 1444).

B

Blaze bude (Kat 131) — bydlem bliz (Kat 1159).

C

confiteri, colere, cordetenus (Christ 98) — coram cuncta corpus (Christ 106) — corde consilium captavit (Christ 104) — cuncta cum consilio (Bruno 13 = 52) — christianitatis congregiuntur cum Karolinis (Bruno 9) — cuncta cocorum cursu (Bruno 54) — cum caris capellanis (Canap 243) — corda, castigans corpus (Beatus Cyrillus 300).

D

discreto domicilio denique (Gumpold 149) — diem deflet. Data (Christ 192) — dominum deprecaretur dicens: Domine deus (Christ 123) — dum dei disponente (Christ 102) — die dicunt, dum (Bruno 40) — dignus dici decanus (Cosm 80) — dal z nie dosti (Lepič 7) — dá mu všeho dosti (Pís ves chud 34) — v duchovním dostatku (Kat 408).

E

excuciens ecclesieque expetens (Christ 119).

F

favente fortune fallacia (Ioh Nov 143) — felix fidelis femina (Ienst, Exurgunt nova gaudia 4).

H

hesterno habundantem hausisse (Christ 109).

I

ita incorrupta iunctaque (Christ 119) — inportune illi ingerentes (Christ 103) — ad instar ignis iuvenis (Bruno 14).

J

jakž sem jej (Kocovník 8, 12) — jakž jiného nechci jmieti (Kat 1280) — jí jedné (Lepič 16) — jej jmějiechu (Kat 15).

K

Krmiž každého (Lepič 17) — každým, ktož (Kat 2017) — krási ktvieše (Kat 191).

L

letifera levitate letaris (Qu I 7).

M

magister mundo morientium (Bruno 25 = 58) — Mox mittitur militum (Cosm 122) — mentis militans maiestate (RB 2, 1120 nr 2584) — z mrtvých mocně (Kocovník 19) — moci množstvie (Kat 1342).

N

nature necessaria negavit (Bruno 12) — nesciunt nisi nocere (Bruno 39) — nova non nascuntur (Bruno 32 = 63) — nec nocte nisi (Bruno 25) — Nunc nati natalicia.

O

ordinat in oracione (Dem 37) — ohlechše i oněmněvše (Kat 2143).

P

perfida pars perfidorum perpere (Christ 94) — perversus parricida, presbiteros (Christ 113) — pestifero potu, protegente (Christ 91) — principem patria pepulerunt (Christ 94) — pietate patronum preparasset (Christ 116) — plura precipitatione peccavit. Prope (Bruno 10 = 50) — peiorum pessimus, propius (Bruno 31 = 63) — patris peperit pacem (Bruno 49) — praedato paupere peregrinus (Canap 243) — pace pociuntur, placuit (Cosm 20) — paternitati pandere presumo (Cosm 81) — In presenciarum pretera preedit (Henr. Is. Ep dict 18) — presens piscina parata (Henr Cron Sar 184) — plurimorum pectoribus partem (Ep Sigismundi).

Q

quid quereret? quare (Bruno 31 = 63).

R

removit rursusque regem (Christ 93) — Ros regis, ros (Bruno 31 = 62) — repleverat regiones remotas, repente (Henr. Is, Ep dict 16) — rivus rigans rigida (Ienst, Fenix una 2).

S

sub se septem (Christ 90) — suis semper serviciis (Christ 91) — sacro statuere super (Christ 106) — statuere strepitumque sonitu (Christ 106) — in sedem sepulture sancta (Christ 116) — Spiritu sancto sibi (Christ 105) — sepcies Spiritu sancto (Bruno 47) — solio sedentem; sub (Bruno 14 = 52) — stat silentium spectantium (Bruno 27) — Si saliret super (Bruno 34 = 65) — serviciis sibi subtrahi (Tempore Michaelis 265) — sibi suisque silentium (Henr Is, RB 2, 1131 nr 2599) — sēde sūdē (Kocovník 23) — na stolici sedí (Kat 722) — signans . . . sedem (Dem 12) — slepé stredem (Lepič 29) — smrtí strúzen (Kat 2044).

T

tardos temporum tractus (Gumpold 148) — tu talis tantusque (Christ 92, Difundente 280) — toto tunc tempore (Bruno 48) — in tantum tanta turma (Cosm 39) — tabe tanteque turpitudinis (Henr Is Ep dict 17) — z těžkého truda (Kat 705).

BIBLIOGRAPHIA

1. UNIVERSITATES

V 13. stol. dosáhly značného rozvoje francouzské university. Z této oblasti čerpá sborník *Les Universités du Languedoc au XIIIe siècle*, Tou-

louse 1970. Všimá si university v Toulouse, v Montpellier, v Narbonne aj. V Toulouse působili mistři, jejichž díla byla také recipována v Čechách: Jan z Garlandie (TřLen 7), M. Helinandus (-annus), který byl jednou z autorit Malogranatu aj. Pro Čechy měla velký význam universita v Paříži; k tomuto tématu psala M. L. Černá-Šlapáková, *Studenti z českých zemí v Paříži*, Strahovská knihovna 5—6, 1970—1, 67—88.

Mezi universitami, založenými Karlem IV., vynikala P r a h a. Pražskou tematikou se zabývají v Strahovské knihovně 5—6, 1970—1: M. Boháček, *K identifikaci dochovaných kodexů z knihovny koleje Národa českého* (99—104), F. Šmahel, *Pramen Jeronýmovy Chvály svobodných umění* (169—180) a J. Kejř, *O formě disputace na pražské universitě* (181—190). Kvitanci Václava Králíka Křížovi, staroměstskému měšťanu, z 20. 4. 1407 (AUK II 32) vydali A. Strzelecka, *Ze studiów nad stosunkami polsko-czeskimi za Wacława IV i Władysława Jagiełły*, *Malopolskie studia historiczne* 8, Z. 3/5 (30, 31). 1965, 47—60 a J. Tříška, HUCP 11, 1970, 1971, 34 č. 3.

O p a v i j s k é universitě založené Karlem IV. r. 1361, je práce P. Vaccariho, *Storia della Università di Pavia*, Pavia 1957.

Z Prahy přešlo mnoho vlivů na sousední university. První po Praze vznikla universita v K r a k o v ě r. 1364. Obecně o středoevropském universitním hnutí psal A. Vetulani, *Początki najstarszych wszechnic środkowoeuropejskich*, 1970. O umělecko-historickém vlivu Carolina na Collegium maius psal K. Estreicher, *Collegium maius*, 1968 (58—62) a *Collegium maius Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie*, 1971 (14—16). O krakovské filosofii je sborník *Filozofia polska XV wieku* (Varšava 1972), kde se užitečně dokresluje i obraz pozdně středověké vzdělanosti v západoslovanských oblastech.

V podunajské oblasti měla jistou přitažlivost universita vídeňská, zal. r. 1365. K Vídní měl vztah Havel ze Strahova, na vídeňské universitě působili pražští mistři Jindřich Tottling z Oyty, Konrád z Ebrachu, L. Meistermann. Studovali zde Stanislav ze Znojma (1382), Petr z Koněprus (1413), Václav z Krumlova (1443). Z novějších prací o vídeňské universitě zaslouží zmínky A. Lhotsky, *Die Wiener Artistenfakultät 1365—1497* (Vídeň 1965).

K podunajskému školskému hnutí přistoupila r. 1467 universita v P ě t i k o s t e l i. O ní je jubilejní sborník *A Pécsi egyetem történetéből*, red. A. Csizmadia Pécs 1967.

Další rozvoj universit spadá do doby Václava IV., kdy byly založeny university v Heidelbergu (1386), v Kolíně nad Rýnem (1388), v Erfurtě (1392) a ve Würzburku (1402). Z universit, vzniklých po pražské secesi, je nejvýznamnější l i p s k á, zal. r. 1409, kde působili Ondřej z Brodu a Prokop z Kládrub. O lipské universitě je sborník *Karl-Marx-Universität Leipzig 1409—1959*, I 1959. Pro vztahy pražsko-lipské je zajímavá stať *Die Gründung der Leipziger Universität und Probleme ihrer Frühgeschichte* od S. Hoyera (1—33). Cenná pro vztahy

pražsko-lipské je edice, kterou pořídil Fr. Zarncke, *Die Statutenbücher der Universität Leipzig, 1861*. Jak Zarncke, tak Hoyer ocenili vliv pražských mistrů, statut i tradic na lipskou universitu.

2. THEMATA SCHOLASTICA ET LITTERARIA

O c h u d ý c h ž á c í c h a k o l e j í c h psali: J. Tříška, HUCP 6, 1, 1965, 42—3; 7, 1, 1966, 58. — J. Eršil, Papežské exspektance in communi forma pauperum na česká beneficia ve 14. a na počátku 15. století, Strahovská knihovna 5—6, 1970—1, 105—37. — E. Šaňková, Majetek a správa kolejí Karlovy university (strojopis AUK dipl. 619).

O t e n d e n c í c h n o v o s t i psal J. Tříška: SbHist 10, 1962, 33—70. — SaS 26, 1965, 242—3. — TřLč 8. — TřRul 9—10.

O m o r a l i z a c í c h a e t i c e psali TřRul 13, 16—17, 24. — E. Petrovich, A Pécsi egyetem, 195—205. — J. B. Korolec, Kierunki i tendencje w naucezaniu Etyki Aristotelesa, *Filozofia polska*, 94—122. — C. Scaglioni, „Sapientia mundi“ a „Dei sapientia“. L'esegesi di I Cor. 1, 18—25 in Tertulliano, *Aevum* 46, 1972, 183—215.

O p ř í r o d n í c h vědách, znalostech a filosofii: A. Lhotsky, Die Wiener Artistenfakultät, 98—110. — La filozofia della natura nel medioevo, Milano 1966 (sborník). — E. Petrovich, A Pécsi egyetem, 187—195 (Kosmológia). — E. Heyse, Hrabanus Maurus 'Enzyklopädie „De rerum naturis“. Untersuchungen zu den Quellen und zur Methode der Kompilation. München 1969. — R. Palacz, Z badań nad filozofią przyrody, *Filozofia polska*, 312—368. — Další lit. v násl. dvou heslech.

P r o b l é m y f a b u l i s t i c k ý c h r a d Q u a N R řešili: F. Ryšánek, LF 88, 1965, 322—335. — J. Ludvíkovský, Strahovská knihovna 5—6, 1970—71, 139—146. — E. Petrů, Zašifovaná skutečnost, 1972, 114—119 (o NR). — J. Tříška, LF 77, 1954, 237—259; 80 1957, 220—231; 81, 1958, 69—79, 179—193. SbHist. 10, 1962, 48—60. SaS 26, 1965, 235—245. Lč 1967, 14—19. Rul 1972, 17, 56—61, 221—2.

O s t ř e d o v ě k é s y m b o l i c e: G. Ferguson, Signs and Symbols in Christian Art, 1954. — J. E. Cirlot, A. dictionary of symbols, 1962. — D. Forstner, Die Welt der Symbole, 1967. — Methoden in Wissenschaft und Kunst des Mittelalters, *Miscellanea mediaevalia* 7, 1970 (vyd. A. Zimmermann). — J. Lehár, Úvahy o dvou staročeských básních, SaS 33, 1972, 319—327.

3. SCHOLASTICI ET NOTARII

H e n r i c i u s d e I s e r n i a (Italicus, Apulus, Siculus)
Notarius publicus, regis, civitatis Pragensis, dictaminis artifex.
Lit.: TřRul 100—1 nr 18. — Nuhl 71 nr 1.

Gregorius de Hungaricali Broda (de Chremsir)
Notarius publicus, actorum, civitatis Chremsirensis, rector scholarum Chremsirensium.

Lit.: Nuhl 89 nr 121. — TřRul 221—2. — V. Medek, Osudy moravské církve do konce 14. věku, 1971, 159—160.

Conradus de Soltau (Zoltow)

Mag. art. 1368, bac. s. theol., archidiaconus Goslariensis, canonicus Hildensemensis et Omnium sanctorum in castro Pragensi ecclesiarum 1381 (26. 3.).

Lit.: TřLč 110—112. — TřRul 234.

Tydericus Misdroy de Wolin

Bac. art. 1368, mag. art. 1373, clericus Camynensis diocesis 1376.

Lit.: TřPř 1, 15 nr 9.

Iohannes Venceslai de Praga

Rector univ. 1374, 1383, publ. imp. auct. not. 1399.

Lit.: TřLč 53—4, 59. — TřPř 3, 27 nr 19. — TřRul 229. — Nuhl 117 nr 409. — Haasová 30, 31.

Andreas de Hamborg (-urg)

De nat. Saxonum, intitulatus in iure 1374, clericus Bremensis diocesis, publicus imperiali auct. notarius ac not. universitatis iuratus 1376 Dec. 16. usque 1382 Nov. 6.

Lit.: Nuhl 99 nr 222. — Haasová 41 nr 1.

Petrus de Znoyma

Filius Stephani, lic. et mag. art. 1376, intitulatus in iure 1376, publ. imp. auct. not. 1388, 1408.

Lit.: TřLč 96. — Nuhl 108 nr 319.

Simon de Cilia

Clericus Aquiliensis dioc., not. publ. 1377—1379, not. universitatis iuratus 1381 (Mart. 26. et Oct. 26.)

Lit.: Nuhl 100 nr 231. — Haasová 41 nr 2, 42 nr 2.

Nicolaus Cacabus

Plebanus in Obora 1380.

Lit.: Nuhl 118 nr 417. — TřLč 81—2. — TřPř 2, 14—15. — TřRul 216.

Iohannes Nicolai Furman de Budweis (-eyns, -enis)

Clericus Prag. dioc., not. publ. 1381 Oct. 26., not. univ. iuratus 1387 Iun. 12., 1391—2.

Lit.: Nuhl 103 nr 263. — Haasová 41 nr 6, 42 nr 3.

Ubertus de Lampugnano

Patavio, ubi per annos aliquot docuit, a. 1381 Paviam venit. Iuris utriusque prof. Prag. 1385.

Lit.: TřRul 225.

Gotfridus Krempe

Lubicensis dioc., bac. iuris, not. universitatis (iuristarum) 1382.

Georgius de Bora

Pleb. in Bora 1383, not. publ. 1396.

Lit.: Nuhl 115 nr 387. — TřLč 144.

Iohannes de Duba

Natus Frenlini, testis 1384, not. publ. 1385, bac. atrt. 1388, protonot. cancellarie archiep. 1395, prepositus eccl. Wissegradensis 1395, presbiter 1411, canonicus 1412, canonicus eccl. Prag. et administrator in spiritualibus 1421. Obiit 1442.

Lit.: TřLč 183. — Nuhl 104—5 nr 287.

Andreas Petri de Jawor

Cler. Wrat. dioc., de nat. Polonorum, intitulatus in iure et notarius univ. canonicistarum 1384, publ. imp. auct. et univ. canonicistarum iuratus notarius 1390, 1398.

Lit.: Nuhl 110 nr 337. — Haasová 41 nr 4.

Iohannes Sera de Przedslaw

De nat. Bohemorum, intitulatus in iure et notarius univ. iuristarum 1385.

Stephanus de Palecz

Bac. art. 1386, etc., prepositus bonorum Collegii Caroli 1412.

Lit.: TřLč 101—4. — TřRul 228. — Moleš (1), (8). — Haasová 32.

Gallus de Utery

Bac. art. 1387, etc., iudex univ. 1414.

Lit.: TřLč 82—3. — TřRul 235. — Nuhl 116 nr 391. — Moleš (3).

Thomas de Lyssa

Bac. art. 1387, etc., plebanus in Mlazow, collegiatus Collegii Caroli, rector univ. 1415—16.

Lit.: TřRul 226. — Moleš (4). — Haasová 35.

Iacobus de Sobieslavia

Bac. art. 1389, mag. art. 1392, notarius univ. et rector univ. 1410.

Lit.: TřRul 234. — Haasová 35—6, 41.

Martinus de Holessow

Filius Symonis, clericus Olomuc. dioc., intitulatus in iure 1389, publ. imp. auct. notarius 1406.

Lit.: Nuhl 124 nr 499. — TřPř 2, 24.

Rad(i)slaus

Bac. art. 1390.

Liber de mania

„Cum sit omnium ars arcium et magistra consciencie“. Brno, Měst. arch. 113/110 nr VIII : : 1396.

Petrus de Letowicz
Natus Wenceslai, bac. art. 1392, clericus Olom. dioc., publ. auct. imp. notarius 1399.
Lit.: Nuhl 116 nr 396. — TřRul 225.

Michael de Malenicz
Bac. art. 1392, etc., rector univ. 1406.
Lit.: TřLč 78. — TřRul 217. — Moleš (5). — Haasová 33.

Iohannes de Misa
I. de M., pleb. eccl. paroch. s. Galli, accipit legatum duarum sexagenarum gross. e testamento Hanusconis dicti Mackal, dota 12. Iul. 1393, quod insertum est, in presencia vidue Barbare, a. 1396 Nov. 16. A. 1406 Febr. 11 donantur ei 2 sex. gross. census annui in villa Barchowicz prope Gurim.
Lit.: TřRul 227. — Nuhl 104 nr 274 (not. publ. PUK IV A 5, f. 111b. — Tomek V 113 k r. 1382).

Symon Nicolai de Praga
Bac. art. 1394, clericus Prag. dioc., publ. imp. auct. not. et consistorii causarum curie episcopalis Luthomisslensis notarius 1398.
Lit.: Nuhl 117 nr 404. — TřLč 83. — TřRul 230.

Ubertus Decembrius
Inter a. 1394—99 Pragae moratus est. In opere „De republica“ de univ. Prag. scribit.
Lit.: Vaccari 25—6. — TřLč 24—5, 48.

Mauricius
Notarius universitatis 1394.
Lit.: Haasová 41 nr 7.

Michael Nicolai de Prachaticz
Prag. dioc., publ. imp. auct. notarius 1395 Mai. 13.—14, usque 1414 Sept. 18, notarius universitatis iuratus 1410 Iun. 25.—1411 Iul. 3.
Lit.: Nuhl 114 nr 373. — Haasová 42 nr 10, 43 nr 10.

Martinus de Zacz
Filius Ade, testis 1397, publ. auct. imp. notarius 1399, 1406, bac. art. 1405.
Lit.: Nuhl 116 nr 390. — TřRul 237.

Nicolaus de Dessna
Filius Iohannis, clericus Olom. dioc., publ. auct. imp. notarius 1398 Febr. 5. in collegio Caroli, bac. art. 1399.
Lit.: Nuhl 117 nr 401. — TřRul 217.

Iohannes Hus
Bac. art. 1393, etc., rector univ. 1409 (16. 10.) — 1410 (24. 4.).
Lit.: TřRul 222—3. — J. Kadlec, Johannes Hus in neuem Licht?, Theologisch-

praktische Quartalschrift 118, 1970, 163—168. — F. M. Bartoš, Nejstarší svědectví o Husově rodném domku v Husinci, JSH 40, 1971, 215—6. — K. Stejskal, Husova Ortographia a slovanský klášter v Praze-Emauzích. JSH 41, 1972, 35—40. — G. Graf, Albert Hauck über Jan Hus, Zeitschrift für Kirchengeschichte 83, 1972, 34—51. — Moleš (2), (3). — Haasová 33, 34.

Iacobus (-ellus) de Misa

Bac. art. 1393, mag. art. 1397, rector altaris s. Wenceslai in ecclesia s. Stephani in Ribniczka 1405, s. theol. bac. form. 1410 vel prius, collegiatus Collegii Caroli 30. Dec. 1429, qua die est ultima mentio de Iacobello.

Publicatio quaestionis

Magister Iacobus de Misa, sacre theologie baccalarius, hodie in medio hore XVe stabit in cathedra contra Magistrum Symonem de Tyssnow defendendo istam questionem: *Utrum infantes post baptismum sunt divinissima ewkaristia sub specie panis et vini comunicandi*. Et respondebit omnibus arguere volentibus ad obiecta. In lectorio ordinarium disputacionum. Praha UK XXIV A 1 (olim fol. praelig. X G 4).

Lit.: Palacký, Tomek, Novotný, Bartoš, Ryba (adducunt falsum datum mortis Iacobelli de Misa 9. 8. 1429). — Bartoš, Jakoubek 72—3a (neuvádí tento rkp zvací vyhlášky), 92 (mylné datum smrti i spisu Confessio circa agonem). — TřPř 2, 17. — TřRul 123. — Tříška, HUCP 11, 1970—1, 33—4 č. 2. — Moleš (10).

Simon de Tisssnow

Bac. art. 1395, bac. theol. 1414, etc.

Lit.: TřLč 78—9. — TřRul 235. — Moleš (2).

Iohannes de Iessenicz

Bac. art. 1397, publ. auct. apost. not. 1408, rector univ. et bac. decr. 1410, decretorum doctor et procurator Iohannis Hus 1414.

Lit.: TřRul 223. — Nuhl 126 nr 526. — Moleš (2). — Haasová 35.

Mathias

De nat. Bohemorum, intitulatus in iure et notarius universitatis (canonistarum) 1403.

Lit.: Haasová 41 nr 8.

Procopius de Plzna

Bac. art. 1403, etc.

Lit.: TřRul 229. — Moleš (2). — Haasová 36.

Nicolaus de Stogiczin

Bac. art. 1405, etc.

Lit.: TřLč 53. — TřRul 234. — Moleš (2).

Simon de Rokyczano

Bac. art. 1406, etc.

Lit.: TřRul 232. — Moleš (2), (5). — Haasová 35.

Martinus de Lipecz (-yss-) alias de Colonia

Bac. art. 1408, gubernator et provisor bonorum temporalium Collegii Caroli 1424, 1430 Oct. 10. (AUK II 48).

Lit.: Moleš (8), (10).

Bohuslaus de Kossin

Bac. art. 1408.

Lit.: Moleš (6).

Ioannes Zul de Pelhrzimow

Natus Andree de Pelhrzimow, not. publ. 1408 (27. 3., 11. 6.), 1414 (22. 5.). Intitulatus in iure... compensavit unam sexagenam cum uno floreno pro suo sallario, quod sibi universitas pro laboribus notarius tenebatur 1415. Generalis. procurator causarum consistorii curie archiepiscopalis Prag. 1421 (16. 5.), canonicus Wyssehradensis. 1421, Magister, advocatus consistorii Prag. 1422, bac. iuris canonici 1423, not. publ. 1423, rector altaris s. Crucis in castro Prag. 1425, plebanus in Kmetiniewes 1425, archidiaconus Litomericensis et administrator archiepiscopatus Prag. 1428, canonicus Prag. 1442, not. publ. 1440, 1441. 1445. Possessor codicum iuristici argumenti: Praha Kapit. I 12, I 13, I 53/2, I 70.

Lit.: J. Dobiáš, Dějiny Pelhřimova I 1927, 373—4; III 2, 1954, 810. — Nuhl 125—6 nr 521. — Moleš (6).

Iohannes de Przibrám

Bac. art. 1409, etc., procurator Iohannis Hus, rector univ. 1421, consistorii sub utraque administrator 1421.

Lit.: TřPř 3, 43. — TřRul 231. — Moleš (2), (3). — Haasová 36.

Mathias de Solio (Z-)

Bac. art. 1410, lic. art., etc.

Lit.: TřRul 237. — Moleš (5).

Sigismundus de Broda

Bac. art. 1410.

Lit.: Moleš (6).

Buzko de Kdyna

Bac. art. 1411, etc., collegiatus Collegii Caroli 1429, prepositus Collegii Caroli 1430 Oct. 10. cum familiaribus Smilone et Simone (AUK II 48).

Lit.: TřLč 166. — TřRul 224. — Moleš (10).

Iacobus Moless

Notarius publ. et univ. et officii 1412—1429. Testis 1. 3. 1413 (AUK I 65).

Lit.: Nuhl 127 nr 550. — Haasová 42 nr 11, 43 nr 13.

Sigismundus de Glatovia

Bac. art. 1412.

Lit.: Moleš (6).

Mathias Conradi de Hostuna

Bac. art. 1413.

Lit.: Moleš (3).

Crux de Wolyna

Notarius publicus, nuncius iuratus universitatis, testis 27. 10. 1415.

Lit.: Moleš (3), (4), (6). — Haasová 42 nr. 12.

Petrus Payne Anglicus

Assumptus ad univ. Prag. 1417, canonicus capellae regiae Omnium sanctorum in castro Prag. 1429.

Lit.: TřRul 229. — Moleš (10).

Petrus de Praga

Barbitonsor, civis Maioris civitatis Prag. 1424.

Lit.: Moleš (8), (10).

ABBREVIATURAE

- Moleš = Iacobi Moless Instrumentum
Nuhl = J. Nuhlíček, Veřejní notáři v českých městech, zvláště v městech pražských, 1940.
Haasová = M. Haasová-Jelínková, Správa a kancelář pražské university v první době jejího trvání, 1948.

JOSEF TŘIŠKA

De scholasticis et notariis dictaminibus, invitationibus, documentis, litteris summarium

RESUMÉ

Saeculum tertium decimum usque quintum decimum culturam medii aevi posterioris, genera rhetorico-poetica, formas alias consummavit. In litteris 13.—15. saec. signa communia temporis (novitas, utilitas, affectus) erant, scholae, notariatus, universitates, scientiae, naturalia et moralia florebant, vires Italicae et Danubianae, familiae et pauperes clerici magni momenti erant.

Nova rhetorica (ars dictandi, epistolandi, pronuntiandi) et litterae oriebantur; saeculis 13.—15. invitationes ad studia scribebantur Per totum mundum mediaevalem docu-

menta seu consilia Malogranatum et Cyrilli Quadripartitus, quem Gregorius de Hungaricali Broda dictavit, in codicibus manu scriptis dilatabantur. Carmina philosophico-theologica componebantur; de artibus lib. theologiae servientibus carmen laus disciplinarum philosophicarum est. Non solum consilia fabulosa (Quadripartitus et Novum consilium), sed etiam carmina philosophico-theologica (De artibus lib. theologiae servientibus, Vita s. Catherinae, Figulus, Pelliparius) dictionibus novis, inusitatis, ex affectu formatis, variis aliis utebantur. Scrutatio de Christiano et Quadripartito continuatur. Epistolam et instrumenta publica saec. 15. ineunte Iohannes sacerdos et Iacobus Moless, publicus et universitatis notarius, componebant.

Inter Bibliographias et textus catalogi textuum (Malogranati, allusionum) et editiones textuum praesentantur. Finaliter bibliographia ad historias universitatum secundum locos et disciplinas recentior adiungitur cum catalogo scholasticorum et notariorum.

BRATRŠTÍ STUDENTI NA REFORMOVANÝCH AKADEMIÍCH PŘED BÍLOU HOROU

LUDEK REJCHRT

V bádání o Jednotě bratrské je dosud nemálo mezer a nevyřešených problémů. Jedním z nich je postižení sociálních struktur a stanovení obecnějších zásad tvorby společenského myšlení Jednoty. I novější historické studie konstatují, že Jednota bratrská je příkladem lhostejnosti ke světské moci (Jos. Válka, Husitský král a jeho arcibiskup, sborník Z kralické tvrže V-1971, str. 49). Pro toto pochození skýtá bratrství jako takové nemálo dobrých důvodů, zvláště v ranější fázi svého vývoje. Stěží však podobné hodnocení lze aplikovat bez zásadního zkratu na Jednotu předbělohorskou; jak potom vysvětlit obecně známou skutečnost, že mezi vůdčími činiteli českého stavovského povstání byli v tak značném počtu zastoupeni právě členové Jednoty? Jaký impuls podnítil zájem o politickou rovinu, k níž první Bratři měli zásadní nedůvěru?

Sotva je na místě ukvapená odpověď, protože dosavadní zásadní práce, počtem ostatně velmi četné, pomíjely v zahleděnosti do bratrské teologie aspekt tvorby společenského myšlení. Tato studie hledá klíč k problému v pobývání členů Jednoty v ovzduší škol, které v katolickém absolutismu vzbuzovaly nenávisť a odpor.

☆

Uplynul ještě krátký čas od staroměstských poprav, sotva čtrnáct měsíců, kdy kardinál Dietrichštejn pročítal dopis z Vídně. Císař zde v rámci úpravy sirotčích poměrů moravského markrabství žádal návrat těch mladých studentů, kteří se vzdělávali na zahraničních učilištích. Ferdinand měl na mysli však školy zcela určitého duchovního profilu, které pokládal nesporně za inspirátory právě takových akcí, jako bylo nezdařené české povstání. Jak vysvítá z další souvislosti, šlo o „calvinistische verführerische Schuelen, da die Jugend bald im Anfang das Gift der Rebellion und Widersezligkeit gegen der ordentlichen Obrigkeit an sich ziehen...“¹⁾. Podle císařovy analýzy, ostatně, jak uvidíme, nikterak nadsazené, kalvínské školství mládeži vštěpovalo myšlení vzpoury, s nímž se setkal vídeňský dvůr v tolika rozmanitých podobách.

¹⁾ Hrubý F., Etudiants Tchêques aux écoles protestantes de l'Europe occidentale à la fin du 16e et début du 17e siècle, Brno 1970, 310

Druhá, pro naše zkoumání důležitá zmínka o kalvínských, reformovaných akademiích, je z pera stárnoucího Viléma Slavaty z Chlumu. Když v roce 1637 uvažoval při psaní svých „Pamětí“ o kořenech protihabsburské rebelie, již sám měl být první obětí, čas už hodně prokročil a umožňoval objektivnější hodnocení. Pan Vilém se nepotřeboval příliš rozmýšlet a rozmáchle naskicoval kulisy pozdějšího dramatu: jednou z nich bylo vypsání studentských cest členů Jednoty bratrské do myšlenkových center kalvinismu, v jehož hodnocení se zcela ztotožňoval se zmíněným císařským dopisem: „Za kralování císaře Rudolfa ti z Jednoty bratrské v osobách většího stavu ještě mnohem více se rozmnožili, neb některé osoby ze stavu panského byvše v cizích zemích, aby zemi spatřili a řečem rozdílným se naučili, v Frankreihu v městě Roschellu, v Montpellieru, též v Genfu, v Basileji, tolikéž také starší z té Jednoty bratrské některé své mládence do těch míst na učení vysílali, tak že jak osoby z vyššího stavu, tak tito jedu Kalvínského nabyli, že ti, kteří z té Jednoty málo učenější byli, Kalvínova scestného učení následovali.“²⁾ Basilej a Ženeva, dvě význačná města reformovaného světa, utkvěla v Slavatově paměti jako častý cíl cest nejen bratrských šlechticů, ale i bratrských mládenců, z nichž se později rekrutovali leckterí správcové bratrských sborů a škol.

Kontaktům Jednoty bratrské s reformovaným zahraničím, jak je zprostředkovávali studenti, vzdělávající se v městech Slavatou zmíněných, nebyla věnována dosud patřičná pozornost. Přitom jde o zisk dosahu mnohem obecnějšího, naznačený již v uvedených citátech, totiž o myšlenkové pozadí složitějšího dění protihabsburského povstání, do něhož byli vůdčím způsobem zapojeni právě členové Jednoty. Celá problematika nabývá vnitřně rozporné dimenze už tím, že osnovné důrazy Petra Chelčického, jeho výhrady k státní moci a nedůvěra k společenské rovině, v Jednotě mlčenlivě přetrvávají ještě dlouho po vystoupení B. Lukáše Pražského. Svět, tím méně politický úřad, není bratrskému myšlenkovému konceptu místem tvorby, jako spíše nebezpečné území, kam Jednota provází své členy různými pokyny, „zprávami“, prodchnutými úzkostnou obavou o jejich vývoj. Zdá se, že Jednota nepřekonala ve své vnitřní podstatě ani později svou prvotní nedůvěru k řádům, upravujícím život v lidské pospolitosti.³⁾ Na druhé straně však byla myšlenkově přeznačována vlivy, jejichž neposlední nositelé byli právě bratrští studenti, poznamenaní z universit Kalvínovy reformace, především z Ženevy, Basileje, Heidelberku a Herbornu, oním „jedem“, který hrozil zkázou rodícímu se absolutismu katolických Habsburků.

Ještě dříve, než otevřeme matriky těchto akademií, abychom tam hledali jména bratrských příslušníků, nechme se vést upozorněním hněvivého císařova rozhořčení i jízlivé reminiscence Slavatovy k vlastnímu obsahu ideologie kalvi-

²⁾ Paměti Viléma hraběte Slavaty, ed. J. Jireček, Praha 1866, I., 43.

³⁾ Říčan R., K učení Komenského o poměru křesťanské vrchnosti k církvi, Archiv Komenského XV, Praha 1940, 41–56.

nismu, jejímž pendantem na katolické straně mohl být v cílevědomém využití politických horizontů i v bohatém teoretickém zdůvodnění pouze jezuitský řád.⁴⁾ Když Jan Kalvín v r. 1541 získal pro svůj reformační záměr do té doby nerozhodnou městskou radu ženevskou a tím prakticky Ženevu, pozdější sídlo slavné akademie, o níž mohl bez rozpaků prohlásit, že z poslaného dřeva zde nadělají šípů, německá reformace již delší čas měla za sebou zenit své revoluce a společenské dynamiky. Luterské církve se svou stále patrnější závislostí na feudálním zeměpánu se stávají institucí zřejmě konzervativní, neschopnou realizovat ve společenské rovině být jen zlomek myšlení mladého Luthera. Ostatně již v základním výdobytku německé reformace, týkajícím se ospravedlnění z víry, je dost momentů, které umožňují cestu mnohem spíše do vlastního nitra, než do světa promyšleného společenského konceptu.

Tuto cestu, v tehdejší době nemálo nebezpečnou, nastoupil oklikou přes teologickou práci právě ženevský reformátor. V zásadním díle, věnovaném r. 1536 francouzskému králi Františku I., jež nese název „Institutio religionis christianae“, precisuje břitkými větami vyškoleného právníka osnovné důrazy luterské, které však zbohacuje vkladem svého pochopení Písma. Podle Kalvína je nad člověkem transcendentální tlak, nazývaný často „lex“; je vztažen nad lidmi jako bič, „který je má jako líného a neschopného osla povzbuzovati, pobízeti a nutiti k dílu.“⁵⁾ Již tato jedna formulace naznačuje, že nejde tolik o prožitek individua jako v luterství, jako spíše o čin, práci, tvorbu, která se pochopitelně promítá výrazně ve společenské rovině. Reformované církve jednotlivých evropských zemí 16. a 17. století jsou spojovány soudržným vědomím vnitřního božského společenství a solidarity, osvědčované činnou pomocí v nejrůznějších rovinách, jak potvrzuje sledování vazeb, vznikajících mezi bratrskými studenty a reformovanými učiteli.

Luterství však poměřovalo již od poloviny 16. století pravost věrouky normou Augspurského vyznání a ve vztahu k činorodému kalvinismu stálo v ostré distanci, kterou prohlubovala nejvíce teologická problematika Večeře Páně. V osmdesátých letech 16. století stály oba tábory proti sobě a Jednota bratrská, až dosud usilující o dorozumění s oběma stranami — však měla osobní styky s Lutherem i s Kalvínem — byla postavena před vyostřenou alternativu rozhodnutí. Senior Jan Eneáš tíživost situace vyjádřil lapidárními slovy, zaznamenanými pohotovým bratrským písařem na stránkách Akt Jednoty: „Nerozhodní dopadají ve sporu nejhůř. Již augspurská confessio a reformatae ecclesiae sou roztrženy. K ně- kterým se přihlásiti musíme.“⁶⁾ Když se pak o tři roky později v r. 1580 obje-

⁴⁾ O pozoruhodných shodách jezuitských důrazů politických s kalvinismem poučí Iserloh E. — Jedin H., Reformation, Katholische Reform und Gegenreformation, Freiburg 1967, např. 677.

⁵⁾ Kalvín J., Instituce, učení křesťanského náboženství, přel. F. M. Dobiáš, Praha 1951, 52.

⁶⁾ Akta Jednoty, sv. XII, 383 b.

vila na drážďanském knižním trhu čerstvě vytištěná Kniha svornosti, výrazné dílo luterské ortodoxie, byla roztržka mezi luterstvím a kalvinismem už bez jakékoliv naděje na smír.

Vraťme se však k politickému modelu kalvinismu, k myšlení, které oscillovalo v posluchárnách „svůdcovských škol“ a jež tak popudilo Ferdinanda II. Svůj zásadní přístup k celé ožehavé problematice vrchnosti a státu vyjádřil Kalvín v poslední, šesté kapitole své Instituce. Je to přístup výrazně pozitivní, protože vrchnost je ochráncem přirozených práv na svobodu, na život a na majetek. Již proto zasluhuje veškerou úctu — a aby ještě ukotvil její dignitu, začlení ji do řady Božích služebníků. Vrchnost má neobyčejná práva, jež však nejsou samoúčelná, ale umožňují dostát povinnostem. Čím větší je její důstojnost, tím hlubší pád, zpronevěří-li se vrchnost svému poslání: . . . „jestliže se něčím proviní, nečiní bezprávi jenom lidem, které zločinně sužují, nýbrž hanobí také samého Boha, jehož přesvatá rozhodnutí znešvařují.“⁷⁾

Ani králům neupírá Kalvín jejich mimořádné, výsadní postavení. Charakter panovnické moci je však charismatický, propůjčený, rozhodně ne nepodmíněně trvalý, jaký si osoboval absolutismus francouzských králů. Vždyť Bůh může nositele moci opustit — a to natolik, že klesne pod úroveň zvířete. A co víc: Bůh používá vyvolené jedince, aby mstili křivdy a vysvobodili utlačené. Právě ve Francii byli hugenoti závislí na takovýchto předácích, kteří politickými prostředky hájili náboženství, ať už jmenujeme za všechny další Colignyho či Du Plessis-Mornaye. Myšlenka ostré protikladnosti mezi bojujícími dětmi Božími a Antikristem, který může mít podobu absolutického vladaře či zneužití moci, ústila nezřídka v pozdějším kalvinismu v zjitřené vědomí eschatologické. V těchto důrazech mohl kalvinismus v české reformaci, nesené i v 16. století odkazem táborství, najít vnitřní resonanci. Na sklonku 16. věku ji můžeme pozorovat v díle Václava Budovce z Budova, ať už myslíme na jeho přebohatou korespondenci či na pozoruhodný „Krátkej spis o zlatém a již nastávajícím věku“ z r. 1584.⁸⁾ Ne nadarmo byl Budovec žák a přítel Kalvínova nástupce Theodora Bezy. Za hlubší studii by zajisté stálo i utváření myšlenkového profilu Jana Amose Komenského jeho herborským učitelem Alstedem, který právě tak jako Budovec aplikuje temné, mytické postavy Goga a Magoga na světové dějiny v chiliastické naději.⁹⁾ Tyto momenty ovšem střízlivému Kalvínovi byly cizí. Jeho dědici však šli v mnoha směrech dál, než on sám. Kalvín zásadně neuznává odpor jednotlivce proti násilnické vrchnosti. Nad každým takovým pokusem říká své zásadní Ne: „resisti

⁷⁾ Instituce, 294.

⁸⁾ Dosud pouze rukopisné dílo je uloženo pod sign. V E 24 v knihovně Národního muzea v Praze. Jeho eschatologii podrobně rozebrala Noemí Rejchrtová v dis. práci Politické názory Václava Budovce z Budova, fil. fak. KU Praha [netištěno].

⁹⁾ Tichý F. R., Dobové kořeny revelací Mikuláše Drabíka, Bratrský sborník, Praha 1967, 176.

magistratu non potest, quia simul Deo resistatur.“¹⁰⁾ V Instituci však naznačil možnost legiti m n í h o odporu, který může být veden jednak institelem s charismatickým vybavením, jednak zastupitelskými orgány. Právě tato druhá alternativa byla v kalvinistické státovědě znovu a znovu promyšlena a zhodnocována.

Kalvín sám také neznal myšlenku svrchovanosti lidu, kterou rozpracoval ve svém díle „Franco-Gallia“, nemálo asi inspirovaném otřesným prožitkem bartolomějské noci (kniha vyšla r. 1573), hugenot Francois Hotoman, učitel moravského bratrského šlechtice Jana Jiřího z Náchoda, který pobýval v Ženevě v r. 1576.¹¹⁾ Tři roky nato, v r. 1579, vyšla v Basileji kniha s názvem „Vindiciae contra tyrannos sive de principis in populum, populusque in principem legitima potestate“. Ani v relativně bezpečné Basileji se neodvážil autor odhodit pseudonym a vystoupit pod svým pravým jménem — delikátní problematika státoprávní zde byla řešena neobyčejně jasně v tom smyslu, že všechna moc pochází z lidu, který panovníka potvrzuje ve funkci; vzájemný vztah je určen smlouvou, jejíž neplnění má po vládce těžké důsledky: může být pokládán za tyrana. Proti tyranu pak je možno se postavit, avšak odpor vedou zákonné úřady a instituce, řádně zastupující lid.¹²⁾ Protože to nejsou jen zemské sněmy a shromáždění stavů, ale také městské rady, bylo vytyčením kontur legitimního odporu nemálo posíleno sebevědomí městských rad a rodící se městské buržoazie. Dychtivý student přicházející z našich zemí do Ženevy či Basileje dočetl se zde nemálo věcí, které byly překvapivě a neobyčejně odvážně formulovány ne-li Bezou, tedy patrně Du Plessis-Mornayem. Laskavostí doc. dr. Josefa Petráně z filosofické fakulty Karlovy university mohl jsem najít v Universitní knihovně pod signaturou II Fc 39 dvě téměř neznámé práce Jaroslava Smiřického ze Smiřic, jež vyšly v Basileji v r. 1603 a 1605. Poslednější, nazvaná „De Consiliariis Florilegium Politicum“ je vlastně disertací mladého českého šlechtice na basilejské akademii. Zjistil jsem, že Smiřický Vindicie znal a že se na ně odvolává — problematika díla ostatně rezonuje v celé práci šlechtického vzdělance. Právě tak se zde objevuje jméno hugenota Lamberta Dannaea a především jméno herborského právního teoretika Johanna Althause-Althusia (1557—1638), který právě téhož roku, kdy mladý český šlechtic předstoupil před akademickou veřejnost basilejskou se svou orací, vydal dílo, nazvané „Politica methodice digesta“. Zde přiznává lidu právo popravu krále — tyrana. I problematika rádců, již Smiřický nahlíží z mnoha úhlů, je pro kalvinistickou státovědu příznačná. Poradní kolegium má u Kalvína zásadní důležitost, protože rádcí zaměřují pozornost panovníka k vládním úkolům a k jeho povinnostem. Nemá-li vladař rádce, nepanuje už legitimně, nemá zákonný ko-

¹⁰⁾ Wolf E., Das Problem des Widerstandsrechtes bei Calvin, Berlin 1955, 47.

¹¹⁾ Le Livre du recteur de l'Academie de Genève. 1559—1878, ed S. Stelling Michaud, I, 103.

¹²⁾ Languet H., Wider Tyrannen, Zürich 1946, 66.

rektiv své libovůle a stává se tyranem. Tento myšlenkový pochod lze vysledovat i v dílku Jaroslava Smiřického.

Jak patrně, celé klima kalvinismu ovlivňovalo naše studenty směrem katolickému absolutismu Habsburků krajně nebezpečným, jímž už šly dvě „konfederace“, Spojené Nizozemí a Švýcarsko a kterým se později vydá anglická buržoazní revoluce. Poprava Karla Stuarta je jen logickým vyústěním teorií, které zněly ve „svůdcovských školách“ dychtivým uším bratrských studentů.

Pro pochopení vývoje, jímž Jednota bratrská procházela a který se obrátil i ve volbě jednotlivých učilišť bratrských studentů — budoucích kněží, je nutno znovu se vrátit k rostoucímu napětí mezi luterskou ortodoxií a vitemberskou universitou v sedmdesátých letech 16. stol. Zde se v době Blahoslavova biskupského působení objevuje nemálo bratrských bohoslovců; nemálo jich zde studovalo i předtím. Bratří byli vítáni již pro své přátelství s Lutherem, který jim věnoval v předmluvě k latinskému překladu bratrské konfese z r. 1538 přátelská a laskavá slova. Blahoslav navázal pak osobní styky s Filipem Melanchthonem a s celým okruhem vitemberských filipistů; filipismus byl Jednotě blízký již tím, že nevyostřoval teologické důrazy do příliš pregnantních podob, které v oné zjištěné době se lehce stávaly nástroji rozdělení — naopak — měl v sobě něco bytostně zprostředkujícího. Právě to však mu bylo osudným a po smrti Jana Blahoslava v r. 1571 se stahovala nad Vitemberkem hrozivá mračna těžkých podezření čím dál tím více. V té době zde studuje na 30 bratrských vysokoškoláků,¹⁵⁾ leč universitní poměry vbrzku doznaly nečekaných a smutných změn. V r. 1574 dopadla tvrdá pěst světské moci na místo, které se zdálo nejvhodnější pro rozhovor s reformovaným světem. Již delší dobu poukazovali luterští radikálové na nebezpečí filipismu, v němž viděli — ne docela bezdůvodně — důvtipnou diversi nenáviděného kalvinismu do duchovních oblastí luterství. Kurfiřt August Saský se přiklonil k jejich obavám i podezřením, nemálo umocněným dvorskými intrikami a vyhlásil boj „kryptokalvinistickému“ nebezpečí. Za nejvýznamnějšími filipisty zapadla těžká vrata věznice. Universita byla reorganizována v duchu přísného luterství.

A právě tento rok přicházejí na reformovanou universitu v Heidelbergu čtyři bratřští bohoslovci. Zapsali se do matriky 17. května 1574. Jan Capito pocházel z Bystřice nad Pernštejnem, Jan Felinus z Mladé Boleslavi, Jan Němčanský z Uherského Brodu a Jan Bernard z Přerova.¹⁴⁾ Bezpochyby jejich vyslání sem, do výstavného města reformovaných kurfiřtů falckých, nebylo náhodným aktem, ale důsledkem přemýšlení a výslednicí styků bratrského vedení s císařským lékařem Cratonem, pozoruhodnou osobností Maxmiliánova vídeňského dvora. Tento čínorodý pozorovatel duchovních proudů evropských byl v přátelském vztahu s re-

formovanými bohoslovci heidelberskými, Zachariášem Ursinem a Kašparem Olivianem; když přišel rok likvidace filipismu ve Vitemberku, orientuje bezradné Bratry na Heidelberg.

Všichni čtyři studenti měli z Vitemberka již odposlouchány nějaké přednášky, i když Jana Němčanského od vitemberských studií dělilo už deset let. Jan Capito tam přišel v r. 1568, Felinus Kocourek v r. 1571 a Bernard právě tentýž rok 1574. V Heidelbergu dlouho nepobyli, protože jejich jména nacházíme v matrice basilejské také k r. 1574.¹⁵⁾

Jednotě byla Basilej známější než Cratonem zprostředkovaný Heidelberg. Po Václavu Mitmánkovi, který ovšem Bratřím mnoho radosti neudělal, když přešel k podobojím, studoval zde v r. 1549 sám Jan Blahoslav. O několik let později, r. 1553, objevuje se v zápisech university jméno dalšího bratrského studenta, který se podepsal Joannes Gyrc k, Bohemus. Nedovedeme dost jistě říci, jde-li o téhož Girka, jehož jméno padlo už v r. 1549 na prostějovské synodě — byl to dokonce bakalář, Bratřimi pověřený nesnadným úkolem účasti na bohoslovecském kolokviu s luterskými teology v Královci nedlouho potom — či zda jde spíše o stejnojmenného Jana Girka ml., asi jeho syna, který se v r. 1570 stal rektorem v Toruni a ukončil svou pozemskou pouť r. 1605 v Lešně. Podle údaje Jar. Bidla tento Girek ml. studoval v Basileji až v r. 1565.¹⁶⁾ Ať už tomu je jakkoliv, jeden z těchto Girků — snad by český tvar zněl Jirka — mohl dobře informovat bratrské vedení o poměrech na basilejské akademii, kde se studentská čtveřice nacházela.

Po studiích se Jan Němčanský uplatnil v Jednotě velmi dobře. Knězem se sice stal hodně pozdě — až v roce 1584, leč po pěti letech zasedl poprvé v úzké radě a za dalších pět let byl v Přerově zvolen seniorem. Z Dekretů¹⁷⁾ víme, že čtyři roky na to, v r. 1598, je mladší kazatelskou generací odmítnuta koncepce seniora Simeona Turnovského, který se pokoušel proti vpádu kalvinisticky pochopeného dogmatu postavit hráz starobratrské teologie. Dost možná, že zvolení Jana Němčanského, někdejšího studenta reformovaného učiliště, do vůdčí funkce seniorské je jedním z malých, mlčenlivých vítězství kalvinistické orientace v Jednotě. Němčanský však svůj úřad nezastával dlouho. Umírá v r. 1598.¹⁸⁾

Jeho basilejský druh Jan Capito má v bratrské úmrtní knize vysvědčení, že byl „člověk učený“.¹⁹⁾ Z tohoto zápisu také víme, že jej sužovala dlouholetá nemoc. Nezabránila mu však ve vykonávání úřadu duchovního správce třebíč-

15) Sita K., Studenti z Českých zemí na basilejské universitě v době reformace, Theologický přehled (dále jen ThPř) 1954, 17.

16) Bidlo Jar., Jednota bratrská v prvním vyhnání II, Praha 1903, 69.

17) Dekrety Jednoty bratrské, 268.

18) Fiedler, Todtenbuch der Geistlichkeit der Böhmischen Brüder, Wien 1863, 291 (nadále jen Úmrtní kniha).

19) Úmrtní kniha, 286.

13) Akta Jednoty XII, 138 b, cit. F. Hrejsa, Sborové Jednoty bratrské, Praha 1935, 229.

14) Šimák J. V., Studenti z Čech, Moravy a Slezska na německých universitách, ČMM 1905, 296.

ského sboru, ani v literární tvorbě. Bohatost svého vzdělání uložil do obsáhlé Postily. Zřejmě nemoc však ukrátila život schopného muže, který ještě před Němčanským se dostal do vedení Jednoty; právě v r. 1589, kdy přítel Jan Němčanský se stává členem úzké rady, Capito odchází na věčnost.

Jan Bernard ani Jan Felinus však Bratřím moc radosti nedělali. Felin byl zřejmě neobyčejně nadaný, ale když r. 1585 zemřel, bratrský písař si nad jeho životem povzdychl: „ó by byl člověk ten tak pilně pracoval, jakž zdárné ingenium měl a střídmeji se choval, i déle živ býti i mnohem více pracovati mohl.“²⁰⁾

Zřejmě táž nestřídmost — totiž pití — zahubila i jeho druha Jana Bernarda, který zakončil své dlouhé cesty na úmrtním loži v Boskovicích v r. 1600. V době studií byl nejpodnikavější z celé čtveřice: získal si doporučení od falckraběte Jana Kazimíra a to mu asi otevřelo cestu do Anglie.²¹⁾ První prosincový den r. 1581 se zcestovalý mládenec zapsal na oxfordské universitě. Tady se seznámil s Vavřincem Humphreyem, čelným představitelem anglického kalvinismu a navázal nejedno přátelství. Po dvou letech získal bakalariát bohosloví. Když se vrátil r. 1586 do vlasti, Bratři nehleděli tolik na jeho titul jako na jeho zlozvyky a nemálo jej pro jeho vášeň plísnilo.²²⁾ Janu Bernardovi však nebylo pomoci. Z posmrtného hodnocení v bratrském nekrologiu se dovíme, že byl učený, ale že s výše svého rozhledu přezíral druhé.²³⁾ Z jeho vzdělání, jistě nevšedního rozsahem, neměla Jednota valný užitek.

Mezeru mezi studentským čtyřlístkem z r. 1574 a dalším bratrským bohoslovcem vyplňuje řada 27 jmen, povětšinou šlechticů, měšťanů či šlechtických vychovatelů, tzv. preceptorů. Není zcela jisté, zda přece jen některé z těchto neznámých jmen nepatří bratrskému mládenci, pozdějšímu duchovnímu. Pokládejme však naše šetření, jímž jsme zjišťovali totožnost kněží Jednoty, za dostačující a připusťme, že oním dalším studentem Jednoty je Jan Kryšpín, zapsaný jako Johannes Crispinus Prussenus, Moravus k r. 1603. O tomto studentu, který přišel do Basileje více než čtvrt století po Němčanském a jeho přátelích, nevíme však téměř nic. Je možné se domnívat, že se stal vskutku bratrským duchovním a zanechal po sobě vdovu Kateřinu, zapsanou v seznamu vdov po bratrských kněžích z r. 1641.²⁴⁾ Kryšpín na basilejské akademii měl krajana, který s ním zřejmě přišel z Moravy. Jmenoval se Jan Lorenc a pocházel ze Strážnice. Na rozdíl od Jana Němčanského byl ordinován na kazatele Jednoty záhy po návratu ze studií a to r. 1607 v Třebíči. V emigraci působil jako senior polské Jednoty a zemřel v r. 1638.²⁵⁾

²⁰⁾ Ibidem, 280.

²¹⁾ Odložilík Ot., Cesty z Čech a Moravy do Velké Britanie v l. 1563—1620, ČMM 1935, 252 nn.

²²⁾ Dekrety Jednoty, 254.

²³⁾ Úmrtní kniha, 293.

²⁴⁾ Hrejsa, Sborové, 247.

²⁵⁾ Ibidem, 173

Bratrský student, který se zapisuje do basilejské matriky r. 1597, pravděpodobně nevstoupil do služeb Jednoty, ač byl vychováván v bratrském domě v Tuchoměřicích u Prahy.²⁶⁾ Jmenoval se Jan Skála a byl poděbradským rodákem. Do Basileje přišel z Herbornu, kde studoval v r. 1595. V Basileji pobyl také dva roky a zde studium ukončil. Basilejská teologická fakulta mu vydala vysvědčení o řádně vykonaných disputacích na stanovená témata. Jedno z nich se týkalo Boží prozřetelnosti, tedy problematiky, která byla nejdůsledněji rozvíjena právě v predestinačním učení kalvinismu. Přejná slova basilejské „almy mater“ jej doporučovala pro práci v církvi.²⁷⁾ Tady však stopa mizí.

R. 1603 studoval v Basileji vedle Kryšpína a Lorence Jiřík Erastus. S jeho jménem se nezdá setkáváme v bratrských zápisech pobělohorských synodů. Jako Lorenc, tak i Erastus zaujímal význačné postavení v poexilní Jednotě. Jeho kvality ocenili Bratři o hodně dřív, když mu — sotva deset let po příchodu do Basileje — svěřili správu moravských sborů ivančického okruhu.²⁸⁾ Když se Jiřík oženil, hmotně si polepšil, takže si mohl zakoupit v Ivančicích purkrechtní dům, který předtím patřil Jednotě. Ale manželství dlouho netrvalo a r. 1617 se ženil znovu s dcerou strážnického měšťana.

Na svatební smlouvu se podepisoval jako svědek rytíř Pavel Volbram ze Štětkvě.²⁹⁾ I on znal dobře Basilej, kde pobýval v r. 1586, jak svědčí zápis v basilejské matrice. Nejen společná universita spojovala rytíře a bratrského seniora, ale také společná víra; pan Volbram byl členem Jednoty a důstojností svého úřadu zemského purkrabího dodával kazatelské svatbě značného lesku. Někdejší vliv kalvinismu lety docela nezmizel a Pavel Volbram se činně zapojil do povstání. V seznamu odbojníků ze 7. 3. 1622 jej vyšetřovatelé zařadili dokonce mezi hlavní původce rebelie. Potupnému trestu unikl; zemřel ještě před vynesením rozsudku, který stanovil prokletí památky a konfiskaci statků.³⁰⁾

Druhý šlechtic, který se zapsal v basilejské matrice k r. 1601, tedy dva roky před Erastem, šel jinou cestou. Jméno Jana Katarýna z Katarýnu čteme vedle jmen Adama a Markvarda z Věžníků. Věžníkové patřili do okruhu Žerotínových přátel, snad byli i členy Jednoty; Adam se později sňatkem spřiznil s bratrským rodem pánů z Říčan. Mladý Katarýn dělal oběma bratřím společníka, jak bylo zvykem tehdy, kdy vizitkou šlechtického studenta byl plný váček a družina. Katarýn se asi v Basileji s Erastem nesetkal, nicméně předpokládaný prvek solidarity zde zcela chybí, když se oba dostali do styku na Moravě. Katarýn přestoupil ke katolictví a právě on jménem moravskokrumlovské vrchnosti přikazuje

²⁵⁾ Ibidem, 54.

²⁷⁾ Hrubý, Etudiants, 207.

²⁶⁾ Říčan R., Dějiny Jednoty bratrské, Praha 1957, 348.

²⁹⁾ Hrejsa, Sborové, 101.

³⁰⁾ Hrubý F., Moravské korespondence a akta z let 1620—1636, I, Brno 1934, 188, 189 a 263.

r. 1622 bývalému spolustudentovi z Basileje, aby ihned opustil sbor.³¹⁾ Jak ostře se rozešly cesty! Katarýn nebyl jediným, kdo přešel na protivnou stranu. Karel z Liechtenštejna, jehož jméno čteme v zápisu basilejském v r. 1585, to udělal také, právě tak jako někdejší vydavatel Bezových básní a ženevský student, Václav Morkovský ze Zástřizel. Leč tyto ztráty jsou relativně malé, bereme-li v úvahu počet studentů.

Erastus pod útlakem někdejšího basilejského akademika v Ivančicích dlouho nevydržel. V zoufalství se utekl na žerotínské statky, pobýval v Kralicích i v Třebíči, až v r. 1628 odešel do slezského Břehu. Když zemřel jako bratrský senior v Lešně r. 1643, kromě 600 uherských zlatých zanechal i bohatou knihovnu, „bibliothecam praestantissimam“³²⁾ . . .

Dalším studentem Jednoty, přesněji řečeno studentem, který později nastoupil duchovenskou dráhu bratrského kněze, je Šimon Věrník. Zapsal se v r. 1604 do basilejské matriky jako vychovatel Adama Budovce z Budova. Chlapecké roky prožil s Janem Skálou v tuchoměřickém domě bratrském. Šimon nezapomněl připisat ke svému jménu i obor studia, který ho zřejmě zajímal: theol. studiosus. Sotva by Václav Budovec pro svého syna vybral někoho, kdo by neměl prořadý zájem o teologii, pochopitelně recipovanou ve smyslu reformovaném, jak se také říkalo, ortodoxním. Zdá se, že proti Adamovu vychovateli neměl jinak velice kritický bratrský pán žádných námitek, zatímco druhý preceptor, Jan Gebhard, studující svobodná umění, jím neušel.³³⁾ Adam Budovec se v Basileji zabýval též bohoslovím, i když přítel Jaroslav Smiřický ze Smiřic, který tam již byl o něco déle, se věnoval politickým vědám. Jistě Věrníkův vliv na mladého Adama měl svou váhu.

Po letech nepohodlného cestování se Budovcův vychovatel usadil v Třeboni, kde mu byl svěřen úkol nadmíru zodpovědný — stal se totiž bratrským knězem v tamějším zámeckém sboru. To vyžadovalo styk se dvorem Petra Voka z Rožmberka, jehož zámeckým kaplanem byl ustaven 4. 5. 1608. Věrník se stal zřejmě pravou rukou bratra Matěje Cyra; důvěrný vztah k rožmberskému velmoži známe z dochované korespondence. Cyrus svěřoval Věrníkovi úkoly značně závažné; jedním z nich bylo tvořit jakousi spojkou mezi Jednotou a vladařem. Z Cyrova pověření referuje např. Věrník Rožmberkovi o situaci mezi stavy v Praze, jak ji viděl Cyrus.³⁴⁾ V každém případě je jasné, že politická angažovanost neuplývá ani Věrníkovi, ani Cyrovi, o jehož studiu v Heidelbergu se zmíním později, jako nevyužitá příležitost. Věrník svým duchovním vlivem a úsudkem, zbystřeným kalvinistickým bytostným zájmem o věci obecné, působí na smýšlení poněkud labilního Petra Voka sice nedlouho, přece však právě v té době, kdy je

v sázce vše a kdy jen promyšlená a statečná akce Budovcova v r. 1609 nečekaně vše zvrátí ve prospěch nekatolického tábora. Pochopitelně, že Jednotě svrchované záleželo na přízni rožmberského vladaře, jak patrně z nadměrně zdvořilého a laskavého tónu Cyrova v jeho dopisech; tím spíše použila k duchovenské službě Rožmberkovi muže opravdu výřečného, nadaného a politicky obeznaného — takovým byl právě Věrník. Neznáme, žel, dost dobře celé jeho působení na Petra Voka; vlivu bylo nemálo a zřejmě významnějších.³⁵⁾ Lze se jen domnívat, že Vok mohl být inspirován k vydání zajímavého spisu, pocházejícího z pera dvorního falckého kazatele Bartoloměje Pitisca (zemř. 1613), okruhem důvěryhodných lidí, mezi něž patřili dozajista Cyrus a Věrník. Překlad z němčiny pořídil Petr Vok v roce vydání Majestátu pod názvem „Pokojně křesťanského bratrstva neb tovaryšstva podání“ bez bližšího vydavatelského údaje. Ani velmož tak mocný, jakým byl pán rožmberského domu, neodvážil se — tak soudí F. M. Bartoš³⁶⁾ — přiznat k účasti na díle, které vybízelo k sjednocení evangelíků, k spolupráci luteránů i kalvinistů, jediné to obraně vůči blížící se pohromě.

Posledním basilejským studentem Jednoty před Bílou horou je zřejmě Jan S t r e j c, zapsaný tu k r. 1607 jako Johannes Vetterus, Leucopolitanes, Moravus. Pocházel z rodiny Jiřího Strejce, oddaného stoupence Kalvínova, který stačil při vši obtížnosti duchovenského povolání bratrského kněze přeložit v r. 1587 stěžejní dílo ženevského reformátora, Instituci. Již to ukazuje, kterým směrem asi půjdou jeho synové Jan a mladší Daniel. Jejich jména čteme v památku Bratra Matouše Tita, studentského druha mladého Komenského a tak známe zastávky na jejich cestě za vzděláním — Daniel se zapsal někdy kolem r. 1612 v Herbornu a přidal k podpisu i heslo „milost Boží je mé zboží“. Janův zápis s biblickým přípiskem „znáš Pán ty, kdož jsou jeho“ je z května 1613,³⁷⁾ kdy meškal v Brémách, asi jako průvodce mladšího bratra, který na známém reformovaném gymnasiu se mohl dobře připravit na vysokoškolské studium.

Brémský ústav byl po r. 1610 řízen nesmlouvavým přívržencem kalvinistického směru, Matějem Martiniem, velkým přítelem Jednoty. Však v reformovaných Brémách, malém ostrůvku v moři luterství, zdržovala se řádka bratrských mláďenců: snad i proto, pomíneme-li vnitřní sympatie brémského rektora, byl zde používán bratrský katechismus, který vyšel v Brémách v r. 1615 hned ve čtyřech řečech jako učební pomůcka. Brémskými zápisy se mihne Zachariáš Ariston a Bohuslav Jaffet, kteří zde pobývali r. 1610 a pak zamířili do Herbornu, k r. 1613 zde nacházíme Pavla Němčanského z Dunajovic, r. 1617 Daniele Němčanského z Chrasti — samá známá bratrská jména. Brémy přitahovaly i šlechtu

³⁵⁾ Viz článek Ot. Hulce, Politická činnost P. Voka z Rožmberka, JHS 1968, (XXXVII), 157 a další.

³⁶⁾ Bartoš F. M., Výzva falcké církve k náboženskému míru v Čechách z r. 1609, Český Bratr 1944, 28—30.

³⁷⁾ Vávra J., Štambuch B. Matouše Tita, krajana a spolužáka Komenského v Herbornu 1611, ČČM 1907, 64.

³¹⁾ Dopis J. Erasta v této věci v Moravských korespondencích I, 299.

³²⁾ Moravské korespondence, I, 493.

³³⁾ Glücklich Jul., Korespondence Václava Budovce z let 1579—1619, Praha 1908, 41.

³⁴⁾ Salaba J., Korespondence kněze M. Cyra, VKČSN 1901, 31—2.

či měšťanstvo zrovna tak: r. 1610 zde studují tři Hodějovští z Hodějova, pražský patricij Jan Škréta Šotnovský ze Závoric, Štefan, syn nešťastného Tobiáše Štefka z Koloděj a mnozí další.³⁸⁾

Brémský přístav s výhledem na širé moře a s čilým pohybem kupeckých lodí lákal Daniele Strejce neméně než knihy, jejichž kouzlu propadl v pozdějších letech jako bratrský impresor docela. Buď r. 1613 či o devět let později podnikl s přítelem Janem Salmonem dobrodružnou cestu na Island, kterou později zpracoval v poutavém cestopise. Starší bratr Jan neměl asi možnost či touhu vydávat nějakou práci ze své dílny, zato však vytiskl v Basileji r. 1608 kázání bratrského seniora Jana Crucigera. Zřejmě lnul k jejich autoru i ke své církvi. Když se vrátil ze studií, byl ustanoven rektorem mladoboleslavské bratrské školy v r. 1613. Své výjimečné schopnosti a obdarování — byl znamenitý filolog, hudebník i kazatel — však už nemohl rozvinout. Zemřel v Tuchoměřicích.³⁹⁾

Až dosud jsme se dívali do matričních zápisů basilejských. Studijním ohniskem reformovaného světa, jeho vlastní střed a těžiště však byla Ženeva, město, které promyšleně formoval Kalvín a jež předávalo jeho vliv dál, vrývající nasmazatelné stopy do srdcí těch, kteří sem přicházeli za vzděláním. Zatím co basilejská akademie měla již dobrou tradici, ženevské učiliště vzniklo poměrně pozdě. Teprve 5. června 1559 představil Kalvín s Viretem městské radě prvního rektora akademie. Stal se jím Theodore de Beze — Beza.⁴⁰⁾ Díky této osobnosti, slučující v sobě básníka, vědce, pedagoga, ohnivého kazatele a bojovného organizátora právě tak jako precisního myslitele, který tvořivě domýšlel Kalvínovy podněty do všech sfér současného života, získává ženevské učiliště v krátké době zvůčnou pověst a přitažlivost.

Prvním bratrským mládcem, kterého objevíme v Ženevě, je Jan Lanecký. Do rektorské knihy ženevské se zapsal v r. 1579, kdy už bylo akademii právě dvacet let, jako student teologie.⁴¹⁾

Studium bral mladý teolog, který pocházel ze Strážnice, asi opravdu vážně a tak na něm kalvínsky přednášené bohosloví zanechalo své stopy. Však právě kvůli tomu nakonec měl s vedením Jednoty nesnáze. Lipnická synoda v r. 1592 jej obvinila hned z několika věcí najednou: jednak nevracel vypůjčené knihy — šlo o jakousi postilu, jednak knihy, a to ne ledajaké, půjčoval. Jedna z nich byla z pera Bullingerova, ostatní jsou v zápise synody jen stručně charakterizovány obsahem: o školách křesťanských, o Antikristu, o rozmnožování papežstva. Z celé souvislosti plyne, že tyto knihy byly v pohledu úzké rady nevhodné, tím více

jejich rozšiřování. Další Laneckého vina byla spatřována v tom, že se zdržuje na zámku a v diskusích se zastává kalvinistů, což vrhá špatné světlo na Jednotu.⁴²⁾

Lanecký byl ve své misijní horlivosti Bezova žák tlučen staršími nejen z důvodů bezpečnostních, ale i proto, že až do r. 1598 asi platí zásluhou Turnovského zdrženlivé stanovisko vůči reformovanému pochopení přítomnosti Kristovy ve Večeři Páně a příliš spekulativnímu, od tradičního pojetí se odchyloujícímu výkladu Kristova sestoupení do pekel. Tým rok však Turnovského koncepce prohrává střet s mladšími členy kazatelského sboru a Lanecký je poslán na uprázdněný sbor do Velkého Meziříčí. Po třech letech, r. 1601, už je správcem přerovské bratrské obce a jako senior severní části Moravy se asi nemálo zdržuje u pána přerovského zámku, který přišel do Ženevy o tři roky později než on. S panem Karlem ze Žerotína, který se dlouho trápil otázkou předurčení a její bolestivou nejistotou, mohl Lanecký jistě dobře hovořit.⁴³⁾

V Přerově měl Lanecký na starosti nejen bratrský sbor, ale také školu, kde mu pomáhal bývalý student herborský Tomáš Dubinus. Domyslíme si, v jakém duchu vedl Lanecký s Dubinem své svěřence, mezi něž patřil také mladý Komenský. Tento žák Laneckého školený u bohoslovce, který v mládí rozšiřoval, dokonce k nevůli svých nadřízených, knihy o rozmnožování papežstva, bude ve své rané práci „Retuňk proti Antikristu a svodům jeho“⁴⁴⁾ vděčně citovat dílo z pera význačného hugenotského předáka Filipa Du Plessis-Mornaye. Mornayova kniha „Mysterium iniquitatis“ je jedním velkým výpadem proti papežství, které kalvinismus shodně s Komenským viděl v antikristovském rouše a nesmiřitelně je nenáviděl. Ženeva tak ovlivnila prostřednictvím přerovského seniora další vývoj Jana Amose, jemuž táž literatura, kterou četl, ne-li tenkrát rozšiřoval jeho učitel, literatura kalvínské ražby, byla výzbrojí do střetu s papežským jezuitským katolicismem i klíčem k pochopení společenské funkce vrchnosti a státu.

Druhem ženevských studií byl Laneckému Samuel S u š i c k ý. Tak jej nazývali Bratři, avšak zápis v rektorské knize ženevské university ukazuje, že se podepisoval „Samuel Simonis, Sussicensis Bohaemus, theol. stud.“⁴⁵⁾ Zapsal se v týž den jako Lanecký, 12. října 1579. Ze stručných zmínek v Dekretech se dovídáme, že r. 1591 je členem rady starších. Rok nato byl delegován s Jakubem Narcissem jako zástupce české větve Jednoty do polských Šamotul, kde se konal synod. Bratr Samuel však byl poctěn ještě větší důvěrou, když mu byl svěřen úkol, aby se dvěma spolupracovníky revidoval biblický text, který Jednota zamýšlela vydat v novém formátu.⁴⁶⁾ Nevíme přesně, jak se zhostil práce na vylepšení díla beztoho

³⁸⁾ Odložilík Ot., recenze k článku Schmidtmayer A., Die Beziehungen der Bremer Gymnasium Illustre zu J. A. Comenius und mährischen Brüdern, ČMM 1931, 583.

³⁹⁾ Odložilík Ot., Daniel Vetter a jeho cesta na Island, ČMM 1931, 80.

⁴⁰⁾ Molnár Amedeo, Rok 1559 v kalvínské reformaci, Křesťanská revue (dále jen KR) 1959, 146.

⁴¹⁾ Le livre I., 103.

⁴²⁾ Dekrety Jednoty, 255.

⁴³⁾ Žerotínovi pomohla ve vnitřní krizi kniha bohoslovce ze Stade Oty Casmana „Schola tentationum“ — viz Odložilík, Karel st. ze Žerotína, Praha 1936, 52.

⁴⁴⁾ Nově vydal R. Říčan, v Comenii opera omnia, Praha 1971.

⁴⁵⁾ Le livre I., 103.

⁴⁶⁾ Dekrety Jednoty, 262.

již dokonalého. Zato z údajů bratrské úmrtní knihy známe délku jeho seniorského působení — trvalo pouhých třicet dnů: v Mladé Boleslavi jej zastihla tento poslední den v r. 1599 smrt.⁴⁷⁾

Uplýnulo bezmála čtvrtstoletí od doby, kdy Sušický s Laneckým vstupovali do ženevských poslucháren a v rektorské knize přibyla další dvě jména bratrských bohoslovců. Jsou poslední — za nimi následuje dlouhá řada šlechticů či měšťanů, kteří se stávají členy akademické obce nikoliv kvůli získání uceleného vzdělání pro výkon svého povolání, ale spíše aby nabyli povšechného rozhledu a vědomostí, dobře použitelných i ve veřejném životě. To konečně také bylo v programu zakladatelů ženevské akademie: vzdělávat a zaměřovat k společnému cíli nejen kazatele, ale právě tak i veřejné pracovníky. Ti byli vlastně nejen nejčastější, ale také nejváženější hosté Ženevy.

Zmíněná dvě jména z r. 1602 neměla v Jednotě zřejmě takový zvuk jako jméno Laneckého a Sušického. První z nich se podepsal jako Martin Tertullianus a druhý, o rok později zapsaný v matrice heidelberské, se jmenoval Zachariáš Štefan. Možná, že pocházel z rodiny či širšího příbuzenstva bratrského seniora Ondřeje Štefana z Ivančic. Určitě však víme, že Zachariáš byl švagrem pozdějšího betlémského kazatele v Praze, Jana Cyrilla, tchána Komenského. Zachariáš spravoval sbor ve Veselí u Uh. Hradiště.

Jméno Martina Tertulliana, jež se objevilo v heidelberské matrice už v roce 1589, zaujalo Ot. Odložilík, který pomocí knihy Adriana Regenvolscia, popisující dějiny evangelických církví v Polsku a vydané v Utrechtu r. 1652 pod názvem „Systema historico — chronologicum . .“ nachází někdejšího ženevského studenta v seznamu reformovaných duchovních běloruské části litevského knížectví. Stal se na Bílé Rusi dokonce seniorem a byl i literárně činný.⁴⁸⁾

Ještě dříve, než se od basilejských a ženevských matrik vrátíme znovu k bratrským studentům v Heidelbergu, je třeba upozornit na jisté nebezpečí. O basilejské či heidelberské akademii nelze mluvit jako o duchovních pevnostech kalvinismu bez přihlídnutí k některým datům; i když obecně toto tvrzení ob stojí, časové údaje zařazují, často jen na krátké údobí, zmíněné školy jinak. Ženevská akademie jediná měla vždy jednoznačný kalvínský charakter a specifické důrazy reformovaných zde nebyly nikdy ztlumeny.

V Basileji už tak jednoznačná situace nebyla. Vůdčí postava basilejské university, její pozdější rektor Jan Jakob Grynaeus (1540—1617), známý z korespondence Budovcovy i Žerotínovy jako přítel i duchovní rádce, významem souměřitelný protějšek Bezův, vyšel sám z luterského duchovního klimatu. Když nastupuje jako třicetipětiletý vědec — bibliista na bohosloveckou fakultu, stojí na začátku promýšlení a zápasů, jež ho dovedly k stanovisku reformovanému, za-

⁴⁷⁾ Úmrtní kniha, 292.

⁴⁸⁾ Odložilík Ot., Jednota bratrská a reformování francouzského jazyka, Philadelphia 1964, 65.

vrhujícím lutersky pochopenou přítomnost Kristovu při Večeři Páně, tzv. ubikvitu. Grynaeus však neměl natolik volné ruce, aby vtiskl hned basilejskému učilišti rysy západní reformace. Až v roce 1586, kdy umírá někdejší Grynaeův učitel a pak dlouholetý odpůrce Šimon Sulzer, stává se Basilej reformovaným střediskem, které později bylo přitažlivější než sama Ženeva, v níž na přelomu 16. a 17. stol. se Bezův život blížil svému konci. V té době v Basileji zazářila vědecká sláva opavského rodáka a Grynaeova zetě, někdejšího žerotínského vychovatele a výpomocného kazatele Jednoty bratrské Amanda Polana z Polansdorfu. Jím vrcholí promýšlení Kalvínovy predestinační teorie, kterou Polanus ještě radikalizoval, neponechav úhybnosti lidské svobody v determinismu spásy a ztracení už vůbec žádný prostor.⁴⁹⁾

V Heidelbergu v době příchodu čtyř bratrských bohoslovců v r. 1574 byl u vesla kalvinismus. Když však po dvou letech na to umírá kurfiřt Friedrich III., situace se prudce mění. Jeho syn Ludvík IV. byl tvrdý luterán a akademie to velmi brzy pocítila. Kalvinističtí profesoři raději odešli, než aby se přizpůsobili kurfiřtovým požadavkům. Smrtí vladaře však toto údobí skončilo a akademie se opět kalvinizuje.

Rok nato, 1584, přichází do Heidelbergu Bartoloměj Němčanský. S druhé strany týž rok přišel Grynaeus, jehož Ludvíkův nástupce, kurfiřt Jan Kazimír, pověřil školskou reformou učiliště, pochopitelně v duchu reformovaném. V tomto ovzduší nových ideálů a čerstvých rozběhů studuje pozdější bratrský senior, který i po návratu ze studií zůstal s Grynaem v přátelském styku a ani uplývající čas nesetřel obdiv k velkému učiteli.

Němčanský se stal r. 1601 seniorem Jednoty se sídlem v Mladé Boleslavi. Netrvalo dlouho a obnovený mandát proti Bratřím z 2. 9. 1602 těžce dopadl na boleslavský sbor i na jeho správce, který v městě nemohl zůstat. Našel útočiště na Zásadce, majetku bratrského šlechtice Jana z Říčan a od r. 1604 vlastnictví pana Václava Budovce z Budova.⁵⁰⁾ Možná, že právě zde hovořili tito dva význační členové Jednoty o svém společném příteli z Basileje, s nímž udržovali trvalý písemný styk.

Bartoloměj Němčanský je dosud nedoceněná (protože stále neznámá) osobnost velkého formátu, jak potvrzuje torso jeho díla „Harmonie svatá, ze všech čtyř evangelistů Páně shromážděná“. Dvousvazkové rukopisné dílo má rozsah 1763 folií kvartového formátu — přitom máme v ruce pouze svazek čtvrtý a sedmý — a vzniklo jednak v Chraští, kde Bratr Bartoloměj působil od r. 1594 až do svého zvolení seniorem, jednak v Krchlebích, sídle Jana Jaffeta, s nímž měl autor velmi přátelské styky. Na monumentální torso upozornil svým článkem „Zapomenuté

⁴⁹⁾ Hlavní zásada jeho teologie zněla: „nulla est electio sine reprobatione“; viz Sita, Život a dílo Amanda Polana z Polansdorfu, neotištěná dis. Komenského ev. bohosl. fakulty, 1951, 150.

⁵⁰⁾ Molnár Amedeo, Boleslavští Bratři, Praha 1952, 240.

dílo bratrského bohosloví“ v Časopise Matice Moravské 1931 nedávno zesnulý badatel v české reformaci, F. M. Bartoš. Vyslovil domněnku, že jde možná nejen o jedno z největších, ale také i nejvýznamnějších děl předbělohorské doby. Po důkladném studiu, k němuž se tento velký znalec sám nedostal, musím potvrdit jeho názor. Je zde zřetelný vliv Grynaeův, onoho „učeného a slavně vznešeného theologusa“, jak jej nazývá v předmluvě. Skvěle koncipované vykladačské dílo je psáno ušlechtilým a jadrným jazykem a v mnohých partiích nejen polemicky, ale přímo bojově zaměřeno proti luterské ubikvitě a ještě více proti papežství, jehožto „obrana nic pevnějšího není než jako pancíř a brnění udělané z pavučiny a jako slaměné kopí“ [fol. 433b]. Plamenně horlí však neméně proti „tyranům“ — zde již výrazně vyniká rovina společenská, v níž vztahy mezi vrchností a poddanými zdaleka nejsou řešeny podle starobratrského modelu. Myšlenka společenské neposlušnosti, ba vzpurnosti, která tak popouzela Ferdinanda II., jakoby se vtělila z reformované ciziny do burcující výzvy mladého bratrského kněze. Do situace Bratří, ustavičně tísněných tu mlčivě číhavým, tu ostře vyhlášeným svatojakubským mandátem, zněl tento hlas jako program: „Z čehož my tomu se naučme: abychom se neděsili záповědí, pohrůžek a mandátů tyranských nepřátel Kristovy církve, ale věrně a stále se mějme v učení Božím. Nadto příkladem těchto zástupů naučme se neposlouchati záповědí a mandátů těch.“ [fol. 242b]. Možná, že i z obavných důvodů dílo je podepsáno pouze zkratkou BN; taková tvorba mohla svého autora, ba celou Jednotu, nemálo ohrozit. Sotva také mohlo být dílo vytištěno, když nenáviděné kalvínské knihy byly hledány i v universitním skladu, jak se to stalo už v r. 1581 na naléhání arcibiskupa.⁵¹⁾

Vraťme se však zase k heidelberské matrice. První dubnový den r. 1587 se zapsal na akademii Matěj C y r u s. Zastihl zde asi studenta, který přišel o necelý rok dříve, Jana C o r v i n a. Ten měl už za sebou kratší pobyt ve Vitemberku, který jej patrně nijak nezískal, zato asi zde mladý bohoslovec položil solidní základy svým jazykovým znalostem. Roku 1609 začal kázat Bratr Jan německým členům Jednoty ve staroměstském kostele u sv. Benedikta a téhož roku se stal členem sjednocené pražské konsistoře. Jakého byl asi smýšlení, napovídá jeho přátelský vztah k Abrahamu Skultětovi, za jehož obrazoboreckou očistu svatovítské katedrály se plně postavil. Je-li hypotéza F. M. Bartoše správná, byl by právě Corvin oním tajemným obhájcem Václava Budovce z Budova před literárním útokem dvorního saského kazatele Matyáše Hoého, skrývajícím se luterskému polemikovi pod jménem Martina Borichia.⁵²⁾

Zatímco Matěj Cyrus, známý nám už z kontaktů s Rožmberkem — také 30. ledna 1612 pronesl smuteční kázání nad rakví tohoto nejvýznamnějšího člena Jednoty — vystupoval v Betlémské kapli, po r. 1609 propůjčené Bratřím, na slavnou Husovu kazatelnu, Jan Corvin dosáhl v době povstání důstojenství ještě

⁵¹⁾ Hrejsa Ferd., Česká konfese, 31.

⁵²⁾ Bartoš F. M., Švýcarský či bratrský obránce Budovcův, ThPř 1957.

vyššího. Když Jiřík Dikastus, představitel konsistoře, korunoval 4. listopadu 1619 falckého kurfiřta za krále českého, kázal při slavnostním aktu na text z 1. Timoteovy 2, 1—7. O tři dny později byla korunována Fridrichova manželka. Tentokrát kázal na týž text v přeplněné katedrále Jan Corvin.⁵³⁾

Oba heidelberští studenti, Corvin i Cyrus, nemají už oně úzkoprsé zdrženlivosti vůči společné akci s ostatními českými evangelíky, jak tomu bylo dříve. Starší generace se dívala na náboženský život vně hranic Jednoty se svrchovaným despektem.⁵⁴⁾ Důvodem — kromě jiných — byla příkladná kázeň, již se podřizovali nejen prostí údové, ale i šlechtičtí ochránci církve. Stačí jen připomenout neobyčejně tvrdý zásah Kalefův proti boleslavské bratrské vrchnosti, když vyloučil Krescencii a Adama Krajříře z Krajku ze sboru. Vložení kázně na pana Adama bylo zdůvodněno tím, že byl přistižen při pitce a tanci. Matěj Cyrus by musel dávno vyloučit svého duchovního svěťence a jistě mnohokrát. I když dnes víme, že konvenční obraz Petra Voka jako renesančního hédonisty je záměrná karikatura, vzešlá z pera Vavřince Benedikta Mecera, aby tak byla pošpiněna památka bratrského velmože, přece rožmberský dvůr rozhodně nebyl spravován duchem ztišené bratrské kázně. Zdá se, že bývalý bechyňský zámecký kněz Vokův, Bratr Jindřich Švarc ze Semanína — byl to šlechtic — nemohl unést tíhu pastýřské zodpovědnosti a jistě ne bez příčiny: „Žádal opět za propuštění z Bechyně s velkým lamentováním a příčin, proč tam déle být nemůže s dobrým svědomím, předkládáním.“⁵⁵⁾ Zoufalé prosbě Bratří nevyhověli. Nebylo žádoucím, aby vladař ziratil duchovního, který se mohl kromě nemalé vzdělanosti blýsknout ještě šlechtickým erbem. A také doba, do níž Jednota vstupovala na počátku 17. století, nepřála příliš bratrským morálním schematům; nebyly sice vnějšně ohlazeny, ale církev už se do nich neodvažovala vtěsnat své šlechtické příslušníky. Ti měli být pro věc získání, ne odrazení. Cyrus, který poznává za svého studia Heidelberg jako sídlo zeměpána s okázalým a nákladným dvorem, vidí potom dvorský život rožmberského velmože také mnohem shovívavěji.

Zvýšený zájem Bratří o panskou feudální společnost nám může doložit pozoruhodné cestopisné dílo z pera francouzského hugenotského kazatele Jeana de L é r y (1534—1613), které se dostalo až k nám a bylo asi hodně čteno, i když se překlad uchoval jen v opisech. Zásahu na tom má právě Matěj Cyrus, který knihu s Bratrem Pavlem Slovákem ve Vidimi r. 1590 přeložil a vydal pod názvem „Historie o plavení se do Ameriky, kteráž i Brasilia slove.“⁵⁶⁾

De Léry nechtěl jen poutavě vykreslit život brasílských domorodců. Kniha,

⁵³⁾ Becker H., Böhmische Pastoren, in Anhalt ordinirt 1583—1609, Jahrbuch der Gesell. f. die Gesch. des Protest. in Oesterreich, Jhg. 17, Wien 1896, 74.

⁵⁴⁾ Bratřští senioři se dívali na novoutrakvisty jako Židé na Samaritány — Hrejsa, Česká konfese, 42.

⁵⁵⁾ Dekrety Jednoty, 252.

⁵⁶⁾ Historie vydána péčí Quido Hodury a Bohuslava Horáka, ČSAV, Praha 1957.

vydaná latinsky v Ženevě r. 1537 jako „Historia navigationis in Brasiliam“, vypráví hned v první kapitole o pozadí celé mořeplavby. Admirál de Coligny, který se v té době slunil v přízni Jindřicha II., pomýšlel nejen na rozšíření sféry francouzského vlivu, tlumeného až dosud v jižní Americe Portugalci, ale i na vytvoření nové vlasti pro své souvěrce, těžce postihované královskými mandáty. Celého záměru a jeho realizace se ujal muž, který je osnovnou postavou knihy, šlechtic Durand de Villegagnon. Postupem vyprávění mu přibývají zlé rysy pronásledovatele pravého náboženství a jeho vyznavačů (nemůžeme být na pochybách, že jde jednoznačně o reformované). Villegagnon si potřeboval udržet přízeň hugenotského admirála a proto požádal přímo Kalvína v Ženevě o reformované misionáře. Mezi vyslanými čtrnácti duchovními byl i autor, Jean de Léry. Hospodářský a politický útlak tohoto tyрана mu zproblematizoval celý způsob zámořské kolonizace i sepětí misie s politickým násilím. Kritika tohoto násilí, jež tři misionáře připravilo o život, byla však zaměřena mezi řádky k domácím poměrům. V kontrapozici k brazilským lidojedům je postavena nábožensky nensnášenlivá Francie. Po přestálých hrůzách se pisatel žalobně táže: „bude-liž medle má patria a vlast Frankrejch nad tygra, šelmu ukrutnější, jestliže rychlou a nenadálou smrtí mne ze světa shladí?“⁵⁷⁾

Amedeo Molnár vyslovil první myšlenku, že kniha se dostala do rukou Matěji Cyrovi právě v Heidelbergu, který po vítězném nástupu kalvínské renesance znamenal jistě i zvýšenou poptávku po duchovní literatuře ženevské proveniencí.⁵⁸⁾ Takovou knihou byla nepochybně Léryho *Historia*. Mnohokrát se v ní objeví Kalvínovo jméno, znovu a znovu má před sebou čtenář příklady těch, kteří podstoupili v neúnavné věrnosti smrt za to, že se „čistého a obnoveného evangelium svatého přidrželi“. Kniha jako stvořená pro ty, kteří mají být utvrzeni ve víře a zároveň probuzeni k odporu vůči tyranům!

Cyrus se Slovákem nepřekládali knihu bez těchto aktualizujících myšlenek, jak ukazuje předdeslané věnování Bohuchvalovi Berkovi z Dubé, z Lipé a na Loukovci nad Jizerou. Tento čelný představitel pozdějšího stavovského povstání, který dobře věděl, že „Ferdinand dal by rád 50 000 dukátů, aby jeho hlavu dostati mohl“⁵⁹⁾ byl zřejmě nakloněn — i schopen — slyšet v takové dobrodružné literatuře vážné tóny, varující i politicky. Ostatně syn pana Berky, mladý Bohuchval, který se zapíše r. 1607 do heidelberské matriky a o rok později do rektorské knihy ženevské, bude myšlenkami o legitimním odporu vůči tyranu také asi dotvářet názory otce, jak se zdá, bratrského šlechtice.

Cyrus se Slovákem nechtěli však mluvit pouze k dedikantu. I prostý čtenář, který sáhl po dobrodružné četbě, jež vzrušovala obraznost ukrutnostmi kanibalů,

⁵⁷⁾ *Historie*, 363.

⁵⁸⁾ Molnár, Jean de Léry v bratrském překladu, KR 1958, 101; et Řičan R., J. de Léry a Bratři M. Cyrus a P. Slovák, KR 1958, 163.

⁵⁹⁾ Slavata, *Paměti II*, 248.

dobře chápal slova překladatelů, obžalobu evropských a českých trapičů: „Jestliž věc hrozná lidi zabíjeti, maso lidské péci a jísti; avšak zdaž méně hroznější věc jest lidi pobožné a bídne sužovati, s nimi se mučiti, katovati a trápati, chudé a nuzné sirotky a vdovy vydírati? Avšak že všechny tyto věci v nynějším našem bídne světě volný průchod mají a zjevně se konají, kdo toho nevidí? Ó jak mnoho takových lidojedů, chudých bídnych a pobožných trapičů má naše tato Europa, ba co dím Europa, vlastní naše tato vlast, česká země?“⁶⁰⁾

Nebylo to jen patetické zvolání. Rok 1588 přinesl boleslavskému bratrskému sboru změnu vrchnosti těžké trápení. Senior Kálef musel z Boleslavi utéci a zdálo se, že se začnou provádět protibratrské mandáty z r. 1584. Skrývající se Kálef pobýval nějaký čas v blízkosti Vidimi, kde o rok později bude jeho spolupracovník a učitel boleslavské školy Matěj Cyrus dokončovat překlad francouzského cestopisu. Kdožví, zda Cyrovi právě nebezpečnost situace nebyla podnětem k této práci, jež měla burcovat i varovat čtenáře, až dosud ušetřeného přímého tlaku.

Nenajdeme-li v životě Matěje Cyrova, ale i jeho spolupracovníka na překladovém díle se stal starším Jednoty — úřad mu byl svěřen někdy po r. 1598. Je to zajímavé již proto, že ještě čtyři roky předtím žádal marně o navrácení jáhenství. Bratři při něm viděli mnoho škodlivých vad včetně opilství a přílišné prudkosti, než aby mu svěřili duchovenskou službu.⁶¹⁾ Neuplynula však ani tři léta a Pavel Slovák je knězem a když r. 1604 umírá v Lanškrouně, bratrský písař mu věnoval uznalé hodnocení, že byl „učený muž, vzdělavatel škol a zvláště pilný v psaní“.⁶²⁾ V matrikách našich akademií se s ním neseťkáváme a nevíme tedy najisto, kde své učenosti nabyt. Nebyl asi odkázán jen na domácí zdroje, jako např. ivančický senior Zachariáš Ariston, kterému řádky Bartoloměje Němčanského dávají v úmrtní knize svědectví, že byl „jeden z těch, kteří se mnohem více v domácích školách naučili, než někteří v slavných akademiích...“⁶³⁾ Slovák studoval nejspíše ve Štrasburku, jak možno soudit podle dopisu seniora Jana Eneáše, zaslaného do Štrasburku mladému Karlu ze Žerotína; ten měl podat zprávy „o našem Slovákovi“.⁶⁴⁾

Uvažujeme-li o rychlém vzestupu bratrského překladatele do rady starších, ačkoliv mu bylo odpíráno předtím i prosté jáhenství, vnucuje se myšlenka, že to bylo umožněno změnou duchovního klimatu Jednoty. Na sklonku 16. stol. je vlivným či vzděláním vynikajícím osobnostem prominuto leccos, co by v době pastorační usebranosti neprošlo.

Student, jehož jméno čteme v heidelberské matrice k r. 1607, do této skupiny

⁶⁰⁾ Léry, *Historie*, 54.

⁶¹⁾ *Dekrety Jednoty*, 264.

⁶²⁾ Úmrtní kniha, 298.

⁶³⁾ Úmrtní kniha, 300.

⁶⁴⁾ Hrubý, *Etudiants*, 120.

nepatřil. O Mikuláši Acontiovi, bratrském mládenci z Ivančic, se v r. 1601 nemálo hovořilo na boleslavské synodě. V souvislosti s jeho případem se zde řešila problematika značně palčivá, zda může setrvat v úřadě kněz, který se provinil proti čistotě. Záporná odpověď přispěla k tomu, že Mikuláš, který se takto provinil byl natrvalo vyloučen z bratrské čeládky.⁶⁵⁾ Tím ztrácel možnost stát se pracovníkem církve. Přesto však nepřestal se vzdělávat, jak ukazuje heidelberská matrika, kde je zapsán spolu se svým bratrem Eliášem, který se asi stal duchovním a s Pavlem Dubinem. O tři roky později, v létě 1610, zapsal se mezi studenty herborského učiliště. Tady se potkal s už nám známým Matoušem Titem, který jej poprosil o podpis do svého „štambuchu“; ten měl být trvalou památkou na společně prožitá studentská léta. Mikuláš Matoušovi neodmítl a připojil ke svému jménu ještě zbožný povzdech „Bůh opatruj“.⁶⁶⁾ Zřejmě někdejší černá ovce ivančického bratrského domu se Jednotě neodcizila, jak ukazuje přátelská družina mladých Bratří, k níž patřil v té době také asi Jan Amos Komenský. V jeho Historii persekucí se objevuje jméno Mikuláše Acontia, hradeckého lékaře, ozářené upřímným obdivem autora k neúplatné věrnosti, v níž odmítl přestup a výhody navrátilce do lůna triumfující pobělohorské církve a šel nesnadnou cestou utrpení.⁶⁷⁾ Snad můžeme v této ušlechtilé postavě vidět právě někdejšího ivančického provinilce proti bratrské kázni, který pak v zahraničí studoval medicínu.

Mikulášův druh Pavel Dubinus zemřel v r. 1623 jako kněz Jednoty v Uherském Brodě. Ani jeho bratr Tomáš Dubinus, který přišel do Herbornu o dva roky později než přátelský trojlístek Akontů a Pavla, se nedožil pokročilejšího věku. Zemřel už r. 1618 v Zábřehu s pověstí znamenitého kazatele. Přece však stačil výborně vytěžit svěřenou hřivnu; když v lavicích přerovské bratrské školy, kde byl Bratr Tomáš pomocníkem Laneckého, sedával právě dospívající Jan Amos, Dubinus mu otevíral — tak jako přerovský seínor — průzory do přitažlivého světa reformovaného myšlení, do světa, s nímž zanedlouho sám vešel mladý studentík v Heidelbergu a Herbornu ve styk. Tomáš byl velmi nadaný: za svých herborských studií vydal v r. 1606 a 1608 dvě latinské práce, týkající se ožehavého a dělivého problému, jež zneprátelil západní a severní reformaci, totiž přítomnosti těla Kristova ve Večeři Páně. Přihlásil se zde k jasnému kalvinistickému stanovisku, že jde pouze o přítomnost duchovní a požívání těla Kristova se děje vírou.⁶⁸⁾ I když by vlivy přerovských učitelů na mladého Komenského vyžadovaly zvláštní studie, můžeme předpokládat, že měly důležitost zásadní. Na ně navázaly podněty herborské a heidelberské; jejich dosah, především na pansofické

⁶⁵⁾ Dekrety Jednoty, 276.

⁶⁶⁾ Vávra, Štambuch, 64.

⁶⁷⁾ Komenský J. A., Historie persekucí evangelické církve v Čechách a na Moravě, Praha 1922, 209.

⁶⁸⁾ Říčan R., Jan Amos Komenský, muž víry, lásky, naděje, Praha 1971, 17.

práce Komenského, je všeobecně znám. Připomeňme si jen příklad herborského učitele Jana Jindřicha Alsteda, systematika a encyklopedisty, který ve svém díle „Encyclopaedia septem tomis distincta“ obsáhl všechny obory tehdejšího vědění, archeologii počínaje a tabakologií, tj. „doctrina de natura, usu et abusu tabaci“, konče. Jedno z jeho četných děl „Systema mnemonicum“ měla Jednota ve své knihovně⁶⁹⁾ a zřejmě si knihy natolik cenila, že mezi svazky, s nimiž se nechtěla rozloučit při stěhování v r. 1628, zůstala práce Alstedova.

Komenský se zapsal v Heidelbergu 19. června 1613. Nepobyl zde však dlouho a příští rok se již ubíral z výstavného města falckých kurfiřtů domů. Opačným směrem však putoval bratrský student Pavel Fabricius a došel do univerzitního města asi začátkem června 1614. Po šesti letech už zasedl po boku seniora Cyrilla ve spojené české konsistoři; našel zde někdejšího heidelberského posluchače Jana Corvina.

Jen kratičký čas mohl Fabricius takto pracovat. Bělohorská smršť jím smýkla jako s mnohými jinými nemilosrdně přes hranice. Pracoval tedy v poměrech mnohem skromnějších jako kazatel. Usídlil se nakonec v Lešně, kde zastával úřad správce českého sboru a seniora. Před lety dorazil Pavel Fabricius do Heidelbergu, z něhož právě jeho krajan odcházel; teď podoba této jinak bezvýznamné události je přeznačena. Roku 1649 odešel na věčnost Bratr Pavel a Komenský teď přichází k hrobu lešenského seniora, strážnického rodáka a dlouholetého spolupracovníka v radě starších, by se s ním rozloučil českým kázáním.⁷⁰⁾ Necelý rok po Fabriciovi došli do Heidelbergu hned tři bratrští mládenci. Tomáš Didymus a Jiří Laurin pocházeli z Přerova, Mikuláš Molitor z Meziříčí. Zatímco o Tomáši nemáme zprávy, Laurin po svém návratu z Heidelbergu pokračoval v činnosti Dubinově a Komenského, který z žáka přerovské školy vyrostl v učitele a pomáhal Laneckému. Jiří Laurin, Přerovan, byl asi také vyučencem Jana Laneckého a nyní se s ním dělil o školní úvazek, když Komenský šel na sbor. Nový školský pomocník nebyl ledaskdo — jeho otec byl přerovský hejtman.

Laurinův druh ze studií Mikuláš Molitor si odvedl r. 1626 od Laneckých jejich Johanku co svou ženu. Komenský kdysi na ní myslel, ale tenkrát byla tuze mladinká; když se nyní vdávala, byl již podruhé ženat.

Poslední Moravan, který se objevuje v Heidelbergu před Bílou horou, je někdejší brémský student a odvážný cestovatel na Island, Daniel Strejc-Veterus; zapsal se v září 1618. Tenkrát pohyblivý a dobrodružný mládenec se po letech stal otcem pěti dětí, které mu dala jeho žena Kristina, rodem Poniatovská. Její podivná vytržení, z nichž Komenský slyšel Boží řeč a prorockou naději do trýzní své doby, byla nervového původu a dávno již úplně ustala. Komenský však do konce života věřil v mimořádnost jejího zjevu; nebyl ostatně

⁶⁹⁾ Bohatcová M., Bratrská knihovna kralická, Slaviva, r. 39, Praha 1970, 599.

⁷⁰⁾ Hrejsa, Sborové, 190.

sám. Až do své smrti v r. 1644 byla manželka Daniela Strejce ctěna v Lešně jako prorokyně.

V Lešně měl Daniel svěřenu proslulou kralickou tiskárnu, ačkoliv byl v r. 1632 oddělen také k úřadu duchovenskému.⁷¹⁾ Pod vedením vzdělaného impresora tiskárna vzkvétala. Daniel spolupracoval s neméně schopným vzdělavcem z ženevské university, který tam studoval v r. 1618 a dokonce se stal i doktorem bohosloví, Janem Litomilem z Litomyšle. Komenský, který byl kmotrem Strejcovu synku Danieli ml., zde vydal nejednu svou práci. Tím bolestnější byla pro stárnoucího bratrského tiskaře zkáza tiskárny v plamenech lešenského požáru v r. 1656.

Dobrodružný život někdejšího studenta falcké reformované akademie, mořeplavce a cestovatele, impresora a nakonec od r. 1663 i konseniora Jednoty, se uzavřel 1669 v slezském Břehu.⁷²⁾ Zde došel klidu dávno předtím, v r. 1623, slavností řečník korunovační Jan Corvinus.

Pokusíme-li se z matričních dat a tu bohatších, tu skrovnějších životních příběhů i z kaleidoskopu jmen vytvořit určitý souhrnný obraz, pak můžeme říci asi toto:

Převážná většina bratrských studentů z reformovaných akademií získává přední a nejzodpovědnější místo v Jednotě — úřad seniora, členství v radě starších, ať už to je Jan Němčanský, Jan Capito, Jan Lorenc, Jiřík Erastus, Jan Lanecký, Samuel Sušický, Martin Tertullianus, Bartoloměj Němčanský, Matěj Cyrus, Pavel Slovák, Pavel Fabricius, Jan Amos Komenský či Daniel Strejc. Ti všichni svým přejným postojem k duchovnímu obsahu onoho učení, jež jim bylo přednášeno, posunují Jednotu z pozic nedůvěry a obav směrem ven, ke konfrontaci, ale také i vnitřní solidaritě. Zahraniční cesty připravily Jednotu pro myšlenkové vyjití z úzkostně stržených území starobratrské teologie do bohoslovně promyšlenějšího a společensky angažovanějšího konceptu reformované věrouky. Bratrskému knězi se objevil zámeček, možnost politického působení slovem i písmem, jak to dělal Věrník, Cyrus či Němčanský, působení na politicky vlivné činitele i na širší okruh. Byly strženy zdi lukášovské architektury, které na zlomu 16. a 17. století již bránily výhledu. Stalo se tak konfrontací s kalvinismem, v níž Jednota ztratila zbytečnou zátěž stejně už překážejících momentů.

Právě tak očima svých studentů viděla šir i dál a obhlédnutím širšího horizontu ztrácela přílišné sebevědomí, byť i nepřiznané veřejně. Ztráta vlastní mimořádnosti urychlila, jak se domnívám, již déle trvající duchovní krizi. A studentí kalvínských akademií se vlastně museli stát hrobaři oné prosté Jednoty a tím Jednoty vůbec. To bolestivě prožíval v hořkém zamyšlení v „Kšaftu“ právě Komenský, který napsal řádky plné trpkosti: „... posílali jste je (a ještě) do škol cizích, aby vám je vypulerovali. A ti co než divočinu a v obyčejích cizost, v kro-

⁷¹⁾ Dekrety Jednoty, 282

⁷²⁾ Odložilík Ot., Daniel Vetter, 88.

jích potvorství, v mozku mudrlantství a jiné vše jinak než Kristova a předků milých sprostnost vyhledávala, s sebou přinášejíce, dělají jak dělají, až všecko z původu svého vypáchlo a k sobě podoby málo co má.“⁷³⁾

Avšak ani Komenský nemohl překročit vlastní stín; zařadil se do téže řady bořitelů starého dědictví, jež přítom nade vše miloval a proti všem hájil.

☆

Až dosud jsme v dlouhé řadě jmen basilejské, heidelberské a ženevské matriky hledali studenty, kteří vstoupili později do služeb Jednoty. Tato skupina tvoří jen malý podíl studentstva sekulárního, ať už šlechty — v zápisech nacházíme členy rodů, které buď byly členy Jednoty nebo měly k ní blízko: Křiňeckých z Ronova, pánů z Náchoda, Pražmů z Bílkova, Žerotínů, Bukůvků z Bukůvky, z Hodic, Kouniců, Morkovských a Prakšických ze Zástřizel, Hodějovských, Budovce z Budova, Smiřických, Slavatů z Chlumu, Berků z Dubé a mnohých dalších — nebo měšťanstva. Rozsah článku nedovoluje projít všechny zápisy šlechtických synků a mladých měšťanských patriciů, jejichž přítomnost na „svůdcovských školách“ dává tušit zvýšenou poptávku po radikálnější ideologii politicko-náboženské. Zaměříme se jen na ty, kteří tu studovali jako budoucí lékaři. Objevíme při nich nemalou společenskou aktivitu s politickým dosahem a seznámíme se s širokým okruhem jejich přátel.

V roce 1576 se do ženevské rektorské knihy zapsal Václav L a v í n — Lavinus, jak žádala módní záliba v latinismech. Nebyl už na vysokých školách žádný nováček. Ve vitemberské matrice jej objevujeme v r. 1568; v týž rok sem přišel i Jan Capita, také moravský rodák. Teď Lavín však nebyl tak svobodný, jako tenkrát. Zdá se, že se zapsal spolu se svým svěřencem Janem Jiřím z Náchoda, pánem na Dunajovicích, aby mu byl zkušeným rádcem i průvodcem. Jak už víme, mladý šlechtic, který se dal do studia práv, měl tu za učitele hugenota Hotmana. Z jeho dopisu, který poslal panu Fridrichovi, otci mladého studenta a přednímu sloupu moravské Jednoty, je patrné, že slavný profesor pokládal Jana Jiřího za nadaného a neméně chválil i „gravem et cordatum virum, dominum Wenceslaum“ — tedy Lavína. Po stejném poslu šel i dopis Bezův, který oceňoval u Lavína jeho učenost a zbožnost.⁷⁴⁾

Ten však nezůstal jen při vedení mladého náchodského pána do ciziny. V dopise, který posílal Karel ze Žerotína Grynaeovi z podzimní deštivé Padovy v listopadu 1580, už je zmínka o Lavínovi, jeho novém preceptoru.⁷⁵⁾ V té době Lavín ještě neměl lékařský klobouk, ale své věci rozuměl a pro křehké zdraví mladého

⁷³⁾ Komenský J. A., Kšaft umírající matky Jednoty bratrské, vydání A. Škarky, Praha 1970, 15.

⁷⁴⁾ Hrubý, Etudians, 203.

⁷⁵⁾ Ibidem, 52

Karla bylo víc než nutné, aby měl dobré a pohotové lékařské ošetření v případě nemoci. Doktorská promoce byla až v únoru 1587 na oxfordské universitě. Při zápisu Lavín uvedl, že studoval medicínu ve Vitemberku, kde jeho učitelem byl Kašpar Peucer (který vyvázl teprve r. 1586 z dlouholetého vězení pravověrného luterského kurfiřta), a pochlubil se, že lékařské vědy studoval i ve Francii a Itálii, dobrých dvacet let.⁷⁶⁾

Vzdělaný lékař byl se značnou pravděpodobností bratrského vynání, jak možno soudit z jeho služeb bratrským šlechticům i z dalších styků s bratrskými pány. Přátelství s Bezou, v Ženevě navázané, trvalo po celý život, utvrzováno na dálku srdečnými dopisy. Jeden z nich napsal Lavín r. 1590 v Praze. Nesmlčel narození dcerušky Bohunky manželům Žerotínovým a potěšil Bezu zprávou, že do Ženevy bylo odesláno sto tolarů. Tato částka byla darem Petra Voka ženevským chudým. Byla to jistě vítaná pozornost a nemalý projev duchovní sounáležitosti, Lavín však omlouval zdoluhavost celé věci především strachem z císařského dvora. Rožmberskému velmoži se nezdály takové skutky milostrdenství přece jen zcela bezpečné; mohly být lehce interpretovány jako podpora císařských nepřátel. Možná, že váhavého pána povzbudil k této malé statečnosti právě Lavín.⁷⁷⁾ I v další finanční záležitosti Lavín byl Bezovi nápomocen. Starý učenec si v Ženevě oblíbil bratrského šlechtice Jiřího Zikmunda ze Zástřizel, kterému v červnu 1598 prodal svou rozsáhlou knihovnu. V dopisech Jiřího Zikmunda Bezovi cítíme radost, ba nadšení moravského pána, který sliboval, že vzácnou bibliotéku bude opatrovat jako poklad.⁷⁸⁾ Beza však potřeboval nejen díky, ale také peníze a byl to právě Lavín, který značnou částku v hodnotě šesti set zlatých poslal Bezovi přes Norimberk.

Široký okruh Lavínových přátel zahrnoval také Amanda Polana z Polansdorfu, Grynaeova zetě a profesora systematické teologie na basilejské universitě. Oba byli opavští rodáci a oba stáli dlouhá léta ve službách žerotínského rodu. Zatímco Polanus literárně rozpracovával Kalvínovo bohosloví, Lavín se zvědavostí přírodovědce šel za jiným druhem tajemství. Když r. 1595 varoval senior Jan Eneáš na žeravické synodě budoucí bratrské kazatele před svodem všelijakých věd, opravdové víře nebezpečných, ať už je to kouzelnictví, astrologie, právnictví a lékařství,⁷⁹⁾ vyjádřil zde Lavínovu povolání nedůvěru. Lékaři, zahledění v úsvitu vědeckého renesančního bádání nejen do tajů lidského těla, rozřezávaného pitevními nožíky, ale také do mlčenlivého ještě vesmíru, v němž se snaží postihnout smysl pohybu nebeských těles, stáli na samém okraji únosnosti pro bratrské pravověří. Byla ještě živá vzpomínka na Miguela Serveta, odsouzeného viennským i ženevským soudem jako škůdce a ničitel trinitárního dogmatu, či na lékaře

Simonia z italské Lukky, který se dostal do nepřízně svých někdejších ženevských přátel podobným, i když opatrnějším kritizováním téhož dogmatu. Vědecká horlivost dalšího italského lékaře Marcela Squarzialupiho,⁸⁰⁾ hledajícího v Čechách úkryt před dlouhou rukou slídivé inkvizice, byla Bratřím také nepřijemná a podezřelá, takže mu nakonec nezbylo, než aby se — jako Simonius — obrátil do svobodomyšlnějšího Polska.

Lavín byl věroučně jistě zcela pravověrný, ale těmto lékařům byl blízký s jiné strany; v tom byl dítě své doby, že se zajímal o „tajné“ vědy. Z dopisu Grynaeovi, jehož jako znalce hebrejštiny prosil o radu, slyšíme o jeho přemýšlení nad kabalou, které byl patrně nakloněn.⁸¹⁾ Když basilejský profesor dostal v polovině roku 1602 zprávu o Lavínově smrti, dočetl se, že po zesnulém zůstala jakási chemická literární díla;⁸²⁾ nejspíše se jednalo o jeho alchymistické práce. Jedna z nich vyšla po deseti letech pod názvem „De coelo terrestri“ v Marburku, v podivné knize Nicolause Nigera Hazelia „Cheirographia Heliana do auro philosophico necdum cognito . . .“. Ostatně to byl právě Lavín, který umožnil proslulému alchymistovi Michalu Sendivojovi vstup do domu pražského měšťana Ludvíka Korálka, někdejšího studenta filosofie ženevské akademie z r. 1584 a tak byl nepřímo spolupůsobitelem jeho zkázy, když Sendivojův adept ztratil v alchymistických tyglících celý svůj majetek i lásku své ženy.⁸³⁾

Po Lavínovi sloužil panu Karlovi ze Žerotína Matěj Timin. Pocházel také z Opavy a dost možná, že si jej Lavín adoptoval — nasvědčoval by tomu šlechtický predikát, který Lavín získal od Rudolfa II. a jímž se Timin také podepisoval — „z Ottenfeldu“. I on byl ženevský student. Nacházíme jej v ženevské rektorské knize v r. 1583;⁸⁴⁾ to už měl za sebou universitu v Tybinkách, kde studoval s Polanem. V Ženevě si odposlouchal nějaké přednášky a už r. 1584 jej vidíme mezi basilejskými akademiky. Seznámil se k Grynaem, na něhož nezapomněl ani v Itálii, kde se vzdělával dál. Studia ukončil asi v r. 1597 a stal se žerotínským lékařem. Po desíti letech změnil místo — se souhlasem dosavadního zaměstnavatele vstoupil do rožmberských služeb. Nakonec se stal zemským lékařem v Olomouci a když přišla pohnutá doba povstání v r. 1618, připojil se k němu — na rozdíl od svého klienta, pana Karla. Odbojný lékař by v Čechách sotva unikl krutému osudu svého kolegy, doktora Jessenia. Však měl nemálo vroubků a kromě jiného se stal členem stavovské delegace, která měla dojednat v r. 1620 společný postup s uherskými stavy; na Moravě jej však přece jen štítla osobnost jeho dlouholetého pacienta. Na žerotínských statcích však dlouho

⁷⁶⁾ Odložilík, Jednota bratrská, 23.

⁷⁷⁾ Hrubý, Etudiants, 162.

⁷⁸⁾ Ibidem, 346.

⁷⁹⁾ Kamenfček F., Zemské sněmy a sjezdy Moravské III, Brno 1905, 445.

⁸⁰⁾ O jeho pobývání v Čechách Amedeo Molnár, Marcello Squarzialupi mezi Bratřimi, ThPř 1956, 106 nn.

⁸¹⁾ Hrubý, Etudiants, 187

⁸²⁾ Ibidem, 380.

⁸³⁾ Odložilík, Jednota bratrská, 34.

⁸⁴⁾ Le livre I, 110.

nemohl zůstat — odešel do Trnavy, zatímco Žerotín se r. 1629 ubíral do Vratislavi. Styky však přece jen trvaly a když Žerotín na sklonku života pobýval v Přerově, nad jeho bolavým tělem se skláněl bývalý lékař, který přicestoval ze Slovenska, asi v přestrojení.⁸⁵⁾

Tři roky po Timinovi se do basilejských matrik zapsal v r. 1586 moravský pán Oldřich z Kounic, člen Jednoty. Zastihl zde už Grynaea, který se krátce před tím vrátil z Heidelberku, kde reformoval tamější akademii. Pan z Kounic si basilejského učence zamiloval a ani lety tento obdiv nemizel. V říjnu 1595 mu napsal ze slavkovského zámku dopis, který jej ujišťoval přátelstvím a zároveň doporučoval doručitele dopisu Grynaeově přízni.⁸⁶⁾ Jmenoval se Václav Kavín a podle všeho pocházel ze slavkovského podhradí; panu Kounicovi byl blízký nejen dychtivostí po vzdělání — chtěl studovat lékařství — ale také příslušností k Jednotě bratrské. Mladý Václav se na sklonku r. 1595 zapsal v Basileji jako Wenceslaus C a v i n u s, Slawkoviensis, Moravus.

Po roce slavkovský pán zase psal Grynaeovi; byla tam však také vybídka pro jeho poddaného, aby pilně a poctivě studoval. Můžeme-li se spolehnout na údaje Hrejsovy, pak studoval ne-li pilně, tedy hodně: ve Štrasburku, v Ženevě a Heidelberku. Jednotě se Kavín nezpronevěřil. Když se stal lékařem v Ivančicích, kde působil v letech 1607—1611, chodil pilně do bratrských shromáždění a „Rejstra sboru Evančického“ zaznamenávají jeho jméno v seznamu účastníků Večeře Páně.⁸⁷⁾

Téhož roku 1595, kdy Kavín začal v Basileji studovat, přemýšlel v Boskovicích pan Václav Morkovský st. o dalším vzdělání svého osiřelého příbuzného, Jiřího Zikmunda Praksického, budoucího držitele Bezovy knihovny. V té době bylo chlapci právě třináct let. Nakonec jej svěřil péči vychovatele Jana z Vartenberka, bohatého dědice napajedelského panství a ten se s oběma chlapci ubíral přes Amberk, kde bylo proslulé gymnasium a přes Heidelberg do Basileje. Zde se všichni zapsali v dubnu 1596.

Náš vychovatel se sice jmenoval prostě Matěj Burda, ale podepisoval se vznešeněji — Matyáš B o r b o n i u s. Pocházel z měšťanské rodiny bratrské, usídlené v Kolínci u Klatov — proto v universitním zápise přidal k podpisu i své rodiště: Mathias Borbonius Collinens, Bohemus. Při všelijakém potloukání po nejrůznějších městských školách si výborně osvojil latinu a ta mu také pomohla k dosažení šlechtického predikátu od Rudolfa II. za sbírku latinského veršování, opěvující jeho panovnické zásluhy. A úspěch Borbonia „z Borboheimu“ neopustil — rok po svém příchodu do Basileje byl promován na doktora lékařství, kterému se už předtím věnoval v soukromém studiu. Do svého deníku si poznamenal ke dni

24. března 1597, kdy vykonal úspěšně poslední universitní disputaci, že na oslavě tohoto dobrého ukončení bylo mnoho přátel, mezi nimi Gryneaus i Polanus.⁸⁸⁾ Pak už dlouho ve vychovatelské službě nezůstal. Nebyla nijak snadná, protože mladý Vartenberk mu působil mnoho těžkých chvil svou nezvládnutelnou povahou, takže jednou šlechtickému synkovi ve zlosti natloukl. Zapsal si to i s pokornou prosbou o zdravou mysl a moudrý způsob výchovy.⁸⁹⁾

Po návratu do Čech se doktor Matyáš oženil s bohatou mladoboleslavskou měšťankou Annou Hytychovou. Že ani v novém stavu nezapomněl na své bratrství, dokazuje jeho úsilí získat majetek boleslavského sboru, postiženého obnovním mandátu svatojakubského konfiskací; bratrský lékař jej chtěl ve vhodné chvíli Jednotě znovu odevzdat. Celá záležitost, při níž uplatňoval své nároky z titulu někdejšího majetnictví své tchyně, která pole Bratřím darovala, se hodně táhla a vynesla Borboniovi jen očernění v očích české komory jako „pikhartského doktora“, který sice kdysi získal císařovu přízeň, leč podvodně, aniž by mu byl nějak jinak užitečný.⁹⁰⁾ V r. 1611 však už mohl vrátit sboru zabavené pole bez potíží a manželka Anna přidala k tomu ještě 100 kop pro bratrské záduší.

Po Majestátu mohl Borbonius pomýšlet na Prahu. Jak patrně z Bílkových Konfiskací, zakoupil si na Koňském trhu dům „u Tůnských“ a jeho majetek byl v různých finančních pohledávkách opravdu nemalý.⁹¹⁾ Stal se v Praze zemským lékařem a měšťanem, který zasedal mezi radními Nového Města Pražského. Tato funkce mu vlastně byla osudná, když 23. května 1618 odešel s dvěma dalšími k vůdcům povstání, aby je ujistil solidaritou městské rady novoměstské. To později úplně stačilo k vynesení hrdelního rozsudku. Jen o vlásek unikl basilejský doktor tragickému konci na staroměstském popravišti. Bylo to vahou přímlyvy jeho pacientek, Marie Magdaleny Trčkové a především Polyxeny z Lobkovic, již léčil kdysi úspěšně v Karlových Varech, že mu byla udělena milost. Císař nemohl dobře odmítnout ani dalšího Borboniova pacienta, který se svého lékaře zastal, Karla z Liechtenštejna. Přímluva mocného knížete však nezachránila Borbonia před emigrací, když odmítl stát se katolíkem. 1. října 1626 byl vypověděn ze země, kde v poslední době zakoušel ústrky i fyzické týrání císařského rychtáře Šrepleho, který mu uchwátíl jeho dům. Odchovanec kalvínské university zamířil do Žitavy, ale mezi luterány se necítil dobře. Po dvou letech se přestěhoval do Toruně, kde 16. prosince 1629 skonal.

Utrpení Matyáše Borbonia zachytil Komenský v Historii persekucí, již mu zbudoval pomník; jak lékař Akontius, tak i jeho pražský kolega je stylizován do hagiografického typu mučedníka pro víru.⁹²⁾

⁸⁸⁾ Dva deníky Dra Matyáše Borbonia, Praha 1896, vydal Max Dvořák, 69.

⁸⁹⁾ Ibidem, 45.

⁹⁰⁾ Ibidem, 9.

⁹¹⁾ Potvrzuje to zjištění v Bílkových Dějinách konfiskací, Praha 1883, I., 32.

⁹²⁾ Komenský, Historie persekucí, 170.

⁸⁵⁾ Viz Hrubý, Moravské korespondence I, 188 a II, 533 a Odložilík, Jednota bratrská, 31.

⁸⁶⁾ Hrubý, Etudiants, 191 a 192.

⁸⁷⁾ Hrejsa, Sborové, 100.

Roku 1607 se v basilejské matrice objevuje jméno Matthias Erbineus Arnobius. Jak svědčí polatinštěný přídomek, pocházel z Hostinného v Podkrkonoší. Do Basileje přišel asi z Heidelberku, kde je zapsán k 18. 8. 1606. Ot. Odložilík zjistil, že tento Erbineus, asi Erben, měl promoci v Basileji r. 1608 a o několik roků později doprovázel do universitního města Leydenu pana Jiřího z Valdštejna.⁹³⁾ Lékař Erbineus z Hostinného se zřejmě nedopracoval takového postavení jako žerotínští lékaři Lavín a Timin. Však ani jeho kilent, jemuž lékařsky sloužil na cestách — pan Jiří už měl za sebou Ženevu, kde je s bratrem Kristiánem najdeme k 18. 4. 1609 — neoplýval vezdejšími statky ani vlivem. Nahlédnutím do pečlivě propracované Sedláčkovy genealogie valdštejnské v Ottově slovníku se poučíme, že Jiří pocházel z větve poličanské, dosti chudé. Otec ženevského studenta, pan Karel z Valdštejna, jednou vyjádřil svou zatrpklou chudobu šlechtice v latinském přípisku: „allis servio, me ipsum contero“. Jiří dostal za podíl Rohoznici a po smrti bratra Jana i Poličany. Ale vzdělaný šlechtic se zapletl do vzpoury a tím, že byl odsouzen k ztrátě třetiny majetku, byl stejně dokonale ožebračen. Jeho majetek pohltit nenasytný příbuzný Albrecht z Valdštejna. Jiří odešel do Polska, kde se přidržel lešenského sboru, což ukazuje na jeho bratrskou příslušnost. Můžeme se dohadovat, že i jeho osobní lékař Erbineus, držitel diplomu basilejské university, patřil do bratrského společenství nebo kruhu přátel Jednoty.

Ze zmíněných lékařů někteří také psali, ponejvíce odborná pojednání. Dvě z pera Matyáše Borbonia vznikla jako universitní teze a byla vytištěna v Basileji. Jaroslav Smiřický ze Smiřic si je dal vevázat do konvolutu, v němž nacházíme i jeho dizertace, právě tak jako práce Jesseniovy a jiné časové tiskoviny, týkající se nějak universitního prostředí pražského i zahraničního. Borboniova první práce „De febre tertiana“ vyšla v Basileji 1596 a v konvolutu, který dlouhá léta odpočíval v Roudnici, je zařazena jako třetí číslo. Číslem třináctým je jeho úspěšná teze o dně, na níž později léčil Liechtenštejna, nazvaná „De medicorum, ut vocant opprobio Podagra theses“, která vyšla v Basileji o rok později, r. 1597. Leckteré jiné jeho odborné spisy zůstaly v rukopisech, např. „Theoria medica“, „Liber medicinalis“ aj.

Pokrokem lékařské vědy tyto práce stojící tenkrát odborně vysoko ztratily svou přitažlivost a nepřetrvaly svou dobu. To se podařilo dílu, které se nevěnovalo medicíně, i když autorem je pražský lékař; je to vypsání pohnutého období českého povstání. Týž rok, kdy Matyáš Erbineus, rodák z Hostinného, promoval na lékaře — bylo to r. 1608 — začal studovat v Basileji medicínu bohatý pražský měšťanský synek, Ondřej Haberveš z Habernfeldu. Kamil Krofta, autor Bratrského dějepisectví, neznal místo jeho studií,⁹⁴⁾ leč matriční zápis basilejský ukazuje, že to byla táž akademie, která pomohla Borboniovi k doktorátu.

Oba lékaři se jistě v Praze setkávali, když ne jinak, tedy na bratrských shromážděních. Téměř určitě byl i Haberveš členem Jednoty.

Po neúspěchu českého povstání doktor Ondřej uprchl. Zřejmě měl k tomu dobré důvody jako jiní pražští měšťané zapletení do „rebelie“, jako Daniel Škréta Šotnovský ze Závovic, Jiří a Eliáš Rosínové z Javorníka, Samuel Adam z Veslavína a jeho švagr Pavel Kutnauer, všichni to bývalí studenti z reformovaných akademií; dva poslední asi byli členové Jednoty bratrské; je to velmi pravděpodobné. V Haagu, kam se odebral s družinou „zimního krále“, vydal r. 1622 pod názvem „Hieronyma restituta“ spis blouznivých visí, vypovídající o zničení mohamedanismu i římské bestie. Jakoby se u Habervešla prosadila ona linie chiliastického očekávání zásadního zvratu v politickém dění světovém, tak znatelná v díle i dopisech Václava Budovce z Budova, avšak ustavičně korigovaná střizlivě věcným úsudkem bratrského politika.

Po více než dvacetileté odluce vydal stárnoucí lékař v Leydenu r. 1645 knihu o událostech dávno již minulých, v myslích české emigrace však bolestně živých, „Bellum bohemicum recensente Andrea ab Habernfeld ab anno 1617“. Přestože dílo má faktografické nedostatky, je dobrým průhledem do myšlení jednoho z těch, kteří byli přesvědčeni o právu českých stavů vést proti císaři ozbrojený odpor. Habervešova závěrečná analýza situace, v níž vychází z faktu, že jen násilí a zločin přivedly české království pod jeho Habsburků,⁹⁵⁾ ukazuje vnitřní resistenci muže, který nebyl ochuzen ani čtvrtstoletím strádání v bezdomoví ciziny o smysl pro hodnoty a kritéria.

☆

V roce 1628 syn emigranta Viléma z Roupova, pan Oto z Roupova, žádal revizní komisi o 5 000 zlatých, jež mu náležely jako podíl po bratrovi. Byl odmítnut, jak se konečně dalo čekat, a odmítnutí bylo zdůvodněno tím, že se zdržoval u otce v nepřátelských zemích a že pobýval na studiích v městech kalvínských.⁹⁶⁾ Tento druhý důvod ukazuje tutéž věcnou skutečnost, která je patrná v dopise Ferdinanda II. z r. 1622, že totiž vítězná strana velmi dobře pochopila závažnost takového vzdělávání se v reformované oblasti. Ideály kalvinismu, jež v politické řeči ústily v teorii legitimního odporu, v posílení stavovského státu, který překážel silicím absolutistickým tendencím vídeňského dvora, tyto ideály byly zřejmě neobyčejně zápalné a to i v podobě teologických výpovědí. Tvrzení Josefa Hemmerleho, že mimo islam se v dějinách náboženských hnutí nenašel směr, který by měl takovou duchovní dynamiku, vnitřní uchvacující sílu

⁹⁵⁾ Habervešovu práci vydal nově Josef Polišínský, Historie o válce české, výbor, Praha 1946: cituje závěr Habervešův v knize Nizozemská politika a Bílá Hora, Praha 1958, 316.

⁹⁶⁾ Hrubý F., Václav Vilém z Roupova a Vilém z Roupova, čeští emigranti. ČČH 1937, 41.

⁹³⁾ Odložilík, Jednota bratrská, 94.

⁹⁴⁾ Krofta Kamil, O bratrském dějepisectví, Praha 1946, 178.

a dějinný dosah jako kalvinismus v západní Evropě,⁹⁷⁾ není nezajímavé. Zatímco luterství se v posledu distancovalo od promýšlení společenských problémů svým důrazem na protikladnou symbiosu dvou světů, říše víry a říše politiky, které žijí vedle sebe a přece se míjejí, kalvinismus tyto světy propojil, realizoval jejich sjednocení nejprve v mikrokosmu ženevských zdí a později v makrokosmu politických celků, v nichž odsakramentalizoval dosud posvátné nároky panovníků a naopak posvětil profánní občanskou činnost, která vposledu je oslavou Boží. Tyto duchovní proudy ovlivňovaly české bratrské studenty, ať už studovali bohosloví či lékařství nebo práva. S nositeli těchto myšlenek zůstávali spojeni korespondencí i přátelskou účastí, posilování vědomím vzájemné solidarity, vědomím inspirujícím, avšak ošidným, když bylo neuváženě přeceněno v dotažení do politických kombinací; snad přílišné spoléhání na duchovně spřízněné zahraničí v době českého stavovského povstání, jehož marnost viděl s výše svého rozhledu jen Žerotín, má právě zde svůj téměř neznatelný počátek.

☆

Sledováním cest bratrských studentů do myšlenkově spřízněné ciziny jsme si přiblížili vnitřní vývoj Jednoty bratrské. Statistickým zkoumáním matrik si můžeme udělat obraz o přitažlivosti kalvínských idejí v zemích království Českého a tím — do jisté míry — o stupni společenského vývoje, do něhož přichází Bílá hora.

I když analýza Němčanského díla signalizuje velmi jemný náboženský posun ve vývoji Jednoty, tíhnutí bratrského studentstva do oblastí západní reformace nebylo jen jeho záležitostí. Nepochybně jím jsou ovlivněny cesty bratrských mládenců, oné výrazné skupiny studentstva, která zde získává ucelené vysokoškolské vzdělání pro výkon svého povolání a to buď v úřadu duchovního či učitele bratrské školy.

S tímto vysvětlením však nevystačíme u dvou dalších skupin, četností i významem nejdůležitějších, totiž u měšťanů a šlechty. Většinou — pokud nejde právě o lékaře — obě tyto skupiny nepotřebují vzdělání k nezbytnému zvýšení své kvalifikace, k získání oprávnění k výkonu povolání.

V obou případech tedy šlo o studium, motivované zájmem, nikoliv nutnou potřebou. Že tento zájem budily právě naše zkoumané akademie, bude dáno patrně přitažlivostí doktriny zde promýšlené a dále tradované — kalvinismu, jehož politický model dobře odpovídal představám měšťanstva a šlechty. Víme-li však o zostřeném boji mezi oběma skupinami,⁹⁸⁾ známe-li ze Skálova vyprávění ono torpedování účasti měst na směnu 1603, provedené s nemalým podílem Vác-

⁹⁷⁾ Hemmerle Jos., Die Calvinistische Reformation in Böhmen, Stifter-Jahrbuch VIII, Gräfelging 1964, 243.

⁹⁸⁾ O tom obsáhle a zevrubně Jos. Polišenský, Nizozemská politika a Bílá Hora, např. str. 42.

lava Budovce z Budova,⁹⁹⁾ pak musíme předpokládat, že kalvinismus hovořil ke každé skupině různě a každou oslovoval zřejmě v jiných polohách. Právě tak však rozeznával stejné struny a formuloval pojivé důrazy, přijatelné a blízké oběma skupinám. Důkazem toho jsou nakonec samy zápisy měšťanských a šlechtických synků v našich matrikách.

Pokusil jsem se statisticky zpracovat a graficky vyjádřit nejprve podíl měšťanského a šlechtického živlu na třech reformovaných universitách. Do určité míry mohou čísla a jejich srovnávání ukázat, jaká „poptávka“ po kalvinismu byla v té které skupině a v tom či onom časovém období (viz tabulku 1—2). Jak již řečeno, podkladové údaje nejsou úplné a proto musíme počítat s určitým zkratem již proto, že leckterý student se do matriky nezapsal (jako např. Budovec, Fradelius, Němčanský aj.). Protože se však dosud nikdo o zamyšlení nad těmito údaji nepokusil, může obraz, který dostaneme, přes všechnu neúplnost být zajímavý a užitečný.

Souhrnná tabulka 1 poskytující prostý součet všech měšťanských na jedné a všech šlechtických synků na druhé straně, ukazuje převahu měšťanského, nešlechtického živlu.

Synoptická tabulka, zobrazující počty šlechtických a měšťanských studentů na třech akademiích, nám dost výrazně ukazuje, jaký byl zájem o kterou z nich v jednotlivých desetiletích. Zatímco před rokem 1560 máme pouze tři zápisy v basilejské matrice, na počátku 17. stol. zjišťujeme prudký vzestup studentstva obou kategorií. Po roce 1600 překvapuje počet studentů v Basileji a to u obou kategorií. Nepochybně to bylo způsobeno učitelskou činností Amada Polana z Polansdorfu, opavského rodáka a vychovatele Žerotínů, k němuž směřují šlechtici žerotínského okruhu i jeho opavští krajané.

Neméně zajímavá je analýza ženevského studia. Hlavními jeho účastníky jsou šlechtici; jakoby Kalvínův aristokratický koncept byl realizován i taktó. Zatímco po r. 1600 dosahuje počet studentstva svého vrcholu, v dalším desetiletí prudce klesá — ženevské prostředí ztrácí smrtí Bezovou svou přitažlivost.

Naproti tomu se zvyšuje zájem o studium v Heidelbergu. Výrazně zde dominuje podíl měšťanské inteligence, pro níž bylo sídlo falckých kurfiřtů příhodné svou relativní blízkostí. Po r. 1610 pozorujeme také zřetelný, bezmála trojnásobný přírůstek šlechtických posluchačů a nemalý vzestup měšťanstva; také Jednota bratrská zde má oproti minulému desetiletí dvojnásobek studentů. To ukazuje na zvláštní důvěru, kterou Jednota chovala k falckému učilišti; řekneme-li to obecněji, tedy ona velká poptávka po Heidelbergu je jen dotvrzením silící falcké orientace, vedené právě kalvínskou skupinou.¹⁰⁰⁾

⁹⁹⁾ Skála, Historie I, 59. Budovcův vztah k městům prozrazuje i jeho revize zemského zřízení z r. 1564 — o tom více N. Rejchrtová, Politické názory Václava Budovce z Budova, 169, dipl. práce na Fil. fak. v Praze 1972.

¹⁰⁰⁾ Polišenský Jos., Třicetiletá válka a evropská krize 17. stol., Praha 1970, 89.

Sledujeme-li v tabulkách procento bratrských mláďenců z celkového počtu nešlechticů, upozorujeme, že je relativně malé. Činí-li v Basileji 13,1 %, v Heidelbergu 17,4 % a v Ženevě 21,1 %, znamená to v poměru k oběma silným skupinám šlechty a měšťanstva, že vzdělání církevních pracovníků stěží drží krok s obecně se zvyšující úrovní vzdělání laického živlu.

Zahraníční studium všech, s nimiž jsme se už jmenovitě seznámili, se nepřímo dotýkalo pražské university Karlovy. Cestování do ciziny, které je na počátku 17. stol. podle našeho grafu a tabulek stále běžnější, odčerpává významné šlechtické posluchače i zámožné měšťanské synky, kteří častokrát jsou nejen obdivovateli, ale také šířiteli věhlasu zahraničních učilišť, někdy i jejich mecenáši. Pražské vysoké učení, těžce postižené konkurencí klementinské jezuitské koleje, založené r. 1562, je bedlivě sledováno a známe nemálo stížností na jeho kacírský charakter se strany katolické. Jednou z nich je stížnost z pera pražského arcibiskupa, který r. 1595 označuje pražskou kolej za „seminarium všeho pikhartství a kalvíntví“.¹⁰¹ Nic divného, když už r. 1581 bylo v karolinském Mitisově skladu pátráno po kalvínských knihách a víme-li, že na pražské universitě byly obhajovány teze, které řešily problematiku legitimního odporu vůči panovníkovi. Toto zjištění Anny Skýbové¹⁰² dává oprávnění úvaze o vlivech západní reformace a jejího myšlení na pražskou akademii. Nicméně toto působení nebylo zdaleka tak silné, abychom mohli mluvit o „kalvinisaci“ pražského učení. Obviňování university jako celku z kalvinismu shledávají Stručné dějiny University Karlovy nadsazeným¹⁰³) — jistě právem.

Leč jméno, které známe ze souvislosti s bratřími Hodějovskými, Petr Fradelius ze Štiavnice, zde něco poví. Profesor pražského učení, který ve funkci vychovatele šlechtických svěřenců Jiřího Vratislava z Mitrovic a Jana Ostrovez z Kralovic zavítal do Basileje a seznámil se tu r. 1613 s Grynaem, vytváří spojkou mezi reformovanou Basilejí a Karlovou universitou. Tento pozdější prorektor pražského učení navázal kontakty i s hugenotským prostředím, především s Filipem Du Plessis-Mornayem. Portrét Fradeliiův, načrtnutý J. Polišenským, je portrétem nejen vědce, ale i politika.¹⁰⁴ Významná účast v povstání, ať už vydává v básnickém hávu politicky zaměřené publikace či ať se podjímá úkolu přivést uherskou vojenskou pomoc ku Praze, jej staví do řady výrazných odpůrců habsburského programu.

Úzké přátelství se slovenským krajanem a universitním kolegou Vavřincem Benediktem z Nudožer, autorem učebnice aritmetiky a znalcem řečtiny

¹⁰¹) Sněmy České IX, 179.

¹⁰²) Skýbová A., Obnovení pražského arcibiskupství v letech 1561–62 a jeho vztah k pražské universitě, AUC — HUCP VII/1, 1966/62.

¹⁰³) Stručné dějiny university Karlovy, Praha 1964, 118.

¹⁰⁴) Polišenský Jos., Jan Jesenský — Jessenius, Praha 1965., 77. O Fradeliovi týž: Politická a literární činnost slovanského humanisty Petra Fradelia ze Štiavnice, Historický časopis IX, 1961, 602–616.

(† 1615), mohlo jen prohloubit tendence, které Nudožerovi zprostředkoval někdejší ženevský student Matyáš Gryll. Už dříve se Fradeliiův přítel s Gryllem poznal na svém učitelském působišti v Žatci. Styk s tímto statečným obráncem městských práv a Bezovým odchovancem působil plodně na Nudožerův vývoj.¹⁰⁵)

To, že zahraniční studium vábilo mladíky z městských i šlechtických vrstev a že věhlas Heidelbergu, Basileje a Ženevy poškozoval vlastně pražské učení, je celkem pochopitelné: Praha neměla kromě fakulty artistické nic. Scházelo studium práv, které Jan Kechel okusil až v Leydenu, jiní v Herbornu či v Ženevě, jako např. Jan Jiří z Náchoda v r. 1575. Ani teologická fakulta nebyla a citelně je postrádána možnost studia medicíny. Souhrnná tabulka 5 nám ukazuje z celkového počtu měšťanů také jednotlivé kategorie oborů studia, pokud je bylo možno zjistit vedle teologie i podíl lékařství je poměrně malý. Větší část ostatních tvoří preceptoři šlechtických synků, nejčastěji posluchači filosofie či práv. Jak již bylo řečeno, měšťané nestudují většinou z nutnosti, ale ze zájmu, z vědychtivé zaujatosti, jako např. Václav Treutler (uvádí se někdy jako Treytlar), student logiky a svobodných umění v Ženevě r. 1584 a později velkoobchodník s plátnem a vínem († 1606).¹⁰⁶)

Zápisy v matrikách konečně umožňují do určité míry zjištění, odkud studenti pocházejí podle svého rodiště. Ne vždycky byl student tak svědomitý, aby rodiště uvedl; často se spokojil jen s prostým označením národnosti, jako např. Bohemus, Moravus, Silesius, takže ani toto zkoumání není úplné a vyčerpávající. Přitom však má nemalou důležitost: známe prostředí, které jej formovalo a do něhož se zase leckdy vracel s novými ideály.

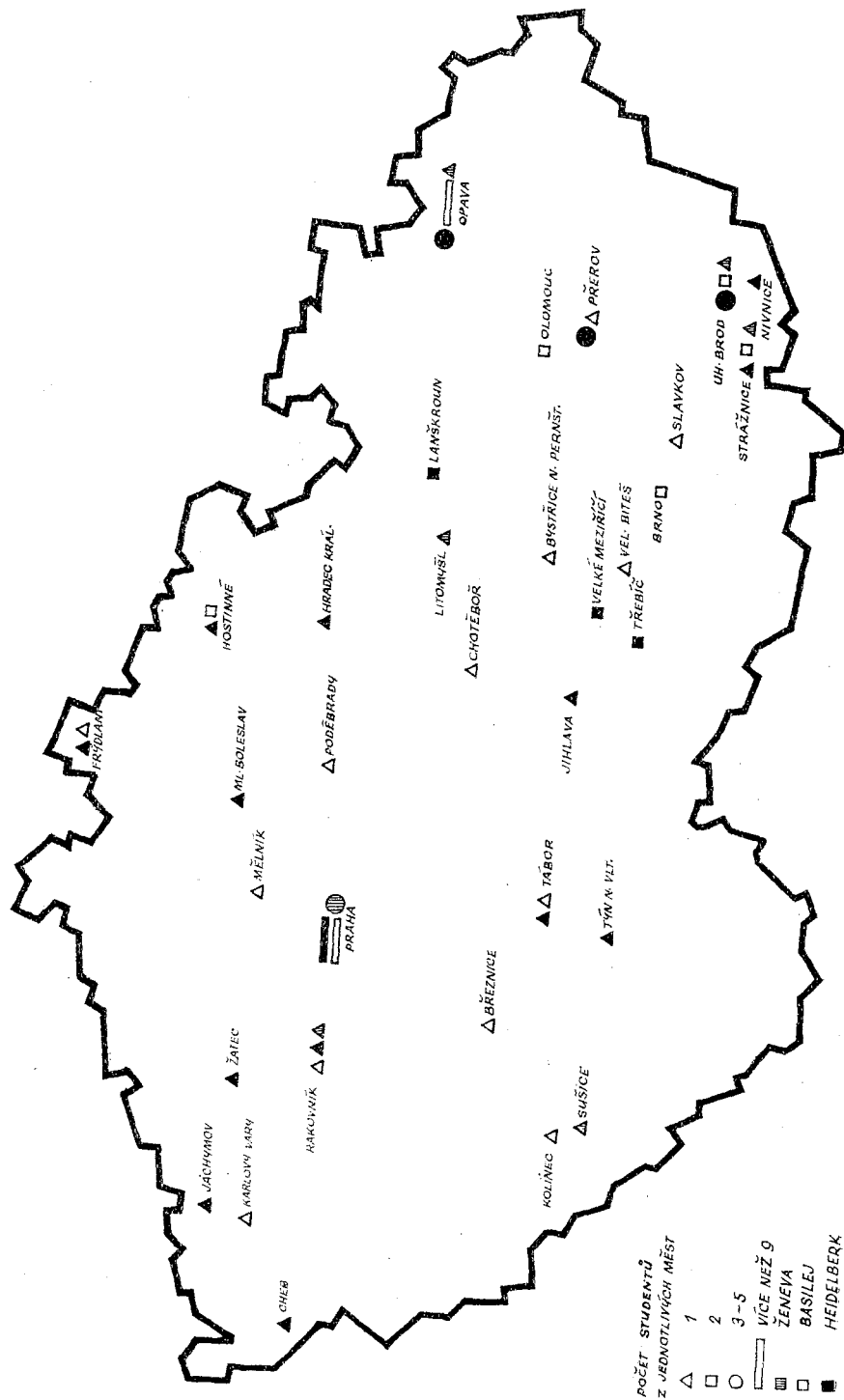
Grafické znázornění původu studentů na mapce nám ukáže místa rodiště nešlechticů. Je odlišeno, zda šlo o studenta basilejské, ženevské či heidelberské akademie. Na první pohled zjišťujeme, že nejvíc studentů pocházelo z Prahy. Již to prozrazuje poptávku po radikálnější ideologii politicko-náboženské mezi pražským patriciátem. Ten podle zjištění J. Janáčka zkoušel své politické štěstí v zápase stavů s Habsburky, zatímco — tvrdí autor — v jiných městech tak výbojný nebyl a přizpůsoboval se rezignaci řemeslnictva.¹⁰⁷) Důvodů je více, jeden z nich však vyplývá i z našeho zkoumání — a to je kontakt s kalvinismem. Však učení, které bylo vnitřní pružinou politiky dvou „konfederací“, v nichž se shlížela měšťanská protestantská Evropa, totiž Spojeného Nizozemí a Švýcar, bylo přitažlivé a perspektivní i pro pražské měšťanstvo.

Hned po Praze má největší počet studentů v reformovaném zahraničí Opava. Právě v tomto městě zapůsobil, jak už víme, dopis Polanův a město se dostalo do konfliktu se samým císařem. Z ostatních měst je příliv studentů jen spora-

¹⁰⁵) Čapek J. B., Příspěvky k životu a dílu Vavřince Benedikta — Nudožerina, AUC — HUCP VII/2, 1966, 17.

¹⁰⁶) Janáček Jos., Dějiny obchodu v předbřlohorské Praze, Praha 1955, 309

¹⁰⁷) Týž, Řemeslná výroba v českých městech v 16. stol., 249, Praha 1961.

dický, četnější výskyt zjišťujeme na Moravě, kde jsou sbory Jednoty bratrské, ať už je to Přerov, Uherský Brod, Strážnice, Třebíč či Velké Meziříčí.

O nějakých kalvinistických střediscích tedy nemůžeme mluvit a kalvínská ideologie, s níž se seznámila mladá měšťanská inteligence na studiích, zdaleka nemohla být v širším měřítku realizována, aby prolomila politickou zatuchlost měst a vytvořila sjednocenou opozici. Jak ukazuje výzkum Janáčkův, např. němečtí evangeličtí obchodníci povstání v r. 1618—1620 nijak nepodpořili a „expo- novali se pro povstání jen v mezích darů pro dobrý účel.“¹⁰⁸) Tím víc překvapuje neobyčejně iniciativní postoj Kryštofa ml. Betengela z Najemperka, který zajišťuje pro povstalce v Norimberce municí a výzbroj. Víme už, že byl zřejmě členem Jednoty a blízkým příbuzným basilejského studenta Zachariáše Betengela. Je pak jeho postoj a celá akce, riskantní již stálou insolventností stavovských povstalců, náhodný čin?

Kalvinismus byl nejen schopen radikalizovat tíživé politické napětí, které od zlomu 16. století obratnou politikou španělsko-katolické skupiny rostlo, ale neméně byl schopen svým důrazem na správní a mocenské mezičlánky podpořit sebevědomí městských rad, jejichž pozice se ještě zhodnotila možností legitimního odporu. Že poptávka po této ideologii v předbělohorském měšťanstvu je, prokazuje dost zřetelně, jak se domnívám, celé naše zkoumání. A nejen zde je, ale zvy- šuje se.

BIBLIOGRAFIE PRAMENŮ A LITERATURY

Matrikou zásadní důležitosti pro naše zkoumání je *Le Livre du Recteur de l'academie de Geneve* (1559—1878), kriticky vydaná S. Stelling-Michaudem. I. díl 1959, II. díl 1966 v Ženevě. Basilejské matriky vydal Hans Georg Wackernagel, *Die Matrikel der Universität Basel*, I. díl 1951, II. díl 1956 v Basileji. Pohotovější je výtah z matriky, který pořídil K. Sita pod názvem *Studenti z českých zemí na Basilejské universitě v době reformace*. Theologická Příloha Křesťanské revue (Th PŘ) 1954, 14—19. Některé údaje nutno korigovat. Trojdílná práce Gustava Toepkeho, *Die Matrikel der Universität Heidelberg von 1386—1661*, vycházela v Heidelbergu v letech 1884, 1886, 1893. Dobře lze použít spolehlivého výtahu, který J. V. Šimák publikoval pod názvem *Studenti z Čech, Moravy a Slezska na německých universitách v XVI.—XVII. stol.*, ČČM 1905 a 1906. Zde jsou zahrnuti i studenti z Herbornu, Greifswaldu, Erlang, Marburku, Frankfurtu n. O. a Lipska. Studenty z vitemberského učení seznamenal F. Menčík, *Studenti z Čech a Moravy ve Vitemberku* od r. 1502—1602. K. Hrdina vydal ve Věstníku České Akademie nauk, ročník 28—29, Praha 1920, práci *Studenti z českých zemí na vysokých školách v cizině*. Studenty brémského gymnasia seznamenal v recenzi Schmidtmayerova článku o tomto ústavu Ot. Odložilík v ČČM 1931. Pro sledování pohybu studentstva je důležitý Jar. G. Hrubantem vydaný *Památník Jana Opsimata* z let 1598—1620, ČČM 1916 a Josefa Vávry *Štambuch B. Matouše Tita, krajana a spolužáka Komen- ského v Herbornu 1611—12*, ČČM 1907. O některých šlechtických studentech a precep- torech jsou zmínky v Budovcově *Korrespondenci*, vyd. Jul. Glücklich, Praha 1908. Ve vě- decké literatuře jen letmo zmíněný konvolut Jaroslava Smiřického obsahuje dvě jeho basilejské práce *De Concordia* a *Florilegium politicum*, Basilej 1604 a 1605.

¹⁰⁸) Týž, Dějiny obchodu, 375.

Rok	Jméno	Původ (pokud je v zápise uveden)
1576	Jan Jiří z Náchoda Václav Lavín	Moravus
1579	Jan Lanecký Samuel Šimonův	Strážnice Sušice
1580	Matyáš Gryll z Gryllova Jeroným Šlik, hrabě z Pozounu	Rakovník Čech
1581	Jan Jonáš Jan Albrecht Křinecký z Ronova Bohuslav Felix z Fictumu Václav Kustoš Kunětický z Lipky	Moravan
1582	Karel z Žerotína Václav Lavín z Ottenfeldu Petr Pražma z Bílkova Jiří Vranovský z Doubravice	Moravan
1583	Matěj Timin	Opava
1584	Václav Treutler Ludvík Korálek z Těšína Martin Kutovec	Praha Čech Praha
1596	Jan Vavřínek z Žerotína Ladislav Velen ze Žerotína	
1597	Jiří Zikmund Praktický ze Zástřizel	
1600	Albert Bukůvka z Bukůvky Albert Rohovlád Bukůvka z Bukůvky Karel ze Žerotína Jan Kechel z Hollenštejna Jan Opsimates	Praha Moravan
1602	Martin Tertullian Zachariáš Štěpán Tatranský Jan Richard Engell Jan Adolf Dhaun	Moravan Moravan Praha Moravan
1605	hrabě z Falkenštejna Wirich Dhaun Mikuláš Burger	Praha Praha
1606	Přibyslav Sekerka	
1607	Zikmund z Dietrichštejna Jan Jiří z Hodějova Bernard z Hodějova Jiří Vtelnský ze Vtelna Jan z Vrbna a na Bruntále	
1608	Bohuchval Berka m. z Dubé Jan z Kounic	
1609	Michal Slavata z Chlumu a Košumberku Albrecht Václav Smiřický ze Smiřic Kristián z Valdštejna Jiří z Valdštejna	

Pramenem zásadní povahy, dosud nepříliš vytěženým, je soubor dosud neznámých dopisů studentů z našich zemí do reformovaného zahraničí a slla korespondence ze Ženevy, Basileje a jiných universitních měst, *Etudiants Tchèques aux écoles protestantes de l'Europe occidentale à la fin du 16e et début du 17e siècle*. Vyšlo v Brně 1970 jako posthumní práce F. Hrubého. Zde i rozsáhlá bibliografie prací zde neuvedených a cenná předmluva B. Šindeláře.

Pro bratrské poměry jsou nezbytná standartní díla o Jednotě bratrské A. Gindelyho, Müllera, Řičana, kde je souhrnná bibliografie. Základním pramenem jsou *Akta Jednoty*, v opise přístupná v knihovně Národního muzea pod signaturou II B 3, pro naše údobí XII. a XIII. svazek. Zcela nezpracovaným pramenem je dílo Bart. Němčanského, *Harmonie svatá*, poskytující pohled do myšlení Grynaeova žáka; signatura kapitulní knihovny v Praze je F 23 1—2. Studentskou problematikou některých bratrských studentů se zabýval Ot. Odložilík, např. *Cesty z Čech a Moravy do Velké Británie* v l. 1563—1620, ČMM 1935, *Daniel Vetter a jeho cesta na Island*, ČMM 1931, *J. Filiczki z Filic a jeho čeští přátelé*, Nováckův sborník, Praha 1932, *Poslední Smiřičtí*, Pekařův sborník, Praha 1931. Velmi užitečná a podnětná je jeho *Jednota Bratrská a reformování francouzského jazyka*, Philadelphia 1964, žel, bez aparátu. Amedeo Molnár se věnoval významu překladového díla bratrského v článku *Jean de Léry v bratrském překladu*, Křesťanská revue (KR) 1958, významu ženevské akademie v článku *Rok 1559 v kalvínské reformaci*, KR 1959.

Cenná data bratrských kněží poskytuje Jos. Fiedlerem vydaná úmrtní bratrská kniha, *Todtenbuch der Geistlichkeit der Böhmischen Brüder*, Wien 1863 a různé údaje o nich v Gindelyho výběru z usnesení bratrských sněmů, *Dekrety Jednoty Bratrské*, Praha 1865. Týž autor vydal také výtah z Akt Jednoty pod názvem *Quellen zur Geschichte der Böhm. Brüder*, Wien 1859. Nepostradatelná zůstává i pro toto zkoumání Ferd. Hrejsy *Česká konfese, její vznik a dějiny*, Praha 1912. Od téhož autora pro identifikaci bratrských studentů-bohoslovců jsou nutné *Sborové Jednoty bratrské*, Praha 1935.

K poznání kalvinismu: zásadní zůstává Jana Kalvína *Institutio religionis christianae* z r. 1536, český překlad Instituce, učení křesťanského náboženství od F. M. Dobiáše, Praha 1951. *Vindiciae contra tyrannos* vyšly pod názvem *Wider Tyrannen* v Zürichu 1946, autorství přiřčeno zde Hubertu Languetovi. Pozoruhodná je práce Jos. Bohatce, osvětlující státoprávní koncepci Kalvínovy, *Calvins Lehre von Staat und Kirche*, Breslau 1937, obecněji pojata a starší C. F. Hundeshagena, *Calvinismus und Staatsbürgerliche Freiheit*, Zürich 1946. Užitečná zůstávají příslušná jmenná hesla z Hauckovy Realencyklopädie für protestantische Theologie und Kirche, Leipzig 1896—1908. Z katolického hlediska jsou psány práce E. W. Zeedena, zejména dobře informuje *Das Zeitalter der Gegenreformation*, Freiburg im Breisgau 1967 a tamtéž a v témž roce vydaná kniha E. Iserloha a H. Jedina, *Reformation, katolische Reform und Gegenreformation*. Pro pochopení vlivu kalvinismu na politické myšlení Václava Budovce obšírná a vyčerpávající monografie Noemi Rejchrtové, *Politické názory Václava Budovce z Budova*, netištěná disertace fil. fak. KU v Praze 1972. Z pera Jos. Polišenského, vydavatele *Haberševsky České války*, široce koncipovaná a syntetizující práce *Třicetiletá válka a evropské krize 17. stol.*, Praha 1970. Otázka odporu v kalvinismu řešena v práci E. Wolfa, *Das Problem des Widerstandsrechts bei Calvin*, ve sborníku *Widerstandsrecht und Grenzen des Staatsgewalt*, Berlin 1955.

O Polanovi pojednal stručně J. Zukal, *Polanové z Polansdorfu*, ČMM 1927, monograficky K. Sita, *Život a dílo Amanda Polana z Polansdorfu*, netištěná disertace Komenckého evang. bohosl. fakulty, Praha 1951. O jednotlivých méně známých postavách bělohorské doby velmi cenné informace v Hrubého dvousvazkové prameně práci *Moravské korespondence a akta z let 1620—36*, Brno 1937, taktéž i v Kamila Krofty *O bratrském dějepisectví*, Praha 1946. Důležité pro bližší informaci jsou také Bílkovy *Dějiny konfiskací* I — II, Praha 1883.

Uvedená bibliografie tvoří pouze instruktivní výběr z literatury, jež byla použita.

Rok	Jméno	Původ (pokud je v zápise uveden)
1613	Štěpán Střela z Rokyc	
1616	Fridrich z Hodic a Olbramovic Zdeněk z Hodic a Olbramovic	
1617	Jiří Fridrich z Vrbna a na Bruntále	
1618	Jan Litomil z Litomyšle	Čech
1619	Tomáš Šlemer z Častolovic Jiří Dobříkovský z Malejova Jiří Alexandr Mošauer z Vaidova Kryštof Erasmus ze Sommerfeldu a Tumnice	Čech Čech Čech Čech

*

Tabulka 1.

Čeští studenti na universitách v Basileji, Ženevě a Heidelbergu v letech 1549—1620

Desetiletí	1549—59	1560—69	1570—79	1580—89	1590—99	1600—09	1610—20
Basilej celkem	3	3	15	23	25	66	24
z toho: šlechtici	—	2	7	8	13	32	13
nešlechtici	3	1	8	15	12	34	11
Ženeva celkem	—	—	4	14	3	23	9
z toho: šlechtici	—	—	1	7	3	16	7
nešlechtici	—	—	3	7	—	7	2
Heidelberg celkem	—	5	12	36	19	22	41
z toho: šlechtici	—	1	4	8	8	6	16
nešlechtici	—	4	8	28	11	16	25
Všechny tři university celkem	3	8	31	73	47	111	74
z toho: šlechtici	—	3	12	23	24	54	36
nešlechtici	3	5	19	50	23	57	38

Tabulka 2

Podíl bratrských mláďenců a lékařů mezi nešlechtickými studenty na universitách v Basileji, Ženevě a Heidelbergu v letech 1549—1620

Desetiletí	1549—59	1560—69	1570—79	1580—89	1590—99	1600—09	1610—20	celkem 1549—1620
Basilej nešlechtici	3	1	8	15	12	34	11	84
bratrští mláďenci	2	—	4	—	—	5	—	11
podíl bratr. mláďenců mezi nešlechtici v %	66,6	0	50,0	0	0	14,7	—	13,1
Ženeva nešlechtici	—	—	3	7	—	7	2	19
bratrští mláďenci	—	—	2	—	—	2	—	4
podíl bratr. mláďenců mezi nešlechtici v %	—	—	66,6	0	—	28,6	0	21,1
Heidelberg nešlechtici	—	4	8	28	11	16	25	92
bratrští mláďenci	—	0	4	3	—	3	6	16
podíl bratr. mláďenců mezi nešlechtici v %	—	—	50,0	10,7	0	18,8	24,0	17,4
Všechny tři university nešlechtici	3	5	19	50	23	57	38	195
bratrští mláďenci	2	—	10	3	—	10	6	31
podíl bratr. mláďenců mezi nešlechtici v %	66,6	0	52,6	6,0	0	17,5	15,6	15,9
lékaři	—	—	2	2	3	3	—	10
podíl lékařů mezi nešlechtici v %	0	0	10,5	4,0	13,0	5,3	15,8	5,1

Die Studenten der Kirche der Böhmisches Brüder an den reformierten Akademien vor 1620

ZUSAMMENFASSUNG

Der Artikel beschäftigt sich mit den Studenten aus böhmischen Ländern an den reformierten Akademien in Basel, Genf und Heidelberg, deren sozialen und geographischen Ursprung und ihrer Tätigkeit nach der Rückkehr. Als besonders wichtig wird der durch diese Studien ermittelte Einfluss der kalvinistischen Ideologie auf die Geistlichen der Kirche der Böhmisches Brüder betrachtet. Wenn auch der Anteil der brüderischen Seminaristen unter den böhmischen Studenten an diesen Hochschulen nur 15,9 % betrug, waren es gerade solche Leute wie Comenius, Věžník, Lanecký, Cyrus, Fabricius, Daniel, Strejc u. a., die geistige Atmosphäre Böhmens am stärksten beeinflussten. Ihre Tätigkeit, die zur Annäherung der Kirche der Böhmisches Brüder an zeitliche Gewohnheiten führte, und ihr Einfluss auf die führenden Persönlichkeiten des Hochadels wurden in der Studie sorgfältig rekonstruiert. Ebenso wird das Studium und die Tätigkeit der ad den reformierten Akademien promovierten Ärzte verfolgt. Der Autor, welcher die Verbreitung der Idee des gerechten Widerstandes gegen den König bis zu einer Monarchomachie in Böhmen verfolgt, kommt zu der Schlussfolgerung, dass Ferdinand II. im Jahr 1622 mit vollem Recht eine der Ursachen des böhmischen Aufstandes in der Aktivität der „calvinistischen verführerischen Schulen“ sah, „da die Jugend bald im Anfang das Gift der Rebellion und Widersätzlichkeit gegen der ordentlichen Obrigkeit an sich ziehen“. Auch an der Karls-Universität kann man den Einfluss dieser Ideologie verfolgen, da auch hier die Thesen von der Legitimität des Widerstandes gegen den Monarchen verteidigt wurden, jedoch darf der Einfluss des Calvinismus an der Karlsuniversität nicht überschätzt werden. Der Arbeit sind eine kommentierte Literaturübersicht, ein Verzeichnis der böhmischen Studenten an der Genfer Universität, statistische Tafeln über die Studenten aus den böhmischen Ländern an den Universitäten in Basel, Genf und Heidelberg, die auch ihre soziale Angehörigkeit und religiöse Orientation registrieren, und eine Karte der Geburtsorte dieser Studenten beigelegt.

K OTÁZCE PALATINÁTU (KOMITIVY) PRAŽSKÉ UNIVERSITY (NOBILES DE LAURO)

— KAREL BERÁNEK

Panovnická práva na počátku novověku se dělila v podstatě ve dvě velké skupiny: „iura comitialia“, to je taková, ve kterých byl panovník odkázán na souhlas sněmu (comitia), a na nečetná práva, která mohl vykonávat sám, čili práva vyhrazená „iura reservata“. Výkon těchto vyhrazených práv mohl svěřovat pak dalším osobám. Takto udělovaná pravomoc výkonu vyhrazených práv se nazývala komitiva. Podle toho, v jakém rozsahu byla udělena, rozlišovala se komitiva větší a menší (comitiva maior, comitiva minor). Udělování nejnižšího stupně šlechtictví, doktorských titulů, básnických vavřínů, jmenování veřejných notářů, či „restitutio famae“ bylo obsahem menší komitivity. Nejřednější z vladarů, papež a římský císař, ji udělovali svým dvořanům, předním urozeným osobám, duchovním hodnostářům a vědcům s titulem dvorního hraběte neboli palatina. Tato práva míval tradičně zástupce panovníkův zvaný správce paláce (comes palatinus, Pfalzgraf), důležitý hodnostář v říši francké, v Polsku a především v Uhrách. V Čechách byl tento úřad zrušen již v polovině 12. století.¹⁾ Právo palatinátu (komitiva) bývalo propůjčováno pro vlastní osobu i dědičně a vedle fysických osob je získávaly i osoby právnické, mezi něž náležely některé university. Jürgen Arndt ve svém obsáhlém seznamu palatinátů uvádí university v Helmstadtě a v Ingolstadtě,²⁾ A. von Doerr ve své rukopisné genealogické sbírce, kterou získal bývalý Archiv země České,³⁾ zařadil mezi držitele palatinátu university ve Vídni⁴⁾ a v Praze.⁵⁾ Na rozdíl od Arndta se nezabýval Doerr všemi právy palatinskými, ale pouze udělováním šlechtických titulů, v případě pražské

¹⁾ J. Kapras, Právní dějiny zemí Koruny České d. 3, Dějiny státního zřízení č. 2, Doba Pobělohorská, Praha 1920, str. 94: „v 17. století po vzoru německých císařů udělovali panovníci čeští a z královské moci tzv. comitivu nebo palatinát, tj. právo vykonávat některá rezervátní práva královská.“

²⁾ Jürgen Arndt, Hofpfalzgrafen-Register, I—II [1—4] Degener u. Co, Neustadt a. d. Aisch [1964—1971]. Za informace z tohoto díla děkuji člence předsednictva heraldicko-genealogické společnosti „Adler“ paní Charlotě Fritzkové.

³⁾ Viz Státní ústřední archiv Praha. Průvodce po archivních fondech II (Praha 1955), str. 149—150.

⁴⁾ Doerr (SÚA: Gen Doerr XVII. 229) má výpisek o udělení šlechtictví universitou ve Vídni. PhDr Janu Jekloví z Oseku v Čechách 3. září 1695.

⁵⁾ SÚA: Gen Doerr XVII. 234.

university tituly „de Lauro“ pro nejlepší mistry svobodných umění, kteří byli zároveň chovanci semináře sv. Václava na Starém Městě pražském.

Když se po Bělohorské porážce dostala Karlova universita do moci pražských jezuitů, vypracovali její noví páni návrh velkého slavnostního privilegia, které — ověřeno zlatou bulou — mělo potvrdit všechna jejich práva, důchody i unii s jejich vlastní školou v Klementinu.⁶⁾ Nové privilegium mělo také všestranně zvýhodnit studium na spojené universitě a přilákat laické profesory na právnickou a lékařskou fakultu i zvýšit lesk celého ústavu. Toto privilegium mělo osvobodit studenty od cizí jurisdikce, podříditi rektorovi všechny pražské školy, zabránit vrchnostem, aby překážely svým poddaným ve studiu, a až dosáhnou titulu mistra neb doktora, aby je držely proti jejich vůli v poddanství. Neurození studenti, kteří dosáhli s nejlepším prospěchem titulu mistra svobodných umění, měli dojíti šlechtictví, urozeným měl být usnadněn přístup ke dvorským úřadům. Neurození doktoři bohosloví promovaní na Pražské universitě měli přednostně dosáhnout kanovnictví při Vyšehradském kostele, kapli Všech Svatých na Pražském hradě, v Olomouci a v Brně, urození pak dokonce proboštství. Urozeným doktorům a licenciátům práv se mělo dostat míst u apelačního soudu a uprázdněných míst dvorních radů. Radovské tituly měly být odměnou též profesorům právnické a lékařské fakulty po tříletém působení na universitě a ti, kteří nebyli urozeného původu, měli dosáhnout rovněž šlechtického predikátu. Profesorům lékařství měl nadto příslušet i dozor nad zdravotnictvím. Rektor měl také dohlížet na knihkupce a kancléři měla připadnout cenzura. Na rektorův návrh měla universita udílet ještě básnický vavřín a veřejný notariát.⁷⁾ Obsahovalo tedy privilegium kromě práv, která měla již předbělohorská Karlova universita, i práva nová, z nichž některá byla obvyklou součástí komitivy.

Zlatá bula ovšem nikdy nevyšla. Zabránily tomu v době pro její vydání příznivé vleklé spory s pražským arcibiskupem a později i to, že se panovník nechtěl vázat tak výrazným způsobem, jakým by bylo slavnostní privilegium. Universita totiž časem získala mnohé, co návrh privilegia obsahoval, ač ne v plném rozsahu a tak okázale. Od počátku si zachovala, i když s jistým omezením, jurisdikci nad svými studenty i nad studenty tří pražských jezuitských gymnasií. Kromě studentů byli její jurisdikci podřizeni doktoři, lékárníci, chirurgové, tiskaři, umělci, především malíři, sochaři a mědirytcí, učitelé řeči i šermíři.⁸⁾ Mimo to její lékařská fakulta měla i přímý dozor na zdravotnictví.⁹⁾

⁶⁾ Ignatius Kollmann, Acta Sacrae congregationis de propaganda fide res gestas Bohemias illustrantia, I. 1, č. 88, str. 428—464.

⁷⁾ Ibidem, str. 450—457.

⁸⁾ Doklady o tom lze nalézt jednak v protokolech A 16, knihách nálezů A 58 (v AUK) a v Staré manipulaci sign. SM: U 1/1/19 (v Státním ústředním archívu), jednak v rukopisech 4314, 4389—4392 v Archívu hl. m. Prahy.

⁹⁾ Cf. K. Beránek, Pražská lékařská fakulta v létech 1638—1654, AUC-HUCP VII. 1 (1966), str. 77.

Nyní však obraťme pozornost k udílení šlechtictví „de Lauro“, pro které Doerr, jak již bylo zmíněno, zařadil Pražskou universitu ve své sbírce mezi držitele palatinských oprávnění.¹⁰⁾ Pražská universita měla v pobělohorské době dvě instituce odpovídající zhruba studentským kolejím předbělohorské Karlovy university. Byly to konvikt u sv. Bartoloměje a Svatováclavský seminář. Oba ústavy náležely vlastně jezuitům a byly součástí koleje sv. Klimenta. Seminář sv. Václava (posléze v Husově třídě¹¹⁾ přetrval jezuitský řád o deset let. Byl zrušen teprve r. 1783 s mnoha jinými kláštery, kostely a výchovnými i charitativními ústavami. Jeho budova byla však zachována školským účelům. Byly zde učebny akademického gymnasia a od r. 1786 inženýrská škola, jejímuž dědici a nástupci Českému vysokému učení technickému slouží dodnes.¹²⁾ Živě, i když se značným zaujetím proti jezuitům a jejich neurozeným chovancům, popisuje život v Svatováclavském semináři jeden z jeho šlechtických chovanců nadace Ferdinandovy Jan Jeník z Bratřic.¹³⁾

Jezuité nezapomněli na svůj původní plán na povznesení university, jak byl vyjádřen v jejich návrhu zlaté buly, a když se zdálo, že všechna ta práva nezískají pro celou školu, kde zaujímali stále důležité postavení, pomýšleli je získati alespoň pro svůj seminář. Příležitost se naskytla r. 1680 při stoletém jubileu ústavu. Seminář oslavil své výročí velkolepě. Vydal tiskem oslavný spisek pod názvem „Domus pietatis et litterarum septem columnis illustris...“ (Těmi sloupy byli regenti semináře.) Nejvýznamnější však byla návštěva císaře Leopolda I. a císařovny Eleonory v semináři dne 3. března 1680. Císařští manželé se svým dvorním doprovodem byli přítomni hře o sv. Václavu a jeho bratru Boleslavovi představující příklady dobré a špatné výchovy. Představení se panovníkovi velmi líbilo, před celým dvorem děkoval a nadto udělil privilegium, že všichni šlechtičtí chovanci semináře pocházející z Českého království mají mít přednost při přijímání do královských úřadů před cizinci po ukončení studia a ti z neurozených, kteří budou na Pražské universitě pro svůj výborný prospěch uvedeni v promočním katalogu na prvním místě a jako první proto promováni magistry filosofie, mají získati šlechtictví. Ze zprávy historika české jezuitské provincie Jana Millera¹⁴⁾ se zdá, že Leopold udělil toto právo sám od sebe, avšak z narace privilegia vydaného v Linci 4. listopadu 1680 je patrné, že o to vše požádal tehdejší regent semináře P. Václav Hartmann.

¹⁰⁾ Viz výše pozn. 5).

¹¹⁾ Ioannes Miller, Historia Provinciae Bohemiae Societatis Iesu (UK Praha: XXIII C 104), str. 1569—1657.

¹²⁾ Emanuel Procházka, Budova techniky v Husově ulici (její historický vývoj), Z dějin technické výchovy I., str. 91—139 (Praha 1971).

¹³⁾ Jan Jeník z Bratřic, Z mých pamětí (V Praze 1947), str. 19—30.

¹⁴⁾ Ioannes Miller, Historia Provinciae Bohemiae SI (UK Praha: XXIII C 104), str. 1650—1655.

Šlechtictví je v privilegiu¹⁵⁾ omezeno na nejnižší stupeň — na šlechtický erb. Přídomek „de Lauro“ se v listině nevyskytuje. Erb je v ní vyobrazen a popsán. Základem je půlený štít, jehož první pole je zlaté. V něm je polovina černého orla držícího v pravém spáru zelený vavřínový věnec. Levé červené pole nese stříbrné břevno, na němž se proplétá zlaté W s červeným a černým S (začáteční písmena latinského názvu Svatováclavského semináře „Sancti Wenceslai Seminarium“). Nad štítem je otevřený helm zdobený vavřínovým věncem a černými a žlutými příkrývadly. Zpoza helmu ční zlatá žerď s železnou špicí a červeným praporem se dvěma třapci. Na praporci je levá polovina černého orla svírajícího v levém spáru rovněž zelený vavřínový věnec. Privilegium bylo vydáno z české královské moci, kdežto komitivity byly udělovány z moci císařské. Rovněž jeho znění se lišilo od textu privilegií na komitivity, neboť zde udílel erb přímo panovník osobám sice nejmenovaným, ale jinak přesně určeným. Přesto bylo vloženo do zemských desk až 23. listopadu 1685 — celých pět let po jeho vydání.¹⁶⁾ Můžeme se oprávněně domnívat, že nešlo o opomenutí se strany jezuitů tak opatrných na svá práva. Spíše lze předpokládat odpor stavů, kterým se jednání o intabulaci protáhlo. Tento průtah postihl asi nárok na šlechtictví Slezana Ludvíka Frölichy, chovance semináře sv. Václava, nešlechtice, který byl v matrice r. 1683 zapsán při promoci na magistra filosofie na prvním místě a měl proto právo na erb udělený tímto privilegiem. U jeho jména není totiž v matrice žádná poznámka o tom, že by nabyl šlechtictví.¹⁷⁾ Po deset let od promoce Frölichovy nedosáhl mezi neomagistry prvního místa chovanec semináře, který by byl nešlechtic. Teprve ve výroční zprávě koleje u sv. Klimenta z r. 1693 čteme, že jeden ze seminaristů byl ozdoben „titulem a poctami v aule Karolina podle privilegia nedávno vloženého v desky království a nyní také do desk akademických zapsaného“.¹⁸⁾ A skutečně v matrice (neboť ta je míněna oněmi „deskami akademickými“) je uveden při promoci r. 1693 na prvním místě „Carolus Franciscus Stiepanowsky de Lauro Bohemus Jenikoviensis ex Seminario S. Wenceslai“.¹⁹⁾ Tehdy se také poprvé setkáváme s přídomkem „de Lauro“ u alumna semináře sv. Václava. Jak došlo k tomuto překročení privilegia? Podle dobrozdání akademického senátu z r. 1836 souvisel úzce s označením mistrovské hodnosti ve filosofii na universitách „suprema philosophiae laurea“ a konečně i se samotným erbem. Přídom-

¹⁵⁾ Viz příl. I., str. 90—93.

¹⁶⁾ Viz intabulační poznámku na rubu originálu privilegia. To je zapsáno ve Stavovských deskách zemských, v svazku 38, fol. E 27r — F 4v v Státním ústředním archívu.

¹⁷⁾ Viz příl. II., pozn. 34).

¹⁸⁾ „Illud vero singulari fuit gloriae, quod e seminaristis primam magisterii philosophici adorem promeritus, cum ea simul nobilitatem consecutus. Eiusdemque etiam titulo ac honoribus in aula Carolina ornatus sit vi nimium privilegii nuper quidem ad tabulas regni, nunc etiam ad tabulas academicas relati, quod augustissimus imperator paucos ab hinc annos seminario per speciale diploma contulerat“ (UK Praha: XXIII C 105) 12, fol. 255v.

¹⁹⁾ AUK: M 22, str. 250.

kem „de Lauro“ bylo dosažení šlechtického erbu podle Leopoldova privilegia nejstručněji a nejjasněji vyjádřeno.²⁰⁾ Různé přívlastky jako „nobilissimus“ se vyskytovaly i v jiných případech. Mimo matriku bylo přídomku „de Lauro“ používáno i v tištěných promočních katalogích a jiných universitních písemnostech a není proto divu, že jej užívali i sami držitelé erbu, aniž si uvědomovali, že právo na přídomek, který není uveden v privilegiu, kterým získali šlechtictví, je velmi pochybné.

Erb šlechticů de Lauro

Zbývá ještě otázka, kteří seminaristé šlechtictví „de Lauro“ získali. Podrobný seznam obsahoval jistě dnes nezvěstný deník semináře.²¹⁾ Dalším pramenem byly matriky, až na jedinou dnes nezvěstné,²²⁾ a tištěné promoční katalogy,

²⁰⁾ SÚA: ČG 1836—40:26/1/2, č. j. 24428/1836.

²¹⁾ Deníku semináře nazvaného „Ephemerides“ užil Miller při popisu oslav stého výročí semináře dne 3. března 1680 (viz str. 85).

²²⁾ Byly to matriky universitního archívu M 21, 23, 26, které nacisté v květnu 1945 odcizili. Dnes je v Archívu University Karlovy jediná matrika M 22 z let 1654—1736.

jejichž řady jsou rovněž neúplné.²³⁾ Nyní je nejdůležitějším pramenem seznam²⁴⁾ připojený k vyjádření filosofického studijního direktora z 30. ledna 1836 a pořízený z tehdy ještě úplné řady matrik. Seznam má dvě části. První obsahuje ty osoby, které byly s přídomkem „de Lauro“ v matrikách uvedeny. Vedle nich obsahoval elaborát direktorátu ještě další osoby, které vyhovely podmínkám k dosažení šlechtictví „de Lauro“, avšak v matrikách nebyl u jejich jmen predikát zapsán, a které byly podle názoru direktorátu o tuto poctu připraveny. Jak to však s těmito postiženými ve skutečnosti bylo? Získání šlechtictví „de Lauro“ bylo pravděpodobně bez zvláštního obřadu, i když je to pro onu dobu nezvyklé. Jak se zdá, omezilo se vše na to, že universita a její hodnostáři uváděli ve svých písemnostech a projevech šťastného mistra s přídomkem.¹¹⁸⁾ Ve skutečnosti však nabýval každý chovanec semináře sv. Václava šlechtického erbu pouze tím, že byl klasifikován jako první při dosažení mistrovství na Pražské universitě. To, že byl u někoho v matrice přídomek vynechán, můžeme si dobře vysvětlit nedbalostí ve vedení těchto důležitých universitních písemností (vždyť mnohdy nebyl leckterý doktor zapsán do matriky vůbec)²⁵⁾ a není si to třeba vykládati špatnou vůlí.²⁶⁾ Že tomu bylo vskutku tak, toho je dokladem případ Jana Václava Margelika de Lauro. Margelik byl chovancem Svatováclavského semináře a 3. září 1766 byl prohlášen mistrem svobodných umění mezi prvními.²⁷⁾ Margelik tedy plně vyhověl podmínkám privilegia, avšak seznam šlechticů de Lauro z r. 1836 jeho jméno neuvádí vůbec. V tištěném promočním katalogu je uveden bez přídomku. Patří proto Margelik rovněž k oněm postiženým. Jan Václav Margelik však později získal vyšší stupeň šlechtictví. V naraci diplomu z 25. července 1785, vydaného Josefem II.,²⁸⁾ se přesto praví, že podle privilegia císaře Leo-

²³⁾ Tištěné promoční katalogy jsou uloženy především v Archívu university Karlovy společně s jinými vyhláškami pod sign. A 78, několik jich je též v Státním ústředním archívu pod sign. SM: U 1/1/46.

²⁴⁾ Seznam je mi znám pouze z Doerrova opisu sign. SÚA: Gen Doerr XVII. 234.

²⁵⁾ Dostí takových případů uvádí edice matriky lékařské fakulty *Matricula facultatis medicae universitatis Pragensis*. Mon. hist. univ. Carol. Prag., tom. I (Praha 1968), str. XXV—XXXIV.

²⁶⁾ Jezuitští profesori měli vždy možnost alumna, kterému by šlechtictví nepřáli, zadat při klasifikaci na jiné, než první místo, a tak ho zbavit výsady plynoucí z privilegia.

²⁷⁾ SÚA: SM: U 1/1/46, č. 3.

²⁸⁾ „... in dem Seminarum des heiligen Wenzels an der Karolo-Ferdinandeischen Universität zu Prag wegen seiner an Tag gelegten vorzüglichen Fähigkeiten, eifrigen und ausgezeichneten Verwendung in den Wissenschaften zum ersten Grade der philosophischen Meisterwürde gelangte und dieserwegen in Kraft des Privilegiums, welches unser höchstseliger Vorfahrer Kaiser Leopold benannter Universität zu mehrerer Aneiferung der studirenden Jugend im Jahre 1680 verlieh, und vermög welchem jedem aus gedachtem Seminarium, der den ersten Grad der philosophischen Meisterwürde erhält, der Adelstand verliehen seyn soll, im Jahre 1766 zur adelichen Würde erhoben und ihm ein adeliches Wappen verliehen worden ist...“ (SÚA: Sal 250, fol. 93v—94r). Není bez zajímavosti, že naopak v případě Jana Bierweka (Sal 259, fol. 361 nn) a Leopolda Hrubého (Sal 250, fol. 309 nn), kteří dosáhli rovněž vyšších stupňů šlechtictví, není o dosažení přídomku de Lauro za studií v panovníckých diplomech zmínka.

polda byl povýšen r. 1766 do šlechtické důstojnosti a byl mu udělen šlechtický erb.

Šlechtici de Lauro se omezovali na používání přídomku a pečeti s erbem a jiná šlechtická práva neuplatňovali. Ba nedostali se ani pod jurisdikci zemského soudu, ačkoliv to Leopoldovo privilegium nevyklučovalo. Také jejich potomci neuplatňovali nárok na šlechtictví de Lauro a erb po otcích. Roku 1776 se pak již mluvilo výlučně o osobním šlechtictví.

Vydáním reskriptu ze dne 21. listopadu 1715 o zrušení palatinských práv²⁹⁾ nebylo privilegium Svatováclavského semináře nijak dotčeno, což je dalším důkazem, že nešlo o palatinát. Ohrozila je až žádost ředitele filosofického studia Josefa Steplinga, který požadoval,³⁰⁾ aby privilegium Leopoldovo (Stepling je mylně uváděl jako Ferdinandovo) bylo rozšířeno i na ostatní studenty, kteří nebyli chovanci Svatováclavského semináře, což by bývalo znamenalo, že by při každé promoci magistrů svobodných umění získal alespoň jeden z nich šlechtictví. Stepling viděl v takovéto úpravě pohnutku k zvýšení úsilí studentů a povznesení filosofického studia i celé university. Je pochopitelné, že se tato žádost nesetkala ve Vídni s velkým pochopením a pomyslením, že by v Praze mohl kterýkoliv úspěšný student získat šlechtictví, což by jistě přilákalo na Pražskou universitu studenty z celého soustátí, i z Vídně, jejíž universitě bylo určeno výjimečné postavení, vedlo k jedinému: pražskému guberniu byl doručen dekret z 6. července 1776, podle kterého neměl být více žádný „nobilis de Lauro“.³¹⁾ Tento dekret převzal Steplingův omyl a mluví rovněž o privilegiu Ferdinandovu. A na tomto omylu zeměpanských úřadů založil r. 1780 u příležitosti dvouletého jubilea Svatováclavského semináře jeho regent Jan Kryštof Seidel supliku, v které žádal o potvrzení Leopoldova privilegia. K podpoře své supliky použil Seidel i argumentu, že na rozdíl od Steplingova návrhu nebylo v semináři dosaženo šlechtictví mnohdy i po několik let. Seidel žádal šlechtický titul hlavně pro nejlepšího chovance semináře Jana Tachecího. Pergamenové konfirmační privilegium sice Seidel nezískal, ale dekretem z 12. ledna 1781 bylo přec jen povoleno, že každý rok může získat jeden seminarista, který se stane mistrem filosofie, osobní šlechtictví s přídomkem „de Lauro“, avšak jen v tom případě, že obdržel výbornou ze všech předmětů (částí) filosofie. Poněvadž Jan Tachecí této podmínce nevyhověl (prošel totiž jen s bídou), byl mu týmž dekretem predikát zamítnut.³²⁾ Seminář trval po vydání tohoto dekretu ještě tři roky a byl zrušen roku 1783. Tím zanikla platnost Leopoldova privilegia definitivně. Poslední získal titul de Lauro Jan Beierwek promováný následujícího roku 1784. Ještě v době příprav pětistého výročí university dne 11. února 1847 se obrátil na gubernium stařícký

²⁹⁾ SÚA: SM: N 47/2.

³⁰⁾ SÚA: ČG Publ. 1774—83: M 1/15.

³¹⁾ Ibidem.

³²⁾ Ibidem.

kněz Jan Niklas s prosbou, aby mu při této příležitosti jakožto někdejšímu alumnu Svatováclavského semináře byl udělen predikát „de Lauro“. Jeho žádost byla založena jako bezpředmětná s odvoláním na dekret z r. 1776, kterým bylo šlechtictví „de Lauro“ prve zrušeno.³³⁾

V letech 1783—1784 tedy zaniklo právo Pražské university, které připomínalo v určitém směru výsady palatinů. Nebylo to však skutečné právo palatinské vyšlé z říšské kanceláře, ale privilegium vydané z české královské moci a vyšlé z české kanceláře, jimž panovník uděloval přesně určeným osobám šlechtický erb, avšak nepropůjčoval nikomu své vyhrazené právo takový erb udělovati.

PŘÍLOHA I

DIPLOM LEOPOLDŮV

Wir Leopold von Gottes Gnaden erwählter römischer Kaiser zu allen Zeiten Mehrer des Reichs, in Germanien, zu Hungarn, Böhmeim, Dalmatien, Croatien und Sclavonien König, Ertzhertzog zu Össterreich, Hertzog zu Burgund, Marggraff zu Mähren, Hertzog zu Lutzenburg, in Schlesien, zu Brabant, zu Steyer, zu Kärnten, Crain, Württemberg und Teckh, Fürst zu Schwaben, Marggraff zu Ober- und Nieder Laussnitz, gefürster Graff zu Habsburg, zu Tyrol, zu Pfürdt, zu Khyburg und zu Görtz, Landgraff im Elsass, Marggraff des Heyligen Römischen Reichs ob der Enns und zu Burgaw, Herr auf der Windischen Marckh, zu Portenau und Salins, bekennen öffentlich mit diesem Brieff und thuen kundt jedermännlich wiewohl die hohe römische kaiser- und königliche Würde durch die Macht und Gewaltt ihres erleuchten Throns neben andern fürtrefflichen Herrlichkeiten, auch mit ansehnlichen edlen Ständen und Geschlechtern umgeben, getzihret und versehen ist, jedoch nachdeme die Menschen und solche edle Geschlechter nach Ordnung, Willen und Satzung des Allmächtigsten durch den zeitlichen Todtsfall, oder in andere Weeg bisweilen in Abnehmen und Minderung gerathen und die mildiglicher die kaiser- und königliche Würde und Hoheit ihre Gaben und Gnaden dergleichen edlen Geschlechtern und getreuen wohlverdienten Unterthanen austheilet und sie ihren ehrlichen und adelichen Tugendten und Wohlthaten, auch getreuen Verdiensten nach zu höhern Ehren und Würden erhöhet, jemehr die Glori und Herrlichkeit ihres erleuchten Throns dardurch geschmucket, getzihret und ausgebreitet, denen Unterthanen und auffrichtigen Gemüthern auch zu allen weitem adelichen Tugendten und rühmblichen Thaten eine Begirlichkeit, Anraitzung und Ursach gegeben würdt. Wir auch aus deroselben erleuchten kaiser- und königlichen Höhe darein uns der Allmächtige nach seiner Göttlichen Verordnung, gnädigem Willen und Vorschung gesetzt und aus angebohrner sonderbahren Gütte und Mildigkeit je und allzeit genaigt seind aller und jeder unserer Erbkönigreich-, Fürstenthumb- und Länder getreuer Unterthanen Ehr, Nutz aufnehmen und Bestes zu befördern, sondrlich aber die jenige in höhern Standt und Würde zu erhöhen und sie mit kaiser- und königlichen Gnaden, Privilegien und Freyheiten zu versehen durch deren Voreltern und ihre selbst eigene adeliche Tugendten, auch beständige getreue Dienstbarkeit, Vernunft und gute Erfahrung unserer Erb-Königreich, Fürstenthumb- und Länder Ehr, Nutz aufnehmen und Wohlfarth befördert würdt. Wann uns dann der würdige unser lieber andächtiger Pater Wenceslaus Hartman Soc. Jesu, damahliger Regens unseres königlichen Seminarii Sancti Wenceslai in unserer königlichen Alten Stadt Prag, der Zeith aber Rector des Collegii zu Böhmisch Crumau noch bey unserer nechsten Anwesenheit daselbst gehorsambst

³³⁾ SÚA: ČG 1841—55:10/1/16.

zu Vernehmen gegeben, wasmassen erstbemeltes Seminarium von Anbegin seiner ersten Foundation bis auff das gleich damahln begangene Jubel Jahr durch unterschiedliche darinnen nicht allein unserm Erb-Königreich Boheimb, sondern auch andern Ländern zu Diensten auffertzogene und herbey getziglete gute Subiecta in grossen Beruff, Flor und Auffnehmen gekommen währe, mit demütthigster Bitte, Wir geruheten zu dessen Erhalt- und mehrer Beförderung, auch zu Animir- und Auffmunterung der studirenden Jugendt berührtem Seminario Sancti Wenceslai diese kaiser- und königliche Gnade zu erweisen und die jenige Seminaristen, welche fortershin bey unserer königlichen Pragerischen Carolo Ferdinandeischen Universität mittels deren daselbst vorgehenden Promotionen ad Primatum Magisterii Philosophiae gelangen möchten und vorhero a natalibus nicht von Adel wahren, mit dem Grad des Adels nebst Verleyhung eines adelichen Wappens zu begaben, die übrige in ermeltem unserm Erb-Königreich Böhmeim eingeborne adeliche Jugendt aber, wann sie nach ihren in mehrerem Seminario Sancti Wenceslai und so dann weiters absolvirten Studiis zu einigen Ämbtern aspiriren thete, coeteris paribus vor andern Concurrenten gnädigst zu beobachten und dardurch das begangene Jubel-Jahr desto gnadenreicher zu machen und wir nun, was das erste anbetrifft, gnädigst erwogen, dass ohne dem ad gradum Magisterii Philosophiae keiner zugelassen werde, der nicht freygebohren und also hierinnen auff die sonsten dem Adl im Weeg stehende Unterthänigkeit keine Reflexion zu machen seye, nebst deme, dass der dem Primatu Magisterii Philosophiae attribuirende Grad des Adels der studirenden Jugendt in Prosequirung Ihrer Studien einen merklichen Antrieb geben werde. Als haben wir aus ob und erst angetzogenen Ursachen in obgedachten Patris Wenceslai Hartman demütthigste Bitte in Gnaden gewilliget also und dergestalt, dass alle und jede Seminaristen, welche aus offtberührtem unserm königlichen Seminario Sancti Wenceslai ad primum Magisterii Philosophiae Gradum bey obberührt- unserer königlichen Pragerischen Carolo-Ferdinandeischen Universität vermittels deren daselbst vorgehenden Promotionen von nun an bis alle zukünftige Zeiten gelangen möchten und vorhero ihrer Geburt nach nicht von Adel wahren, zugleich und eo ipso in den Grad des Adels unserer Erb-Königreichs Böhmeim hiemit erhoben und ihnen insgesamt und einem jeden in Sonderheit nachbeschriebenes adeliches Wappen zu führen erlaubt sein solle, als nemblichen einen in der Mitte von oben bis unten herab in zwey gantz gleiche Feldungen abgetheilten ablänglichten Schildt, deren die vordere Gelb- oder Goldfarb und in derselben ein just mittels der Abtheilung des Schildts in der Mitte ebbgetheilte gerad über sich geschwöbender mit dem Kopf gegen der Rechten gewendter und mit seiner von sich gestreckten rechten Krahl einen einfachen grünen Lorber-Crantz halten der halber schwarz- oder kohlfarber Adler zu sehen ist mit offenem Schnabel rothausgeschlangener Zungen und ausgeschwungenem rechten Flügel. Die hintere roth- oder rubinfarbschattirte Feldung unterscheidet ein recht in dem Mitte durchgehender weis- oder silberfarber Balcken, in welchem ein gelb- oder goldfarbes lateinisches W und durch dessen fordern Strich ein rothes, durch den hintern aber ein schwarzes beederseits eingeflochtenes auch lateinisches S, so zusammen Sancti Wenceslai Seminarium bedeuten, gar sichtbar und erkennlich exprimiret ist. Ob diesem Schildt just in der Mitte stehet ein gerad vorwertsgewendter und mit seinem anhangenden Cleinodt und obhabendem, jedoch vor sich etwas erhobenen einfachen grünen Lorber-Crantz getzihrtter freyer offener adelicher Thurniers-Helmb mit beederseits obhangenden schwarz- oder kohl und geb- oder goldfarben Helmbdecken. Auf der obbeschriebenen gelb- oder goldfarben fordern Feldung ist auffgesteckt eine, an ihrer, hinter dem Helmb gegen der Lincken gehenden und ein eisenfarbe Spitz ob sich habenden gelb- oder goldfarben Fahne-Stange auswärts frey flügende und etwas eingewickelte roth- oder rubinfarbe Fahne mit abhangenden zweyen auch roth- oder rubinfarben Quasten, worinnen abermahlen ein halber, aber mit dem Kopf gegen der Lincken gewendter und mit seiner von sich gestreckten lincken Krahl mehrmahlen einen einfachen grünen Lorber-Crantz haltender schwarz- oder kohlfarber Adler schwöbet mit offenem Schna-

bel, rothausgeschlangener Zungen und ausgeschwungenem lincken Flügel. Allermassen dann solch adeliches Wappen und Cleinodt in der Mitte dieses unsers königlichen Brieffs gemahlet und mit Farben aigentlich ausgestrichen ist. Verleihen und geben allen und jeden primis Philosophiae Magistris aus mehrerwöhntem unserm königlichen Seminario Sancti Wenceslai, so vorhero nicht von Adel wähen, von nun an für und für das vorbeschriebene adeliche Wappen und Cleinodt nebst Erhöhung ihrer in den Grad des Adels. Bewilligen, gönnen und lassen ihnen zu, dass sie dasselbe also führen, nicht weniger auch sich hinführo zu allen künftigen Zeiten der rothen Waxsiglung gebrauchen können, sollen und mögen. Meinen, setzen, ordnen und wollen, dass nun fortershin sie aus oft angeregtem unserm königlichen Seminario Sancti Wenceslai werdende und vorhero ungeadelt geweste primi Philosophiae Magistri für und für recht nobilitirte Persohnen in mehrberührtem unserm Erb-Königreich Böhemb sein und von mäniglich aller Orthen und Enden dafür geehrt, gehalten, erkannt und geschrieben werden, dartzu alle und jede adeliche Ehr, Würde, Vortheil, Recht und Gerechtigkeiten haben sollen, mit Beneficien auff Thumbstiften, Ämbtern und Lehen geist- und weltliche zu empfangen, zu halten, zu tragen, Lehen und andere Gericht zu besitzen, Urthel zuschöpfen und Recht zu sprechen, dessen allen würdig, theilhaftig und empfänglich sein, auch an allen Orthen und Enden dartzugelassen und genommen werden und sich dessen allen nebst oberschriebenen adelichen Wappen und Cleinodt, auch aller anderer Gnaden und Freyheiten, deren sich die Nobilitirte in vielerwöhntem unserm Erb-Königreich Böhemb anjetzo gebrauchen, oder welche sie ins künftige noch überkommen möchten, in allen und jeden ehrlich- und redlichen Sachen und Geschäften, es seye zu Schimpf und Ernst, in Streiten, Sturmen, Schlachten, Kämpfen, Gestecken, Gefechten, Feldttzügen, Getzelten aufschlagen, Insigeln, Pettschafften, Clenoiden, Bergräbnissen, Gemälden und sonst an allen Orthen und Enden nach ihren Ehren, Notthurfften, Willen und Wohlgefallen ebenfahls gebrauchen und geniessen sollen, können und mögen von männiglich ungehindert. Jedoch wollen wir mit dieser unserer gnädigsten Concession des obberschriebenen Wappens denenjenigen, so dasselbe vel pro parte, vel in totum gleich föhreten, am mindesten nicht praeiudiciret, hin gegen aber öftterserwöhntem unserm königlichen Seminario Sancti Wenceslai in gnädigster Erwögun, dass ohne deme Nachanlaitung unserer Verneuerten königlichen Landes-Ordnung die Landes-Kinder und Eingeborne coeteris paribus vor andern Ausländern zu Ämbtern befördert werden sollen, noch ferners die oberständene Gnade ertheilet haben, dass nemlichen die daselbst Studierende und in oftberührtem unserm Erb-Königreich Böhemb eingeborne adeliche Kinder, wann sie dermahlen nach absolvirten Studiis zu einigen Ämbtern aspiriren möchten, coeteris paribus in ihrer Beförderung für andern Concurrenten beobachtet werden sollen. Und gebiethen hierauff allen und jeden unsern Unterhanen und Getreuen, was Würden, Standts, Ampts, oder Weesens, die in unserm Erb-Königreich Böhemb sein, hiemit ernst- und festiglich, dass sie dickberührtes unser königliches Seminarium Sancti Wenceslai in unserer königlichen Alten Stadt Prag bey diesen unsern demselben ertheilten Begnadungen kräftig schützen und handhaben, solchemnach nicht allein erst vermerckte unsere der darinnen Studirenden und im Königreich eingebornen adelichen Jugendt wegen ihrer Beförderung zum besten geschöpfte gnädigste Resolution, bey denen sicher aignenden Aperturen gebührendt beobachten, sondern auch die auff oberständene Maass und Weise nobilitirte primos Philosophiae Magistros hinführo für adeliche Persohnen erkennen, selbige afdern unsers Erb-Königreichs Böhemb Nobilitirten gleichhalten und annehmen, zulassen, würdigen, ehren und an obertzehlten unsern Begabungen und Freyheiten nicht hindern, noch irren, sondern sie deren geruhiglich gebrauchen, geniessen und gänzlich darbey verleben lassen, darwider selbst nicht thuen, noch dass jemand andern zu thun verstaten, als lieb einem jeden seye, unsere schwähre Straff und Ungnad und dartzu eine Poen, nemlichen funfftzig Marckh löthiges Goldes zu vermeiden, die ein jeder, soofft erfreuentlich darwider handlete, uns halb in unsere königliche Cammer und den andern halben Theil

denenjenigen, so hier wider belaidiget wurden, unnachlässlich zu betzahlen verfallen sein solle. Zu Urkhundt dies Brieffs besiegeltd mit unserm kaiser- und königlichen abhngenden grössern Insiegel. Der geben ist zu Lintz den vierten Monathstag Novembris nach Christi, unsers lieben Herren und Seeligmachers gnadenreichen Geburth im sechtzehen hundert achttzigsten, unserer Reiche des römischen im drey und zwanzigsten, des hungarischen im sechs und zwanzigsten und des böheimbischen im fünff und zwanzigsten Jahr.

Leopold m. p.

Jo. Hartwigius comes de Nostiz,
regis Bohemiae s. cancellarius m. p.

Karl Maximilian Graf Laschansky m. p.

Ad mandatum sacrae regiaeque
maiestatis proprium.

J. von Tam m. p.

L. S.

PŘÍLOHA II.

SEZNAM ŠLECHTICŮ DE LAURO

(obsahuje i ty magistry, u kterých nebyl v matrikách a katalozích přídomek uveden, kteří však vyhověli podmínkám uvedeným v privilegiu)

1683, srpen 26³⁴⁾

Ludovicus Frölich, Silesius Oppoliensis³⁵⁾

1693, srpen 12³⁶⁾

Carolus Franciscus Stiepanowsky de Lauro, Bohemus Jenikowiensis³⁷⁾

1701, červenec 27³⁸⁾

Georgius Prochazka de Lauro, Moravus Telczensis³⁹⁾

1707, červenec 14⁴⁰⁾

Georgius Polipesky de Lauro, Bohemus Gitzinensis⁴¹⁾

1708, červenec 24⁴²⁾

Carolus Baumhajer de Lauro, Bohemus Lippensis⁴³⁾

1709, červenec 11⁴⁴⁾

Ignatius Speer de Lauro, Bohemus Budvicensis⁴⁵⁾

34) AUK: M 22, p. 194.

35) Ibidem, SÚA: Gen Doerr XVII. 234, II. seznam.

36) AUK: M 22, p. 250.

37) AUK: M 22, str. 250, J. Flor. Hammerschmied, Prodromus gloriae Pragenae, str. 125, SÚA: Gen Doerr XVII. 234, č. 1.

38) AUK: M 22, str. 301.

39) Ibidem, Hammerschmied, Prodromus, str. 125, SÚA: Gen Doerr XVII. 234, č. 2.

40) AUK: M 22, str. 340.

41) AUK: M 22, str. 341, Hammerschmied, Prodromus, str. 125, SÚA: Gen Doerr XVII. 234, č. 3.

42) AUK: M 22, str. 347.

43) Ibidem, Hammerschmied, Prodromus, str. 125, SÚA: Gen Doerr XVII. 234, č. 4.

44) AUK: M 22, str. 355.

45) Ibidem, SÚA: Gen Doerr XVII. 234, č. 5.

1711, červenec 28⁴⁶⁾
Franciscus Thumseker de Lauro, Bohemus Caadanensis⁴⁷⁾

1714, srpen 20⁴⁸⁾
Josephus Zahorka de Lauro, Bohemus Frauenbergensis⁴⁹⁾

1715, červenec 18⁵⁰⁾
Franciscus Ferdinandus Schwartz de Lauro, Bohemus Dubensis⁵¹⁾

1720, červenec 9⁵²⁾
Daniel Gelinek de Lauro, Bohemus Sazawiensis⁵³⁾

1727, červenec 8⁵⁴⁾
Aloysius Rudl, nobililis de Lauro, Bohemus Schurtzensis⁵⁵⁾

1733, červenec 9⁵⁶⁾
Franciscus Bredtschneider, nobilis de Lauro, Bohemus Lippensis⁵⁷⁾

1734, červenec 8⁵⁸⁾
Franciscus Schindler, nobilis de Lauro, Transylvanus Carolinensis⁵⁹⁾

1735, červenec 5⁶⁰⁾
Ferdinandus Hikisch, nobilis de Lauro, Bohemus Prczicensis⁶¹⁾

1737, 62)
Ioannes Sebastianus Lyer de Lauro, Moravus Prostanensis⁶³⁾

1740, listopad 3 (?)⁶⁴⁾
Thomas Rithi de Lauro, Bohemus Pragensis⁶⁵⁾

1743, červen 14⁶⁶⁾
Ignatius Schwendemann de Lauro, Bohemus Commotoviensis⁶⁷⁾

1746, červen 30⁶⁸⁾
Ioannes Klinger de Lauro, Bohemus Kečranensis⁶⁹⁾

1749, září 11⁷⁰⁾
Petrus Rebitzer de Lauro, Bohemus Zatecensis⁷¹⁾

1750, září 14⁷²⁾
Franciscus Krnovsky de Lauro, Bohemus Jaromířensis⁷³⁾

1761, září 3⁷⁴⁾
Bernardus Rziha, nobilis de Lauro, Bohemus Plassensis⁷⁵⁾
Leopoldus Hruby, nobilis de Lauro, Bohemus Neoboleslaviensis⁷⁶⁾

1762, 77)
Christophorus Trausch, Bohemus Langinoviensis⁷⁸⁾

1763, září 3⁷⁹⁾
Ferdinandus Lumpe, nobilis de Lauro, Bohemus Ehrenbergensis⁸⁰⁾
Ioannes Casparus Duban, Bohemus Pragensis, nobilis de Lauro⁸¹⁾

1764, 82)
Ignatius Körber, Moravus Iglaviensis, nobilis de Lauro⁸³⁾

1765, září 3⁸⁴⁾
Ignatius Feistel, ex comitatu Glacensi Habelschwerdensis⁸⁵⁾
Iosephus Schuberth, Bohemus Wissdorfensis⁸⁶⁾
Ignatius Gründler, ex comitatu Glacensi Glacensis⁸⁷⁾

⁴⁶⁾ AUK: M 22, str. 369.

⁴⁷⁾ Ibidem, str. 370, Hammerschmied, Prodrumus, str. 125, SÚA: Gen Doerr XVII. 234, č. 6.

⁴⁸⁾ AUK: M 22, str. 392.

⁴⁹⁾ Ibidem, Hammerschmied, Prodrumus, str. 125, SÚA: SM: U 1/1/46, SÚA: Gen Doerr XVII. 234, č. 7

⁵⁰⁾ AUK: M 22, str. 402.

⁵¹⁾ Ibidem, SÚA: Gen Doerr XVII. 234, č. 8.

⁵²⁾ AUK: M 22, str. 446, SÚA: SM: U 1/1/46.

⁵³⁾ AUK: M 22, str. 447, SÚA: SM: U 1/1/46, SÚA: Gen Doerr XVII. 234, č. 9.

⁵⁴⁾ AUK: A 78. IX.

⁵⁵⁾ AUK: M 22, str. 479, AUK: A 78. IX, SÚA: Gen Doerr XVII. 234, č. 10.

⁵⁶⁾ AUK: A 78. X.

⁵⁷⁾ AUK: M 22, str. 500, AUK: A 78. X, SÚA: Gen Doerr XVII. 234, č. 11.

⁵⁸⁾ AUK: A 78. XI, SÚA: SM: U 1/1/46

⁵⁹⁾ Ibidem, SÚA: Gen Doerr XVII. 234, č. 12. AUK: M 22, str. 504 uvádí Schindlera bez přídomku i údaje, že byl ze semináře sv. Václava.

⁶⁰⁾ SÚA: SM: U 1/1/46, č. 2.

⁶¹⁾ AUK: M 22, str. 507, SÚA: SM: U 1/1/46, č. 2.

⁶²⁾ SÚA: Gen Doerr XVII. 234, č. 13.

⁶³⁾ Ibidem. Čtení jména „Lyer“ upraveno dle rkp. knihovny Nár. mus. VI A 4 (promoce bak. r. 1736).

⁶⁴⁾ SÚA: Gen Doerr XVII. 234, č. 14. (Podle AUK: M 15 promován 3. XI. Haan na doktora filosofie)

⁶⁵⁾ Ibidem.

⁶⁶⁾ AUK: M 15 (heslo „promotio“) uvádí dvě data: 14. VI. a 21. VIII. 1743.

⁶⁷⁾ SÚA: Gen Doerr XVII. 234, č. 15.

⁶⁸⁾ AUK: M 15 (heslo „promotio“).

⁶⁹⁾ SÚA: Gen Doerr XVII. 234, č. 16.

⁷⁰⁾ AUK: M 15 (heslo „promotio“) uvádí dvě data: 10. VII. a 11. IX. 1749.

⁷¹⁾ SÚA: Gen Doerr XVII. 234, č. 17.

⁷²⁾ AUK: M 15 (heslo „promotio“).

⁷³⁾ SÚA: Gen Doerr XVII. 234, č. 18.

⁷⁴⁾ Rkp. knihovny Nár. mus. VI A 4 uvádí datum s odkazem na dnes neznámou matriku mistrů.

⁷⁵⁾ SÚA: Gen Doerr XVII. 234, č. 19.

⁷⁶⁾ Ibidem č. 20.

⁷⁷⁾ Ibidem II. seznam.

⁷⁸⁾ Ibidem.

⁷⁹⁾ SÚA: SM: U 1/1/46 č. 10a.

⁸⁰⁾ Ibidem, SÚA: Gen Doerr XVII. 234, č. 21.

⁸¹⁾ Ibidem, č. 22. Katalog (SÚA: SM: U 1/1/46 č. 10a) uvádí jméno bez přídomku.

⁸²⁾ SÚA: Gen Doerr XVII. 234, č. 23.

⁸³⁾ Ibidem.

⁸⁴⁾ SÚA: SM: U 1/1/46 č. 7.

⁸⁵⁾ Ibidem, SÚA: Gen Doerr XVII. 234, II. seznam

⁸⁶⁾ Ibidem.

⁸⁷⁾ Ibidem.

Franciscus Wentzl, Bohemus Neocastrensis⁸⁸⁾
Daniel Weber, Bohemus Jaromiriensis⁸⁹⁾

1766, září 3⁹⁰⁾

Johann Wenzel Margelik de Lauro, Bohemus Planensis⁹¹⁾

1767, září 3⁹²⁾

Michael Reichelt, Moravus Brunensis⁹³⁾

1768, ⁹⁴⁾

Franciscus Pallas, nobilis de Lauro, Bohemus Ioachimvallensis⁹⁵⁾

1769, září 5⁹⁶⁾

Clemens Köberle, nobilis de Lauro, Bohemus Bodaroviensis⁹⁷⁾

Ignatius Herrmann, Bohemus Tustensis⁹⁸⁾

Wenceslaus Kunte, Bohemus Robiczensis⁹⁹⁾

Iosephus Marschner, Bohemus Schönlindensis¹⁰⁰⁾

1770, ¹⁰¹⁾

Augustinus Schindler, Bohemus Linoviensis¹⁰²⁾

1771, srpen 29¹⁰³⁾

Iosephus Kriglstein, Noricus Egrensis¹⁰⁴⁾

Franciscus Stopkuchen, Bohemus Hruschovanensis¹⁰⁵⁾

Ioannes Grill, Bohemus Reginae Hradecensis¹⁰⁶⁾

1772, ¹⁰⁷⁾

Vitus Mischik de Lauro, Bohemus Senftenbergensis¹⁰⁸⁾

Mathias Engbricht, Bohemus Pragensis¹⁰⁹⁾

1773, srpen 30¹¹⁰⁾

Benno Benisch de Lauro, Bohemus Hostovicensis¹¹¹⁾

⁸⁸⁾ Ibidem.

⁸⁹⁾ Ibidem.

⁹⁰⁾ SÚA: SM: U 1/1/46 č. 3.

⁹¹⁾ Ibidem, SÚA: Sal 250, f. 92.

⁹²⁾ SÚA: SM: U 1/1/46, č. 8.

⁹³⁾ Ibidem, SÚA: Gen Doerr XVII. 234, II seznam.

⁹⁴⁾ SÚA: Gen Doerr XVII. 234, č. 24.

⁹⁵⁾ Ibidem.

⁹⁶⁾ SÚA: SM: U 1/1/46, č. 6.

⁹⁷⁾ Ibidem, SÚA: Gen Doerr XVII. 234, č. 25.

⁹⁸⁾ SÚA: SM: U 1/1/46, č. 6.

⁹⁹⁾ Ibidem.

¹⁰⁰⁾ Ibidem

¹⁰¹⁾ SÚA: Gen Doerr XVII. 234, II. seznam.

¹⁰²⁾ Ibidem.

¹⁰³⁾ AUK: A 78. XII.

¹⁰⁴⁾ Ibidem, SÚA: Gen Doerr XVII. 234, II. seznam

¹⁰⁵⁾ AUK: A 78. XII.

¹⁰⁶⁾ Ibidem, SÚA: Gen Doerr XVII. 234, II. seznam

¹⁰⁷⁾ SÚA: Gen Doerr XVII. 234, č. 26.

¹⁰⁸⁾ Ibidem.

¹⁰⁹⁾ SÚA: Gen Doerr XVII. 234, II. seznam.

¹¹⁰⁾ AUK: A 78. XII.

¹¹¹⁾ Ibidem, SÚA: Gen Doerr XVII. 234, č. 27

1774,¹¹²⁾

Ioannes Feterle, nobilis de Lauro, Bohemus Wodnianensis¹¹³⁾

1782, srpen 31¹¹⁴⁾

Franciscus Jaroschka, Bohemus Heinspachensis, nobilis de Lauro¹¹⁵⁾

1784, ¹¹⁶⁾

Ioannes Beierwek, nobilis de Lauro, Charinthus Wolfbergensis¹¹⁷⁾

KAREL BERÁNEK

Zur Frage des Pfalzgrafenrechtes (Comitiva) der Prager Universität (Nobiles de Lauro)

ZUSAMMENFASSUNG

Als nach der Schlacht auf dem Weissen Berge die Karls-Universität der Gesellschaft Iesu übergeben wurde, haben die neuen Herren der Universität einen Vorschlag für eine neue goldene Bulle vorbereitet, wobei einerseits alle ältere Rechte und Privilegien gesichert, andererseits aber auch neue erwirkt werden sollten: Es handelte sich vor allem um die Pfalzgrafenrechte (Comitiva), die darin bestanden, Lorbeerkränze an Dichter zu verleihen, Erhebungen in den Adelstand vorzunehmen sowie Notare zu ernennen. Obwohl dieses Diplom niemals ausgegeben wurde, hat die Universität durch königliche Briefe und Dekrete doch manches gewonnen. Als Wichtigstes ist das Privilegium zu nennen, wodurch im Jahre 1680 Kaiser Leopold I. als König von Böhmen allen nichtadeligen Zöglingen des St. Wenzels-Seminars, die an der Prager Universität mit bestem Erfolg zum Magister Philosophiae promoviert wurden, das adelige Wappen erteilte. Eine Abschrift dieses Diploms und andere Akten in dieser Sache wurden von A. von Doerr in dem Faszikel der Pfalzgrafenrechte eingeordnet. Es handelt sich eigentlich aber um kein Pfalzgrafenrecht (Comitiva), denn nur der König erhebe gewisse Personen in den Adelstand und erteile niemandem das Recht, Erhebungen in den Adelstand vorzunehmen. Als Josef Stepling, Direktor der philosophischen Studien, im Jahre 1776 versuchte, das Privilegium auf alle Magister der Weltweisheit auszudehnen, wurde es erst ausser Kraft gesetzt, dann aber bei Gelegenheit des zweihundertjährigen Jubiläums des Seminars im Jahre 1780 wieder erneuert. In den Jahren 1783/84 ist es wieder aufgehoben worden, als auch das Seminar aufgelöst wurde.

Der Artikel wurde mit Abschrift des Privilegiums, der Liste der Nobiles de Lauro und dem Lichtbild des Wappens versehen.

¹¹²⁾ SÚA: Gen Doerr XVII. 234, č. 28.

¹¹³⁾ Ibidem.

¹¹⁴⁾ AUK: A 78. XII.

¹¹⁵⁾ SÚA: Gen Doerr XVII. 234, č. 28. V tištěném katalogu AUK: A 78 XII. uveden bez přídomku v abecedním pořadí.

¹¹⁶⁾ SÚA: Gen Doerr XVII. 234, č. 30.

¹¹⁷⁾ Ibidem.

¹¹⁸⁾ Novému šlechtici de Lauro byl vydán rektorem a akademickým senátem opis Leopoldova privilegia, v jehož ověřovací doložce se uvádělo, že byl dotyčný ozdoben titulem mistra svobodných umění a přídomkem de Lauro: „...praeterea quod nobilis ac doctissimus dominus Franciscus Krnovsky Boemus Jaromiriensis anno praesente 1750 die 14. Septembris in magna aula Carolina suprema philosophiae laurea cum supradicto nobili praedicato de Lauro condecoratus fuerit.“ (SÚA: L IV. Dodatky).

K FUNKCI PRAŽSKÉ LÉKAŘSKÉ FAKULTY VE ZDRAVOTNICTVÍ

{Záznamy v protokole lékařské fakulty z let 1727—1753}

EVA ROZSÍVALOVÁ

Nejstarší dnes přístupný protokol¹⁾ pražské lékařské fakulty z let 1727—1753 je obsažnou knihou záznamů o fakultních jednáních. Je však veden nejednotně. Záleželo na péči a zájmu toho kterého děkana, zda vše co se na fakultě projednávalo, do protokolu zanášel a jak obsáhlé a přesné byly jeho záznamy. Přes nejednotnost a nespořádanost, s jakou byl protokol veden, je důležitým pramenem zpráv o fakultě v druhé čtvrtině 18. století.

Pražská lékařská fakulta, jejíž činnost byla po bělohorské době, i když v nedokonalé formě, obnovena, projednávala ve svých shromážděních, doktorských kolegiích, tvořených „de facto“ profesory university a ostatními pražskými doktory medicíny, řadu otázek.

Z problematiky zdravotnické např. na základě příkazů místodržitelství byly projednávány případy šíření epidemických nemocí v různých krajích v Čechách. Někdy vysílala fakulta své členy i na pomoc do postižených míst. Nikdy však v období našeho protokolu neukázala se při řešení těchto případů příliš obětavou a iniciativní.

Protokol zaznamenává i řešení lékařských případů, předkládaných fakultě, resp. universitě místodržitelstvím, apelačním soudem nebo arcibiskupskou konsistoří. V této naší práci se však jimi nebudeme zabývat a obrátíme pozornost k jiné skupině zdravotnických otázek, řešených fakultou a zaznamenávaných v protokole. Je to *evidence a dozor nad všemi druhy zdravotnických profesí*.

Již v 17. století se fakulta důrazně hlásila o dozor nad zdravotníky, a to nejen doktory medicíny, ale i lékárníky, chirurgy a porodními babami. Zájem fakulty o obnovení tohoto jejího práva vysvítá zejména z žádosti, v níž děkan a profesori tehdejší dvoufakultní university dovolávají se potvrzení svého staršího práva na zkoušení a aprobování lékárníků, chirurgů a porodních bab. Císař jim

¹⁾ Archív University Karlovy, dále AUK, sign. A 31/1; r. 1727 je zaznamenán na titulní stránce protokolu; pravidelné záznamy na str. 31 začínají datem 18. listopadu 1726.

toto právo přiznal a uložil místodržitelství, aby jeho vůli tlumočilo magistrátům tří pražských měst.²⁾

Zdravotnickými problémy zabývá se pak brzy na to návrh universitních stanov, předložených císaři r. 1651³⁾ a později v druhé polovině 17. stol. fakulní stanovy, schválené akademickým senátem r. 1690.⁴⁾ Tyto stanovy byly vodítkem pro jednání fakulty v době, z níž pochází protokol, jímž se budeme zabývat.

EVIDENCE FAKULTY O DOKTORECH MEDICÍNY — INKORPORACE

Již stanovy z r. 1651 ukládaly fakultě vést evidenci jak o studentech, tak o graduovaných doktorech. Dochovaná nejstarší matrika vznikla v 50. a 60. letech 17. století a má i některé záznamy přenesené do ní se staršími daty.^{5a)} V zemi však byla ještě v první polovině 18. stol. řada lékařů, kteří získali vzdělání jinde než na pražské lékařské fakultě. Stanovy schválené r. 1690 braly toto v úvahu. Rozváděly šíře otázku o umožnění členství na fakultě a tím též o rozšíření evidence fakulty o lékařích v zemi;⁵⁾ v jejich textu je uvedeno výslovně: „Protože je slavnou fakultou již dávno hledán způsob, jak by mohli být inkorporováni ti, kteří již dlouho provádějí v distriktech lékařskou praxi a přece nejsou imatrikulováni a bylo shledáno, že některé nic neodstrašuje víc, než veřejná disputace, jiným pak že brání velké výdaje, bylo rozhodnuto a stanoveno, aby někteří, které slavná fakulta uzná za vhodné, byli zkoušeni soukromě z několika případů a to toliko od 5 osob.“ Na jiném místě téhož odstavce stanov se píše, že budoucím členům fakulty má být místo veřejné disputace „předloženo několik praktických případů“. Měli pak mít právo praktikovat ve všech místech království s výjimkou Prahy, avšak bez oprávnění zasedat na fakulních zasedáních.

V období, do něž patří nejstarší dochovaný děkanský protokol, řešila fakulta mnohokrát problémy „inkorporace“ lékařů praktikujících v Čechách. V protokole se setkáváme se stížnostmi lékařů z různých míst, kteří se ohrazovali proti cizin-

²⁾ AUK, A 31/I str. 39—40; Státní ústřední archiv, dále SUA, sign. SM/P 118/1/1650-59, Fol. 54—57.

³⁾ G. N. Schnabel, Geschichte der juristischen Fakultät an der vereinigten Carl-Ferdinandischen Hochschule zu Prag, Prag 1827, díl I, str. 52 a 149—157; za překlad latinského textu návrhu stanov a dalších latinských textů, použitých v této práci děkuji kněžovníkovi Ústavu pro dějiny lékařství P. Šněbergovi.

⁴⁾ Památník národního písemnictví, sign. DH III, 10. Pag. 61—71; J. D. John, Lexikon der k. k. Medizin-gesetze, díl VI., Prag 1798, str. 193—272.

⁵⁾ J. D. John, l. c., str. 254—5; překlad viz příl. ke kandidátské disertační práci J. Kábrt, Didakticko-metodický proces na pražské lékařské fakultě koncem 17. a v průběhu 18. stol., str. XCVI—XCVII., Praha 1966. Za zapůjčení rukopisu kandidátské disertace autorovi děkuji. Rovněž tak děkuji odborné asistentce E. Chlumské za zapůjčení rukopisu její kandidátské disertace Filozofické a přírodovědecké předpoklady vzdělání budoucích lékařů okolo počátku 18. století, Praha 1967.

^{5a)} K. Beránek, Příspěvky k obnovení lékařského studia v Praze 1623—1638, AUC-HUCP, Tom. IV, 1963, Fasc. 1, str. 97.

cům tam praktikujícím.⁶⁾ Fakulta se domácích lékařů zastávala, protože však i mezi nimi byli mnozí na fakultě neinkorporovaní, snažila se přimět je k inkorporaci. Někdy to se strany fakulty vyžadovalo značné vytrvalosti a trpělivosti.⁷⁾ Z protokolu vidíme, že ve druhé čtvrtině 18. stol. byly podmínky inkorporace přísnější, než jak je uvádějí fakulní stanovy. Fakulta se nespokojovala předložením několika praktických případů a jejich rozřešením. Obvykle předkládala kandidátům k rozboru vybrané Hippokratovy aforismy;⁸⁾ případně je nutila skládat ještě další zkoušky. Kandidáti také jen výjimečně ušli poplatkům.

Např. Jos. Tumsecker,⁹⁾ který získal doktorát v Římě a praktikoval v Čechách v Mostě, platil v r. 1728 při inkorporaci 42 zl. O dvacet let později Jos. Bordolo, promováný v Erfurtu, který chtěl také praktikovat v Mostě, musil zaplatit za zkoušky 80 zl., děkanovi 6 zl., fakulní pokladně 3 zl. a pedelům 2 kopy grošů.¹⁰⁾ Ze zápisu vidíme, že nebyl přijat bez potíží. Děkan Jos. Ant. Scrinici, profesori Joh. Ign. Mayersbach, A. V. Rings a fyzik A. J. F. Gronner jej 18. listopadu 1748 zkoušeli nejprve z rozboru Hippokratova aforismu, pak „de quod-libet“ o teorii i praxi a opět „de quodlibet“. Ačkoliv prý dobře znal teorii známého německého lékaře G. E. Stahla a odpovídal „velmi odvázně“, byl ostře napomenut, aby se zdokonalil a za rok napsal o praktických případech.

Také L. Beniško, původem z Jihlavy, který začal lékařská studia v Praze¹¹⁾ a „pro chudobu“ je dokončil v Padově, nezískal inkorporaci snadno. V květnu 1749 byla jeho žádost o inkorporaci odmítnuta.¹²⁾ Bylo to v sezení, ve kterém se kolegiáti usnesli na dost podivném a v protokole nevysvětleném rozhodnutí, že nepřipustí k inkorporaci nikoho, kdo nestudoval v Praze. V listopadu téhož roku byl však Beniško přece zkoušen,¹³⁾ uspěl „prostředně“, a byl připuštěn k přísaze s podmínkou, aby se znovu dostavil a dal se od děkana přezkoušet. V dubnu 1752,¹⁴⁾ v době děkanátu profesora Dutoye byl znovu zkoušen. Působil v té době jako lékař v Olomouci. Děkan mu při zkoušce předložil otázky o různých nemocech, na které Beniško „dost dobře“ odpovídal a byl proto prohlášen za schopného výkonu lékařské praxe.

Poplatky za inkorporaci byly v různé výši. Byly i případy, kdy byl poplatek inkorporovanému zcela odpuštěn, jako např. 13. května 1751 zkoušenému Janu Altenbergerovi¹⁵⁾ usazenému v Trutnově „protože byl chudý“. L. Beniško a Fr. L. Ihl platili v r. 1749 po 13 zl. Naproti tomu Ant. a Adolf Küffnerové platili v tomtéž roce každý 100 zl. Ve srovnání s poplatky za doktorskou promoci, které byly ve výši asi 300 zl.^{15a)} byly inkorporační poplatky přece jen nižší.

Fakulta však zpříšňovala podmínky inkorporace a nedávala inkorporovaným rovná práva s těmi, kdo na ni studovali a promovali. Formule přísahy inkorporovaných

⁶⁾ AUK A 31 I, str. 173, 385—6, 397, 104, 450, 455—7, 494.

⁷⁾ AUK A 31 I, str. 450, 459.

⁸⁾ AUK A 31 I, str. 58, 401.

⁹⁾ AUK A 31, I, str. 58.

¹⁰⁾ AUK A 31, I, str. 403—5.

¹¹⁾ AUK A 31 I, str. 488; Matricula Facultatis Medicae Universitatis Pragensis. K vydání připravili K. Kučera a M. Truc, Praha 1968, str. 53.

¹²⁾ AUK A 31 I, str. 461.

¹³⁾ AUK A 31 I, str. 488.

¹⁴⁾ AUK A 31 I, str. 567.

¹⁵⁾ AUK A 31 I, str. 535—6; Matricula l. c., str. 25.

^{15a)} Matricula l. c., str. LXVI.

z 8. dubna 1749¹⁶⁾ i z předchozího roku¹⁷⁾ obsahuje výslovný závazek, že nejen nebudou mít právo na léčení ve třech pražských městech a na zasedání sboru doktorů, ale také že se nebudou ucházet o místa profesorů a fyziků. Znění přísahy není v obou těchto případech zcela totožné a může nás proto nechat na pochybách, zda šlo o fyzikáty v celém království nebo jen v Praze, jak naznačuje přísaha z r. 1749.

Z protokolu vidíme, že ještě ve 40. a 50. letech praktikovali lékaři, kteří neměli zkoušky na universitě, často s vědomím i povolením lékařské fakulty¹⁸⁾ a to i na místech fyziků. Byl to např. *Vilém Pache*, o kterém je v r. 1742 zaznamenáno,²⁶⁾ že už druhý rok zastává s úspěchem místo krajského fyzika, ačkoliv není ještě graduován. Ze 7. dubna 1744¹⁹⁾ je záznam z lékařského sezení, v němž se rozhodovalo o obsazení fyzikátu mladoboleslavského, pro nějž byli dva kandidáti *Fr. X. Roller*, pražský rodák, v té době fyzik Rakovnického kraje a *Ant. Kadeřavý* z Nového Kolína. První z nich dostal fyzikát mladoboleslavský, druhý rakovnický, oba s připomínkou „aby brzy promovali“. *Fr. X. Roller* splnil tuto podmínku, jak nalézáme v matrice, v srpnu téhož roku.¹⁹⁾ *Ant. Kadeřavého* v matrice jako doktora nenalézáme. Známe však jeho disertaci na téma „*Veneranda senectus sub theses medicas provocata*“ z r. 1745.¹³⁾ Promoce v matrice zaznamenána není, protože z let 1745 a 1746 z doby děkanátu *Joh. Ign. Mayersbacha* záznamy v chronologickém sledu v matrice zcela chybějí a čtyři dodatečné záznamy ve srovnání s devíti zachovanými disertacemi ukazují na velké mezery v matrice z těchto let.¹⁹⁾

Jedním z lékařů dlouho praktikujících bez zkoušek, byl „*practicus medicinae*“²⁰⁾ *Brettschneider* v České Lípě. Léta vyjednával²¹⁾ s fakultou o odklad zkoušek. V r. 1753 zaplatil již i taxu a zavázal se, že do roka zkoušky složí, protože by jinak podle reskriptu a nové medicínské normy, vydané v Praze 24. července 1753, již je míněn zemský zdravotní řád, nemohl dále provozovat lékařskou praxi

ZEMŠTÍ, RESP. KRAJŠTÍ FYZIKOVÉ

V protokole se na mnoha místech setkáváme se záznamy o zemských, resp. krajských fyzicích. Byli to lékaři medicíny, jmenovaní zemským sněmem, ve starších dobách pro celou zemi,²²⁾ v 18. století již pro jednotlivé kraje a pro každé ze tří pražských měst. Z r. 1707²³⁾ máme zprávy o šesti fyzicích, z r. 1720 již o 12 v různých krajích a pražských městech. Jejich povinnosti si ještě připomeneme.

Hodnost královských zemských fyziků byla i při fakultních jednáních vždy respektována a pražští fyzikové byli nejváženějšími členy fakulty hned za profesory. Jak jsme již měli příležitost zaznamenat, bývali fyzikové se sídlem v Praze společně s profesory examinátory budoucích doktorů medicíny. Také děkani

¹⁶⁾ AUK A 31 I, str. 455.

¹⁷⁾ AUK A 31 I, str. 405.

¹⁸⁾ AUK A 31 I, str. 262, 470.

¹⁹⁾ AUK A 31 I, str. 295; *Matricula l. c.*, str. 22; AUK A 31 I, str. 317; L. Schmid, E. Rozsivalová, *Pražské lékařské disertace*, Praha 1957, str. 41.

²⁰⁾ AUK A 31 I, str. 570.

²¹⁾ AUK A 31 I, str. 461, 470, 488, 570, 598.

²²⁾ Artikulové na sněmu obecném, 1676—7, str. XLII.

²³⁾ *Neuer Titularcalender zu Ehren des Hl. Wenzeslai, Fürsten Martyrer und Patrons des Königreichs Böhmeim auf das 1707 gemeine Jahr Prag.*

Neuer Titularcalender .. auf das 1720 gemeine Jahr, Prag.

fakulty, pokud jimi nebyli profesori, byli obvykle voleni z pražských fyziků. V období našeho protokolu byl to např. *A. J. Gronner* a *Fr. Ferd. Kirchmayer*. Povinnosti pražských fyziků známe z patentu místodržitelství z r. 1714.²⁴⁾ Vztahovaly se zejména na jejich úlohu v zásadách preventivní péče o obyvatelstvo pro případy nakažlivých nemocí, ale i na povinnost léčit chudé nemocné, „stejně jako zámožné pacienty, všelikou pomoc léky za tím účelem ze stanovených tří lékáren odebíranými a ex publico placenými poskytovat, je pilně a svědomitě ošetřovati a jim hleděti dopomoci ke zdraví“. Patent, který by se výslovně vztahoval na povinnosti fyziků v krajích, sice neznáme, ale předpokládáme, že byly obdobné. Fyzikové byli placeni zemským sněmem, ale fakulta hrála při obsazování jejich míst důležitou úlohu tím, že navrhovala kandidáty a zasílala o nich zemskému sněmu dobrozdání.

S případy jednání o obsazování míst fyziků v různých krajích, případně v pražských městech, se v protokole setkáváme často. Přednost měli ti, kdo byli promováni v Praze a pocházeli z Čech. Např. v květnu r. 1781 žádali o místa fyziků²⁵⁾ v kraji Kouřimském a kraji Berounském lékaři *A. Wassermann*, promováný v Erfurtu a *Jindřich Geelhausen*, který studoval a promoval v Praze. Přednost dostal *Jindřich Geelhausen*, druhý fyzikát Berounský dostal *A. Wassermann*.

V roce 1737²⁶⁾ o novoměstský fyzikát po smrti *C. B. Kniebadla* ucházelo se několik kandidátů. Mezi nimi královéhradecký *Ferd. Částka*, který byl odmítnut proto, že nepromoval v Praze ale v Bonnu. Fyzikát dostal dosavadní fyzik kouřimský *A. B. Rings*, který byl pražský rodák a v Praze také promoval.

Rozpaky byly i při obsazování fyzikátu na Starém Městě v Praze po smrti *J. G. A. Globitze*, který zemřel v r. 1740.²⁷⁾ Fakulta navrhovala *A. T. Beera*, fyzika kraje Mladoboleslavského. Děkan vznášel pochybnosti o správnosti tohoto návrhu, protože *Dr. Beer* byl původem „*Silesius germanus*“, přestože v r. 1735²⁸⁾ předložil v Praze²⁹⁾ disertaci a promoval „*honorifice*“. Přes děkanovy námitky fakulta své usnesení nezměnila.

Důležitou úlohu hrálo i datum promoce. Do funkce fyziků, zejména těch, kteří měli místo kraje na starosti některé z pražských měst, bývalo mnoho žadatelů. Po smrti *A. J. F. Gronnera* (2. 8. 1752),³⁰⁾ fyzika malostranského, dostala fakulta k posouzení žádosti čtyř doktorů medicíny a dvou kandidátů medicíny o toto místo. Prohlásila je všechny za stejně schopné a seřadila jejich žádosti podle data promoce.³¹⁾

²⁴⁾ SUA PT, sign. I, 26. 8. 1714.

²⁵⁾ AUK A 31, I, str. 172.

²⁶⁾ AUK A 31 I, str. 224—5.

²⁷⁾ AUK A 31 I, str. 265 a 266.

²⁸⁾ L. Schmid, E. Rozsivalová, l. c. 140.

²⁹⁾ *Matricula l. c.*, str. 20.

³⁰⁾ AUK A 31 I, str. 571.

³¹⁾ AUK A 31 I, str. 572.

Starší a nemocní fyzici mívali někdy pomocníky, zvané adjunktý. I k jejich ustanovení se fakulta vyjadřovala. Pomocníky fyziků bývali dosud negraduovaní lékaři. Tak např. v r. 1742³²⁾ byl adjunktem novoměstského fyzika *Boh. Honzita*,³³⁾ který promoval až v r. 1743.

DOKTORÁT CHIRURGIE

Pražská fakulta na rozdíl např. od vídeňské³⁴⁾ neměla ve svých stanovách žádný pasus o doktorech chirurgie. Členy vídeňské lékařské fakulty podle jejích stanov z r. 1719 mohli být vedle doktorů medicíny také dva dokroři chirurgie. Před úmrtím jednoho z nich nesměl být zkoušen a promován další kandidát. O doktorát chirurgie se mohl ve Vídni ucházet chirurg, který praktkoval alespoň 10 let po universitní zkoušce mistra chirurgie. Kandidáta zkoušel děkan a 12 dalších členů fakulty. Budoucí doktor musil rozhodnout ve 24 hodinách o třech chirurgických případech a použití instrumentů demonstrovat na dřevěné figurě, která byla přizpůsobena pro všechny zlomeniny a vymknutí.

Na pražské universitě v květnu r. 1748³⁵⁾ podal si žádost o povolení zkoušek k dosažení doktorátu chirurgie Ital *Laurencio Martucci* z Říma, který předložil „mnohá vynikající potvrzení o chirurgické praxi“. Akademický magistrát zkoušky povolil. *Martucci* byl pak zkoušen třemi profesory ve dvou zkouškách po půlhodině (tentamen a examen), jak bylo zvykem i pro doktora medicíny. V protokolu je o obsahu zkoušek jen stručně poznamenáno, že byl zkoušen z chirurgické teorie i praxe a z anatomie. Byla mu pak povolena disputace a zachovala se i jeho disertace „*De puncto scisso nervo, atque tendinis*“.³⁶⁾ Tehdejší děkan, profesor *J. A. Scrinici* uvedl, že bylo pražskými profesory rozhodnuto, aby souhlasně se stanovami vídeňskými byli členy fakulty vždy 2, ne více, doktorů chirurgie. 30. července téhož roku *Martucci* úspěšně disputoval.³⁷⁾ Proti tomu, aby obdržel titul doktora chirurgie, protestovali jak pražští chirurgové, tak doktoři medicíny. Nakonec byl spor rozřešen v tom smyslu,³⁸⁾ že *Martucci* musí slíbit při promoci, že nebude provozovat praxi lékařskou, jen chirurgickou. V matrice je zapsán mezi chirurgy, ne mezi doktory medicíny³⁹⁾ a není tam záznam o jeho promoci, jen je poznamenáno, že byl zkoušen a pro doktorát chirurgie „cum laude approbatus“. Z r. 1751⁴⁰⁾ je o něm zpráva, že se usadil ve Varšavě v Polsku, ale zase se vrátil

32) AUK A 31 I, str. 296.

33) Matricula I c. str. 23.

34) Die ältere Statuten der Wiener medicinischen Fakultät, Wien 1847, str. 79—80.

35) AUK A 31, I, str. 382, 383.

36) L. Schmidt, E. Rozsivalová, I. c. str. 42.

37) AUK A 31/I, str. 390.

38) AUK A 31/I, str. 393.

39) Matricula I. c. str. 110.

40) AUK A 31/I, str. 393.

do Čech a podstoupil na pražské universitě „praktickou“ zkoušku. Doktorátu chirurgie však nedosáhl.

LÉKÁRNÍCI

Vedle doktorů medicíny byli to především lékárníci, s jejichž zkouškami a dalšími problémy se v protokole setkáváme. Lékárnické studium nebylo tehdy ještě součástí universitního studia ve formě přednášek, které by budoucí lékárníci navštěvovali. Teprve studijním řádem z r. 1804⁴¹⁾ stala se návštěva university povinná také pro studenty farmacie. Dříve stačila budoucím lékárníkům učňovská léta v lékárně k tomu, aby mohli složit na universitě zkoušku před lékařníky a doktory medicíny. Pak byli připuštěni k přísaze a dostali osvědčení.⁴²⁾ Byli zkoušeni ze znalostí přípravy léků a všech lékárenských náležitostí. Starší redakce stanov výslovně uvádí vedle teoretické též praktickou zkoušku v lékárně, novější redakce o ní pomlčuje. V případě smrti lékárníka měla vdova možnost vést lékárně dál prostřednictvím provisorů, který měl být fakultou zkoušen. Zkoušky provisorů nebyly však lékárnickým gremiem uznávány za rovnocenné zkouškám lékárnickým.⁴³⁾

V první polovině 18. století byla ovšem v Čechách řada majitelů lékáren, kteří lékárenskou profesi provozovali a zkoušeni nebyli. Tak v r. 1731 se v protokole konstatuje, že nezkoušený lékárník je v Teplicích, nezkoušený provisor v Karlových Varech, dva nezkoušení provisoři v Hradci Králové, další nezkoušený lékárník v Nymburce.

Zkoušku lékárníků na fakultě jako podmínku k provozování jejich činnosti zdůrazňoval i dekret místodržitelství z 25. července 1744, jehož opis je v protokole fakulty.⁴⁴⁾ Dekretem ukládalo se všem krajským hejtmanům, aby měli dobrou evidenci o lékárnících v kraji a zakročili přísně — zavřením oficíny — proti každému, kdo se nedá lékařskou fakultou vyzkoušet. Obsah dekretu mluví jasně v tom smyslu, že ještě v době jeho vydání působilo v Čechách mnoho nezkoušených lékárníků.

Fakulta dávala také *parere* pro udělování privilegií k držení lékáren s podmínkou, že lékárník složí zkoušku. Tak tomu bylo např. u *Ant. Beigela*, chrudimského lékárníka v lednu 1740.⁴⁵⁾ Protože budoucí lékárník nebyl zkoušen, dala mu fakulta *parere* s podmínkou zkoušky. Složil ji 10. července téhož roku a „optime“ při ní obstál.⁴⁶⁾ Byli však i lékárníci, kteří skládali zkoušky teprve po více

41) Jar. Hladík, Počátky farmaceutického vzdělání na Karlově Universitě v Praze, Acta Facultatis Pharmaceuticae Bohemoslovenicae, Tom. V, Bratislava 1961, str. 208.

42) J. D. John, I. c., str. 237—240.

43) AUK A 31/I, str. 150; Matricula I. c., str. LXIV.

44) AUK A 31/I, str. 319—20.

45) AUK A 31/I, str. 241.

46) AUK A 31/I, str. 252

než dvacetiletém vedení lékárny, jako např. lékárník z Jindřichova Hradce *Fr. Ant. Frey* 20. června 1744 po 27 letech.⁴⁷⁾

Vztah mezi vlastnictvím lékárny a připuštěním k lékárnickým zkouškám nebyl jednoduchý. Stanovy totiž přikazovaly, že lékárníci mají být lékařskou fakultou zkoušeni, ale zároveň též, že kandidáti zkoušek mají být vlastníky lékáren. Tuto podmínku kladla asi fakulta na popud členů lékárenského gremia, kteří se bránili konkurenci. Jen s obtížemi připouštěla fakulta ke zkouškám např. správce špitální lékárny v Duchcově, *Sebastiana Heilmanna*,⁴⁸⁾ protože nebyl majitelem lékárny. Také např. o plzeňském lékárníkovi *Joh. Meisovi*⁴⁹⁾ je v protokole r. 1741 poznamenáno, že o připuštění ke zkoušce žádal už po páté. Jeho lékárna nebyla totiž uznávána za řádnou, jen za výpomocnou lékárnu v době moru a dva uznávaní plzeňští lékárníci se snažili, aby se ani v budoucnu řádnou nestala. Lékařská fakulta se však za *Joh. Maise* postavila a vyslala zvláštního posla k plzeňskému magistrátu, by se věc vyjasnila.⁵⁰⁾ Podle matriky 13.⁵¹⁾ podle protokolu 18. října⁵²⁾ byl *Meis* skutečně vyzkoušen a složil přísahu. Plzeň tím získala třetí řádnou lékárnu.

Někdy fakulta zasahovala i vůči lékárníkům exekutivně, jako v případě příbramského lékárníka *Kodenbergera*, který, ačkoliv v květnu 1749⁵³⁾ získal lékárenský diplom, byl v srpnu téhož roku usvědčen z falšování léků.⁵⁴⁾ Byl pak předvolán na fakultu, jeho lékárna zapečetěna a *Kodenberger* na 14 dní uvězněn v Karolinu.

VISITACE LÉKÁREN

Předmětem záznamu v protokole byly nejen zkoušky, ale např. i vizitace lékáren. Ze stanov se dovídáme, že komise měla při vizitaci přezkoušet léky a materiály, které byly na skladě, co do jejich kvality, uskladnění a stáří.⁵⁵⁾ Kdyby komise sestávající z děkana a dalších členů fakulty některý lék uznala za méně vhodný, měl být vhozen do kádě s vodou a případně použit ještě pro léčení dobytka. Lékárníci měli mít připraveny všechny ingredience, ale nevyrábět složité léky do zásoby, aby se nekazily. Vizitace měla lékárníky přinutit k doplnění nedostatků; pokutou za nepřístojnosti v lékárně, zejména opakující se, mělo být zavření lékárny buď dočasné nebo trvalé.

Lékárny byly vizitovány podle záznamů v podzimních a zimních měsících, a to

obvykle dvě, tři či čtyři v pražských městech.⁵⁶⁾ Výjimečně se konaly vizitace v jiné roční době.⁵⁷⁾ Nikdy však v první polovině 18. století nebyly v jednom roce vizitovány všechny pražské lékárny, jichž bylo asi 10.⁵⁸⁾ Záznamy o vizitacích jsou stručné, obvykle jen v tom smyslu, že vše bylo nalezeno v pořádku. Vizitační komise měly někdy i více než 10 členů, profesorů fakulty a doktorů.⁵⁹⁾ Byly spojovány s hostinami nebo s peněžitými odměnami. Zcela výjimečný je záznam o vizitaci lékárny dědiců Barteliánových *U bílého lva*,⁶⁰⁾ která *byla pro nemajetnost dědiců vizitována zdarma*. Např. o lékárníku *Casanovi* z lékárny *U zlatého jelena* na Malé Straně⁶¹⁾ je zaznamenáno při vizitaci r. 1727, že nemá ve zvyku hostit, ale že dal děkanovi 6 zl. a každému přítomnému doktoru medicíny 3 zl. Z r. 1743 ze záznamu o vizitaci lékárny *U zlaté koruny* se dovídáme, že profesor *Joh. Ign. Mayersbach* přišel až na snidani.⁶²⁾ V pozdějších letech bývali k vizitaci zváni i zástupci lékárenského kolegia. Vizitace se nekonaly náhle a nečekaně „ex improviso“, ale tak, že lékárníci měli možnost vše připravit, „zkažené léky uklidit a vypůjčit si z jiných lékáren věci nezávadné“, jak vytýkal již superintendent *Th. Birelli* ve své známé zprávě z r. 1712.⁶³⁾

„Ex improviso“⁶⁴⁾ je zaznamenána jen 28. června 1740 na příkaz akademického senátu vizitace židovské lékárny „*ad nigrum leonem*“. Ve vizitační komisi byl děkan zemský fyzik *L. H. Voss*, profesor *Jos. Ant. Scrinici*; za lékárníky *Ant. Gaier* a *T. Fina*. Komisi doplňoval notář university. V zápise děkan poznamenává, že nemohli být hotovi v jednom dni. Určili hned další vizitaci na 7. července. Při první byly nalezeny bezcenné sirupy, některé plné much, protože byly špatně přikryté. Byliny rovněž opředené pavučinami, staré, zkažené a bezcenné. Byly skutečně zavržitelné a vyhozeny před tvářmi všech.“ Při druhé vizitaci, do které byl čas všechno připravit, byly prášky složité i jednoduché, „species aromatic“, odvary, extrakty a pilulky, složité vody i jednoduché materiálie v dobrém stavu a dostatečném množství. Za dvojnásobnou vizitaci dostal děkan 6 zl., profesor *Scrinici* 3 zl., universitní kancelář také 3 zl. a každý z lékárníků po 2 zl. Hlášení o provedené vizitaci bylo odevzdáno akademickému magistrátu.

Také z 19. listopadu r. 1743⁶⁵⁾ je záznam o vizitaci židovské lékárny „*nyní zvané U zlatého lva*“. Jako její majitel je uveden *Missel Jeidelib*, nepochybně *Mischel Löb Jeiteles* majitel privilegované židovské lékárny.⁶⁶⁾ Lékárnu vizitoval

47) AUK A 31/I, str. 319; Jar. Hladík l. c., str. 205—6.

48) Matricula l. c., str. LXIV a 89.

49) AUK A 31/I, str. 389, 380.

50) AUK A 31/I, str. 481.

51) Matricula l. c., str. 190.

52) AUK A 31/I, str. 483.

53) Matricula l. c., str. 89.

54) AUK A 31/I, str. 74—6.

55) J. D. John, l. c., str. 199, 200, 201, 241—243.

57) AUK A 31/I, str. 350—352.

58) E. Rozsivalová, Prager Sanitätspersonen in den Visitationsbefunden aus den Jahren 1725—1726, AUC Medica, Vol. 16, str. 696.

59) AUK A/31/I, str. 411.

60) AUK A/31/I, str. 31.

61) AUK A/31/I, str. 55.

62) AUK A 31/I, str. 314.

63) SUA U 1/1/1, Fol. 260 v.

64) AUK A 31/I, str. 252.

65) AUK A 31/I, str. 314.

66) G. Kisch, Die Prager Universität und die Juden, Mährisch-Ostrau, 1935, str. 30.

tentokrát děkan fakulty, 3 zemští fyzikové a 2 lékárníci. Byla shledána v pořádku. Zmínku o vizitaci téže lékárny máme z 24. září 1749⁶⁷⁾ a znovu 13. listopadu 1751.⁶⁸⁾ Zprávy o zkouškách židovských lékárníků nemáme žádné.

Málo je záznamů o vizitacích mimopražských lékáren. Z r. 1747 uveďme si z protokolu záznam⁶⁹⁾ o vizitaci karlovarské lékárny *Becherovy*. Zúčastnil se jí fyzik Nového Města pražského *Fr. Ferd. Kirchmayer* a karlovarský doktor medicíny, fyzik loketského podílu Žateckého kraje, do nějž Karlovy Vary patřily, *Dr. Ferd. Hillinger*. Ačkoliv o tom není v protokole nic poznamenáno, je velmi pravděpodobné, že k vizitaci došlo na vlastní žádost lékárníka *Bechera*,⁷⁰⁾ který se bránil konkurenci⁷¹⁾ v podobě nově zřizované druhé lékárny v Karlových Varech.

Ke zjednání pořádku ve vizitacích byl vydán císařský reskript v r. 1751.⁷²⁾ Podle něj měly být napříště lékárny vizitovány dvakrát do roka, venkovské jednou. Vizitační komise neměly od lékárníků dostávat žádné odměny.

V r. 1752 v květnu⁷³⁾ je poprvé v protokole záznam o tom, že byly vizitovány všechny pražské lékárny, vyjma jedné, kterou děkan omluvil pro její „slabost“. V listopadu⁷⁴⁾ téhož roku je stručný záznam o vizitaci všech lékáren a poznamenáno, že majitelé lékáren *U jednorozce* a *U černého orla*, kde byly shledány nesrovnalosti, byli vyzváni, aby je napravili, jinak že budou stiženi „lehčími“ tresty. Tomuto předchází též stručná zpráva o vizitaci lékárny židovské, kde bylo shledáno vše v pořádku. Záznamy o vizitacích na podzim r. 1752 a na jaře 1753 v protokole nejsou, teprve zase 24., 25. a 26. října 1753⁷⁵⁾ je záznam o vizitaci všech pražských lékáren zdarma. Při tom bylo vše nalezeno v pořádku, jen lékárník *Gaier* byl napomenut, aby si jednoduché léky a materiály do budoucna lépe ošetřoval, protože u něj byla nalezena zkažená rebarbora.

CHIRURGOVÉ A LAZEBNÍCI

Obdobné postavení jako lékárníci měli vůči fakultě i chirurgové. Zástupci obou profesí bývali častěji např. voláni na fakultu, aby tam vyslechli čtení císařských nebo místodržitelských dekretů, jich se týkajících. Bývali voláni též k řešení případů, zasílaných fakultě ústředními úřady k vyšetření, pokud tyto spadaly do jejich oborů.

Na fakultě chirurgové nestudovali obdobně jako lékárníci. Měli se učit u mistra chirurga, cvičit se tři roky v řemesle a pak se přihlásit ke zkoušce na universitě.

67) AUK A 31/I, str. 476.

68) AUK A 31/I, str. 548.

69) AUK A 31/I, str. 352.

70) AUK A 31/I, str. 369.

71) AUK A 31/I, str. 339.

72) AUK A 31/I, str. 544.

73) AUK A 31/I, str. 570, 571.

74) AUK A 31/I, str. 575.

75) AUK A 31/I, str. 600

Teoretickou zkoušku dělali z anatomie, operací, vykloubenin, zlomenin a nádorů. Praktickou z přípravy mastí a náplastí a provádění operací.⁷⁶⁾ Záznamy o zkouškách jsou z nejčastějších záznamů o chirurgích v protokole.

Zcela výjimečným případem byl *Aug. Joh. Leisten*,⁷⁷⁾ který skládal zkoušku po několika letech studia medicíny. Jako student medicíny nebyl asi příliš pilný v návštěvě přednášek — „*licet non fuerit frequens nec diligens in collegiis*“. Na chirurga odpovídal dost dobře. Hlavním důvodem jeho obstojné zkoušky asi bylo, že jeho otec, chirurgický fyzik Nového Města pražského slíbil, že mu předá officínu.

O lazebnících je v protokole jen málo zpráv. Odpovídá to znění císařského reskriptu a návrhu universitních stanov z r. 1651, v nichž mezi zdravotnickými profesemi, spadajícími pod dozor fakulty, lazebníci uvedeni nejsou. Fakultní stanovy zabývají se lazebníky jen ve vztahu k chirurgickým zkouškám. Dovolovaly totiž, aby lazebníci skládali zkoušky, které je stavěly na roveň chirurgům.⁷⁸⁾ Jak z protokolu vidíme, často k tomu docházelo. Odpovídalo to ostatně tehdejší nevyhraněné specifikaci povolání chirurgického a lazebnického, s níž se setkáváme ještě v polovině 18. století. Tak např. zkouška *Jos. Wobische*⁷⁹⁾ zaznamenaná v protokole 3. 10. 1753 jako chirurgická⁸⁰⁾ je v matrice⁸¹⁾ s tímž datem uvedena mezi zkouškami lazebníků. S nejednotností záznamů v protokole a v matrice jsme se ostatně setkali i v jiných případech.

V druhé polovině 18. století lazebnické povolání již zanikalo. Podle privilegií, zveřejněných akademickým senátem 28. července 1748⁸²⁾ a čtených na fakultě 30. července téhož roku, měli také lazebníci patřit pod pravomoc lékařské fakulty. Protokol brzy po zveřejnění privilegií zmiňuje se o společném kolegiu chirurgicko-lazebnickém, jehož schůzím měl předsedat děkan fakulty jako čestný předseda. Od října 1748 objevují se četné záznamy o zkouškách lazebníků v protokole.⁸³⁾

CHIRURGICKÉ FYZIKÁTY

Hlavním důvodem, proč chirurgové případně lazebníci zkoušky skládali, bylo, že chtěli kandidovat na chirurgické fyzikáty. S funkcí chirurgů, kteří měli být podle rozhodnutí zemského sněmu ustanoveni pro určité kraje, se setkáváme poprvé už v 70. letech 17. století. Sněm rozhodl nejprve ustanovit jednoho

76) J. D. John l. c., str. 244—5.

77) AUK A 31/I, str. 192; 336; *Matricula l. c.*, str. 127.

78) J. D. John l. c., str. 246.

79) AUK A 31/I, str. 600.

80) AUK A 31/I, str. 600.

81) *Matricula l. c.*, str. 129.

82) AUK A 31/I, str. 463, 4.

83) AUK A 31/I, str. 477, 478, 479, 486, 490 a d.

chirurga pro kraj Bechyňský a jednoho pro kraj Žatecký.⁸⁴⁾ Podle usnesení zemského sněmu z r. 1682⁸⁵⁾ měl být ustanoven chirurg také pro každé z pražských měst. Z r. 1707⁸⁶⁾ máme již zprávy o osmi chirurzích v krajích a třech v pražských městech. Podle patentu z r. 1714⁸⁷⁾ mělo být pro Prahu stanoveno 5 chirurgů, po jednom pro Staré Město a židovské ghetto a pro Malou Stranu a dva pro Nové Město. Povinnosti těchto úředních chirurgů byly obdobné povinnostem fyziků, doktorů medicíny, o nichž jsme se již zmínili na předchozích stránkách. Také kandidáty chirurgických fyzikátů posuzovala fakulta, ať už jimi byli chirurgové nebo lazebníci.

Tak např. z 19. července r. 1734⁸⁸⁾ je v protokole zaznamenán případ lazebníka. *K. Jos. Stemphla*, který chtěl skládat zkoušku chirurgickou, aby se stal způsobilým pro uvolněný chrudimský chirurgický fyzikát. Odpovídal však na otázky „špatně a neúměrně“, a byl odmítnut s připomínkou, aby se za rok hlásil ke zkoušce znovu. Další záznamy o něm v protokole nemáme a také v matrice není zaznamenáno, že by byl kdy složil zkoušku. Zkouška ztratila proň význam, když pro chrudimský chirurgický fyzikát byl hned 28. července téhož roku úspěšně vyzkoušen jiný lazebník⁸⁹⁾ *Joh. Brinke*, chrudimský měšťan.

Že o místa krajských chirurgů byl nemalý zájem, ukazuje i to, že po smrti *Brinkeho* hlásili se k chirurgické zkoušce pro získání fyzikátu hned 3 kandidáti.⁹⁰⁾ Místo bylo uděleno lazebníku *Wil. Kösslerovi* z Rychmburku na statcích hraběte Kinského.⁹¹⁾ Vyučeným chirurgem byl snad další úspěšný kandidát na chrudimský fyzikát v r. 1738.⁹²⁾ Všude je uváděn jako chirurg, nikde není zmínka o tom, že by byl lazebníkem. Přesto obstál při zkouškách jen „středně“ a místo obdržel zásluhou mocné přímluvy z místodržitelství. Dalšími příklady lazebníků, kteří kandidovali na chirurgické fyzikáty, nám mohou být *Ant. Kaj. Kamenický*,⁹³⁾ který sloužil v královských táborech, zřejmě vojenských, a dělal zkoušku r. 1747, aby se mohl stát chirurgickým fyzikem kouřimským, nebo *Jac. Spalek*⁹⁴⁾ z Mladé Boleslavi, který se podrobil roku 1749 zkoušce „aby se jednou“ mohl stát chirurgickým fyzikem Mladoboleslavského kraje. V r. 1751 bylo na chirurgický fyzikát Berounského kraje dokonce šest kandidátů lazebníků.⁹⁵⁾

Krajští chirurgové žádali někdy také, aby jim byl ustanoven pomocník, adjunkt,

84) Artikulové na sněmu obecném, 1676—77, str. XLII.

85) Artikulové na sněmu obecném, 1682, str. LXIII.

86) Neuer Titularcalender... auf das 1707 gemeine Jahr, Prag.

87) SÚA PT, sign. I, 26. 8. 1714.

88) AUK A 31/I, str. 186.

89) AUK A 31/I, str. 187.

90) Matricula l. c., str. 106.

91) AUK A 31/I, str. 192.

92) AUK, A 31/I, str. 214—15; Matricula l. c., str. 108.

93) AUK A 31/I, str. 348.

94) AUK A 31/I, str. 493.

95) AUK A 31/I, str. 534.

jak vidíme z případu žateckého chirurga, který v r. 1739⁹⁶⁾ chtěl mít adjunktem jakéhosi *Raubera*, o jehož zkouškách není v matrice zmínky. Fakulta přesto žádost všemi hlasy doporučila.

ÚŘEDNÍ CHIRURG V ŽIDOVSKÉM GHETTU

Mezi chirurgickými fyziky měl poněkud význačné postavení „chirurg fyzik židovský“,⁹⁷⁾ resp. jeden z pražských chirurgů, který měl podle patentu z r. 1714⁹⁸⁾ na starosti zdravotní poměry v pražském ghettu. Důvodem k tomuto ustanovení byla především ochrana obyvatelstva pražských měst před šířením nakažlivých nemocí. Jeho povinností bylo „visitovat“ a prohlížet nemocné obyvatele ghetta. Jako první byl podle uvedeného patentu jmenován staroměstský chirurg *Jan Keller*. Později vykonával tuto funkci *Arr. Jos. Siesmuth*, rodák ze Slezska,⁹⁹⁾ který dělal chirurgickou zkoušku na pražské fakultě r. 1729. Při zkoušce měl potíže. Byl by prý lépe obstál, kdyby nebyl nepohotový v řeči „si linquam impeditam non habuisset.“ Z protokolu vidíme, že se jeho činnost v ghettu neomezovala na předepsané úkony, ale že zasahoval i jako terapeut.

Záznam o *Siesmuthově* léčení¹⁰⁰⁾ zánětu nohy třináctiměsíčního židovského chlapce a jednání o stanovení výše honoráře za 16týdenní ošetřování v r. 1745 je v protokole jedním z mála záznamů o posudkové činnosti fakulty. Chirurg stanovil diagnózu „spina ventosa“ tuberkulózního původu. Sezval si ke koncilium dva chirurgy-seniory, dva fyziky doktory medicíny a profesora anatomie. Za 16týdenní léčení pro sebe a své kolegy žádal 140 zl. Mimoto je v zápise poznamenáno, že za ošetřování dvakrát denně náplastmi, mastmi a vnitřně odvary požadoval 30 kr. za každou návštěvu nemocného. Fakulta, resp. *Joh. Ign. Mayersbach* po prohlídce již uzdraveného chlapce neuznala předchozí diagnózu a prohlásila, že se jednalo o „erysipelas lupusatum“ a že se chirurg má spokojit s honorářem 50 zl. Děkan nezapomněl napomenout také chirurga za nedovolené vnitřní léčení. V tom smyslu dala fakulta dobrozdání akademickému senátu, od něhož zřejmě dostala případ k řešení, ačkoliv toto v zápise, charakteristickém svou zmateností pro děkana *Mayersbacha*, výslovně poznamenáno není. Proti rozhodnutí fakulty a akademického magistrátu se „drzý“ chirurg *Siesmuth* odvolal ke královské apelaci. O konečném řešení jsme záznam v protokole nenašli.

Zda bylo stanovení honoráře za léčení židovského chlapce objektivní se strany fakulty, těžko rozhodnout. V každém případě rozmiška s chirurgem *Siesmuthem* ovlivnila jeho neúspěch, když brzy nato žádal¹⁰¹⁾ o uprázdněný chirurgický fyzikát.

96) AUK A 31/I, str. 227.

97) AUK A 31/I, str. 336.

98) SÚA PT, sign. I, 26. 8. 1714.

99) Matricula l. c., str. 104.

100) AUK A 31/I, str. 336—8.

101) AUK A 31/I, str. 339.

kát novoměstský. Úřad židovského fyzika přestal totiž existovat, když byli Židé na rozkaz císařovny vystěhováni z Prahy.¹⁰²⁾ V roce 1748 byl zase obnoven.¹⁰³⁾ Fakulta nepovažovala *Siesmutha* za vhodného kandidáta pro novoměstský fyzikát „cum Bohemus non fuerit“, ačkoliv víme, že jindy např. u fyzika doktora medicíny *Beera* dovedla nad podobným nedostatkem zavřít oči. Chirurgickým fyzikem novoměstským se místo *Siesmutha* stal *Jos. Ant. Klotz*. *Siesmuth* se později¹⁰⁴⁾ stal chirurgickým fyzikem staroměstským. Případy léčení Židů křesťany nebyly asi časté. V žádném případě nebyly však zakázány a trestány, jak tomu bylo v opačném vztahu.¹⁰⁵⁾

Případ židovského léčitele, který léčil křesťanského kněze a byl zato žalářován novoměstským magistrátem,¹⁰⁶⁾ známe z r. 1753. Fakulta s jeho žalářováním souhlasila. Císařská reprezentace a komora však rozhodla o jeho propuštění a repatriaci do domovské obce.

ŽIDOVSTÍ LÉČITELÉ

Židé měli svého vlastního doktora medicíny. Byl jím „judaicus Doctor *Moyses Salomon Gumpertz*“,¹⁰⁷⁾ který však nepromoval v Praze. Je známa jeho doktorská disertace z university ve Frankfurtu n/Odrou z r. 1721.¹⁰⁸⁾ V protokole pražské lékařské fakulty je zmínka ještě v r. 1733 o jakémsi židovském lékaři *Ullmannovi* z Frankfurtu, který žádal, aby mohl skládat zkoušku,¹⁰⁹⁾ ale brzy odešel z Prahy. Další pak žádal v r. 1749¹¹⁰⁾ *Abraham Kisch* o připuštění ke zkoušce a slíbil do 14 dnů předložit diplom university v Halle, aby potvrdil své tvrzení o své tamější promoci.¹¹¹⁾ Fakulta dala přednost *Samuelu Bondimu*, který již delší dobu v Praze praktikoval, a rozhodla, že jej vyzkouší zdarma. Koncem r. 1750¹¹²⁾ byl zkoušen *Bondi „D. M.“* a byl mu udělen židovský fyzikát. V matrice *Kische* ani *Bondiho* nenalézáme a neznáme ani jejich disertace. Nemůžeme si také vysvětlit zkratku „D. M.“ jako doktor medicíny, protože doktorát na pražské lékařské fakultě byl vázán na přísahu o neposkvrněném počtí Panny Marie. Mladší *Kisch* byl zkoušen po třech měsících a ačkoliv dobře odpovídal, byl napomenut, aby si k těžším případům zval zkušeného konciliáře. Potvrzení o zkoušce dostal až 10. června 1751.¹¹³⁾ *Bondi* ani *Kisch* nebyli na stránkách protokolu

102) AUK A 31/I, str. 331, 339.

103) AUK A 31/I, str. 402.

104) Neuer Titularcalender... auf das 1750 gemeine Jahr, Prag.

105) J. D. John, l. c., str. 205.

106) AUK A 31/I, str. 583.

107) AUK A 31/I, str. 153.

108) G. Kisch, l. c., str. 21 a 22.

109) AUK A 31/I, str. 172.

110) AUK A 31/I, str. 482.

111) AUK A 31/I, str. 481.

112) AUK A 31/I, str. 521.

113) AUK A 31/I, str. 536—7.

titulování doktor, ale „medicus“,¹¹⁴⁾ což je i na jiných místech protokolu užíváno ve smyslu lékař, ne student medicíny. „Medici“ nebo „medicinae practici“ bývali titulováni lékaři, kteří neměli doktorský grad.

Židé skládali na fakultě také chirurgické zkoušky, o jejichž povolení musili pro každý jednotlivý případ žádat místodržitelství. Záznamy o zkouškách židovských chirurgů jsou v protokole v Praze poměrně časté, pro kandidáty z venkovských měst méně časté. Chirurgických oficín bylo v ghettu povoleno 12.¹¹⁵⁾ Z udání židovského chirurga *Wolfa Hennebusche*¹¹⁶⁾ víme, že např. r. 1733 mělo sedm Židů oficínu neoprávněně. To také odpovídá počtu oficín v soupisu pražských Židů z r. 1729.¹¹⁷⁾

NOVOKŘTĚNCI (POKŘTĚNÍ ŽIDÉ)

Zvláštní bylo postavení novokřtěnců. Také od nich jako od Židů vyžadovala fakulta, aby jí předkládali souhlas místodržitelství pro připuštění ke zkoušce.¹¹⁸⁾ Ostatní chirurgové a lazebníci se bránili tomu, aby novokřtěnci získávali chirurgické oficíny i tomu, aby směli přijímat křesťanské tovaryše.¹¹⁹⁾ Ustanovení z r. 1748¹²⁰⁾ novokřtěnce nutilo, aby nad svými oficínami vyvěšovali jako znak bílé chirurgické mísy, čímž by se odlišovali od ostatních chirurgů, kteří měli právo vyvěšovat mísy žluté. Podle privilegií z r. 1750¹²¹⁾ se však mohli novokřtěnci stávat měšťany kdekoliv v království, kde si otevrou oficínu, směli se svobodně rozhodnout pro stříhání nebo chirurgické výkony a přijímat pomocníky a učně jako jiní chirurgové.

PORODNÍ BÁBY

Ačkoliv již v prvních letech trvání protokolu zaznamenal v něm děkan *Joh. Jak. Geelhausen*¹²²⁾ řád vídeňských porodních bab a instrukci o jejich výchově a zkouškách, setkáváme se na dalších stránkách jen se stručnými záznamy o jejich zkouškách, o kterých už bylo ostatně mnohde v literatuře pojednáno, jako i o tom, že při porodech pomáhalo i mnoho žen nezkušených.¹²³⁾

Fakulta, která měla dohlížet na porodní báby stejně jako na ostatní zdravotnické pracovníky již od dob známého císařského dekretu z r. 1651, projevovala ve svém dozoru málo iniciativy. Vedle záznamů o zkouškách nacházíme v proto-

114) AUK A 31/I, str. 543.

115) AUK A 31/I, str. 154 aj.

116) AUK A 31/I, str. 175.

117) SÚA, sign. 3164/4—1965, Soupisy Židů 1724—1811; inv. č. 117, č. kn. 13.

118) AUK A 31/I, str. 372.

119) AUK A 31/I, str. 473—4.

120) AUK A 31/I, str. 381.

121) AUK A 31/I, str. 504.

122) AUK A 31/I, str. 34—39.

123) Nejnověji: *Matricula* l. c., str. LXXXV—IX.

kole zcela ojedinělý projev snahy o evidenci porodních bab. Bylo to sdělení děkana *Ludv. Jind. Vosse* v září r. 1740,¹²⁴⁾ že zanechává svému nástupci seznam nezkoušených porodních bab z Malé Strany a prosí, aby byly úplně vyzkoušeny. Obdobný postup doporučoval i vůči porodním babám Starého a Nového Města. Z 3. července 1749¹²⁵⁾ máme pak v protokole záznam o rozeslání místodržitelského dekretu pražským fyzikům, kteří měli zkoušet mimopražské porodní báby.

OKULISTÉ, REZAČI KÝL, ZUBNÍ LÉKAŘI A JINÍ LÉČITELÉ FAKULTOU APROBOVANI

Fakultní stanovy pamatovaly jedním ze svých odstavců¹²⁶⁾ také na operatéry očí, kýl a kamenů. Konstatovaly, že se různí takoví potulují po Čechách a projevovaly jim málo důvěry. Prikazovaly také, že se mají dát vyzkoušet lékařskou fakultou. Takové příkazy byly ovšem dost iluzorní, protože lékařská fakulta nemohla vyvíjet obvykle exekutivní moc, tím spíše, Jednalo-li se o nějaké pokoutní léčitele, třeba v pohraničí Čech. A přece některé zápisy o zkouškách operatérů očí a kýl i zubů, na které stanovy zapomínaly, jsou v matrice¹²⁷⁾ starší než náš protokol, tedy z doby před rokem 1727. Je jich ovšem skoro jen po jednom z každé profese.

Z roku 1717 je zápis o zkoušce operatéra očí,¹²⁸⁾ *Václava Svobody* ze známé rodiny kolínských okulistů. Teprve po bližším šetření bychom mohli zjistit, zda je to týž nebo některý jiný z kolínských Svobodů, který v r. 1737 dostal od fakulty pochvalné uznání za léčení očí v Praze.¹²⁹⁾

V protokole a také v matrice jsou pak záznamy o zkouškách okulistů a dentistů častější až ve 40. a 50. letech. „Ex arte dentistica“ byl zkoušen na fakultě 29. srpna r. 1740 *Jos. Mayer* z Mannheimu v Dolní Falci.¹²⁹⁾ Nazířil složil přísahu a byla mu povolena praxe v jeho oboru na území českého království. Jeho zkouška je zaznamenána i v matrice. Později se pravděpodobně stal staroměstským měšťanem, na kterého se odvolána zápis z 12. září 1752¹³⁰⁾ o zkoušce jiného dentisty *Joh. Fr. d'Epée*; tomu byla povolena praxe ve všech místech českého království v době trhů. O trzích směl také „zabíjet červy“ a prodávat léky k tomu určené. Vytahovat zuby směl v Praze kdykoli. V matrice zápis o jeho zkoušce uveden není, stejně jako o zkoušce dentisty *Joh. Teod. Schickardta*, o kterém je v protokole zápis s datem 30. července 1753.¹³¹⁾ Je poznamenáno, že předložil potvrzení o vyučení i víceleté praxi a při zkoušce velmi dobře obstál, byl „immatrikulován“

¹²⁴⁾ AUK A 31/I, str. 254.

¹²⁵⁾ AUK A 31/I, str. 462.

¹²⁶⁾ J. D. John, l. c., str. 247—9.

¹²⁷⁾ Matricula l. c., str. 95, 96.

¹²⁸⁾ Matricula l. c., str. 95.

¹²⁹⁾ AUK A/31/I, str. 212.

¹³⁰⁾ AUK A 31/I, str. 273.

¹³¹⁾ AUK A/31/I, str. 594.

a dostal pochvalné potvrzení. Byl zkoušen nejen „ex re dentaria“, ale také „ex herniotomia“. Byl to tedy nejen dentista, ale také kýlořezec.

Okulista *Winter* byl fakultou zkoušen 26. června r. 1751.¹³²⁾ O tom jak matrika neuvádí žádnou zmínku, stejně jako o zkoušce okulisty *Köhriga* z 5. března 1753¹³³⁾ a okulisty *Rumpela* z 28. června téhož roku.¹³⁴⁾ Text všech těchto tří zápisů se poněkud různí. Všichni obstáli prostředně, u jediného *Köhriga* je podotčeno, že nebyl připuštěn k přísaze. U obou ostatních není však opak. Je pravděpodobné, že se nejednalo o zkoušky, které by je opravňovaly ke stálé praxi v Praze, ale že měli praxi povolenu např. po dobu trhových dnů. Podobné byly i případy léčitelů, případně kořenářů, vracejících se do Prahy opakovaně v době trhů. Hlásili se pokaždé fakultě, zaplatili poplatek a provozovali svou činnost s jejím svolením.¹³⁵⁾

Vedle léčitelů fakultou zkoušených a aprobovaných přicházeli však i jiní, někdy i s písemnými doklady vídeňského dvora.¹³⁶⁾ častěji však bez potvrzení o své činnosti a vzdělání¹³⁷⁾ a tím okázaleji vystupovali, provázeni i několika sluhy, hajduky, běžci a dalšími osobami v livrejích ve svém průvodu.¹³⁸⁾ Prováděli operace a prodávali své léky. Lékařská fakulta si dělala oprávněný nárok na prohlídku jejich léků, případně ověření jejich vědomostí. Dozor spojovala s vybíráním poplatků do fakultní pokladny i s poplatky děkanovi, které byly obvykle ve výši dvou, čtyř, šesti, ale i více zlatých.

FUŠEŘI*)

Škála léčitelů od fakultou zkoušených nebo majících dvorská potvrzení a víceméně trpěných až po ty, proti nimž fakulta ostře zasahovala, byla značně široká. Ve svých zákrocích proti fušerům odvolávala se fakulta na dvorská nařízení, která byla rovněž proti nim namířena, zejména to byl císařský dekret z 20. února 1748.¹³⁹⁾

Ve čtyřicátých letech 18. století je v protokole zaznamenáno několik případů nezákonných léčitelů, kteří byli zavřeni do universitního, příp. městského vězení. Byl to např. „famosus fuscher“ *Václav Vejborný*¹⁴⁰⁾ a podobně i *Barbora Sprin-*

*) Termín fušeři je v protokole nejčastěji užívaným termínem pro ty, kdo neoprávněně léčili.

¹³²⁾ AUK A/31/I, str. 538.

¹³³⁾ AUK A/31/I, str. 585.

¹³⁴⁾ AUK A/31/I, str. 590.

¹³⁵⁾ AUK A 31/I, str. 191, 212, 222, 225, 281, 302, 310, 348, 351, 426 aj.

¹³⁶⁾ AUK 4 31/I, str. 121, 122.

¹³⁷⁾ AUK A 31/I, str. 192.

¹³⁸⁾ AUK A 31/I, str. 121.

¹³⁹⁾ AUK A 110/I, str. 218.

¹⁴⁰⁾ AUK A 31/I, str. 412.

gerová, která se svým mužem „laborantem a chenikem“¹⁴¹⁾ prováděla nedovolené léčení. Vejborný byl z universitního vězení propuštěn po 5 dnech. Byl to již 80letý stařec a ve vězení prý velmi zeslábl.¹⁴²⁾ Brzy se však odvolal ke královské reprezentaci a komoře, aby mu byla povolena praxe a zdůvodňoval svoje odvolání tím, že byl 30 let polním chirurgem.¹⁴³⁾ Jak dlouho byla vězněna *Springerová*, není ze spisů jasné. Propuštěna byla na rozkaz akademického magistrátu z 18. prosince 1748.¹⁴⁴⁾ Léky, které doma přechovávala, byly odvezeny ve čtyřech koších do Karolina. Co bylo shledáno dobrým, bylo předáno do chudobince,¹⁴⁵⁾ ostatní spáleno. *Springerová*, resp. jejím jménem manžel, se odvolali ke královské reprezentaci a komoře.¹⁴⁶⁾ Lékařská fakulta dávala k jejich odvolání dobrozdání, z kterého vysvítá mimo jiné, že *Springerová* neprodávala jen jednoduché léky, ale i složité, a že měla dokonce učedníci. Léky prodávala za předem stanovené taxy a nečekala na to, co jí kdo dal.¹⁴⁷⁾ Ačkoliv byla praxe *Springerové* zakázána, v dubnu r. 1752 bylo s ní nové jednání na fakultě, ze kterého je zřejmé, že byla znovu vězněna a platila pokutu 24 imperiálů (1 imperiál byl 1 ½ zl.).¹⁴⁸⁾

Zajímavý byl také případ ševce *Nepely* ze Starého Města pražského, který byl již v r. 1748¹⁴⁹⁾ obviněn, že špatně léčil a pacientovi podával červený prášek neznámého složení, po kterém nemocný zemřel. Není však uvedeno, že by byl nějak potrestán. Zato v r. 1751 byl na 3 týdny uvězněn staroměstským magistrátem za to, že dělal pokusy na mrtvolách.¹⁵⁰⁾

Za fušery byli považováni i chirurgové, pokud byli obviněni, že se zabývají vnitřním lékařstvím, i lékárníci, zabývající se léčením.¹⁵¹⁾ Tak např. chirurg *Glaz*¹⁵²⁾ byl nazván „velkým *agyrtou*“ za nedovolené vnitřní léčení. Musil zaplatit fakultě pokutu 24 imperiálů a bylo mu pohroženo v případě opakování chyby dvojnásobnou pokutou.

Dlouholetý spor s fakultou o povolení lékařské praxe měl lékárník *Ant. Gaier* ze Starého Města. Farmaceutickou zkoušku složil¹⁵³⁾ 16. března 1725 a „elegantně obstal“. Byl zřejmě váženým lékárníkem. Nacházíme jej jako examinátora u zkoušek lékárníků¹⁵⁴⁾ i jako odborníka, který pomáhal fakultě při řešení případů, zasí-

laných od apelačního soudu.¹⁵⁵⁾ Již v r. 1739 byl však udán pro nedovolené léčení.¹⁵⁶⁾ Pak znovu v r. 1748,¹⁵⁷⁾ kdy měl být potrestán universitním vězením. Žádal pak, aby mohl na lékařské fakultě složit zkoušku.¹⁵⁸⁾ Ani touto zkouškou, kterou v dubnu r. 1749 úspěšně složil,¹⁵⁹⁾ nedosáhl však povolení neomezené lékařské praxe. Nesměl sám rozhodovat o obtížných případech a o jeho dalším vlastnictví lékárny mělo být rozhodnuto vídeňským lékařským dvorem.

Zajímavý byl případ „fušerství“ doktora medicíny *Maxmiliána de Peithersberg*, který v r. 1737¹⁶⁰⁾ rezignoval na lékařskou praxi. Za 8 let¹⁶¹⁾ na to byl obviněn že prodává léky a léčí. Po opakovaném obvinění, po dalších 4 letech¹⁶²⁾ mu fakulta hrozila, že s ním bude zacházet jako s fušerem velmi přísně.

S malým úspěchem čelila také fakulta fušerům z řad duchovních. V r. 1738¹⁶³⁾ žádala např. arcibiskupskou konsistoř, aby zakázala léčení knězi *Christenovi*; byl dříve učedníkem v lékárně a léčil ženy „proti církevním předpisům a zbožnosti“. Podle označení „presbiter“, jednalo se zřejmě o kněze vyššího svěcení. Stížnosti na jeho léčení jsou zaznamenány ještě v r. 1749.¹⁶⁴⁾ Současně s novou stížností na Christena podával fakultě zprávu fyzik Prácheňského kraje doktor *Butta* o tom, že farář *Dewalt* prodává veřejně léky a má lékárnu v ceně 1.500 zl., to byla cena, která sice nedosahovala ceny lékáren pražských, ale odpovídala např. výši ročního výdělku některých pražských lékárníků¹⁶⁵⁾ a pětinasobné výši ročního výdělku lékárníka v Českých Budějovicích.¹⁶⁶⁾

Snahu fakulty o zamezení fušerství, i když vedla nesporně ke zvýšení nároku na odborné znalosti léčitelů, nemůžeme hodnotit jednoznačně kladně. Fakulta především bránila proti konkurenci své členy — doktory medicíny. Měla také zájem na vybírání tax za zkoušky.

☆

Uvedli jsme si příklady některých zdravotnických problémů, s nimiž jsme se setkali při pročitání nejstaršího dochovaného protokolu pražské lékařské fakulty. Záznamy tohoto protokolu končí v roce vydání zemského zdravotního řádu pro Čechy. Příprava zdravotního řádu je v protokole zachycena jen jednou,

141) AUK A 110, str. 274.

142) AUK A 31/I, str. 412.

143) AUK A 110, str. 270.

144) AUK A 31/I, str. 413—14.

145) AUK A 31/I, str. 427.

146) AUK A 110, str. 272.

147) AUK A 110, str. 285.

148) AUK, A 110, str. 300; AUK a 31/I, str. 589.

149) AUK A 31/I, str. 361, 363, 366.

150) AUK A 31/I, str. 538.

151) AUK A 31/I, str. 432, 451, 530—31 aj.

152) AUK A 31/I, str. 563.

153) Matricula l. c., str. 79.

154) AUK A 31/I, str. 321, 483.

155) AUK A 31/I, str. 326.

156) AUK A 31/I, str. 232.

157) AUK A 31/I, str. 363.

158) AUK A 31/I, str. 395.

159) AUK A 31/I, str. 454

160) AUK A 31/I, str. 205.

161) AUK A 31/I, str. 327, 328.

162) AUK A 31/I, str. 432.

163) AUK A 31/I, str. 214, 220.

164) AUK A 31/I, str. 482.

165) SUA TK inv. č. 129, 142, 155.

166) SUA TK inv. č. 582.

a to zmínkou z 31. prosince r. 1751¹⁶⁷) o účasti fakulty při jednání komise královské reprezentace a komory, která se přípravou řádu zabývala. Předsedou komise byl hrabě *Věžník*, přisedicím hr. *Vratislav* a hr. *Sientendorf*. Z fakulty byli jednání přítomni profesori *Dutoy*, *Mac Neven* a novoměstský fyzik *Kurchmayer*. Záznamy o jednání v protokole nejsou. Odjinud víme,¹⁶⁸) že komise byla jmenována na císařovnin rozkaz z 2. října 1751 a že ve svých sezeních v letech 1751—1753¹⁶⁹) na základě pruského zdravotního řádu pro Slezsko a osobních připomínek¹⁷⁰) císařského protomedika *van Swieten*a, sestavila návrh zdravotního řádu pro Čechy.

Zejména zajímavé jsou některé připomínky *van Swietenovy*, které ukazují na jeho pokrokové zásahy proti jednání pražské komise. Např. nepovažoval za nutné, aby ti, kdo se vyučili lékárnictví, ještě 7 let musili sloužit v lékárně, než by směli složit na universitě zkoušku a stát se samostatnými lékárníky.¹⁷¹) Podobně tomu bylo i s chirurgy, kteří podle návrhu pražské komise měli po vyučení sloužit před složením zkoušky jako tovaryši čtyři roky.¹⁷²) O tom, že by podmínkou pro připuštění ke zkoušce, jak bývalo na pražské lékařské fakultě zvykem, mělo být vlastnictví oficíny, se nezmiňuje. Odborné znalosti, prokázané přísnými zkouškami, vyžadoval. Nevylučoval však, aby jedna osoba po složení příslušných přísných zkoušek provozovala povolání lékařské i chirurgické, případně lékárnické.¹⁷³) Nejpokrokověji se projevil *van Swieten* tím, že zamezil, aby pražská komise prosadila příkaz porodním babám, aby hlásily děkanovi fakulty porody svobodných matek. Zdůvodňoval to tím, že by na toto opatření mohla životem doplatit mnohá matka nebo dítě.¹⁷⁴)

Jednání pražské komise, na němž se podíleli zástupci lékařské fakulty, bylo nepochybně bližší praktikám fakulty, které jsme měli možnost poznat ze záznamů protokolu, než osvícensky pokrokové názory *van Swietenovy*,¹⁷⁵) který vytýkal pražské lékařské fakultě mimo jiné i, že není dost přísná při zkouškách a vytýkal její shovívavost.¹⁷⁶)

¹⁶⁷) AUK A 31/I, str. 558.

¹⁶⁸) L. Hlaváčková, Lékařské taxy v Čechách v druhé polovině 18. a první polovině 19. století, Čs. zdravotnictví, 1966, str. 432—6.

¹⁶⁹) SUA ČG Publ. 1748—55 N 3/15 l. 27 a d.

¹⁷⁰) SUA ČG Publ. 1748—55 N 3/15.

¹⁷¹) SUA GČ Publ. 1748—55 N 3/15 l. 75 v, I, 76—7; připomínky *van Swietenovy* z 28. 9. 1752.

¹⁷²) SUA ČG Publ. 1748—55 N 3/15 l. 70 v.

¹⁷³) SUA ČG Publ. 1748—55 N 3/15, připomínky *van Swietenovy* zaslané císařovnou 28. 9. 1752.

¹⁷⁴) SUA ČG Publ. 1748—55 N 3/15, tamtéž a návrh řádu odesl. z Prahy do Vídně 25. 4. 1753.

¹⁷⁵) SUA ČG Publ. 1748—55 N 3/15 l. 55 v.

¹⁷⁶) SUA ČG Publ. 1748—55 N 3/15 připomínky *van Swietenovy* z 3. 4. 1753.

Zur Funktion der Prager medizinischen Fakultät Im Gesundheitswesen (1727—1753)

ZUSAMMENFASSUNG

Die gründliche Analyse des Protokolls der Prager medizinischen Fakultät aus den Jahren 1727—1753 beleuchtet vielseitig die Funktion dieser Fakultät im böhmischen Gesundheitswesen. Vor allem war es die Aufsicht über alle mit der Medizin verbundene Professionen und die damit verbundene Evidenz über alle Ärzte, Apotheker, Chirurgen und Hebammen. Die Statuten vom Jahre 1651 und noch deutlicher die vom Jahre 1690 berechtigten die Fakultät zur Inkorporierung und eventueller Überprüfung aller an ausländischen Universitäten promovierten Ärzte. Seit dem Jahre 1740 wurden sie alle zu einer strengen und mit wirklich hohen Taxen verbundenen Prüfung gezwungen. Die Empfehlungen der Fakultät wurden von den Staatsbehörden bei Ernennung der Stadt- und Kreisphysiker verlangt und berücksichtigt. Seit den dreissiger Jahren enthält das Protokoll viele Nachrichten über Visitationen in den Prager Apotheken die immer mit einem Festmahl verbunden waren. Die Stellung, Rechte und Pflichten der christlichen und besonders jüdischen Chirurgen und Ärzte werden von der Autorin eingehend behandelt. Grosse Aufmerksamkeit widmete die Fakultät nach ihrem Protokoll dem Kampf gegen die „Fuschere“. Bei den Erwägungen über die Landesgesundheitsordnung in Jahren 1751—1753 kam die Fakultät, die vor allem die Monopolstellung ihrer Mitglieder verteidigte, in Konflikt mit dem kaiserlichen Protomedicus *van Swieten*, der zugleich auch die milde Praxis der Prager medizinischen Fakultät bei den Prüfungen kritisierte.

K CHARAKTERU PRÁCE HVĚZDÁRNY V KLEMENTINU NA PŘELOMU 18. a 19. STOLETÍ*)

VĚRA STRNADOVÁ

Na konci 18. a zejména v první polovině 19. století dochází u nás k významné změně chápání společenské funkce vědy, která souvisí s postupným narůstáním kapitalistických výrobních prvků v dosud převážně feudálních podmínkách. Již od 17. století se u nás ojediněle vyskytují manufaktury, které měly čerpat, podle názorů merkantilistů, ze surovinových zdrojů především vlastní země na základě zvládnutí matematicko-mechanických znalostí. Již tehdy bylo jasné, že bude třeba provést důkladný průzkum rostlinného, nerostného, vodního a minerálního bohatství země. V polovině 18. století nemohly být již tyto průzkumy záležitostí jednotlivce, ale sdružení vědců, kteří by si své poznatky navzájem sdělovali a starali se o jejich využití v průmyslu a v obchodě. V tomto století se specializují jednotlivá vědní odvětví, zakládají se učené společnosti a akademie nového typu. Vědní disciplíny tak mohou vzájemně spolupracovat již na vyšší úrovni než ve století sedmnáctém. Naše země zastihl tento zvrát výrazně uprostřed druhé poloviny 18. století, kdy od dob prvních merkantilistů uplynulo již téměř sto let. Rakouská monarchie byla převážně zemědělským státem a spoléhala se na dovoz průmyslových výrobků z ciziny. Z jejích zemí byly nejvyspělejší Čechy a do roku 1740 také Slezsko. Po jeho ztrátě, která doplnila ještě kolonizační nezdar v organizaci Východoindické společnosti, bylo nutné se věnovat rozvoji manufaktur odpovědněji než dosud a tím státu zabezpečit dostatečné finanční příjmy.¹⁾

Jaká byla reakce našeho vědeckého prostředí na nově vzniklou společenskou situaci? První vědecké sdružení muselo vzniknout tam, kde k tomu nejdříve dozrály podmínky. Bylo to v Čechách patrně v roce 1773 zatím v podobě soukromé učené společnosti. Tehdy bylo zapotřebí vést boj proti převaze náboženství ve vědě a probíjet tak cestu vědecké práci, která by mohla přímo podporovat průmysl. Proto bylo na mnoha místech zdůrazňováno, že poznávání přírody nesmí

*) Referát přednesený na semináři k 250. výročí klementinské hvězdárny pořádaném historickou sekci Československé astronomické společnosti při ČSAV dne 26. října 1972 v Klementinu. Je shrnutím výsledků diplomové práce nazvané Kapitoly z dějin pražské hvězdárny a obhájené r. 1963 na Filosofické fakultě University Karlovy. V jejích oddílech je obsažena obšírnější argumentace a odkazy na prameny a literaturu.

¹⁾ Eva Priesterová, *Stručné dějiny Rakouska*. Praha 1954, str. 270, 287.

být ovlivněno teologií, která si představy o přírodě přizpůsobuje a podřizuje. Universita nemohla být tehdy střediskem nového vědeckého ruchu, protože spíše sloužila výchově odborníků byrokratického typu.

Zobrazit bohatství Čech na podkladě popisu jednotlivých míst a okresů bylo úkolem středoevropské vědy již od 2. poloviny 18. století. Byl to úkol dalekosáhlý a učená společnost jej u nás řešila s minimální státní podporou, které se jí dostalo v r. 1784 od císaře Josefa II., kdy se zároveň stala společností veřejnou. Učená společnost měla shromážďovat zeměpisné, geologické a mineralogické poznatky, měla provádět meteorologická měření a popisovat přírodní podmínky různých oblastí Čech. Konkrétním výsledkem měla být hospodářská mapa Čech, která by shrnovala všechny možnosti rozvoje výroby. Vedle toho, co je v přírodě neměnné, jako je zeměpisná poloha, nadmořská výška, směr pohoří, mapa půdních druhů, lesy, nerosty a řeky, měly zde být také údaje o stavu dobytka, rozmístění továren a dolů a o zemědělských produktech. Poslední mapa, která zobrazovala Čechy, byla sestavena a vydána r. 1720 Müllerem. Mnohá místa jsou zde určena nepřesně a proto bylo třeba provádět nová měření k jejímu zdokonalení. Její používání nebylo také nijak všeobecné, protože sloužila hlavně k vojenským účelům a byla proto tajná.

Ke splnění tohoto úkolu se zaměřila pražská hvězdárna v Klementinu, jejímž ředitelem byl v letech 1799—1836 Martin Alois David, premonstrát z Teplé — významná osobnost, která se zapsala do dějin klementinské hvězdárny a české vědy vůbec. V době jeho činnosti na pražské observatoři se navzájem protínaly dva požadavky na astronomii u nás. Byly to společenské a výrobní potřeby a na druhé straně rozvoj vlastní astronomické práce. Z archívních dokumentů svědčících o Davidových snahách o přestavbu hvězdárny plyne, že učinit zadost hlavně druhému požadavku bylo u nás velmi těžké a vyhovět oběma ještě těžší. Davidovi se nepodařilo provést takovou přestavbu, která by vyhovovala soudobým požadavkům. Na observatoři, kterou měl k dispozici, nemohl David ani využít všechny moderní přístroje, které nakoupil. Bylo mu umožněno jenom zčásti držet krok s nejvýznamnějšími veličinami Evropy. V první polovině 19. století se astronomie připravovala na příchod nového odvětví — astrofyziky a jejich nových pracovních metod k řešení mnohem složitější problematiky. Zprávy o své práci uveřejňoval David v Pojednáních Královské české společnosti nauk a přesvědčují nás o tom, že přes všechny nesnáze nepřestal být pilným pozorovatelem. Zaujme nás Davidův zájem o nově objevené planetoidy Pallas, Ceres a Juno, které tenkrát pozorovali také vídeňští astronomové Franz von Paula Triesnecker a J. Bürg.²⁾ Pozoroval i planety Venuši, Uran, Jupiter a Mars.³⁾

²⁾ Astronomische Beobachtungen von den Jahren 1816—17. Gesammelt und fortgesetzt von Aloys David. Prag 1818. in: Abhandlungen der k. k. Gesellschaft der Wissenschaften VI. Bd. für Jahre 1818, 19. Prag 1820 (dále jako Abhandlungen).

³⁾ Abhandlungen III. Bd. z let 1806, 1807, 1808, 1810, 1811.

Z přímých společenských potřeb plynulo však jiné zaměření Davidovy práce. V letech 1800—1830 pozoroval hlavně zákryty hvězd Měsícem, zatmění Slunce, Měsíce a Jupiterových satelitů. Tedy takové jevy, které pomáhají při měření zeměpisných souřadnic. David patřil k těm učencům našeho národního obrození, kteří kladli důraz nejen na hospodářský, ale i na vlastenecký význam vědeckého výzkumu v Čechách. Rozvoj kapitalistických vztahů u nás s sebou přinášel i vznik novodobého českého národa, který si vytvářel svůj jazyk, literaturu a národní vědu. Spolu s dílem, které na poli společenských věd vykonali Dobner, Dobrovský, Palacký a Jungmann, zde také zasáhli přírodovědci a mezi nimi vedoucí osobnosti pražské hvězdárny David, Strnad, Gerstner. Účast v tomto ruchu pocítovali jako svou povinnost a proto se aktivně účastnili prací, které u nás prováděla Královská česká společnost nauk nebo Vlastenecko-hospodářská společnost.

Částka 1 700 zlatých z císařské dotace z r. 1791 byla věnována na nákup astronomických, meteorologických a fyzikálních přístrojů. Vedle tlakoměrů a teploměrů byl zakoupen také Emeryho chronometr, který David dlouhou dobu používal. Že zamýšlené sestavení hospodářské mapy se podařilo jenom zčásti, bylo záležitostí metod vědecké práce, které se teprve vytvářely. Zasluhou Davidovou bylo upřesnění údajů o zeměpisné délce a šířce, čímž velmi prospěl naší kartografii. Bylo jinak shromážďeno mnoho informací, které byly spíše zajímavé než prospěšné. Prof. Studnička napsal r. 1884 spis hodnotící matematické a přírodovědecké publikace členů KČSN. O Davidovi říká, že svou neúnavnou píli dosáhl takových výsledků, že může být právem zván zakladatelem české topografie.⁴⁾ Zprávy v Pojednáních KČSN vydávaných v letech 1790—1833 obsahují výsledky Davidových měření. Jsou psány tak, aby čtenář byl zaujat líčením a aby pochopil problémy, které se při řešení takových úkolů vyskytly. Studnička poukazuje právě na onen soulad poutavosti vyprávění s přesností vědeckého pojednání. David měřil již polohu kláštera v Teplé, který mu poskytoval podporu ve studiu a přispíval mu také potom, když jeho první výsledky došly uznání. Své výsledky vždy porovnával s těmi, kterých bylo dosaženo v minulosti a které přinesli Tycho Brahe, František Zeno, Antonín Strnad nebo vídeňský astronom Maxmilián Hell.⁵⁾

Zjišťovat zeměpisnou šířku byl sice úkol náročný na přesnost, ale byl v silách jednotlivce. Mnohem složitější je zjištění zeměpisné délky, již představuje úhel sevřený rovinou místního poledníku se základním nultým poledníkem procházejícím greenwickskou observatoří. Zjišťování zeměpisné délky pak v praxi znamenalo určit rozdíl místních časů dvěma pozorovateli v okamžiku, kdy se

⁴⁾ F. J. Studnička, Bericht über die mathematischen und naturwissenschaftlichen Publikationen der k. k. böhmischen Gesellschaft der Wissenschaften. Prag 1884, str. 33 a n.

⁵⁾ „Bestimmungen der Polhöhe des Stiftes Tepl“ v Abhandlungen der k. böhmischen Gesellschaft der Wissenschaften. I. Bd. Prag 1790, str. 155 (vyšlo také samostatně r. 1793).

udál některý astronomický jev. Za signál k měření byly vzaty právě zákryty hvězd Měsícem nebo zatmění některého nebeského tělesa. Vedle těchto nebeských úkazů určoval David zeměpisnou délku podle signálu daného výbuchem určitého množství náloží střelného prachu z místa, které je dobře viditelné. Měl k dispozici celou síť spolupracovníků, se kterými prováděl i organizačně náročná měření jako bylo například zjištění rozdílu délek Prahy a Vratislavi r. 1806 nebo velkolepé zjištění rozdílu délkové difference hvězdáren ve Vídni a Mnichově. David tehdy pozoroval v Pöstlingbergu dva signály — z hory Untersberg a ze Sněžníku ve Štýrsku. V Mnichově, na hvězdárně v Bogenhausenu pozoroval Soldner, Littrow ve Vídni a prof. Stampfer v Salzburgu.⁶⁾

Tyto práce vyžadovaly velkého úsilí a trpělivosti, protože nepřízeň počasí nutila Davida často měření opakovat. V letech 1790—1833 podnikal za účelem měření mnoho cest po Čechách a měřil, kdekoliv se zastavil. Známy badatel dějin hvězdárny Otto Seydl pořídil jejich bohatý seznam.⁷⁾ Konkrétními výsledky Davidovy práce jsou četné mapy buď celých Čech nebo jednotlivých krajů.⁸⁾ Tyto mapy se velice blíží původním představám učené společnosti, zvláště pokud jde o geografické údaje. Osobnost svého tvůrce učinily nezapomenutelnou.

Rovněž pro meteorologii, podobně jako pro ostatní přírodní vědy, znamená 18. století zásadní převrat. Do té doby nebyly příčiny povětrnostních změn vysvětlovány správně a tato nauka byla pod silným vlivem Aristotelových dogmat. Vědomost o tom, že podnebí není na celém světě stejné, přinesly první objevné cesty a tehdy vznikaly první, třeba nedokonalé teorie dělení klimátů podle zeměpisného dělení povrchu země. Podobně se konsolidují názory na příčinu klesání teploty s přibývajícím výškou nad hladinou moře. Meteorologie získávala stále vědeckější podobu. Hadleyovou zásluhou byly stabilizovány základy statiky a idea vzájemného vztahu větrů, tlaku vzduchu a teploty. Jeho odkaz byl však pochopen až v 1. polovině 19. století.⁹⁾ Současně se formovaly praktické úkoly klimatologie, řešily se problémy hygieny a prevence vůči nemocem a nejdůležitější bylo, že klimatologie pomohla odkrývat nové možnosti zemědělství. Během 17. a 18. století se v meteorologii konstituuje srovnávací metoda založená na měření meteo-

rologických elementů. Zdar tohoto postupu závisel na přesnosti, kvalitě přístrojů a organizaci pozorovatelské práce. Pokoušela se o to celá řada vědeckých společností i individuálních pozorovatelů na světě. Jejich výsledky se však daly těžko srovnat, protože pozorovací metody nebyly jednotné. S těmito nedostatky se vyrovnala poprvé Mannheimská meteorologická společnost (Societas meteorologica Palatina) založená v roce 1780.¹⁰⁾ Jejím úkolem bylo: „Vyhledávat učené a pilné pozorovatele na vzdálených místech, spojovat se s nimi, vynalézat nové přístroje, zlepšovat již vynalezené, zkoumat ty, které se právě objeví, prověřovat jejich kvalitu, vést dopisování, odpovídat na dotazy, ukazovat pozorovatelům nové cesty, sbírat konaná pozorování, překládat je pro obecnou potřebu do latiny, doprovázet je vysvětlivkami vyplývajícími ze srovnání pozorování, každodenně je připravovat k tisku a všemožně podporovat vše, co by pomohlo této dosud nerozvinuté vědě.“ Tak byly formulovány úkoly společnosti v prvním svazku jejich Efemerid. 19. února 1781 se společnost obrátila cirkulářem ke třinácti akademii, učeným společnostem a hvězdárnám s prosbou účastnit se meteorologické činnosti. V Rakouské monarchii byly takové stanice pouze v Praze a v Pešti. Třebaže tato společnost zanikla již roku 1799, dala tím příklad příštím, který byl také velice brzy následován. Velký průmyslový převrat na konci 18. století dal popud k rozvoji exaktních věd, hlavně fyziky a matematiky, na začátku 19. století a byl stimulem vzniku nových myšlenek i v meteorologii.

Pracovníci pražské hvězdárny v Klementinu mají velkou zásluhu na tom, že meteorologickým pozorováním a šířením svých poznatků opravovali primitivní názory prostých lidí na původ změn povětrnosti a poskytovali jim cenné rady. V úvodu k jedné z prací Steplingových se praví: „Kdo nezná množství deště a sněhu, které spadne průměrně během jednoho roku na zem, nemůže též ničeho propovědět o původu pramenů, neb tyto jakož i jiné otázky silozpytné nelze odpovědi opatřit z pouhého domyslu, nýbrž tu nutno přírody samé se ptát a z ní pozorováním jakož i pokusy vynutit odpověď.“¹¹⁾ V Čechách bylo studium povětrnosti tradiční, ale do té doby se rozvíjelo na lidovém nevědeckém základě. Zájemci o obor byli pozorovateli na stanicích Společnosti vlastenecko-hospodářské a později tento zájem podporoval Přírodnický sbor Národního muzea. Většinu stanic převzal r. 1847 nově založený Ústav pro meteorologii a zemský magnetismus ve Vídni.¹²⁾

Velkou službu meteorologii prokázal třetí ředitel pražské hvězdárny v letech 1781—1799 Antonín Strnad. Podle jeho svědectví se meteorologií zabýval již Josef Stepling, který měřil teplotu vody ve Vltavě, zkoumal body varu vody

⁶⁾ Abhandlungen III. Folge, II. Bd., J. 1811, str. 5 a n., nebo in: „Längenunterschied zwischen der Sternwarten Wien und der bei München, aus Blickfeuern bestimmt, die der österreichische k. k. General-Quartiermeisterstab 1820 Anfangs Juli auf dem Schneeberge an Steyermark und dem Untersberge bei Salzburg veranstaltet hat.“ Abhandlungen VIII. Bd., J. 1824.

⁷⁾ Úplný soupis pojednání z Abhandlungen uvádí Seydl v práci „Soupis vědeckých prací P. M. A. Davida, ředitele pražské hvězdárny a řádného člena KČSN v Praze“, in: Věstník KČSN, třída matem.-fyzikální, Praha 1952 (dále Seydl, Soupis vědeckých prací...).

⁸⁾ Seydl, Soupis vědeckých prací... Oddíl XII. Mapy sestavené na podkladě zeměpisných poloh míst stanovených Davidem astronomickým měřením, str. 18 a n.

⁹⁾ A. Ch. Chrégian, Očerki rozvíjání meteorologii. Leningrad 1959, str. 44 a n.

¹⁰⁾ G. Hellmann, Repertorium der deutschen Meteorologie. Leipzig 1883, str. 895.

¹¹⁾ F. J. Studnička, Dějiny deštopisu v Čechách. in: Časopis českého musea 1831, str. 177

¹²⁾ Otto Seydl, Meteorologie na pražské hvězdárně a v Čechách v minulosti (1752—1839). in: Hanzlíkův sborník k 70. narozeninám, Praha 1954.

a lihu a prováděl barometrická měření. Pochopitelně mohl užívat jen přístrojů, které měl k dispozici. Oba vědci, Stepling i Strnad, na potřeby meteorologie nezapomněli ve svých četných návrzích na přestavbu hvězdárny. Vedle měření na hvězdárně a na cestách pomáhala observatoř při zřizování meteorologických stanic Vlastenecko-hospodářské a Učené společnosti.

Strnad byl oddaným organizátorem meteorologické práce. Výsledky uveřejňoval nejprve v Pojednáních soukromé společnosti. O jeho pracovním programu svědčí zpráva z r. 1775, kde na závěr píše: „Zvu tímto všechny české vlastence, aby přiložili ruku k dílu. Zatím předkládám za uplynulý rok pozorování tlakoměru, teploměru, pozorování větru a některých jiných vzdušných jevů...“. Strnad spolupracoval s Mannheimskou meteorologickou společností a mnoho svých prací uveřejnil v jejich spisech. V duchu zásad, které společnost razila, také pracoval a byl za to několikrát pochválen.

Jeho snad největším přínosem je, že 1. ledna 1775 zahájil v Praze dodnes nepřerušovanou řadu meteorologických pozorování. Snažil se zachytit i průběh změn. Byl stoupcem zásady, že s počtem stanic činných v nejrůznějších podmínkách přibývá i pravděpodobnosti číselných výsledků z nich odvozených. Ve zprávách se často dočteme o měřeních prováděných mimo Prahu — např. v Chocni, Telči, Žitenicích u Litoměřic, Plané, Jetřichově a Teplé. Spolupracovníky získával v řadách svých přátel, mezi studenty a podporoval amatérské badatele. Na mnoha místech byly přístroje Strnadem zapůjčeny a někde prováděl jejich seřízení s přístroji hvězdárny. Buditelská práce Strnadova spočívá právě v seznamování veřejnosti s výsledky své práce. S tímto úmyslem vydal své tři kalendáře, které odborně zhodnotil již zmíněný Otto Seydl.¹⁵⁾ V úvodu jednoho z nich vysvětluje co znamená znalost přírody pro zemědělce. Rolník dosáhne lepšího výsledku tehdy, když rozezná vhodnost kraje pro pěstování té neb oné plodiny a když postihne, kdy je čas k setí a kdy je třeba ještě počkat. Musí dobře znát ráz celého roku, aby jeho práce nebyla marná a musí počítat s tím, že jednotlivá roční období se nevrací pravidelně a že příroda vedle své zákonitosti má i své zvláštnosti. Čtenáře seznamuje i se základy astronomie, hodnotí stará pravidla a pranostiky a odmítá je, pokud nejsou založeny na fyzikálním základě. Místo slepých pověr učí rolníky zacházet s teploměrem a radí, jak se tyto změny odráží v přírodě, jak na ně reaguje neživá příroda — kameny, vodní hladina a také

¹⁵⁾ Nejznámějšími Strnadovými kalendáři jsou:

- „Physikalisches Witterungskalender“ Herausgegeben von Anton Strnad. Prag 1788,
- „Physikalisches Taschenbuch auf das Jahr 1789. Für Freunde der Oeconomie und Witterungskunde“ von Prof. Strnad, Prag 1789,
- „Stoletý kalendář na způsob Kryštofa z Helwiku. Na památku a k užitku vlastencův svých sepsaný od Antonína Strnada, profesora na vysokém pražském učení, hvězdáře královského, náhodského souseda a měšťánina pražského.“ Praha 1793 [Kalendář vydal Matěj Václav Kramerius].

zvířata všech druhů — domácí, divoká, vodní a obojživelníci. Takové má tedy zásluhy A. Strnad o rozvoj a šíření meteorologie u nás v době obrozenské.

Martin Alois David na svých kartografických cestách prováděl barometrická měření ke stanovení nadmořské výšky a různých meteorologických elementů. Zajímaly ho směr větru, bouřky, stav obilí a osení, vlhkost půdy, kvetení rostlin a ovocných stromů atd. Podle toho určoval vyhlídky na výnos polí a luk. Jako člen premostrátského řádu v klášteře v Teplé měl na starosti mělnické klášterní vinice a vyznal se proto i ve vinařství. Jeho přičiněním se rozrostla pozorovací síť v Čechách. O jeho podnětech daných Vlastenecko-hospodářské společností píše také prof. Studnička. V Davidově období byl však již kladen výhradný důraz na dešťoměrná měření.¹⁴⁾

Během doby se zájem o meteorologii rozrostl tak, že klementinská hvězdárna již nebyla jedinou autoritou. V oboru proslul Strnadův současník Tobiáš Gruber, přírodovědec, který pro hvězdárnu zkonstruoval ne jeden teploměr a tlakoměr. Za Davida také působil František Ignác Hallaschka, učený piarista, který publikoval své výsledky a měl své přístroje seřizeny s těmi, kterými měřili Humboldt a Bessel. V r. 1839 zahájili v Klementinu Adam Bittner a Karel Kreil měření prvků meteorologických a zemského magnetismu. Kreil získával za své publikace výměnou další literaturu pro knihovnu hvězdárny.

Pracovní program hvězdárny v této době postrádal teoretickou problematiku. Odvrat od principiálních otázek astronomie a později i od astrofyziky z ní však neučinil formální instituci. Praktické zaměření činnosti pražské hvězdárny v Klementinu bylo na přelomu 18. a 19. století součástí programu Královské české společnosti nauk a plně vyjadřovalo tehdejší společenské potřeby. Bylo tomu tak zejména v době ředitelství A. Strnada a M. A. Davida.

VĚRA STRNADOVÁ

Die Prager Sternwarte im Klementinum an der Wende der 18. und 19. Jahrhunderts

ZUSAMMENFASSUNG

Um die Wende des 18. und 19. Jahrhunderts konzentrierte sich die Tätigkeit der Prager Sternwarte im Klementinum infolge der gesellschaftlichen Umwälzungen auf eine rein praktische Problematik. Während der Direktion Martin Alois Davids wurden die Grundlagen der tschechischen Kartographie gelegt, indem systematisch die geographischen Koordinate verschiedener Orte in Böhmen festgestellt wurden. Diese Arbeiten korrespondierten mit dem Programm der Königlichen böhmischen wissenschaftlichen Gesellschaft einen wirtschaftlichen Atlas Böhmens zusammenzustellen. Die Meteorologie war ein anders Fachgebiet, für welches die Prager Sternwarte sehr viel

¹⁴⁾ Seydl, Meteorologie na pražské hvězdárně...

bedeutete. Im Jahre 1775 begann hier Antonín Strnad die bis heute nicht unterbrochene Reihe meteorologischer Beobachtungen. Zugunsten des Klementiner Observatoriums spricht auch die Zusammenarbeit mit der Mannheimer Gesellschaft, die am Ende des 18. Jahrhunderts Spitzenergebnisse erreichte.

Diese Orientierung verhinderte aber dem tschechischen astronomischen Milieu sich den theoretischen Arbeiten und den damit zusammenhängenden prinzipiellen Fragen der Astronomie der ersten Hälfte des 19. Jahrhunderts zu widmen.

K POČTU STUDENTŮ NA PRAŽSKÉ LÉKAŘSKÉ FAKULTĚ V LETECH 1818—1848

JARMILA PAROUBKOVÁ*)

Dochované archivní materiály University Karlovy — katalogy posluchačů¹⁾ pražské lékařské fakulty — poskytují několik základních údajů: je to počet studentů, původ místní a sociální, věk, prospěch, udělení stipendia či nadace. V tomto příspěvku chceme podat obraz o počtu studentů v 1. pol. 19. stol. a o podílu jednotlivých krajů Čech a Moravy v počtu studentů medicíny. Ostatní aspekty budou zpracovány v dalším příspěvku.

V katalozích je udáván u jména každého posluchače kraj a obec, v níž se posluchač narodil, dále zaměstnání otce s udáním, kde pracuje; většinou je místo zaměstnání otce shodné s místem narození posluchače. Případů, kdy otec pracuje jinde, než je místo narození posluchače, jsou necelá 2 %. Bereme v nich za směrodatné bydliště, tj. místo zaměstnání otce, protože předpokládáme, že je shodné s místem narození.

V období 1818—1848 bylo v prvních ročnících na pražské lékařské fakultě zapsáno do studia na doktora lékařství celkem 1534 studentů. Počet posluchačů v jednotlivých letech nebyl stálý. V r. 1818 bylo v 1. ročníku zapsáno 9 posluchačů a v následujících šesti letech se počet posluchačů pohybuje nejvýše kolem dvaceti; potom rok od roku stoupá, až r. 1835 je v prvním ročníku 100 posluchačů. To je nejvyšší počet zapsaných posluchačů v 1. ročníku v období studovaných třiceti let. Hned následujícího roku klesne počet o 12 a neustále klesá až na 24 posluchače v r. 1847 a 27 posluchačů v r. 1848.

Tato křivka s vrcholem téměř uprostřed — 18 let vzestupu a 13 let sestupu (přičemž však počet v r. 1848 je třikrát větší než v r. 1818) — je nápadná a vede k zamyšlení nad příčinami tohoto vývoje, zvláště pak neustálého zmenšování počtu studentů po r. 1835. Z historie lékařské fakulty víme, že v tomto období zpátečnictví zejména v politické a kulturní sféře se poměrně nejlépe dařilo fakultám lékařským.²⁾ Počátek 19. stol. je sice spíše obdobím stagnace —

* Katedra jazyků FVL UK, prof. dr. Jan Kábrt, CSc.

¹⁾ Archív University Karlovy, katalogy posluchačů lékařské fakulty (vedeno německy) z let 1818—1848.

²⁾ Stručné dějiny University Karlovy, Praha 1964. Šafránek, J., Školy české I. svazek, r. 862—1848, Praha 1913. Kádner, O., Vývoj a dnešní soustava školství, díl I., Praha 1929.

projetoval se tu neblahý vliv neschopného císařova lékaře a říšského protomedika A. J. Stifftha, který měl dozor nad všemi lékařskými fakultami — ale od let třicátých tu působí řada vynikajících odborníků jako je Jan Oppolzer, F. Artl, F. Pítha, Jan Svat. Presl, Julius Krombholz, A. Jaksch aj.; o rozkvět lékařského studia se zasloužil také promedik českého království a guberniální rada Ignác šlechtic Nádherný — počátek let čtyřicátých pak přináší důležitou přeměnu pražské fakulty, kdy byl položen důraz na obory vlastní medicíny s novodobým pojetím specializace, počátek tzv. pražské školy. Ze získaných údajů však vidíme, že právě již koncem let třicátých a po celá léta čtyřicátá počet studentů na lékařské fakultě stále klesá.

Nebude bez zajímavosti srovnat počet studentů s růstem počtu lékařů v českých zemích v témže období. Práce L. Hlaváčkové,³⁾ uvádějící počty lékařů v Čechách pro první polovinu 19. stol., ukazuje po kolísání na počátku 20. let trvalou vzestupnou tendenci v počtu lékařů, v letech 1833—1844 přírůstek většinou kolem 40 lékařů ročně (s několika výkyvy dolů), v posledních pěti letech je přírůstek značně nižší. Je tedy vývoj přibližně stejný, s posunem zpět o pět let a s přihlédnutím k okolnosti, že — podle předběžného odhadu — přibližně až 20 % studentů studia nedokončilo.

Pro zasazení do širšího rámce je třeba také přihlédnout k počtu obyvatelstva a k celkové ekonomické situaci. Srovnávat s počtem obyvatelstva v jednotlivých letech nebudeme, všimneme si však celkové tendence populačního vývoje, která je právě v první polovině 19. stol. výrazná. Po období stagnace na počátku 19. sotl. a dokonce přímém úbytku obyvatelstva v letech 1806—1807 nastává od r. 1814 náhlý růst velmi silný, protože na 32 let — od r. 1814 do r. 1841 — připadají tři čtvrtiny celkového populačního vzestupu za 65 let od zrušení nevolnictví do zmíněného r. 1846. Zvláště v letech 1815—1820 vystoupil přírůstek obyvatelstva na již nikdy nedostiženou výši (13 promile ročně).⁴⁾ S posunem vpřed o přibližně 18 let spadá největší počet mladých lidí mezi léta třicátá a čtyřicátá, kdy byl také největší počet studentů na lékařské fakultě.

Tento silný přírůstek obyvatelstva má mimo jiné základ v zlepšených zdravotnických poměrech (např. očkování proti neštovicím od r. 1814)⁵⁾ a jistě také v příznivější ekonomické situaci, i když literatura⁶⁾ pojednávající o dějinách průmyslu a hospodářství nikde nehodnotí celkovou životní úroveň nebo úroveň jednotlivých sociálních tříd nebo krajů kromě zmínky o zlepšení sociálních podmínek zemědělského obyvatelstva a zhoršení ekonomické situace v textilních krajích.

³⁾ Hlaváčková, L., Počet lékařů a raní lékařů a jejich rozmístění v Čechách v letech 1820—1849. Československé zdravotnictví 15, 1967, 10: 509—516.

⁴⁾ Kárníková, L., Vývoj obyvatelstva v českých zemích 1754—1914, Praha 1965

⁵⁾ Kárníková, L., tamže.

⁶⁾ Přehled československých dějin I., do r. 1848. Stručný hospodářský vývoj Československa do r. 1955, Praha 1969.

Vysvětlit stálý úbytek v počtu studentů po r. 1835 je ještě problematičtější. Jednou z příčin by mohla být i epidemie cholery v l. 1835—37, ať už postihla mladé lidi samotné nebo nepřímo ekonomicky smrtí jejich rodičů; podobně rok 1843, rok hladové a zároveň sociální krize.⁷⁾ Dále pak by mohl být pokles počtu studentů medicíny ovlivněn zájmem mladých lidí o rozvíjející se technické školství.⁸⁾

Zajímavý je podíl jednotlivých krajů v počtu studentů pražské lékařské fakulty. Největší počet vykazuje Praha: 266 studentů celkem z 1534 za 30 let. V pořadí další kraje dosahují necelé poloviny tohoto počtu — kraj boleslavský 129, litoměřický 119; nejméně studentů přišlo z kraje budějovického — pouhých 15 studentů celkem za 30 let (viz tabulka).

Z Moravy přišlo na studium medicíny na pražskou lékařskou fakultu celkem 50 studentů za zkoumané období, a to z kraje jihlavského 15 studentů, z brněnského 12, z olomouckého 11, z přerovského a znojenského po pěti; z hradištského byl 1 student, ze Slezska přišlo 6 studentů. Cizinců bylo celkem 78 za celé období.

V celkovém počtu vede Praha s velkou převahou. Do r. 1828 jsou zastoupeny jen některé kraje, a to střídavě, většinou po jednom až 3 studentech; téměř vždy je to kraj loketský, litoměřický, boleslavský, žatecký a královéhradecký. Od r. 1829 do r. 1841 jsou pravidelně zastoupeny všechny kraje — s malými výjimkami, jen kraj budějovický figuruje porůznu jedním až třemi studenty pouze v devíti letech zkoumaných třiceti let, a to v období největšího přílivu studentů na fakultu a potom v letech 1844—46.

V jednotlivých letech zaujímá Praha po většinu let první místo, a to víc než dvojnásobným počtem studentů oproti ostatním krajům v letech 1825, 1826 a 1841, víc než trojnásobným počtem v r. 1845 a skoro pětinasobným v r. 1839. V některých letech je však na fakultu zapsáno nejvíce studentů z jiných krajů, hlavně v obdobích, kdy je počet studentů zapsaných do I. ročníku nízký, tj. v letech dvacátých a čtyřicátých. Vyrovnaný počet studentů s ojedinělým výkyvem v jednotlivých letech vykazuje kraj litoměřický, plzeňský a královéhradecký.

Pro srovnání počtu studentů s počtem obyvatelstva v příslušných krajích byly použity údaje Františka Dvořáčka z jeho Soupisu obyvatelstva v Čechách, na Moravě a ve Slezsku v letech 1754—1921,⁹⁾ a to údaje z let 1818, 1825, 1831 a 1840, které byly potom vzájemně srovnány. Obraz je vcelku konstantní, počet obyvatelstva v krajích se zvětšuje v zásadě rovnoměrně, pořadí krajů se mění jen ojediněle, tj. o sedmé a osmé místo se dělí kraj klatovský s berounským, přičemž rozdíl je nepatrný; mezi lety 1831 a 1840 si vyměnil místo kraj bydžovský a prácheňský — 6. a 5. místo — s rozdílem více než 7000 obyvatel; kraj plzeňský

⁷⁾ Kárníková, L., tamže.

⁸⁾ Šafránek, J., tamže.

⁹⁾ Dvořáček, F., Soupisy obyvatelstva v Čechách, na Moravě a ve Slezsku v letech 1754—1921, Čs. statistický věstník, roč. VI. a VII.

v období mezi lety 1825—1831 poklesl za kraj tábořský z 10. na 11. místo, s nepatrným rozdílem v počtu obyvatel, ale v následujících letech se opět dostal na 10. místo. Takže se může považovat za směrnatné toto pořadí krajů podle počtu obyvatel: boleslavský, litoměřický, královéhradecký, chrudimský, prácheňský, bydžovský, loketský, čáslavský, budějovický, plzeňský, kouřimský, klatovský, berounský, rakovnický a žatecký.

Tabulka 1

Počet studentů lékařské fakulty v letech 1818—1848 podle krajů.
Počet studentů z jednotlivých krajů v l. 1818—1848.

rok	počet studentů	berounský	bydžovský	budějovický	boleslavský	chrudimský	čáslavský	loketský	kouřimský	klatovský	královéhradecký	litoměřický	plzeňský	prácheňský	rakovnický	žatecký	tábořský	pražská města	jihlavský	olomoucký	přerovský	brněnský	hradištský	znojemský	Slezsko	Rakousko	Tyroly	ostatní ciz. neuváděno	
1818	9							1			1		1			1		4									1		
1819	13	1			1	1	1	1			1	1	1					4									1		
1820	14					1	1	2			1	3			2			3											
1821	9										2	2						2											
1822	22		2		3			3	1	1	2				1	2		5									1		
1823	15				2			2		1	1		2				5										2		
1824	20	1	1		2			1	1	1	1	1				5		5									1		
1825	46	1	3		3		3	3	3	1	4	3	5	2	1	3	11								1		1		
1826	39		2		6	1	2	4	4	1	2	5	3	1	2	3	3	1			1				1		1		
1827	57		1	1	2	2	4	4	1	1	2	6	7	2	2	4	12			1	1						3		
1828	62				3	2	3	3	1	1	3	7	8	3	2	4	18							1			2		
1829	66	2	6	3	2	4	1	4	1	5	6	5	4	3	2	6	1	8				1					1		
1830	71	1	3	2	5	3	3	6	1	5	7	5	5	1	2	5	2	9		3		1		1			3		
1831	72	3	6	1	5	5	3	8	3	6	1	4	3	1	2	3	10										3		
1832	92	2	5	14	3	3	8	3	8	3	6	6	3	6	3	3	5	14	1								1		
1833	93	2	9	1	7	4	3	8	3	4	5	5	7	4	2	10	2	8	3		1						1		
1834	86	2	4		9	4	2	5	4	2	5	4	7	7	1	6	5	14							1		1		
1835	100	2	6		8	5	7	6	7	2	6	3	4	6	3	2	5	20	1		1				1		4		
1836	88	7	4		9	2	3	3	6	2	6	6	4	2	5	4	11	2			1				1		2		
1837	84	3	4	1	10	3	6	4	3	3	5	3	5	3	3	4	16	1			1			1			1		
1838	69	1	4		6	1	2	3	5	1	3	8	6	2	2	3	6	1	10								3		
1839	67	2	1		3	2	4	2	1	1	6	5	4	2	5	1	23	1				2					1		
1840	49	3	6		5	2	3	1	2	2	6	2	2	1	2	3	8	1									1		
1841	68	2	2		8	1		1	5	1	4	7	7	3	1	3	2	13	3								1		
1842	42				4	4	2	2	3	1	3	3	6	1	1	4	3	8				1					2		
1843	32				4	4		2	1	1	1	5			2	1	2	4									2		
1844	34			3	2	3			1	1	2	4	4		4		6										2		
1845	36	1	1	1		4		1	1	2	3	6	1	1	1	3	2	5			1						2		
1846	28	3	2			1	1	1	1	2	2	2	2	1	1	2	1	1									1		
1847	24				1	1	2			2	2	1	1	1	2	4	1	4	1								1		
1848	27	1	2		5		2	1	1	2	3	1			1	3	2	1									2		
	134	40	75	13	129	58	57	93	55	47	90	119	111	52	49	98	46	266	15	11	5	12	1	5	6	15	21	42	2

Tabulka 2
Poměr počtu studentů medicíny na pražské universitě v letech 1818—1848 k počtu obyvatel podle krajů v Čechách.¹⁾

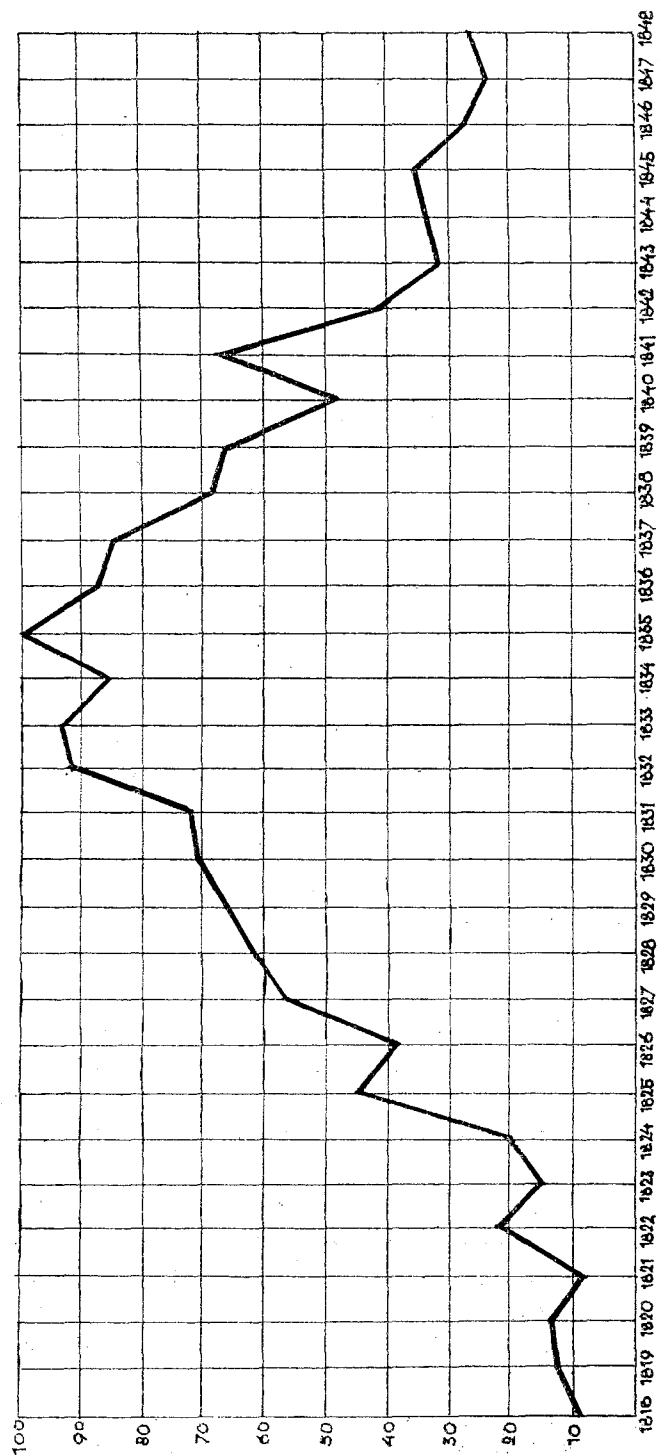
Kraj	Počet studentů pocházejících z kraje	Počet obyvatel kraje v tisících roku 1831	Počet studentů medicíny připadajících na 1000 obyvatel
Praha	266	102,4	2,60
žatecký	98	131,6	0,75
plzeňský	111	200,6	0,55
loketský	93	237,7	0,39
litoměřický	119	346,1	0,34
boleslavský	129	392,3	0,33
rakovnický	49	159,5	0,31
bydžovský	75	248,0	0,30
kouřimský	55	189,2	0,29
královéhradecký	90	324,1	0,28
klatovský	47	180,1	0,26
čáslavský	57	237,1	0,24
berounský	40	171,3	0,23
tábořský	46	200,7	0,23
prácheňský	52	253,5	0,21
chrudimský	58	295,6	0,20
budějovický	13	206,0	0,06
Čechy	1398	3 893,9	0,36

Při srovnání počtu studentů z jednotlivých krajů s počtem obyvatel příslušného kraje se ukazuje celkem málo shody. Počet studentů je úměrný počtu obyvatel v kraji litoměřickém, boleslavském a klatovském, vyšší je v kraji loketském a rakovnickém o 2—3 místa; nápadný je rozdíl u kraje plzeňského, který je 10. v počtu obyvatel, ale 3. v počtu studentů medicíny, a zejména u kraje žateckého, který je 16., poslední v počtu obyvatel, ale 4. v počtu mediků.

Naopak bychom očekávali větší počet studentů z kraje královéhradeckého, který je v počtu obyvatel na 3. místě, v počtu studentů medicíny však na 6. místě; podobně u kraje chrudimského, který zaujímá 4. místo v počtu obyvatel, ale 8. místo v počtu posluchačů medicíny. Menší počet studentů vzhledem k počtu obyvatelstva vykazují také kraje bydžovský a čáslavský o 1—2 místa, kraj tábořský o 3 místa, prácheňský o 6, budějovický o 7.

Z tohoto přehledu vyplývá, že počet obyvatelstva nebyl přímo úměrný výši zájmu o studium medicíny. Někde byla velkým podnětem jistě úroveň středního školství, např. u kraje litoměřického, kde bylo znamenité gymnasium. Tento před-

¹⁾ Počet přítomných obyvatel podle stavu k roku 1831 — viz: L. Kárníková, Vývoj obyvatelstva v českých zemích 1754—1914. Praha 1965, str. 341—342.

poklad se však neuplatňuje u kraje královéhradeckého a chrudimského, jejichž školství bylo také chvalně známé, ale v počtu studentů medicíny se to neprojevalo. Je si ovšem třeba uvědomit, že z těchto krajů mohl být větší příliv posluchačů na jiné obory. Větší počet studentů v poměru k počtu obyvatel u kraje žateckého, plzeňského a loketského byl zřejmě ovlivněn blízkostí západočeských lázní. Úlohu hrála jistě také bohatost toho kterého kraje a nemalý význam měla jistě i struktura obyvatelstva, což platí zejména pro kraj prácheňský a budějovický, kraje převážně zemědělské, jejichž počet obyvatel je daleko vyšší v poměru k nepatrnému počtu studentů přicházejících studovat medicínu.

JARMILA PAROUBKOVÁ

The Number of Students at the Medical Faculty in Prague 1818—1848

SUMMARY

The author gives an analysis of the number of students at the Medical Faculty in Prague and the quota of the particular regions in Bohemia and Moravia in the years 1818—1848. The original documents from the Archives of the Charles University form the basis of her paper.

The number students immatriculated in the first study year was increasing till the year 1833 and then decreased continually; the number of the students in 1848 was, however, three times as large as the number of the students in 1818. The author compares their number with the changes of the level of studies at the Medical faculty in Prague and with the development of the population and the economic situation in the period under investigation. Further, she gives an analysis of the share of the particular regions, taking in to account the density of the population of the particular regions, the level of the preceding education and the structure of the population.

Tables and diagram are enclosed to the paper.

POSLUCHAČI FILOSOFICKÉHO STUDIA NA UNIVERSITĚ KARLOVĚ V PRVNÍ POLOVINĚ 19. STOLETÍ

VĚRA STRNADOVÁ

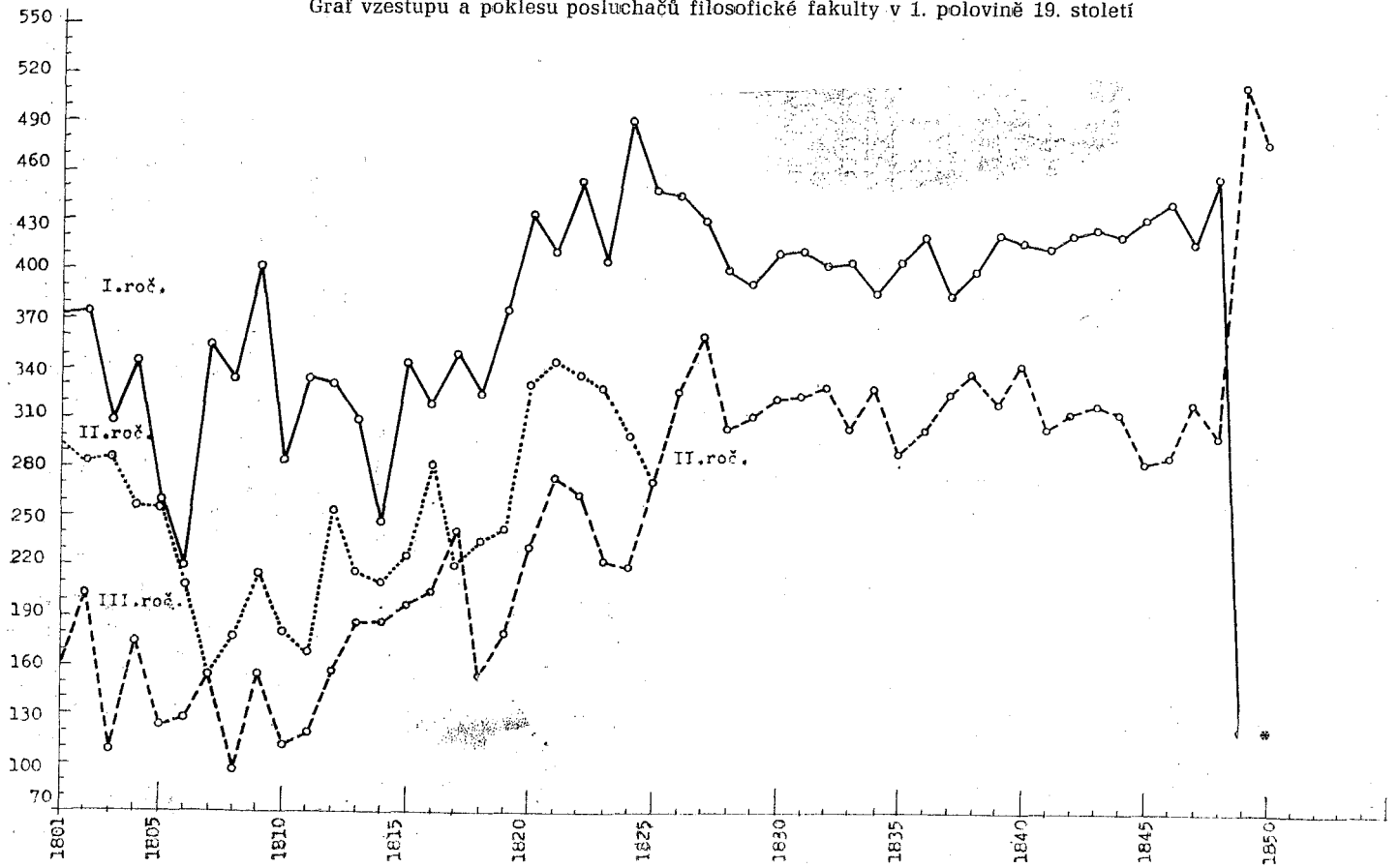
Tato stať je výsledkem snahy odpovědět na otázku, koho vlastně vzdělávala filosofická fakulta UK v období vrcholícího vlivu státu na řízení a obsah studia na rakouských univerzitách. Jde o globální kvantitativní charakteristiku studentstva této fakulty, provedenou na základě jediného pramene přístupného v úplnosti v Archívu University Karlovy. Jsou to Catalogen über die Höher der Philosophie für das Jahr . . . . Ostatní aktový materiál, který by byl doplňujícím, se nedochoval a je vykazován mezi ztrátami z období okupace. Studijní katalogy prokazují, že filosofické studium bylo hojně navštěvováno po celou první polovinu století. Mezi počty posluchačů v jednotlivých letech nejsou podstatné rozdíly. Tabulka uvádí počet zapsaných studentů v jednotlivých letech, ročnících, semestrech a je doplněna grafickým znázorněním růstu či poklesu. (Tabulka č. 1, graf.)

Porovnáním počtů vždy následujících let je možno stanovit úbytek studujících během jednoho školního roku i celého studia.

Katalogy uvádějí o zapsaných studentech tyto údaje:

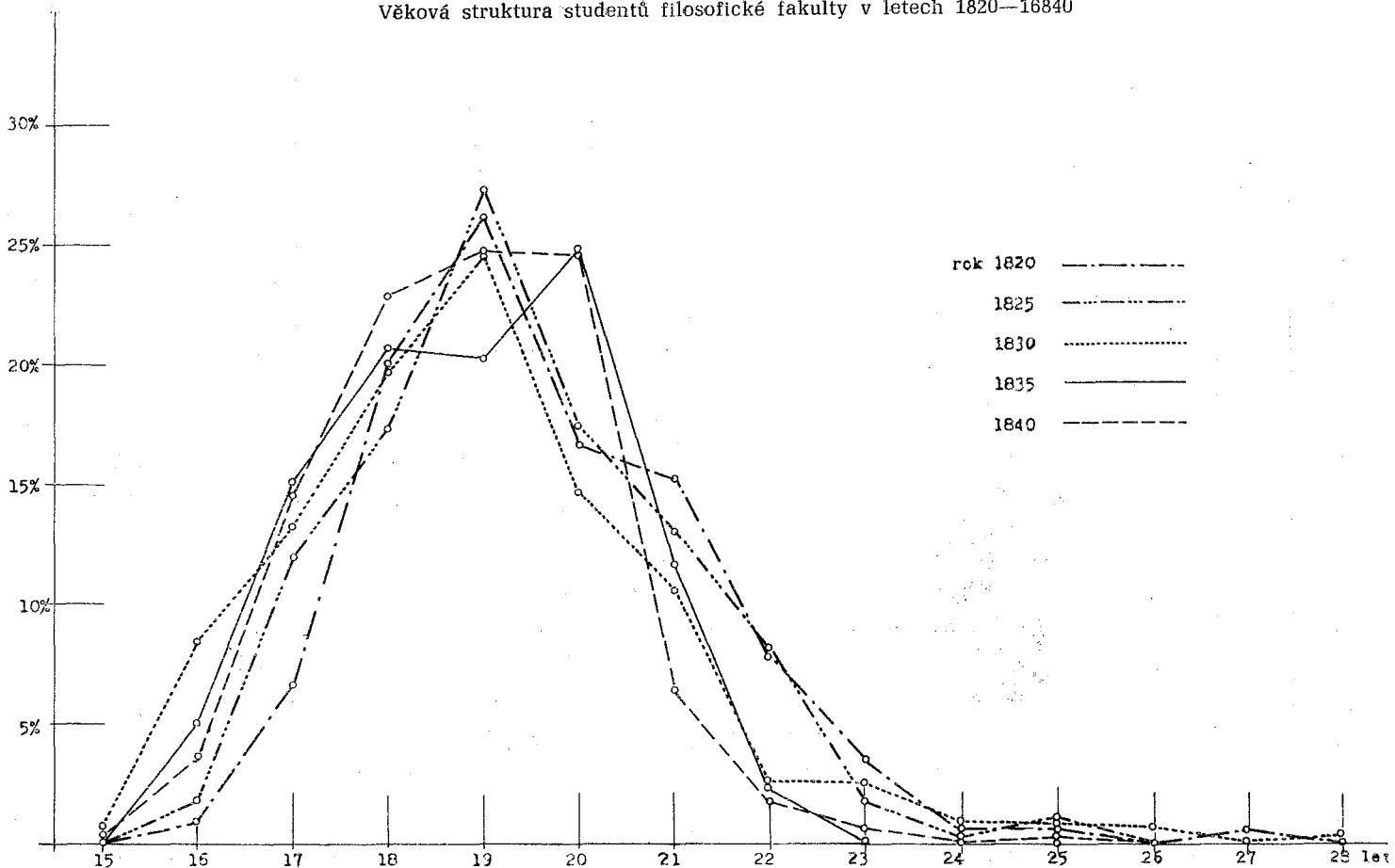
- I. 1. Jméno a věk
2. Místo a kraj narození
3. Jméno a povolání otce nebo poručníka
4. Údaj o placení školného
5. Náboženské vyznání pokud bylo nekatolické
6. Adresu bydliště studenta v Praze
7. Ústav, kde student získal předchozí vzdělání
8. V případě roku 1820 také údaj, kterou z vyšších fakult hodlá navštěvovat po absolutoriu filosofie.
- II. Katalogy informují o tom, které předměty studoval obligátně, s jakým prospěchem a pílí a jaké byly jeho mravy během studia.
- III. Volné přednášky — Freie Lehrgegenstände — jsou uváděny vždy na konci katalogu. Prozatím však volné i obligátní přednášky nebyly předmětem detailního zájmu. V této části studia (oddíl III) se projevovala vědecká úroveň universitní výuky a osobní zájem studenta „Freie Lehrgegenstände“ byly navštěvovány i studenty vyšších fakult, posluchači techniky a lidmi, kteří na universitě soustavně nestudovali.

Graf vzestupu a poklesu posluchačů filosofické fakulty v 1. polovině 19. století

*) I. lycejní třída Novoměstského gymnasia.

Věková struktura studentů filosofické fakulty v letech 1820—1840

rok	I. roč.			II. roč.			III. roč.			II. + III.
	1. sem.	2. sem.	privat.	1. sem.	2. sem.	privat.	1. sem.	2. sem.	privat.	
1801		374	23		294	26	161		44	65
1802		376	41		284	38	203			112
1803		307	12		289	1	109			12
1804		344	7		258	31	174		15	31
1805		265	1		259	—	124			47
1806		220	1		209	1	128		1	33
1807		355	11		152	3	115		12	
1808	331	256	12	178	168	—	96	91	17	
1809	402	213	13	216	140	11	154	119		
1810		286	10		167	15	110			
1811		335			168		119			
1812		334			255		158			
1813		311			216		189			
1814	249	247		212	213		189	185		
1815		345			227		199			
1816	320	291		283	266		204	191		
1817	353	302		221	193		243	226		
1818	327	279		237	212		152	139		
1819	377	411		242	248		182	195		
1820	432	407		331	323		233	226		
1821	414	423		346	317		276	275		
1822	453	393		338	302		261	231		
1823	404	389		327	299		221	218		
1824	495	384		298	257		220	202		
1825	453	451		272	267					
1826		450			329					
1827		432			361					
1828		402			309					
1829		392			312					
1830		412			322					
1831		413			325					
1832		403			330					
1833		405			308					
1834		389			331					
1835		408			291					
1836		421			304					
1837		388			328					
1838		401			338					
1839		427			319					
1840		421			346					

1841	418								303										
1842	424																		315
1843	428																		320
1844	427																		318
1845	435																		287
1846	443																		289
1847	420																		324
1848	460																		301
1849	122 (I. lyc.)																		517
1850	483																		

Jako statistický vzorek bylo vybráno pět absolventských ročníků (tedy II. nebo III.) vždy po pěti letech, tj. 1820, 1825, 1830, 1835, 1840. Byly tak získány informace celkem o 1 437 posluchačích. Jde o dvacetiletý zdánlivého klidu a stereotypnosti výuky sešněrované přísnými studijními předpisy a poručnickováním státu. Bylo to ale období, kdy se formovaly názory na budoucí obsah a potřeby vyučování na rakouských universitách. Dosavadní historiografie rakouského vysokého školství i Karlovy university charakterizuje časté reformní zásahy, které přicházely od dob Marie Terezie a Josefa II. téměř každé desetiletí a ne vždy znamenaly vývoj vpřed.¹⁾ Tereziánské a josefinské reformy na jedné straně omezily negativní vliv jezuitů na školství a umožnily proniknutí nových, především přírodovědných koncepcí, na druhé straně kodifikují pro vědu nebezpečný utilitarismus. Tento druhý zřetel převládá po krátkém intermezzu na konci 18. století předurčil tvář výuky na fakultě po celou první polovinu následujícího století.²⁾

Absolventi filosofie byli věkově dosti diferencovaní, takže bylo pravidlem, že v jednom ročníku se patnácti nebo šestnáctiletý student setkal s o deset let starším spolužákem. Rozborem věkového složení studujících bylo zjištěno, že průměrný věk poněkud klesal. Na začátku našeho období je průměrný věk přibližně 19 a půl roku, na jeho konci se téměř o rok snižuje. Setkáme se přibližně se stejně velkým počtem studentů sedmnácti a osmnáctiletých i s dvaceti a jednadvacetiletými. Podrobnější přehled poskytuje tabulka věkového složení posluchačů doprovázená grafem. (Tabulka č. 2.) Věkový průměr se však postupně blíží předpokládanému stáří absolujícího gymnasisty, který postupně a v návaznosti na sebe vychodil předchozí typy škol. Tato skutečnost není nijak překvapující, zvláště když si uvědomíme, že během poloviny 19. století filosofie zvýraznila svůj přípravný charakter ve srovnání s ostatními vyššími fakultami. Studium bylo degradováno na úroveň ostatních humanistických ústavů — lyceí nebo gymnasií. Filosofická fakulta university Karlovy zaujímala v systému humanit-

¹⁾ Richard Meister, *Entwicklung und Reformen des österreichischen Studienwesens. Teil I. — Abhandlungen.* Wien 1963, Sitzungsberichte I. Kl. Bd. 239 Abh 2.

²⁾ *Stručné dějiny University Karlovy.* Universita Karlova, Praha 1964.

Tabulka č. 2
Věk absolventů filosofické fakulty UK

věk	1820			1825			1830			1835			1840		
	počet	%	Σ %	počet	%	Σ %	počet	%	Σ %	počet	%	Σ %	počet	%	Σ %
15	—	0,87	0,87	—	1,85	1,85	2	0,62	0,62	—	—	—	1	0,30	0,30
16	2	6,55	7,42	5	11,81	13,66	27	8,41	9,03	14	5,00	5,00	12	3,57	3,87
17	15	20,09	27,51	32	17,34	31,00	42	13,08	32,11	42	15,00	20,00	49	14,58	18,45
18	46	26,20	53,71	47	27,31	58,31	63	19,63	41,75	58	20,71	40,71	77	22,92	41,37
19	60	16,59	70,30	74	17,34	75,65	79	24,61	66,36	57	20,36	61,07	83	24,70	66,07
20	38	15,28	85,59	47	12,92	83,57	47	10,59	91,59	70	25,00	86,07	83	24,70	90,77
21	35	7,86	93,45	35	8,12	96,69	34	2,49	94,09	33	11,79	97,86	21	6,25	97,02
22	18	3,49	96,95	22	1,85	98,53	8	2,49	96,58	6	2,14	100,00	6	1,79	98,80
23	8	0,87	97,82	5	0,37	98,90	8	0,93	97,51	—	—	—	2	0,60	99,40
24	2	0,87	98,69	1	1,11	100,00	3	0,62	99,07	—	—	—	—	—	—
25	2	0,44	99,13	—	—	—	2	0,31	99,38	—	—	—	—	—	—
26	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
27	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
28	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
?	2	0,87	100,00	—	—	—	2	0,62	100,00	—	—	—	1	0,30	99,70
součet	229			271			321			280			336		
průměr		19,63			19,37			18,97			18,89			18,83	

ních studií význačné postavení v tom smyslu, že šlo o úplnější vzdělání v předmětech vyučovaných na uvedených typech škol. Bylo možné během dvouletého nebo tříletého studia přestoupit z mimopražského ústavu na filosofickou fakultu s uznáním předchozích ročníků. Nejčastěji to bylo z filosofického studia v Plzni, Litomyšli, Českých Budějovicích, Innsbrucku, Štýrském Hradci a Bratislavě. Nejvíce dokladů poskytuje ročník 1840, není však vyloučeno, že se tak nedělo i před tím. Způsob vedení katalogů se totiž během let měnil a někde obsahuje jen nejdůležitější identifikační údaje o jednotlivých studentech. Školství, při vši unifikující péči státu, nebylo ještě v novodobém slova smyslu tak jednotné a naše tabulka tuto skutečnost zachycuje. Studenty nižších věkových kategorií byli většinou šlechtičtí synové, kteří mohli být před vstupem na fakultu doma vyučováni samostatným učitelem. Na filosofii vstupovali dříve než absolventi pěti nebo šestitřídních gymnasií. Vzhledem k vídeňskému centralismu je příznačné, že na pražské filosofii studovalo málo šlechticů a dětí vysokých státních úředníků. Nejčastější jsou případy sirotků se známými jmény. Ostatní raději volili universitu ve Vídni.

Z rozboru míst narození našich studentů je nepochybné, že Universita Karlova byla především vzdělávacím ústavem české země. Všechny kraje, až na dvě výrazné odchylky, jsou na filosofii zastoupeny poměrně rovnoměrně. Více studentů pocházelo z vnitrozemských oblastí — zejména z Prahy, Litoměřického kraje, ale také z Královéhradecka, Loketska a Žatecka. Rozlišit však národnostní původ studujících bude předpokládat další, poněkud složitější výzkum. Z tabulky vyplývá, že zde studovalo málo studentů z Moravy, kteří preferovali bližší universitu ve Vídni nebo studovali na tamních filosofických studiích. Soudobé rakouské předpisy nedovolovaly odcházet za studiem do zahraničí, stejně tak zde nebyly uznávány doktoráty jiné, než udělené rakouskými universitami. (Tabulka č. 3.)

V Praze studovalo také několik studentů z ostatních zemí Rakouské monarchie — Vídně, Tyrol, Slezska, Sedmíhradska, Štýrska, Haliče a jihoslovanských oblastí. Z Německa a Uher jen málo ojedinelých případů. Lze se domnívat, že toto zjištění vychází ze samé podstaty rakouského státu a jeho mechanismu, jehož snahou bylo vytvořit národnostně indiferentní úřednickou vrstvu bez vztahu ke svému původnímu národu. Proto v posledně jmenovaných případech nemuselo jít o Rakušany, Maďary, Poláky a Jihoslovany, ale o děti státních úředníků, které se v těchto zemích narodily během služebního příkázání jejich otců. Účelem universit bylo vychovávat hlavně úředníky tohoto typu.³⁾

Velmi zajímavé bylo studium údajů o profesi a společenském zařazení otce nebo poručníka studentů. Je zřejmé, že při zápisu bylo rozhodující, jaké povolání otce nebo poručníka student sám uvedl. Není také vyloučeno, že podkladem zápisu byl křestní list. U některých skupin (zejména nižšího úřednictva) je patrná snaha

3) Stručně dějiny University Karlovy.

Tabulka č. 3
Přehled regionálního původu studentů filosofické fakulty UK

kraj/země	1820	1825	1835	1840
Praha	29	48	45	60
Berounský	6	12	10	6
Bydžovský	17	18	10	12
Boleslavský	12	19	27	28
Budějovický	6	5	4	5
Čáslavský	7	8	11	11
Chrudimský	10	8	10	4
Klatovský	8	3	10	20
Kouřimský	8	11	9	15
Královéhradecký	11	14	23	28
Litoměřický	19	20	17	39
Loketský	46	18	20	24
Plzeňský	8	11	6	22
Prácheňský	13	16	6	16
Rakovnický	7	11	9	10
Táborský	9	8	10	10
Žatecký	16	30	27	24
Brněnský	3	—	2	1
Jihlavský	—	1	6	7
Olomoucký	2	—	—	1
Znojenský	—	2	—	—
Hradištský	—	—	—	1
Přerovský	—	—	—	1
Rakousko-Vídeň	1	1	3	2
Tyroly	1	—	2	1
Slezsko	1	1	3	—
Sedmíhradsko	1	—	—	—
Sasko	1	—	3	1
Bavorsko	1	—	—	—
Falc	1	—	—	—
Bádensko	—	—	1	—
Illyrie	—	1	—	3
Štýrsko	—	1	—	—
Halič	—	—	1	—
Horní Lužice	—	—	—	2
Polsko	—	1	—	—
Uhry	—	—	—	3
Itálie	—	1	—	—
?	2	—	2	—

o co možná nejvznešenější označení třeba celkem bezvýznamného povolání. Pokud jde o sociální původ studentů, je v našem okruhu studujících filosofie příslušná značná pestrost, ačkoliv zcela výrazné jsou skupiny filosofů, jejichž otcové byli řemeslníky, úředníky nebo pocházeli ze zemědělských a obchodnických rodin. Společným znakem těchto čtyř základních skupin je jejich vnitřní diferencovanost

a skutečnost, že ve všech případech nelze zjistit podle zápisů v katalogu jejich skutečné sociální postavení. Vedle častějšího, obecného pojmenování — Landmann, Bauer — se jen někdy vyskytuje u zemědělců přesnější údaj — Halbbauer, Chalupner, Inmann. Podobná situace je i u obchodníků. Paleta povolání je v našem výběru velmi pestrá a při větší pozornosti nám neujde jistý vývoj. Mezi studenty byli i příslušníci nekatolických církví, větší počet židů, několik protestantů augsburského nebo helvetského vyznání a jeden pravoslavný. Tito posluchači nenavštěvovali přednášky z náboženství a neskládali z tohoto předmětu zkoušky.

Z hlediska placení školného jsou studenti rozlišováni jako — 1. platíci (zahrend), 2. osvobození od školného (befreit), 3. nadanci (Stiftling) a 4. stipendisté. Zjistit podle jakých zásad bylo tehdy při osvobozování od školného nebo udělování stipendií postupováno přesahuje rámec této popisné práce. Bude vyžadovat studium předpisů a aktového materiálu gubernia, protože, jak je nám již známo, písemná univerzitní agenda z této doby chybí. Ve zkoumaných případech jsou jasné dvě pravidelnosti: 1. studující s dobrým prospěchem byli osvobozováni bez ohledu na jejich sociální postavení nebo původ, 2. repetenti nebo jinak neprospívající museli vždy za studium platit. Další bádání se proto bude týkat především zbývajících případů, které se nedají zahrnout do obou zmíněných okruhů a ve kterých rozhodovalo asi více okolností. Tabulka č. 4 má proto hned dvojitý účel: 1. podat přehled počtu posluchačů filosofie podle příslušnosti ke všem společenským skupinám a 2. uvést tyto údaje faktograficky do vztahu k povinnosti či zproštění posluchače platit školné. Poslední tabulka předpokládá se nejdříve seznámit s charakteristikou a rozvedením jednotlivých skupin, které jsou tyto:

1. řemeslníci (mistři a řadoví pracovníci)
2. úředníci (státní byrokracie, vrchnostenští, obecní a městští úředníci) měšťanského i šlechtického původu
3. obchodníci (hospodští, pivovarníci, obchodníci vínem, dobytčím a dřevem)
4. zemědělci (různého sociálního zařazení, mlynáři, nádeníci, výměnkáři)
5. učitelé (základních škol, gymnasiální a univerzitní profesori)
6. lékaři, zvěrolékaři, chirurgové, lékárníci
7. vojáci (důstojníci, vysloužilci, řadoví sloužící)
8. statkáři, velkostatkáři a šlechta bez bližšího označení
9. továrníci (+ 1 bursovní sesál)
10. měšťané (majitelé domů, městští radní)
11. umělci a svobodná povolání
12. nekatoličtí náboženští hodnostáři
13. technická inteligence (důlní, lesníci)
14. sloužící (komorníci, zahradníci, kočí, kostelník)
15. ostatní
16. bez údajů

Sociální původ studentů filosofické fakulty v letech 1820, 1825, 1830, 1835, 1840 podle zaměstnání otce či poručníka a jejich rozdělení na platící, osvobozené od kolejného, nadance a stipendisty

Skupina:	1820			1825			1830			1835			1840			celkem				
	platící	osvobození	nadanci	stipendisté	celkem	platící	osvobození	nadanci	stipendisté	celkem	platící	osvobození	nadanci	stipendisté	celkem					
úředníci	25	7	11a 3b	46	16	19	10	2	47	10	41	2	4	57	23	54	6	2a	85	
řemeslníci	26	26	13c 1b	66	22	51	8	1	82	7	73	7	5a	93	14	61	2	1	78	
zemědělci	15	10	—	25	5	26	—	—	31	8	38	2	2	50	8	24	—	—	32	
obchodníci	20	5	3 1	29	14	21	7	—	42	16	25	2	—	43	18	29	1	3	51	
vojáci	3	1	2	6	1	4	3	—	8	4	5	2	—	11	1	2	1	—	7	
statkáři a šlechta bez označení	5	1	—	6	5	—	1	—	6	6	5	2	—	13	8	3	2	—	13	
učitelé	—	4	3 2	9	2	2	2	—	6	1	6	—	—	7	5	8	—	—	13	
lékáři	1	3	1	5	—	5	—	—	5	2	7	1	1	11	3	7	3	—	11	
lékárníci	—	2	—	2	—	2	1	—	3	—	7	—	—	7	2	1	—	—	15	
technická inteligence, lesníci	5	2	6	12	5	8	5	1	19	2	7	1	—	10	6	7	3	—	15	
měšťané	—	2	—	2	—	1	—	—	1	2	2	1	—	5	3	3	2	—	8	
umělci a svobodná povolání	1	1	1 1	4	1	4	1	—	6	—	6	1	—	7	1	1	1	—	6	
sloužící	3	2	—	5	—	1	—	—	1	—	—	1	—	1	—	—	—	—	4	
továrníci	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4	
náboženští hodnostáři	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4	
ostatní	—	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	
bez údajů	5	3	1 2	11	7	6	1	—	14	—	2	2	—	4	1	1	—	2	4	
Celkem				229					272					319					279	347

Vysvětlivky: a — z toho 1 penzista, b — z toho 1 fiscus, c — z toho 1 ?,

Tabulka č. 5

Podíl jednotlivých skupin podle sociálního původu mezi studenty filosofické fakulty, 1820, 1825, 1830, 1835, 1840 vyjádřený v procentech

Skupina:	1820	1825	1830	1835	1840
úředníci	20,09	17,23	17,87	27,24	24,50
řemeslníci	28,82	30,15	29,15	31,54	22,48
zemědělci	10,92	11,40	15,67	7,89	9,22
obchodníci	12,66	15,44	13,48	12,54	14,70
vojáci	2,62	2,94	3,45	1,08	2,08
statkáři a šlechta bez označení	2,62	2,21	4,08	1,79	3,75
učitelé	3,97	2,21	2,19	5,38	3,75
lékáři, lékárníci	2,18	1,84	3,45	4,66	3,17
techn. inteligence	0,87	1,10	2,19	1,08	4,32
lesníci	0,87	1,10	2,19	1,08	4,32
měšťané	5,24	6,99	3,13	3,58	4,32
umělci a svobodná povolání	0,87	0,37	1,57	1,43	2,31
sloužící	1,75	2,21	2,19	1,08	1,73
továrníci	2,18	0,37	0,31	—	1,15
náboženští hodnostáři	—	—	0,37	—	1,15
ostatní	0,44	—	—	0,72	0,29
bez údajů	4,80	5,15	1,25	—	1,15

Je to rozdělení, které spíše postihuje profesionální zařazení otců studentů než hodnocení jejich skutečného sociálního postavení a finanční zabezpečení. Vyplývá to ze samé povahy našeho pramene. Přesto však je zřejmé, že toto rozdělení silně připomíná společenskou skladbu daného období — tj. 1. poloviny 19. století. Tehdy u nás dochází k postupné přeměně typicky feudální společnosti v kapitalistickou v důsledku probíhající průmyslové revoluce. Proto u nás již není tak favorizována skupina šlechty, která se zapojuje více do služeb státu, a z našich katalogů lze již jen intuitivně odvodit, že částečným příjmem některé vyšší státní byrokracie je feudální renta. Nejpočetnější skupinou našeho okruhu je skupina řemeslníků a obchodníků, ze které se postupně odštěpovaly zárodky naší budoucí buržoazie a továrního proletariátu zároveň. Mnohé manufakturní profese měly v této době převážně ráz řemesla. Tento příspěvek si neklade za úkol řešit otázku sociálního rozvrstvení především proto, že k tomu nemáme příslušných doplňujících pramenů.

Přesto však tento první krok, doprovázený četnými potížemi se kterými je podobný výzkum spojen, nám pomáhá se seznámit v základních rysech s povahou naší akademické mládeže studující před thunovskými reformami na filosofické fakultě University Karlovy. Mimo to je tak zjištěn základní vývojový trend našeho filosofického studia, které se ve zkoumané době přiblížilo vyšším třídám gymnasia. Pozoruhodná je i naprostá převaha lidových vrstev, což nám pomáhá pochopit jednak jak významné bylo, že pražská universita byla skutečně vrcholným učilištěm Čech a hlavně to, jak citlivě reagovala prostřednictvím svých posluchačů na všechny přeměny uvnitř naší společnosti. Nejde jen o latentní existenci revolučnosti mládeže ale také o účast university v revolučním roce 1848.

VĚRA STRNADOVÁ

Die Studenten der Philosophie an der Karlsuniversität in der ersten Hälfte des 19. Jahrhunderts.

ZUSAMMENFASSUNG

Die Autorin analysierte in ihrem Artikel die Angaben der „Catalogen über die Hörer der Philosophie“ für die Jahre 1801—1850. Die Tafel No 1 enthält Angaben über die Zahl der Studenten in drei und nach der Reform von 1825 zwei Jahrgängen der Prager Philosophischen Fakultät, welche damals für alle Studenten als Vorstufe für die höheren Fakultäten obligatorisch war. Die Tafel No 2 widerspiegelt die Altersstruktur der Studenten der Philosophie in den Jahren 1820, 1825, 1830, 1835 und 1840. Die Tafel No 3 bringt für dieselben Jahre Angaben über die Geburtsorte der Studenten, und zwar nach der damaligen Kreisteilung der böhmischen Länder. Die Tafel No 4 enthält Informationen über die soziale Stellung der Eltern der Studenten und über die Tatsachen ob sie vom Kollegengeld befreit waren und Nadationsunterstützungen oder Stipendien erhielten. Die Studentenschaft der Prager Universität rekrutierte sich meistens aus den Volks- und Mittelschichten Böhmens und bildete die Grundlage des Prozesses der nationalen Widergeburt. In den Jahren 1820—1840 näherte sich das Niveau der Unterrichts und der philosophischen Fakultät der Karlsuniversität immermehr dem Niveau der Gymnasien an.

JOSEF VÁCLAV SLÁDEK (1845—1912) ŽÁK, STUDENT A UČITEL

JOSEF POLÁK

Podle Antonína Drachovského existovala škola ve Sládkově rodišti dávno před válkou třicetiletou: „Když Švédové Zbirov 1639 vypálili, vzala za své i škola, místo zůstalo dlouho zpustlé.“¹⁾ Za vpádu Francouzů a Prusů byly postiženy především zase školy.

„Ještě za prvních let panování Marie Terezie zaváděna němčina do škol jako pokusem, jen tu a tam...; sotva ale že Josef II. ujal se samostatné vlády..., úřady státní i vrchnostenské v díle tom se předháněly. Hned r. 1781 zaváděna němčina do škol ve Zbirově, v Mýtě, ve sv. Dobrotivé, ve Strašicích, v Mirošově.“

V prosinci 1774 byl schválen nový školní řád, navržený opatem Felbigerem na zlepšení zanedbaného školství. Pro komorní panství byla dnem 1. května 1775 při zbirožském zámku jako první v Čechách otevřena „novonormální škola“, zvaná „profesorna“, do níž byli povoláni vybraní učitelé ze všech komorních panství. Existovala do r. 1806, po napoleonských válkách (r. 1819) byla změněna na školu triviální.

„Profesornu“, vedenou německy, mohly navštěvovat jen děti zámeckých pánů a panských zaměstnanců.

Ostatní děti chodily do škol větších obcí, kde jejich učitelé byli zpravidla vysloužilí nebo invalidní vojáci z napoleonských válek.

V kraji působili někteří vynikající kantoři, například zbirožský rodák Jan Vizina, od r. 1803 učitel v Berouně, proslulý jako houslista, čelista a varhaník. Jeho zásluhou bylo v r. 1807 provedeno ve zrušené kapli na Tetíně dvakrát Haydnovo Stvoření.

Z učitelů první novonormální školy se stal známým Fr. Lego, syn jindřichohradského ředitele škol Fr. Lega. Do Zbiroha nastoupil dne 1. září 1790. Za něho se stala zbirožská škola dvoutřídní.²⁾

„Národní škola“ zbirožská na hořejší části náměstí, do které chodil Josef Sládek, byla postavena rok po básníkově narození, a dva roky před zrušením roboty. S její výstavbou a otevřením byly spojeny okázalé slavnosti.³⁾ Rodina Sládkova je mohla sledovat z oken svého domku i s jednoletým Josefem.

¹⁾ Drachovský, Ant.: Kulturní obrázky ze Zbirovska IV, s. 57—62.

²⁾ Viz zde pozn. č. 3.

³⁾ Pamětní kniha města Zbiroha, Měst. MZ. Zkrácený popis této slavnosti citujeme v příloze 3.

Do této nové zbirožské školy chodil Josef Sládek v letech 1851 až 1856. Z tohoto období nejsou ve Zbiroze dochovány písemnosti o prospěchu a chování žáků, školní archiv má katalogy počínaje rokem 1873.

Zachována jest pouze *Knihla cti* a v té je Sládek zapsán po všech let školní docházky do třídy první (1851—1853) i druhé (1854—1856). Každoročně se opakuje stereotypní „Poznamenání žáků a žákyň, které skrze jejich mravné chování a pilnost do této knihy cti zapsání býti zasluhují, a sice...“, jen v roce 1852 se připojuje ještě „zvlášť skrze nábožnost v chrámu Páně“.

V r. 1851 jsou zapsáni jen 4 žáci a 4 žákyně (také Sládkův bratranec Josef Sýkora, dále Josef Mudra a Jan Cajthaml), v dalších letech poctěných žáků a žákyň přibývá (v r. 1853 je se Sládkem zaznamenán další bratranec Václav Sýkora, v r. 1855 a 1856 Josef Sýkora).⁴⁾

O poměrech na této škole v padesátých letech nemáme podrobnějších zpráv. „Paměti zbirovské školy“, které znali Drachovský a Pohl, jsou t. č. neznámé.

Ze Sládkova líčení známe ovzduší zkoušek na zbirožské škole, jak na ně Sládek vzpomínal před zkouškou na piaristickém gymnasiu v Berouně.⁵⁾

Do školy býval posílán rodiči pravidelně, neboť byl nepevného zdraví; „neměl žádnou barvu“, byl neduživý, a tak se počítalo s tím, že nebude pracovat tělesně jako řemeslník nebo rolník, ale že půjde na studia.

Většina dětí docházivala do školy nepravidelně, měla „úlevy“, zejména v létě, kdy pomáhala rodičům při práci na polích i v dílnách.

V některých rodinách, kde bylo hodně dětí, i malí chlapci a dívky „přitloukali“, tj. pomáhali bušit kladivem do kovadliny při výrobě cvočků. Hospodář, který pracoval „na jedno kladivo“, byl „cvokař“, na dvě kladiva byl kovář, ten však nekoval koně, ale vyráběl velké hřeby (na vrata ap.), kromě toho byli malokováři ap. Pracovalo se od tří hodin ráno do deseti hodin v noci, takže do práce i z práce se chodívalo s lucerničkami. Nešlo o dělníky ve stálém zaměstnaneckém poměru, ale o příležitostnou práci. Zájemci si vozili železné pruty na výrobu cvočků („cejny“) a platili zlatku za půjčení „verštatu“ a „vercajku“. Tradiční výroba cvočků a železných pracovních nástrojů byla postupně nahrazována strojovou (z této tradice vyrostla továrna Zbirovia), ale v některých místech (Mýto, Cheznovice) se ruční výroba udržovala velice dlouho.⁶⁾

⁴⁾ Kniha cti je t. č. uložena v Muzeu J. V. Sládka ve Zbiroze. Zápisy jsou datovány: V Zbirově dne 22. října 1851, 12. července 1852, 20. července 1853, 19. července 1854, 10. května 1855, 30. června 1856. — Poslední zápis vůbec je ze dne 2. června 1860.

⁵⁾ To bude asi tak jako u nás: Sezvou se rodiče, přijde pan podkrajský v zlatém límci, děti svátečně ustrojené budou sedět jako pěna v lavicích, pan učitel ukáže díla krasopisecké umělosti dítek, „foršrifty“, jeden nebo dva dobří žáci vypočtou na tabuli dva, tři příklady z regule de tri neb regule quingue, přečte se něco. Zívající pan podkrajský zašeptá něco panu vikáři, který za hlaholu zvonů již v předvečer byl také přijel; pan vikář pokyne panu faráři, který dá několik otázek z náboženství; a pan podkrajský se zvedne a vyzve slavnostně pana učitele, aby nejhodnějším žákům a začkám rozdal „premie“. (Amer. obr. I, s. 264.)

⁶⁾ Bídu hřebíkářů a cvočkařů na Hořovicku popsal Jan Neruda v reportážních fejetonech Výlet do kraje bídy [1866], zařazených do knihy Menší cesty [1877].

Zbirožský učitel Fr. Lad. Karas si zapsal 10. ledna 1876: „K tomu ty díry — resp. cvokařské pod zemí dílny — jsou tělomorný pro lid zdejší chudobný! Od 4 hodin ráno

S umouněnými dětmi těchto cvočkařů chodil Sládek do školy. Kamarádil například s Josefem Müllerem, synem menšího rolníka a majitele „verštatu“. Ale pásával také krávy s třebnušskými chlapci a při pozdějších návštěvách Zbiroha vzpomínal s bývalými spolužáky (např. s Matějem Žáčkem, narozeným r. 1847) na dětské radovánky a zábavy.

Josef Sládek byl bystrý, vnímavý a zvědavý. Živě se zajímal o přírodu a o cizí země. Načrtl si prý mapku a v duchu podle ní cestoval po světě.⁷⁾ S tímto vyprávěním je v souladu obsah vzpomínkové básně Hory (Za soumraku, 1907):

Hory, hory v modrosivé dáli,
na temenech lány lesnaté,
co se na vás v dětství nadávaly
moje zraky žasem dojaté!

Za vámi se končil svět můj celý,
tam už vísky, lidé nebyli;
jen ty hvězdy večer, — zlaté včely, —
odkud nad vámi se rojily?

Toužil jsem se za vás podívatí,
jak tam ohnivo v té propasti,
odkud pluli obláčkové zlatí
na nebeské volné oblasti...

V črtě Jaru vstříc (Lumír 1874) vzpomínal J. V. Sládek na svůj chlapecký zájem o Ameriku, o Mississippi a o Indiány. Myslel na ně i při vyučování, takže jej musel starý kantor „prozaickým trhancem“ vyrušit z luzných snů o dobromyslném traperovi Rosewoodovi a o černošské indiánské princezně. Zbirožští školáci padesátých let 19. století měli možnost kupovat si v městečku

a v sobotu od 2 v noci, aby odp. moh odpocinout, buší vychrtlý ubožák, aby vydělal — dva zlaté — týdně! Krušný to život.“

Zápis ze dne 18. března 1876:

„A čím dále tím hůře. Práce hmotné není, lid zahálí, živoří tak, že skvěleji žije zvíře na pastvě po palouku než člověk duše nesmrtelné! — Zním a pozoruji rodiny, kde ráno, v poledne a večer pouze o několik děl se bramborů — a takových tisíce je v drahé, „bohaté“ vlasti naší — Bohaté — ubohé! Krásné — nešťastné... Svátý Václave! Nedej zahynouti nám i budoucím! —“

V Rudohoří hlad — volá se tamodtud o pomoc — výkřiky hladu — znamená doby! —

A zde ve Zbiroze? Bídy také dost, jenže velmi málo nezaviněné.“ Domnívám se, že Sládkovy reminiscence na zbirožské hřebíkáře byly podnětem básně Kyklop (Na prahu ráje, 1883), v níž autor metodou monumentalizace vytvořil předbezručovský symbol sociální vzpoury. (Srov. Polák, J.: J. V. Sládek jako básník sociální. SV 3, 1949—50, s. 117—121 a 154—160.)

⁷⁾ Podle vyprávění Fr. Žáčka, syna Sládkova spolužáka.

indiánské povídky, „jichž křiklavé obrázky rozněcovaly dětskou fantazii až k hříšnému zapominání nejsvětějších povinností k vlasti, k domácímu krbu a k vlastnímu zdraví. Kdož bys byl tenkrát nepohodil slabikářem a vyzvednuv z hliněné pokladničky celou hotovost, a po případě i úspory svých sester, nevydal se o půl třetí zrána na obtížnou cestu za oceán?“⁸⁾

Dotyčným starým kantorem mínil Sládek svérázného učitele Antonína Krause, o němž později napsal tuto důležitou vzpomínku:

„Rád vzpomínám na svého prvního starého učitele, jehož přičiněním byly probuzeny ve mně v letech 1851—1856 první jiskry českého vědomí. Vždy ve středu odpoledne povídal nám „pohádky“. A ty pohádky bývaly vždy o Libuši, Tetce a „Kaši“, o Přemyslu ráci a o tom, co kdy slavného v Čechách se dalo.

Také pamatuji se na velkou mapu Čech, na níž byly v rohu alegorické postavy českých řek držících v rukách nádoby, z nichž se lila voda někam do prázdna. „To je tak, děti,“ pravil jednou. „Ty řeky zde jsou Labe, Vltava a Ohře. A ty řeky nám od nás odnášejí všechno, všecičko, milé děti, semhle do Němec. A to už je tak po dlouhé věky. Ale nic platno, odnášejí, ale neodnesou...“

A mohl bych o svých učitelích i zde v Praze mnoho vyprávět. Chci jen říci: s vděčností a láskou vzpomínám jich všech, a bez učitelů, a zrovna těch prvních, jimž dostane se dětské srdce do rukou, byly by nám ty vody již dávno z Čech všechno odnesly.“⁹⁾

Výborný vychovatel Antonín Kraus, dlouhá léta působící na Zbiroze, formoval zřejmě vlastenecké uvědomění a národní hrdost budoucího pěvce Českých písní, Selských písní a Českých znělek, autora básní Král Otakar (Ze života) a Otky Přemyslova (V zimním slunci). Záliba ve vyprávění starých pověstí byla charakteristickým rysem Krausovým — plně tuto vlastnost pochopíme z jeho životopisu: přes dvacet let vyučoval ve škole na Tetíně a po jistou dobu v blízkosti Zbraslavi.¹⁰⁾

⁸⁾ Americké obrázky I, s. 130. Pátrání po indiánkách Sládkova dětství bylo bezvýsledné. Srov. Polák, J.: Kam se poděly staré indiánky. Lit. N 8, 1959, č. 9 z 28. 2., s. 6.

⁹⁾ Květy mládeže II, díl I, č. 7, 1. 12. 1895, s. 111.

¹⁰⁾ Fr. Karas pořídil chronologický soupis učitelů působících ve Zbiroze. U každého uvedl pořadové číslo (pokud byli známi jménem) a letopočet, kdy nastoupil do Zbiroha.

Před Krausem působil jako dvacátý Petr Hříbal, který přišel r. 1837 z Podčapel a po roce byl přeložen do Tetína.

Dále pak Karasovy záznamy pokračují takto:

1838 21. pan Antonín Kraus, do té doby učitel na Tetíně. Týž pán, učitel praktický a obratný, velmi dobrý hudebník, byl rodák zbirožský. Zde již v roce 1806, po vyjití z „paedagogia“, na škole zániecké nemocného tehdá pana Fr. Legu zastával po 1 rok. Nato byl „pomocníkem“ v Tuchově měřicích na c. k. panství 2 roky, v Středoklukách taktéž pomocníkem 4 léta 8 měsíců a tamtéž co zatímní učitel („Verweser“ tehdá říkali) 7 let. V roce 1815 dne 8/6 jmenován učitelem v Líšnici na panství Zbraslavském, kde prodlel 2 léta 10 měsíců, maje v kolatuře 7 vesnic a přes 2.250 duši. Odtud byl dán — „ne k svému polepšení, ale poslušně“, — jak píše —, aby „v lepší stav uvedl zanedbanou tam školu“, do Tetína na Berounsku, odkud pro nedbalost [předěšlý učitel] odstraněn býti musel. Zde k velké pochvalě působil 20 let 9 měsíců. Maje za snahu svou slíbenou tu nejlepší školu v kraji

Tento výtečný muzikant pocházel ze selského rodu. Jeho děd v Mlečicích dostal prý od císaře Josefa II. tolik peněz, že za ně svým třem synům koupil selské grunty.¹¹⁾

Do Sládkova života zasahoval také kněz Pavel Šimandl (1800—1874). Křtil a učil maminku básníkovu i všechny její děti. S rodinou Sládkovou měl přátelské styky, zval její členy na faru a někdy se zastavil u Sládků na oběd. Malý Josef mu ministroval a nejednou prý okusil pádné rákosky pana faráře. Učil se totiž u něho se svým bratrancem Josefem Sýkorou němčině. Té Šimandl bezplatně vyučoval všechny děti Petra Sládky i Václava Sýkory.

Šimandlovou hospodyní byla slečna Balcarová (děti jí říkaly „tetičko“), příbuzná babičky Benigny Mizerové. U Sládků visel na čelném místě Šimandlův portrét, provedený olejovými barvami, a na odlehlejších místě podobizna Anny Balcarové.

Šimandl byl společenský kněz, který se rád stýkal s lidmi. Večer chodíval po hospodářích. Byl populární nákladnými hostinami, které dával vystrojít pro pozvané faráře a kaplany. Při takových příležitostech pomáhala farské hospodyní vařit a obsluhovat hosty vždy jedna dcera Sládkova a jedna Sýkorova. (Zpravidla Františka Sládková a Marie Sýkorová.)

V místní tradici býval Šimandl líčen v příznivém světle, jen učitel Fr. L. Karas jej ve svých zápiscích hodnotil jinak z toho důvodu, že prý ošidil o dědictví chudáka.

Šimandl pocházel z „Oujezda Plzeňského“. Jako prvorozený syn (měl ještě šest bratrů) byl dán do semináře. Působil jako kaplan v Drahoňově Újezdě u Zbiroha, v r. 1828 byl ustanoven za expozitu na osiřelou zbirožskou faru. Te-

Berounském, dostal po odchodu pana Taranta školu zbirožskou dnem 21/II 38, toho času ovšem jednu z nejlepších v širokém okolí. Přišel však na vikariát jiný, začež provizor toho místa ve Zbiroze (viz č. 20) zas do Tetína přišel.

Co podučitel pracoval s ním ve Zbiroze zmíněný již František Zelenka. Týž po 17 letech ve Zbiroze strávených dostal se ode dne 17/II 851 za učitele do Těžkova.

Již 12/II 851 přišel do Zbiroha zastavetel místa podučitelského pan 22. Martin Ebr. doposud učitel v exponované škole (tovární) ve sklenné Huti Tereзовské nedaleko Zbiroha.

V roce 1859 počal místo pana učitele Krause (stářím chorobného) vyučovati pomocník 23. pan Jindřich Spal. Tento Žák ústavu učitelského v Praze přišel ze Žebráka. Dostav se za učitele do Bzové, postoupil místo své ve Zbiroze na jiného, jímž byl

24. pan Josef Javůrek, který již 25. září 1861 ve Zbiroze co „k ruce pána uč. Krause daný pomocník“ vyučovati počal. Pan Javůrek zanechal po sobě pověst snaživého učitele a dobrého hudebníka. Přišel taktéž ze Žebráka. Byl by zde býval děje zůstal, leč nepodařilo se prý mu dostati povolení k ženění od vikariátního úřadu, proto odešel jinam, a sice do Koštic u Prahy. Není zaznamenáno, kdy odešel, ale bylo to asi v roce 1862, a po něm přišel Jan Mareš. (Kroniky Zbirožské díl druhý. Učitelé školy zbirožské od roku 1702. Titul na vnitřní straně: Učitelé na škole ve Zbiroze a krátké životopisy jejich, pokud paměti sáhnají, od časů dávných až do doby nynější. Sestavil roku 1889 dle kroniky školní František Lad. Karas, řídící učitel ve Zbiroze. Měst. MZ. č. inv. XV. 3.)

¹¹⁾ Když císař vstoupil do chalupy, jeden z chlapců, který vařil lusky, jej požádal o pomoc slovy: „Vojáku, pojdte nám ocedit lusky!“ Potom pozval císaře k jídlu: „Vemte si s námi!“ (Podle vyprávění Fr. Žáčka.)

prve v r. 1857 se stal farářem. Po pětaticetiletém působení ve Zbiroze byl jmenován děkanem v Žebráce.¹²⁾

V této nové hodnosti věnoval Zbirohu nadaci 100 zlatých na udržování dvou křížů v polích a na zakoupení modlitebních knížek pro pilné žáčky zbirožské školy.¹³⁾

Ze Žebráka se rád vracíval do dřívějšího působiště, přičemž se vždy zastavoval u Sládků. V korespondenci rodičům Josef Sládek často vzkazuje pozdravy Šimandlovi.

☆

Koncem září roku 1856 doprovázel Pavel Šimandl ve své bryčce Josefa Sládka a Josefa Sýkoru k předběžné přijímací zkoušce z němčiny na piaristickém gymnasiu v Berouně. Sládek by býval zcela jistě propadl, neboť neuměl při písemné zkoušce překládat české věty do němčiny, ale Šimandl s tím počítal, a zatímco pan profesor obědval, poradil Sýkorovi a Sládkovi celý překlad nadiktovat.¹⁴⁾

O tom, že Josef půjde na studia, z velké části rozhodl katecheta Karel Schwarz,

¹²⁾ Rok Šimandlova narození určen podle nápisu na náhrobním kříži v Žebráku. Zápis o jeho instalaci děkanem uvádí, že pocházel z „Oujezda Plzeňského“. Podle knihy úmrtí sv. G, s. 4 zemřel 2. 9. 1874 v Žebráce v čp. 91 na sešlost věkem. — tálovitost krve“. (MNV v Žebráku, čj. 300/57, 25. 9. 1957, matrikář Jastrunka.) — Rok příchodu do Zbiroha citován podle Ant. Drachovského, *Obrazy zbirovské, Tábor 1885*, 65. — Použito je též paměti K. Topinky a vypravování Fr. Žáčka. (Portréty P. Šimandla a A. Balcarové jsou v majetku Marie Nové, roz. Boučkové, Praha 2, Náplavní 1.)

¹³⁾ Dne 27. září 1867 dána městysi Zbirohu od důstojného pana P. Pavla Šimandla, děkana Žebráckého, co památka, — že ve Zbirohu po 35 let duchovním pastýřem byl, — nadace v částce 100 zl., z těchto 100 zl. ustanoveno 40 zl. r. č. na vydržování dvou železných křížů, totiž na „Starém Zbirohu“ a na „Praporci“ od něho postavených, — a 60 zl. na zakupování modlitebních knížek pro pilné žáky školy Zbirožské, kteréž se jim vždy při zkoušce vydávati mají.

Obec tuto nadaci za úřadování p. Bojera za svůj majetek ihned přijala, an se šlechtný pan dárce vyslovil, že co na živě bude, spravování křížů a rozdávání modlitebních knížek sám ze svého vydržovati bude.

Po jeho smrti má se vždy jen za úroky z kapitálu modlitebních knížek pro rozdávání koupiti, tak aby tato památka na časy věčné trvala, což se i vydržování křížů z oné nadace týče. Poznámenej sluší, že na každé takové knížce má na prvním listu napsáno býti: Bože! Buď milostiv Matěji a Magdaleně Šimandlovým manželům a jejich sedmi synům!

Rozdělování takovýchto knížek se má vždy panu purkmistrovi v dorozumění se s panem farářem ponechatí.

Nadační listina byla zhotovena ve třech stejnopisech a podepsána zároveň, jeden opis obdržel pan zakladatel, druhý farní knihovna zdejší a třetí obec Zbirožská.

Ve Zbirohu dne 2. března 1873. (razítka a podpisy) — Pamětní kniha města Zbiroha, Měst. MZ.

¹⁴⁾ Sládek, J. V.: *Americké obrázky a jiná próza*, vyd. F. Strojček v Praze 1914, I, s. 263—269 (První léta mých studií).

později světicí biskup pražský, bratranec Petra Sládka.¹⁵⁾ O prázdninách díval na letním bytě ve Zbiroze, kde mu Josef ministroval při mších. Znal Josefovy schopnosti a sliboval rodičům, že jejich syna dostane do studentského konviktu při pražském bohosloveckém semináři, jakmile se prokáže, že studentík absolvoval s dobrým prospěchem první třídu gymnasia. Rodiče proto svolili.

Dne 29. září 1856 dal podtřebnušský mlynář Sýkora naložit na svůj vůz kromě dubové sudoviny také dva kufry a peřiny budoucích studentů Josefa Sládka a Josefa Sýkory, dále dva pecny chleba, husu, hrnec másla a mouku pro příští kvartýrskou Annu Zajíčkovou. S chlapci jela paní Antonie Sládková. Přenocovali v Chrástanech.

Ráno dne 30. září rozesmutnilo malého Sládka, zvyklého lukám, polím a slunci „temno Týnské uličky, smutek chrámu a ještě větší zasmušilost domu U černého jelena“.¹⁶⁾

„Zcela již venku proti presbytáři kostela při Týnské uličce stojí č. 628 — 5, již r. 1499 U černého jelena...; dům ten tvořil skoro celou pravou stranu uličky Týnské... R. 1899 dům nově přestavěn v slohu gotickém... Na dům dala Umělecká beseda desku Karla Škreta, jenž se tu narodil r. 1604...“¹⁷⁾ „Jestli dům ten velmi velký, sáhající daleko dozadu za dvorem dosti prostranným...“¹⁸⁾ (Na sousedním domě je kovová pamětní deska Václavu Budovcovi.)

Sládek se ubytoval vzadu ve dvoře ve druhém poschodí, kde již bydlel starší Zbirožan Karel Vodrážka. Na první pohled působila paní Zajíčková dojmem velice přísné ženy: „Ach, tenkrát jsem nevěděl, co dobroty se skrývá za tou ustaranou, životem utýranou tvář, za těma očima, které nikdy neplakaly, v tom srdci, které se o nás staralo tak vpravdě mateřsky...“¹⁹⁾

Těsná blízkost Staroměstského náměstí jakožto jeviště památné exekuce a vůbec historické centrum Prahy působilo na citlivého chlapce a na jeho pozdější cestu k básni nadepsané letopočtem 1621, svým způsobem jubilejní, v níž je zobrazen i Týnský chrám (Světlou stopou, 1881).

Druhého dne po příjezdu dovedla paní bytná oba bratrance do staroměstského (akademického) gymnasia k zápisu a k přijímací zkoušce z pravopisu a z větného rozboru. Examinátorem byl profesor Josef Kolář. Větnému rozboru se ve zbirožské škole neučili — Josef Sládek neobstál, ale Josef Sýkora byl přijat.

☆

Paní Sládková se horlivě starala, aby se synek v Praze uchytil a ne-

¹⁵⁾ Sestra Veroniky Kymličkové (manželky básníkovy děda Petra Sládka) se provdala do sousedního Drozdova do rodiny Švarců (Schwarců) neboli „Švorců“.

¹⁶⁾ Viz pozn. ¹⁴⁾ k této kapitole.

¹⁷⁾ Ruth, Fr.: *Kronika královské Prahy a obcí sousedních* 3, 1904, s. 1063—1064.

¹⁸⁾ Viz článek *Dům Škrétův v ulici Týnské v Praze* „Zum schwarzen Hirschen“ (s vyobrazením) ve *Světlozoru* 3, 1869, 60. Tamtéž na s. 42 n.: Karel Škreta Šotnovský ze Závoří. Nástin rodo- a životopisný, jež vzdělal Antonín Rybička Skutečský.

¹⁹⁾ Viz pozn. ¹⁴⁾ k této kapitole.

vracel se domů jako „zkrachovaný student“. Poslechla profesora Javůrka, který jí poradil, aby syn v Praze opakoval čtvrtou třídu hlavní školy. Prosila marně ředitele Řeháka ve staroměstské škole u sv. Jakuba.

Zato jí syna přijali na c. k. české vzorné hlavní škole „budečské“, kde byl ředitelem MUDr. Karel Slavoj (Slavomil) Amerling (1807—1884), pedagog, přírodopyspec a filosof, jeden z iniciátorů muzejního vydání překladů ze Shakespeara.²⁰⁾

I když se výuka ve čtvrté třídě soustřeďovala na český a německý jazyk, počty ap., lze se domnívat, že celková orientace Amerlingova a tradice jeho školy mohly Sládka ovlivnit a získat jeho zájem o budoucí studium přírodovědných disciplín (existence laboratoří a dílen v Budči aj.). J. V. Sládek sám zdůrazňoval důležitost výchovy a utváření charakteru dvanáctiletých chlapců, kteří v tomto věku formují svou budoucí mužnou povahu. Ředitel školy jistě tehdy netušil, že do jeho ústavu vstoupil budoucí překladatel dramatické tvorby Shakespearovy.

Na Amerlingově škole se mohl také krystalizovat zájem o literaturu a o veřejné dění vlivem spolužáků slavných jmen, vyrůstajících v angažovaném ro-

²⁰⁾ „Budčič byl pojmenován též ústav vychovávací, jež založil r. 1840 proslulý K. Amerling v Žitné ulici na rohu Tůní. Když veliký podnik jeho se nezdařil, dům ten prodal hraběti Thunovi a stal se ředitelem první c. kr. vzorné hlavní školy (v Panské ulici), změněné pak v ústav učitelský, též zvaný Budčič.“ [Fr. Ruth, Kronika královské Prahy a obcí sousedních, Praha 1904, díl 3, s. 96.]

„Jediný Amerling mohl také své plány uskutečnit, a to v Budči, jakési to lidové universitě a vzorné národní pedagogické akademii pro učitele škol národních, pro vzorné průmyslníky a vzdělané vychovatelky, matky a hospodyně. Když tato škola, otevřená r. 1839, brzy zanikla, mohl provádět originální, ale také poněkud výstřední své reformní plány a národní školou jako ředitel na první hlavní škole české v Praze, na níž přenesl také jméno Budeč (1848—1868).

Přijímaje sice též vlivy Schellingovy i Okenovy hlásá po příkladu Bedřicha Krause a Frant. Badera (ač proti spekulaci německého a vypínavého ducha chce postavit filosofii slovanskou) panentheism, přírodu a celý vesmír pojímá jako myslící celek, ducha, boha, neschází však názory theistické. Není boha mimo přírodu, ale příroda je v bohu. Bůh v přírodě sebe sama opět a opět znovu tvoří, a to podle číselného řádu. Účelnost tohoto celku se projevuje v harmonii čísel, jejímž základem jest „pythagorejský filosofický abax“. Svou filosofii nazývá pod vlivem Komenského a na rozdíl od jeho pansofie diasofii (průvědou). S touto filosofickou fantastikou a strojenou a podivínskou mluvou dovedl sloučiti i praktické snahy, nejen pedagogické, nýbrž i vědecké, žádaje takové poznání přírody, aby ji člověk mohl ovládati — sám měl bohaté znalosti přírodovědecké. Proto je mu nejdůležitější vědou fysiokracie, jež má nás učit, jak užívati teoretických poznatků v praxi, jak ovládati přírodu. Proto také založil fysiokratickou společnost. Jeho spisy byly psány česky i německy...“ [J. Král, Československá filosofie, Praha 1935, s. 150 a 33.]

„Většina spisů Amerlingových věnována jest popularizování a rozšiřování přírodních věd ve škole. Ovšem neunikl Amerling vlivu přírodní filosofie (okenovské), aniž podařilo se mu překonat obtíže českého názvosloví.“ [OSN]

V Amerlingově škole mohl se tedy Sládek setkat s prvky, které ovlivňovaly i výuku přírodovědným oborům na pražské universitě.

dinném prostředí, kde měli možnost styků společenských, uměleckých ap. Do čtvrté třídy Budče chodili se Sládkem např. Jaromír Čelakovský, Ivan Klicpera, Emil Rott (syn obchodníka Vincence Rotta) a jiní. Jde vesměs o jména, s nimiž se setkáváme ve studentských literárních sdruženích (Ruch).

V Budči se dále vzdělávali Sládkovi krajané, např. čtvrtou třídu navštěvoval s ním Josef Mottl (syn výminkáře Fr. Mottla z Mlečic), v r. 1852 je mezi žáky uváděn Jan Mudra, syn kováře Antonína Mudry z Cerhovic. (O rok níže byl zapsán Fr. Korbel, syn vysloužilce Jana Korbela.)

Učitelé Sládkovými byli významní nebo svérázní pedagogové: Vincenc O. Bíba (třídní), Josef Bačkora, Jan Hejtmánek, Václav Horák, Josef Krejčí, Antonín Majer, Jan Malypetr, Petr Mužák (manžel K. Světlé), Jan Karel Škoda (katecheta), Fr. Tesař, Josef Walter. Nevyučoval jeden učitel všem předmětům, jako na Zbizoze, výuka v Budči byla odborná.

V této čtvrté třídě Budče ve školním roce 1856/57 dosáhl Josef Sládek velmi pěkného prospěchu a získal tak solidní přípravu ke zdárnému zvládnutí všech obtíží přijímací zkoušky na gymnasium.²¹⁾

Pobyt v Praze a Budči znamenitě rozšířil jeho obzor a sociální zkušenosti. Vzdálen od domova a od svých rodičů poznával malý Sládek centrum české kultury a spolužáky pražské i venkovské, jejichž otcové zastávali nejrozmanitější profese. Podle školního katalogu byli mezi nimi: vysloužilý desátník, rolník, mly-

²¹⁾ Z příslušného katalogu se dovídáme, že se hodnotily: návštěva, mravy, schopnost, pilnost, náboženství s biblickou dějepřevou a evangelium, mluvnictví české a mluvnictví německé, z nichž každé zahrnovalo čtení, mluvnici, pravopis, písemné i ústní vyjádření, počty, krasopis, rýsování a nakonec hlavní třída, takže se v každém pololetí uvádí celkem 17 známek.

Ty jsou uváděny jen zkratkami vt (výtečně), sv (skoro výtečně), v (výborně), d (dobře).

Za první pololetí šk. roku 1856/57 (s datem 14. 3. 1857) má Sládek známku výtečně (vt) z českého pravopisu a z českého písemného a ústního vyjadřování a jako výslednou známku hlavní třídy (tedy celkem třikrát); výborně (v) má šestkrát (mravy, pilnost, české čtení, česká mluvnice, německé čtení, počty); klasifikace dobře (d) je uvedena sedmkrát (schopnost, náboženství s biblickou dějepřevou a evangelium, německá mluvnice, německý pravopis, německé písemné a ústní vyjadřování, krasopis, rýsování).

Ve druhém pololetí (s datem 10. 8. 1857) nemá žádné výtečné; skoro výtečné (sv) se uvádějí u tří předmětů (český pravopis, krasopis, rýsování), výborná (v) je u jedenácti předmětů a u výsledné klasifikace za hlavní třídu (mravy, pilnost, náboženství, české čtení, česká mluvnice, české písemné a ústní vyjadřování, německá mluvnice, německé čtení, německý pravopis, německé písemné a ústní vyjadřování, počty). Označení d (dobře) se vyskytuje pouze jednou (schopnost).

Ve srovnání s pololetím ubyly tedy Sládkovi 3 výtečné a přibýly 3 skoro výtečné. Místo dřívějších 6 dosáhl nyní 11 výborných. Původních 7 dobrých zredukoval na 1, čili jeho prospěch se posunul směrem k průměru.

Návštěva za obě pololetí je označena zkratkou vp (velmi pěkná). — Výkazník žáků v čís. k. české hlavní školy v Praze. Založen co pokračování 1856—1862. [Archív hl. m. Prahy.]

nář, krupař, krejčí, tovární krejčí, domovní, sladovnický, sekerník, niťář, uhlíř, nádeník, kovář, obuvník, šenkýř, sluha, strojíř, sklepník, učitel, c. k. školní rada.

☆

Koncem září roku 1857 jel Josef Sládek do Prahy k přijímací zkoušce, ale tentokrát na německé piaristické gymnasium novoměstské na Příkopech, do něhož musili chodit všichni chovanci arcibiskupského konviktu. Počítalo se s tím, že se do něho dostane a že by proto stejně musel v sekundě přejít do piaristického gymnasia.²²⁾

Avšak naděje na bezplatné ubytování v konviktě se neuskutečnily. Hned v prvním pololetí si totiž student zneprátlil učitele latiny a zároveň třídního profesora P. Eusebia Durdíka. Při latinské kompozici půjčil svůj vypracovaný elaborát sousedovi, a proto dostal nedostatečnou „pro pokus podvodu“. Při všech školních úlohách musel pak sedat sám u katedry a na konci školního roku mu třídní zhoršil známku z chování.

Rodiče nepostřehli slabinu synova vysvědčení, ale katecheta Schwarz je o prázdninách o věci poučil a prohlásil, že za této situace by bylo zbytečné ucházet se o Josefovo přijetí do konviktu.

Marně student plakal, ba dokonce na kolenou prosil vlivného příbuzného o přímluvu, aby jej dostal do konviktu a tím ulehčil rodičům. Ti tehdy uvažovali, nemají-li syna ponechat doma a dát jej vyučit řemeslu. Nakonec ale, jistě vlivem matčiným, bylo rozhodnuto, aby se přece jen vrátil do Prahy.

Nadále měl za třídního Durdíka, který ovlivňoval ostatní profesory. Sládek vše trpělivě snášel a těšil se myšlenkami, že se jednou jeho postavení zlepší. Někteří zámožnější spolužáci si jej oblíbili, zvali na obědy do rodin, aby s nimi opakoval, připravoval je a zkoušel, časem dostával i peněžité odměny.

Když však měl v kvartě Durdíka na latinu, řečtinu, němčinu a dějepis, rozhodoval se, že raději přestoupí na akademické gymnasium, které bylo centrem literárního i politického ruchu tehdejší studující mládeže.

Přestoupil však až od sexty, takže se koncem školního roku 1861/62 definitivně rozloučil s novoměstským gymnasiem.

Tento přestup do svobodnějšího a lákavějšího prostředí se tedy udal se změnou politických poměrů na prahu šedesátých let, strhujících do víru veřejného života veškerou mládež.

Pro Sládka bylo nakonec štěstím, že se nedostal do konviktu, kde studenti žili neradostným kasárnickým způsobem, kde kvetlo i udavačství a byl potlačován každý svobodomyšlnější projev.

²²⁾ V této pasáži i na jiných místech používáme Strejčkových údajů z monografie J. V. Sládek, jak žil, pracoval a trpěl, 2. vyd. v Praze 1948, s. 19 atd. (Citují vždy z 2. vyd. Pro 1. vyd. byly údaje Strejčkovy ověřeny samým Sládkem.)

Prostředí podrobně vylíčil Sv. Čech ve vzpomínkové knize Druhý květ. I Čechovu otci, který se staral o osm dětí, nabídl vysoký církevní hodnostář, že dostane syna parvistu do konviktu. „Pamatuji si živě, jakou žalostí jsem byl naplněn, když na sklonku prázdnin došel z Prahy dekret o mém přijetí do konviktu. Zdálo se mi, jako by to byl ortel, který mne odsuzuje navždy do temného, smutného žaláře. Bylo mi, jako bych dával sbohem krásnému, veselému světu, všem jeho radostem i nadějím a zaživa měl býti pohřben v pošmourných zdech semináře.“

Vlivy tohoto prostředí zasahovaly v odpuzujícím smyslu i do novoměstského gymnasia. Proto Čech jako žák tohoto gymnasia užíval pseudonymu „Nevolný“, po maturitě jej změnil na „Volný“.²³⁾

Jiné poměry a jiná atmosféra byla na akademickém gymnasiu, kde až na výjimky nestudovali žáci německé národnosti (ti chodili do gymnasia malostranského nebo novoměstského). „Platilo za ústav elitní a nejčestější.“ Vládlo tam svobodnější ovzduší už z toho důvodu, že to nebyl ústav řádový. Na dobrou tradici učitelskou navazovala neméně slavná tradice studentská orientovaná na literaturu a politiku.

Bachova vláda se bála studentského vlasteneckého a literárního spolčování, proto v r. 1853 sesadila ředitele akademického gymnasia J. V. Klicperu (nedávno jmenovaného), na jeho místo ustanovila Němce Hofmanna, odstranila nejvlastenečtější profesory a proměnila ústav v dvojjazyčný. Kromě náboženství a řečtině vyučovalo se pak jen německy a vydávala se německá vysvědčení.

Záminkou k represáliím bylo zjištění, že si studenti vydávají rukou psaný časopis. Teprve po roce 1862 nastalo zlepšení, takže Sládek přišel již do příznivějších poměrů.

☆

Na akademickém gymnasiu absolvoval tři nejvyšší třídy a vykonal dne 25. července 1865 maturitní zkoušku.

V té době byl již neoblíbený místopředseda Mecsery vyměněn za mírnějšího Forgache, odstraněn policejní ředitel Anton Päumann a germanizátor Hofmann, „jehož odchodem akademické gymnasium přímo okrálo“, vystřídán Janem Nečasem.

Studenti se zúčastňovali všech událostí a oslav obnoveného veřejného života. Sledovali všechny nově založené noviny a časopisy, snažili se navazovat s nimi kontakty, přičemž se klonili ke směrům spíše radikálním.

Měnila se i jejich mentalita: „V tomto krátkém čase vzrostlo naše uvědomění národní měrou úžasnou. Již nebyli jsme ti bázlivě se krčící čeští hošiči, poddá-

²³⁾ Čech, Sv.: Druhý květ. Odlesky přítomnosti a minulosti. Sebr. sp. I, Praha 1899, s. 57 aj. (Část vyšla v Květech 1893.)

vajíci se pozvolnému poněmčení. Ta cizácká slupka s nás dávno již spadla, hrdě hlásili jsme se ku své národnosti a jen neradi trpěli jsme německé vyučování, jež ostatně učitelé sami dle možnosti obmezovali na nejmenší míru. Po odchodu Hofmannově pak přednášeno již vůbec jen českým jazykem.²⁴⁾

Na novoměstském gymnasiu měl Sládek za spolužáky Sv. Čecha, Otakara Hostinského, Clemense („Mírumila“) Neumanna z Nového Strašecí, Serváce Hellera, Eduarda Herbsta, syna známého vídeňského právníka a politika, ze západočeských krajanů Josefa Baleje z Mýta a Karla Feistmantla z Břas.

Na akademickém gymnasiu, kde studoval syn Sládkovy bytné Vilém Zajíček a Antonín Zajíček z Hrotěnic, přibyli noví spolužáci, známí a přátelé, jako Jaromír Čelakovský, Emanuel Engel, Lad. Quis, Ivan Klicpera, Josef Dürich z Borovic, Alfred Perner z Týnice nad Labem, Jan Slavík z Přelouče, Josef Štolba, Josef Otakar Forchheim (syn J. K. Tyla), Fr. Zdrůbek z Hostomic (propadl u maturity, později emigroval do USA, kde se s ním J. V. Sládek opět stýkal za svého zámožského pobytu), Josef a Otakar Červinka a kníže Robert Václav Kounic, jenž Sládku zasvěcoval do světových literatur a svým příkladem v něm rozněcoval touhu po cestování.

Kounic působil na Sládku ve smyslu protikonzervativním a ateistickým. Pod jeho vlivem Sládek odmítl otcův požadavek, aby šel studovat bohosloví (v oktavském katalogu měl jako příští povolání uvedenu teologii).²⁵⁾

Není dále vyloučeno, že Kounic, vynikající světovým rozhledem a kultivovaností ducha, ovlivňoval Sládkovu cestu k „lumírovství“, k tzv. „kosmopolitismu“, ačkoliv byl Sládek ve svém jádru blíže ke koncepci literatury, navazující na bohaté zdroje lidové poezie. Tyto dvě tendence tvoří osu a dynamické napětí Sládkova uměleckého vývoje, v němž usiloval o syntézu obou tradic.

Jména některých spolužáků Sládkových jsou zapsána v dějinách literatury a publicistiky: Sv. Čech a O. Hostinský redigovali s V. Šolcem Almanach českého studentstva [1869], druhý a třetí svazek almanachu Ruch [1870, 1873] byl spoluredigován Josefem Dürichem.

²⁴⁾ Quis, L.: Kniha vzpomínek. Praha 1902, s. 122—123.

²⁵⁾ Kounic, V.: nar. 26. 8. 1848 v Drážďanech, měl v rubrice Vaterland — Geburtsort — Wohnung uvedeno: Sachsen, Dresden; Böhmen, Březno in Jungbunzl. Kreis, Grube 634/II. — Otec + Michael, k. k. Kammerer, poručník Karl Graf Kounic. Vychovatel: Ferdinand Schulz, Grube 634/II.

Mladý hrabě měl vynikající prospěch: V 5. tř. gymnasia byl 3. mezi 70 studenty, v 6. byl 3. mezi 64, v 7. se umístil jako 5. z počtu 53 žáků.

Srov. Kanyza, J.: Básník a šlechtic. 56. ročenka J. V. Sládek, Brno 1946, s. 139—145.

Strejček, F.: Zd. Havlíčková a V. Kounic. Osvěta 45, 1915, s. 25—30.

Část memoárů „Nejstarší vzpomínky dětské (z vlastních zápisků Kounicových)“, které otiskl dr. Jaroslav Gregor, sahá jen do r. 1866 a neobsahuje žádné významné údaje o J. V. Sládkovi. (Památník odhalení pamětní desky dr. Václavu hraběti z Kaunic. Slavkov 10. 9. 1933. Vydal sbor pro uctění památky dr. Václava hraběte z Kaunic ve Slavkově u Brna redakcí dr. J. Gregora. Druhé vydání, s. 13—24.)

Spolužák S. Heller je spolu se Sládkem uveden jako vydavatel na I. a II. ročníku Lumíra [1873, 1874], Sv. Čech a O. Hostinský jsou současně jmenováni jako redaktoři, od 10. čísla ročníku 1874 jsou vydavateli Heller a Sládek, redaktorem Čech (spolu s Gollem). Na titulních stránkách ročníků 1875 a 1876 jsou jako redaktoři a vydavatelé jmenováni Čech a Heller.

Tak nám gymnasijské katalogy pomáhají objasnit literární a redakční souvislosti, odpovídají na otázku, proč určité osobnosti fungovaly v Sládkově tvůrčím prostředí a okolí.

☆

Na novoměstském gymnasiu, kde byl ředitelem J. Rupert Pohl, vyučovali Sládku v I. třídě profesori E. Durdík, P. Dvorský a E. Schlosser, ve třídě druhé k nim přibyl J. Smolík. Tyto učitele měl i v další třídě, ve čtvrté ještě navíc M. Pokorného a v páté B. Karase a J. Veselého.

Na staroměstském gymnasiu byl za vstupu Sládkova ředitelem Nečásek. V šesté třídě vyučovali Sládku Fr. Hrádek (náboženství), J. Axamit (matematice, ve druhém pololetí ji převzal P. Adalbert J. Neumann), Gustav Ad. Vostrý (řečtině), L. Chevalier (němčině), Josef Kolář (češtině, v pololetí druhém Jan Javůrek), Jan Lukass (přírodovědě) a Ad. Weidlich (kreslení).

V dalším ročníku se mezi učiteli navíc vyskytuje Zenker, Josef Doucha (dějepis), v oktávě dostal Sládek na dějepis J. Lepaře, Josefa Růžičku na náboženství, P. Vincence Zikmunda a Josefa Fausse, který vyučoval francouzštině a italštině.

Katalogy (německé) uvádějí pořadí prospěchu každého žáka ve třídě jak v pololetí, tak na konci roku. Z těchto pořadí vyplývá, že Sládek býval mezi lepší polovinou velmi početné třídy, někdy dokonce i mezi první čtvrtinou nebo pětinou; v pololetí polevoval, na konci roku prospěch vylepšoval.

Nejlepšího pořadí dosáhl v sextě, tedy po přestoupení.

Z latiny míval Sládek většinou 3, z řečtiny 2 (jednou i 1), z němčiny 2 a 3 asi napolovic (jednou 1), z češtiny 3 a 2 (jednou 1), z přírodních věd pětkrát 1, jinak 2 a 3, ze zeměpisu a dějepisu povětšinou 2, jinak 3 i 1, z matematiky 2 a 3, jednou 1.

Na maturitním vysvědčení nás zajímají známky z latiny (gut, tj. 3), řečtiny (lobenswert, tj. 2), češtiny (beinahe genügent, tj. skoro 3), němčiny (lobenswert, tj. 2).

Fyzika a přírodověda byly jediné předměty (nepočítaje chování), z nichž měl abiturent na maturitním vysvědčení známku 1.²⁶⁾

²⁶⁾ Konkrétní číselné pořadí v jednotlivých třídách a pololetích viz příloha 1.

Za gymnasiálních studií bydlel po dva první školní roky na Starém, ostatní léta na Novém Městě, kde vystřídal několik podnájmů a bytných.²⁷⁾

☆

Překvapuje, že si abiturient, který už psal verše, překládal a horlivě četl, nedal na filosofické fakultě zapsat filologii, ale matematicko-fyzikální disciplíny, přičemž měl z matematiky na maturitním vysvědčení známku genügend — dostatečnou, z fyziky a přírodopisu velmi dobrou, z řečtiny a latiny chvalitebnou, z češtiny skoro dostatečnou.

Snad se tak stalo pod vlivem špatné známky z češtiny. Sládek se nesporně o pokroky přírodních věd zajímal, jak ukazují články a glosy v jeho Lumíru, nedovedl však dosti sebekriticky rozlišit zájem od talentu.

Pravděpodobně se domníval, že povolání profesora mu poskytne dosti volna pro literární zájmy. Myslel na existenční uplatnění, přičemž mu jistou naději dávala známost s rodinou Čelakovských: Kustos Muzea království Českého dr. Ladislav Čelakovský navrhl dne 28. února 1868, aby byl Sládek jmenován řádným asistentem Muzea (bezplatným), výbor Muzea návrh schválil, takže dnem 2. března 1868 byl Sládek ustanoven do této funkce. Když se dověděl, že rodina Nedvídkových nedá dceru nezaopatřenému literátovi, chtěl si sbíráním přírodnin a zvyšováním kvalifikace vydobýt místa středoškolského nebo vysokoškolského učitele přírodopisu.²⁸⁾

☆

Na pražské filosofické fakultě dal si Sládek v prvním semestru stud. roku 1865/66 zapsat matematiku („Differenzial“, 4 hodiny) a geometrii u prof. Hornsteina a experimentální fyziku (5 hodin s cvičeními) u prof. Pierra.

Brzy se přesvědčil, že jeho síly na vyšší matematiku nestačí, a tak si od druhého semestru místo počtu diferenciálního a integrálního a analytické geometrie

²⁷⁾ Jména bytných a adresy podnájmů: I. tř. (1858) a II. tř. (1859): K. Jacob Zajiček, F. d. St. Kammerdiener, 628 — I.; III. tř. (1860): Johann Tatíček, Handelsmann, 793 — II; IV. tř. (1861) a V. tř. (1862): Prokop Nový, Bedienter, 916 — II. (r. 1862 označen Kutscher); VI. tř. (1863): Prokop Nový, Bedienter, 926 — II; VII. tř. (1864): Anna Malec, 1366 — II; VIII. tř. (1865): J. Jarolímek, Kaufmann, 839 — II.

Údaje jsou čerpány z těchto katalogů: Catalog der I. Classe der I. Abtheilung am Prag-Neustadter Gymnasium im Schuljahre 1858; Catalog der Schüler der II. Gymnasial-Classe am Prag-Neustadter Gymnasium 1859; Katalog der Schüler der dritten Klasse 1860. Gymnasium Prag-Neustadt; Katalog der IV. Gymnasialklasse 1861. Gymnasium auf der Neustadt; Katalog der Schüler der 5. Klasse vom Schuljahre 1862 — Gymnasium Neopragense; Gymnasium Prag-Altstadt, Catalog der sechsten Klasse vom Schuljahr 1863; Gymnasium Prag-Altstadt — Katalog der siebenten Klasse vom Schuljahre 1864; Gymnasium Prag-Altstadt, Katalog der achten Klasse vom Schuljahre 1865. [AMP.]

²⁸⁾ Polák, J.: Asistent J. V. Sládek píše z Ameriky Muzeu království Českého. Sb. NM v Praze, ř. C, sv. IV (1959), č. 1, s. 1—5.

dal zapsat zoologii (4 hodiny s cvičením) u prof. Steina a mineralogii (5 hodin) u prof. Zepharowiche.²⁹⁾

V zimním semestru šk. roku 1866 má opět čtyřhodinovou zoologii u Steina a k tomu pětihodinovou botaniku s cvičením u prof. Kosteletzkého.

V letním semestru 1867 má zapsány stejné disciplíny jako v semestru druhém s tím rozdílem, že botanika má 8 hodin a 2 hodiny botanických cvičení. K tomu přibyla Dastichova „duševěda“ (3 hodiny), přednášená česky.

V zimním semestru třetího studijního roku (1867/68) má opět 4 hodiny zoologie u Steina a 5 hodin mineralogie u Zepharowiche. K tomu přibývá dvojí výklad prof. dr. Leonhardiho o „Krauseho obnovené kritice rozumu a o životním úkole člověka“ (v hlavním katalogu zapsáno takto: „Krauses Philos., Lebensaufgabe“ X, 2, 1) a „Unterricht im Deutschen“ u Kelleho (1 hodina).

V posledním období studia (v letním semestru r. 1868) si opět zapsal mineralogii u téhož profesora a chemii u Rochledera. Původně v zápise figurovala i „Literatura česká“ u Vocela (3 hodiny), ale ta je škrtnuta.

Ve srovnání s dnešními studijními povinnostmi měl Sládek zapsáno málo přednášek a málo disciplín. Musel ovšem platit školné — za pětihodinovku se platilo pět zlatých, což v tehdejších zlých dobách kolem válečného roku 1866 byl značný obnos (od 4. semestru byl osvobozen od poloviny školních poplatků).

Po vstupu na fakultu měnil Sládek v každém semestru podnájem (čp. 430 — II; 339 — II; 1092 — I). V semestru čtvrtém, pátém a šestém bydlel na stejné adrese, a to v čp. 628 na Starém Městě, tj. zase u Zajíčků těsně vedle Týnského kostela.

Spolu se Sládkem vstoupili na fakultu například Jaroslav Goll, Josef Kalousek, Bohumil Bauše, Emanuel Miřiovský a jiní.³⁰⁾ Někteří z těchto jeho spolužáků se stali spolupracovníky Lumíra.

☆

Literárním historikům není známo, že by J. Sládek konal na univerzitě v letech 1865 až 1868 (triennium) nějaké zkoušky.

Profesorské povolání v nenáviděné c. k. službě jej příliš nelákalo. O svých universitních učitelích se nikde nezmiňuje.

Zato se intenzivně věnuje četbě domácí i světové literatury a současně s tím i překladatelským pokusům, aby se takto vyškolil pro budoucí svou vlastní literární činnost, i původní.³¹⁾

²⁹⁾ Sládkovi učitelé na filosofické fakultě — viz přílohu 2.

³⁰⁾ Hauptkatalog der Höher Philosophie im Wintersemester 1865/66, im Sommersemester 1866, im Wintersemester 1866/67, im Sommersemester 1867, im Wintersemester 1867/68, im Sommersemester [AUK].

³¹⁾ Polák, J.: Překladatelské snahy J. V. Sládka. AUPO 19, Philologica 10, 1964, s. 35—39.

S větším zájmem se roku 1865 angažuje ve spolku Ruch; v roce 1866 je zneklidňován politickým napětím a válečnými událostmi; následujícího roku se seznamuje s Emilií Nedvídkovou; v posledním roce fakultního studia shání příspěvky pro almanach Ruch, připravuje jej do tisku, stará se o finanční stránku edice, zúčastňuje se protestních demonstrací a připravuje se k cestě do zámoří.

Tam se jeho zájem o veřejný život a touha po aktivním zasahování do kulturního i politického dění prostřednictvím beletrie (původní i přeložené) vyhraňuje natolik, že dne 14. září 1868 píše z Chicaga Jaromírovi Čelakovskému: „Školáctví hodil jsem do kouta, je to haraburdí, kterým člověk stráví půl života. Vím-li, či ten neb onen brouk tak neb tak se jmenuje, tím vydělám si ročně 500 zl. a nechávám sta jiných hynout, kterým pomohla by snad má myšlenka.“³²⁾

Jako posluchač university přivydělával si Sládek vyučováním v soukromé „vlastenecké“ dívčí škole slečen Peškových na Václavském náměstí v Praze, nevíme však, jakým předmětům.³³⁾

☆

Po návratu z Ameriky J. Sládek nikdy nevyučoval předmětům, které si zapsal na vysoké škole. Zato se stal — pouhé dva roky po absolvování přírodovědy — učitelem angličtiny na polytechnice. Napsal, aniž absolvoval studium filologie, první českou gramatiku angličtiny a anglickou čítanku. Jako gramatik a teoretik vyučování anglickému jazyku dosáhl pozoruhodných výsledků, uvážíme-li, že byl na tomto poli fakticky samoukem.

Pražská polytechnika, v roce 1806 založená jako zemský ústav, byla v 60. letech 19. století rozdělena na dvě samostatné části, německou a českou.

Dnem 1. ledna 1875 byly oba ústavy postátněny, v roce 1879 byl český ústav prohlášen za české vysoké učení technické.

Na návrh profesorského sboru byl pětadvacetiletý Sládek ustanoven učitelem na zemské polytechnice (s ročním platem 500 zlatých) dnem 29. listopadu 1870.³⁴⁾

Stalo se tak za rektorátu profesora Fr. Tilšera, specialisty v oboru ženíjního vojenství a deskriptivní geometrie, poslance a politického činitele svobodomyšlné orientace, blízkého Národním listům.

³²⁾ Amer. obr. 2, s. 300. Podobně v dopisech ze dne 14. 9. 1868 a 19. 11. 1869 (Amer. obr. 2, s. 300–314).

³³⁾ Polák, J.: J. V. Sládek, básník domova, Praha 1945, s. 48.

Dobový adresář uvádí v odd. Lehrinstitute für weibliche Zöglinge na s. 260: Peška Mathilde, Privatschule für Mädchen, Wenzelspl. 60 u. 802 — II. — Na s. 260 je jmenováno takových škol 32, vedle toho ústavy chlapecké, smíšené, jazykové, obchodní a hudební. (Allgemeine Adress- und Handels-Handbuch Hauptstadt Prag sammt Vorstädten. Prag 1871, Verlag von J. Grafnetto & G. Fanta.)

³⁴⁾ Strejček, F.: J. V. Sládek, s. 68.

Sládek mu připsal báseň Nevěřím, snad proto, že také Tilšer (pocházející z rolnické rodiny) odmítl přání svého otce, aby se stal knězem, a proto se musel na studiích probíjet sám.³⁵⁾

Josef Sládek si dodatečně doplnil odbornou kvalifikaci tím, že dne 11. března 1871 vykonal rigorosum z anglického jazyka.³⁶⁾

Přišel na techniku v době, kdy prožívala kvalitativní rozmach, kdy v jistých předmětech nahrazovala českou universitu a kdy její čeští učitelé usilovali o samostatné české vysoké učení technické. Na konci šedesátých let vznikly ústavy dva, nazvané Český polytechnický ústav království Českého a Deutsches polytechnisches Institut des Königreiches Böhmen.

„Po rozdělení utrakvistickém profesorského sboru dne 14. května 1869 sešel se český sbor poprvé dne 2. června téhož roku... Dne 15. června téhož roku schválil sbor profesorský návrh zvláštní komise, aby pro český polytechnický ústav upraveny byly místnosti v Karlových kasárnách v Hubertově (nyní Resslově) ulici a v přistavěném domě na staveništi Šimandlově na Karlově náměstí.“

„Zemský výbor povolil v květnu 1870 k adaptaci kasáren 30.000 zl., načež práce adaptační postupovaly tak rychle, že počátkem školního roku 1870/71 veškeré české výklady, konané dříve v domě Odkolkově (na Kampě) a některé i v staré ústavní budově (v Dominikánské, dnešní Husově ulici), mohly býti zahájeny v upravených bývalých Karlových kasárnách.

K úplnému prostorovému rozdělení došlo však teprve po dokončení nového domu na Karlově náměstí, tj. ve školním roce 1873/74, kdy poslední české výklady přeloženy byly ze staré ústavní budovy do nového domu na Karlově náměstí.“³⁷⁾

Učitelův sbor techniky měl počátkem školního roku 1869/70 toto personální složení: 12 řádných profesorů, 2 mimořádné, 2 suplující; 5 honorovaných a 5 soukromých docentů, 5 učitelů, 7 asistentů a 1 strojníka.

Sládkovo jméno figuruje v oddíle „Jazykověda, cvičení a umění“. Vedle něho je tu uváděn Josef Kolář, „řádný učitel nářečí slovanských“, a Léon Grellepois, „majetník ústavu Ecole de français, Černá ulice č. 1505 — II. (8n.)“, později František Drábek, učitel maďarštiny, autor knihy Procházky po Uhrách (1874).

³⁵⁾ Báseň Nevěřím vyšla v Lumíru 4, č. 3 z 3. 11. 1876 na s. 564, knižně ve sb. Jiskry na moři. (Podrobný životopis Tilšrův je v OSN.)

³⁶⁾ Strejček, F.: J. V. Sládek, s. 70.

³⁷⁾ Velflík, Albert Vojtěch: Dějiny technického učení v Praze s dějinným přehledem nejstarších inženýrských škol jakož i akademií a ústavů v Rakousku, na nichž bylo vědám inženýrským nejdříve vyučováno. Díl I. Praha 1906 (Od prvního vyučování inženýrským vědám v Rakousku 1886, až po zakončení utrakvistického období polytechnického ústavu v království Českém 1869). Díl II. 1910 a 1927 (za spolupráce prof. J. Koláře). Na s. 7 Seznam členů sboru učitelů počátkem šk. r. 1869/70, na s. 70 portréty Sboru profesorů Českého polytechnického ústavu v Praze z r. 1871.

Citovány s. 601, 622 a 624 dílu I. — O Sládkovi na s. 187 dílu II.

Při Sládkově příchodu na techniku působili s ním například Karel V. Zenger, řádný profesor fyziky, Josef Niklas, řádný profesor architektury, August Salaba, řádný profesor stavby strojů a encyklopedie mechaniky, Vojtěch Šafařík, řádný profesor obecné i analytické chemie, Fr. Studnička, řádný profesor mechaniky, Jan Tille, řádný profesor matematiky, Jan B. Lambl, mimořádný profesor polního hospodářství a správovědy, MUDr. Antonín Frič, honorovaný docent zoologie a paleontologie. Strojmistrem byl František Božek.

Později se Sládkovými kolegy stali doc. dr. Miroslav Tyrš (dějiny umění), malíři Adolf Liebscher a Petr Maixner („kreslení od ruky“), prof. dr. Lad. Čelakovský (botanika), profesor Josef Schulz, spoluvůdce Národního divadla a jiných významných budov (architektura), doc. dr. Milan Nevole (chemik, Sládkův přítel z doby Ruchu), doc. MUDr. Alfred Slavík (paleontolog, rovněž bývalý ruchovec), Josef Mocker (architektura); Sládek mu připsal báseň Chrám svatovítský (V zimním slunci, 1897); PhDr. Arnošt Kraus (soukromý docent dějin německé literatury a lektor německého jazyka) a jiní.

Na technice dále působí ve funkci tajemníka rektorátu jeho druh z Lumíra Jaroslav Vrchlický — Emila Frida, a to v letech 1888/89 až 1894/95 (bydlel v těsném sousedství techniky na Palackého nábřeží č. 1672 — II.).

Sládek byl ustanoven učitelem angličtiny dnem 29. listopadu 1870 za roční remuneraci 300 zlatých (brzy byla zvýšena na 500), ale ve studijním programu pro rok 1870/71, kde se pamatovalo na „anglický jazyk 1. běh, 2. běh“, není ještě jmenovitě uveden.³⁸⁾

Po prvé je jeho jméno tištěno v seznamu přednášek na školní rok 1871/72 (s označením „kandidát filosofie“), naposled v seznamu na rok 1906/1097, takže figuroval jako vysokoškolský lektor o šest let déle, než se uvádí v životopisné literatuře.³⁹⁾ Nezaznamenáváme tuto skutečnost jen pro úplnost, ale proto, že má své další důsledky — teprve na prahu 20. století zasedne v básnickově posluchárně Petr Kříčka, který se stane Sládkovým žákem nejen v angličtině, ale i v poezii.⁴⁰⁾

V seznamu přednášek je vždy zaznamenána adresa, takže se tu zároveň dovídáme o všech Sládkových bydlištích.⁴¹⁾

³⁸⁾ Přehled přednášek a výkaz osob činných na českém polytechnickém ústavě království Českého v Praze. Pro školní rok 1870/71 = sv. Studijní programy 1863/64—1875/76 (Arciv ČVUT č. inv. D/53), Přehled přednášek na cis. král. českém polytechnickém ústavu v Praze. Pro šk. rok 1876/77 — = č. inv. D/54 atd.

AUK má seznamy přednášek z české techniky až od r. 1882, tj. signatury D 1397 (1882—1895), D 1398 (1894—1905) a D 1399 (1905—1911). V kartotéce Archivu ČVUT je odkaz na personální spisy z let 1870—1873 ve Stát. ústř. archívu (kart. č. 1354, ZV SÚA).

³⁹⁾ Srov. Strejček, F.: J. V. Sládek, 2. vyd. 1948, s. 150.

⁴⁰⁾ Viz pozn. ⁴⁴⁾

⁴¹⁾ 1871/72: Krakovská ul. č. 19; 1872/73: Nábřeží č. 7; 1873/74; totéž; 1874/75: text vystřižen; 1875/76: Ječná ul. č. 1433 — II; 1876/77: Smíchov, Karlova tř. č. 386; 1877/78: totéž; 1878/79: totéž; 1879/80: Františkánské náměstí, „U Pinkasů“; 1880/81: Smíchov, Karlova tř. č. 386; 1881/82: „U Helmů“ [nynější Lazarská 8]; 1882/83: totéž; 1883/84: totéž; 1884/85: totéž; 1885/86: Salmova ul. č. 9 — II; 1886/87: totéž; 1887/88: totéž; 1888/89: totéž; 1889/1890: totéž; 1890/91: totéž; 1891/92: totéž; 1892/93: totéž; 1893/94: totéž; 1894/95: totéž; 1895/96: chybí; 1896/97: Václavská ul. č. 33 nové [zůstalo stejné

J. V. Sládek přednášival každý den hodinu, a to od 6. do 7. hodiny odpoledne, zprvu v posluchárně č. X. (V pondělí, ve středu a v pátek měl první běh, v úterý, ve čtvrtek a v sobotu běh druhý.) I když potom hodiny posunul, nikdy nevyučoval dříve, než od 4 do 5 hodin.

Počínaje školním rokem 1878/79 měl každý běh pouze 2 hodiny týdně (1. běh v pondělí a čtvrtek od 5 do 6 hodin, 2. běh v úterý a v sobotu, rovněž od 5 do 6 hodin). Později se uvádí „první běh dvě hodiny, druhý běh hodiny dle úmluvy“ nebo „mluvnice 2 hodiny, čtení — hodiny dle úmluvy“.

Pozdější programy uvádějí místo, kde Sládek konal cvičení, označením „Na Moráni“.

Seznam přednášek na rok 1907/1908 neuvádí na angličtinu žádného učitele.

V dalším studijním roce je uveden jako Sládkův nástupce Ludvík Lošťák, „narozen 21. března 1862, spisovatel, lektor jazyka anglického“, který, zdá se, zaměřil svůj lektorát praktičtější směřem, neboť místo stereotypního „běhu“ a mluvnice a čtení zavádí „konverzaci, dopisy, čtení, odbornou terminologii“.

Lošťák nabyl praktických znalostí v Londýně, kde pobyl v letech 1888—1891. Pro funkci lektora se kvalifikoval příručkami English (1907, praktická mluvnice) a Handbook of English Conversation (1908).

Tento odpůrce Jaroslava Vrchlického by si zasloužil větší pozornosti literární historie (počínaje určením správného data narození, uváděného v různých pomůckách a naučných slovnících nejednotně).

☆

Dále se stal Sládek učitelem angličtiny na nově založené *Československé obchodní akademii v Praze*.

Hlavní město Čech mělo od r. 1856 jen německou akademii. Roku 1870 zažádal český obchodnický spolek Merkur, aby na této akademii byly zřízeny paralelní třídy s českým vyučováním. Když byla žádost odmítnuta, navrhl jednatel Merкуру Jan Otto, aby byla založena samostatná akademie česká. Začala fungovat již dnem 7. října 1872.

Dne 17. června 1872 podal Sládek žádost o místo angličtináře. Poukazoval v ní na svou funkci na technice, získanou na základě habilitace před speciální komisí, na vysvědčení rektorátu o své dvouleté učitelské činnosti, na anglickou gramatiku, vyzkoušenou v učitelské praxi na technice, na pobyt v USA a v Anglii, na překlady z angloamerické literatury i na absolvovaná studia.

Vysvědčení o učitelské činnosti na technice bylo naprosto kladné. (Podepsal je dne 15. dubna 1872 rektor Jan Krejčí.)

V konkursu byl Sládek jediným uchazečem, a tak byl ustanoven, avšak pro- vizorně a s podmínkou, že vykoná zkoušku z anglického jazyka.

do šk. r. 1905/1906). — J. V. Sládek změnil tedy bydliště zejména po smrti své manželky. Nejdéle bydlel v ulici Salmově a ve Václavské. Snažil se, aby jeho byt nebyl příliš vzdálen od techniky a od pražského kulturního centra.

Sládek se jí podrobil dne 23. března 1873. Zkušebním komisařem byl dr. L. Poley, docent anglického a francouzského jazyka na vídeňské universitě. Zkouškou, konanou v anglickém jazyce, Sládek dosáhl úplné způsobilosti k vyučování angličtině na veřejných a soukromých školách.

Definitivního jmenování se Sládkovi dostalo dne 29. srpna 1873. Nepochybně mu pomohl Jan Otto, nakladatel a vlivný funkcionář správního výboru nově založené školy.⁴²⁾

Získáním této definitivy mohl být J. V. Sládek pokládán za zajištěnou existenci a veřejně se ucházet u továrníka Aloise Nedvídko o jeho dceru Emilii.

☆

Dalším ústavem, kde Sládek získal hodiny angličtiny, se stala pražská filosofická fakulta.

Po rozdělení university v roce 1882 bylo zřízeno místo lektora anglického jazyka a vypsán konkurs.

Básník podal přihlášku dne 26. září 1882. Dalším uchazečem (mladším) byl Fr. Borovský.

Na zasedání profesorského sboru byla zvolena tříčlenná komise (J. Gebauer, J. U. Jarník a T. G. Masaryk), která vypracovala návrh. Prof. Gebauer napsal dobrozdání, v němž uvedl, že Sládek byl potvrzen v učitelském úřadě při převzetí české polytechniky do státní správy v r. 1875, že vykonal potřebnou zkoušku, učí na technice 12 a na obchodní akademii 10 let, je autorem Průpravné mluvnice angličtiny a Čítanky, psal v Lumíru a v Osvětě o anglické literatuře a překládá z ní; byl jmenován ministerstvem kultu a vyučování examinátorem jazyka anglického.

Po kladném vyjádření komise předložila fakulta Sládkovu žádost ministerstvu se stanoviskem profesorského sboru ze dne 6. ledna 1883, které bylo rovněž kladné.

Děkan fakulty dr. Fr. Studnička vyrozuměl žadatele připisem ze dne 25. ledna 1883 o jmenování lektorem s tím, že Sládek nemá nárok na odměnu ze státní pokladny, ale jen na honoráře od posluchačů.⁴³⁾

O charakteru učitelské činnosti Sládkovy je málo spolehlivých informací.

Když jsem požádal hudebního skladatele Jaroslava Křičku o vysvětlení, proč komponoval na texty Sládkovy, odpověděl mně dopisem ze dne 8. srpna 1963, v němž zachytil závěr lektorské činnosti básníkovy na technice:

„1900 přišel jsem do Prahy, dal se zapsat na právnickou fakultu. Brzo za mnou přišel bratr Petr, stejně nadšený pro básnictví, jež se později stalo jeho životem. Studoval na technice a chodil m. j. i na přednášky Sládkovy, který učil angličtině. Chodil jsem s bratrem na ně — byly na Karlově náměstí, ale nikoli v technice, nýbrž buď

⁴²⁾ Strejček, F.: J. V. Sládek, 2. vyd. 1948, s. 68.

⁴³⁾ Srov. Nejedlý, Zd.: T. G. Masaryk III, 1935, s. 45.

u Šálků, nebo vedle, v těch místech. Náš básník byl už velmi churavý, chatrný, chodil s námahou. Cestou z hodiny, se schodů jsme ho oba podpírali — vítal naši pomoc.“⁴⁴⁾

Nečekané setkání příslušníků dvou různých básnických generací (Petr Křička žil v letech 1884 až 1949) v posluchárně pražské techniky je novum nejen životopisné, ale i příkladem toho, jak neznámá nebo opomíjená životopisná fakta mohou upozornit i na novum v estetických vztazích, na pokračovatelské souvislosti utajené a takové, které dosud nikdo nehledal: Mezi četnými moderními autory, kteří nějakým způsobem navazovali na Sládka, nebýval Křička jmenován. Vztah učitele a posluchače byl pravděpodobně doplněn i vztahem básnického pokračovatele: Oběma byla společná zpěvnost a prostota verše a básnického slovníku, emocionalita a elegičnost, horoucnost a charakterová čistota, odpor k vraždění a válkám. Oba překládali básníky ruské a autory západní kulturní sféry.

S učitelskou funkcí Sládkovou souvisí jeho autorství gramatiky a čítanky. *Průpravná mluvnice anglického jazyka s příklady, výslovností a slovníkem* (1872) i jeho *Anglická čítanka s úplným anglicko-českým slovníčkem a výslovností dle systému Walkerova* (1875) vyznačují se svěžestí, poutavostí, systematickostí a důrazem na přírodní vědy a literaturu.

V předmluvě k druhému vydání (datované v dubnu 1875) Průpravné mluvnice brojil autor proti suchopárným učebnicím, proti „týrání a zdřevěňování útlých mladistvých duší“: „Vždyť i ta gramatika může býti potůčkem vinoucím se zelenou lučinou a těm mladým svěžím kvítkům dodávat vláhy. Však až dosud zdá se — s malými výminkami — býti sežihání školy v suchopár vrcholem umění lingvistické literatury.“ Autor v sobě nezapřel básníka, ale, kupodivu, uplatnil v náležitě míře i požadavky gramatické se snahou přiblížit a oživit látku mladým studujícím.

Rovněž v Anglické čítance se projeví Sládkovy sklony a záliby; z autorů, které Sládek miloval i překládal, uplatnily se dokonce i zkušenosti z americké cesty (popis přístaviště v Novém Orleansu) a vztah k přírodním vědám.

Jako první je v čítance zařazen úryvek z bible o stvoření světa, potom se střídají texty naukové a básnické. Mimo jiné tu čteme Eldorado E. A. Poea, Byronovu báseň *To the Ocean*, ukázkou Longfellowovy *Hiatwathy* (*The Famine*), básně Breta Harta (*The Mountain Heart's-Ease*, *To the Pliocene Skull*), Burnsovy (*Bruce's Address to his Troops at Bannockburn*, *For a' That and a' That*), Tennysonovu báseň *The Charge of the Light Brigade*, aj.

Z prózy zaujmě A Manchester Warehouse (Ch. Dickens), *The Dignity of Work* (Thomas Carlyle), *The New Orleans Levee* (Scribner's Monthly). Ze Shakespeara je zařazena ukáзка z Julia Caesara. Zastoupeno je i lidové básnictví.

Sládkovo učitelské působení na třech ústavech jej vedlo do centra tehdejšího kulturního i politického dění (čtvrtým centrem byla redakce *Národních listů*).

⁴⁴⁾ Polák, J.: Jaroslav Křička o básnickém díle Sládkově. ZM 7, 1963, s. 524.

Tak například na obchodní akademii byl jeho představeným Emanuel T o n e r (1829—1900), kdysi radikální demokrat, pak mladočech, později staročech, poslanec, jeden ze zakladatelů Sokola, polonofil a hlasatel slovanské vzájemnosti, autor spisu Poláci a Češi (1863) a překladatel Balbínovy Obrany, kterou vydal r. 1869 s literárněhistorickým úvodem.

Se Sládkem vyučoval jeho přítel z doby Ruchu Emanuel M i ř i o v s k ý (1846—1911), bývalý vychovatel Kaunicův spisovatel Ferd. S c h u l z (1835—1905), autor historické studie Petr Chelčický (1875), Jindřich V a n ě u r a (1855—1936), historik reformace, překladatel Denisův, stoupenec Masarykův a účastník bojů o RKZ atd.

Činnost na obnovené české universitě znamenala rozšíření kulturního obzoru a nové osobní známosti, současně ale také zesílení vlivu katedrové idealistické filosofie na myšlení Sládkovo.

☆

Literární historie dosud jen konstatovala, že se Sládek stal universitním lektorem angličtiny, avšak nešla dále a pojímala tento fakt jako pouhý zaměstnanecký poměr. Ve skutečnosti byl Sládek úzce spjat s novou českou universitou a podléhal jejímu ovzduší, nikde se však nedočteme, jaký vztah zaujímal k vědcům na ní působícím atd.

Vnímavý Sládek se nemožl vyhnout vlivu T. G. Masaryka, který se jako stoupenec anglosaské kulturní orientace postavil za Sládka, když profesorský sbor jednal o obsazení lektorátu angličtiny.⁴⁵⁾

Ze strany Sládkovy nešlo o pouhý akt vděčnosti. Osobnost Masarykova působila silným vlivem v širokém měřítku, avšak v době bezprostředně následující po příchodu z Vídně měl tento vliv charakter spíše regresivní než progresivní. Tehdejší Masaryk se vyznačoval nejen kritičností, zdrženlivostí, ale také distancováním od socialismu, což byl jeden z momentů, který u rakouského ministra školství i u samého císaře působil na Masarykovo urychlené jmenování mimořádným profesorem pražské university.⁴⁶⁾

Masaryk znal z dřívější doby Sládkovy verše i překlady, ve své korespondenci ocenil již první jeho sbírku: „Básně Sládkovy jsem přečetl, mnohé jsou velmi

⁴⁵⁾ Nejedlý, Zd.: T. G. Masaryk III, 1935, s. 45.

⁴⁶⁾ V návrhu, stylizovaném J. Kvícalou, se konstatovalo: „Masaryk není přívržencem žádné určité soustavy, nýbrž celkem empirickému směru oddán jest a moderní anglické filosofii, která v obor sociologie zasahuje, se blíží, aniž však výstřednosti pozitivismu a socialismu sdílí.“

„Když návrh sboru přišel do ministerstva, tu ministr, tehdy Conrad Eybesfeld, patrně již informován, schválil návrh i doporučil císaři zvláštním podáním, v němž stálo, že Masaryk, mimo jiné, „v kolegiu českých profesorů bude tvořit, soudě podle jeho smýšlení — umírnňující element“. Načež císař dekret podepsal v IŠlu 13. srpna 1882.“ (Nejedlý, Zd.: T. G. Masaryk II, 1932, s. 297 a 298.)

krásné a jadrné, mnohé velmi milé. Vidívám rád, obětuje-li člověk působení své věci krásné, buďsi rodičům, vlasti, ženě, dětem, přátelům, člověčenstvu — a básně své věnoval Sládek milé choti své, památce její.“⁴⁷⁾

Zdeněk Nejedlý připomíná, že Masaryk četl z básníků především Sládka a Vrchlického, autory „sobě přímo protilehlé“. „Sládka Masaryk v Hovorech neuvádí, ale ve skutečnosti nikoho tehdy tak opravdu nečetl a nepřijímal jako jeho. I literární kritiky, když je potom psal, jsou vesměs o Sládkovi. A jsou to kladné kritiky, tak kladné, jak o žádném jiném tehdejší básníkově.“⁴⁸⁾

Masaryk a Sládek si oblíbili angloamerickou kulturu (oba navštívili Ameriku), a tak se setkali i v pražském jejím propagačním centru, u Náprstků, kam Masarykovi přišli již o prvním Novém roce 1883, „kdy Náprstek, jako vždy v tento den, pořádal takzvaný novoroční dýchánek, a stejně i jindy přicházeli... A tu Masaryk velmi si ho oblíbil, člověka přímého, jasného, i básníka také jadrného a věcného.“⁴⁹⁾

Pro společný zájem o světové literatury a snahu o světový rozhled sympatizoval Masaryk v době bojů Osvěty a Lumíra s lumírovci.⁵⁰⁾

J. V. Sládek publikoval roku 1884 v Lumíru Masarykovu práci *O studiu děl básnických*. Byla to původně přednáška, kterou Masaryk proslovil dne 2. března 1884 u Náprstků pro Americký klub dam. Masaryk odmítal povrchní čtení i durdíkóvské krasořečnické horování a žádal, aby byli básníci studováni. Proto dal přednášce podtitul *Jak studovati máme básníky psychologicky a logicky*.

V roce 1884 ji vydal jako knížku vlastním nákladem u Otty. Druhé vydání vyšlo až roku 1936 ve sbírce Okna (za redakce Viléma Mathesia) s doslovem Miloslava Hýska. (Nejedlý podotýká, že o spisku nikdo nepsal a nereferoval, výjimku tvoří Jindřich Vodák článkem z r. 1910.)

Masaryk ve spisku přidal k přednášce *Předmluvu o empirické estetice*, v níž jednak hájil právo estetiky na existenci, jednak se vyslovil pro estetiku empirickou proti estetice metafyzické.

Výstižné byly jeho formulace: „Jako vědec každý svým způsobem svět poznává, tak jej poznává způsobem svým i umělec... Poznání umělecké nejvyšší je poznání lidské.“ Ovšem Masaryk uznával jen p r a v d i v é poznání. Uznával geniální umělce, kteří mají za úkol být pravými vychovateli lidstva.

Umění spojoval s lidskou aktivitou: „Abychom sobě zvykli viděti v umělecké tvorbě *ne hru* jakousi, než skutečně velikou, největší a nejvzácnější práci lidskou.“

Masarykův postoj byl rozporný: Na jedné straně byl pro empirii, současně ale trval na náboženském a idealistickém stanovisku.

⁴⁷⁾ Nejedlý, Zd.: T. G. Masaryk I², 1931, s. 349.

⁴⁸⁾ Nejedlý, Zd.: T. G. Masaryk IV, 1938, s. 164. (Zde se Nejedlý mylí, všechny kritiky Masarykovy nejsou kladné.)

⁴⁹⁾ Nejedlý, Zd.: T. G. Masaryk IV, 1938, s. 148.

⁵⁰⁾ Nejedlý, Zd.: T. G. Masaryk IV, 1938, s. 348.

Masaryk žádal, aby umění bylo všelidské, ale umělec aby byl srostlý se životem, s okolím, se svým lidem. Vlastenecká tendence sama o sobě nerozhoduje o hodnotě díla, proto se zastal tehdy Vrchlického, i když jej přímo nejmenoval.

T. G. Masaryk užil některých formulací, které působily inspiračně na některé soudobé básníky, jako byl Sládek a Vrchlický. („Ani sebe ani jiné umělce tvořením svým nechce bavit. Skrání jejich dotknul se anděl podivení, do duše jejich vedrala se záhada světová, a v dílech jejich dostává se nám pak řešení světové a životní hádanky.“)

Zdeněk Nejedlý ocenil tuto Masarykovu práci velmi uznale a prohlásil, že jí byla připravena půda pro moderní již literární kritiku.⁵¹⁾

☆

I když Masarykův vliv na lumírovce a na Sládka nebyl dosud konstatován ani analyzován, vyslovujeme tezi, že sugestivní působení Masarykovo zasáhlo i tvorbu Sládkovu lumírovského období ve smyslu idealistickém a statickém, pokud jde o názorovou orientaci.

Masaryk například obdivoval a propagoval Platóna filosofa a umělce; stopy tohoto působení lze zjistit například v básni Krása (Sluncem a stínem, 1887):

Tak krása nežila; — nežije světa
ve tvaru smrtelném, a přece taví
vše krásno v sobě, a nad krásy davy [dary?],
jež plní svět, jak duch nad tělem vzkvátá.

Ty cizí Neznámo, jež ve svém vznětu
jak pablesk svítáš naší mhou a hluší, —
tys pravdou bylo v umělcově duši,
— ty jsi nám zvěstí od neznámých světů!

☆

V životopisné literatuře se uvádí, že J. V. Sládek pobýval na letním bytě v Potštýně nad Orlicí v letech 1884, 1888 a 1889,⁵²⁾ tedy v období „lumírovském“, avšak nepraví se nic o tom, jak se dostal právě do tohoto letoviska.

To opět souviselo se Sládkovým členstvím v učitelském sboru nové české university. Sládek zřejmě toužil být ve styku s vědeckou elitou, měl mezi ní i své protektory (např. profesora techniky Fr. Tilšra).

K Potštýnu měli vztah zejména dva učitelé české university: O. Hostinský a Jan Urban Jarník.

Otec slavného estetika Václav Hostinský, bývalý ředitel panství, se usadil v Potštýně. J. U. Jarník (1848—1923) byl potštýnským rodákem. Tento romanista, albanolog a překladatel Babičky B. Němcové do rumunštiny studoval ve Vídni a stal se tam r. 1878 spolu s Masarykem docentem, v roce 1882 byl rovněž jako Masaryk povolán do Prahy. „Byl proto pokládán přímo za druhá Masarykova; oni to byli, kteří společně tu reprezentovali ‚vídeňskou složku‘ mezi profesory. A Jarník opravdu také, kdykoli

⁵¹⁾ Nejedlý, Zd.: T. G. Masaryk IV, 1938, s. 277—287.

⁵²⁾ Strejček, F.: J. V. Sládek, 2. vyd. 1948, s. 121 a 124.

bylo třeba, vždy jasně a naprosto se hlásil k Masarykovi, takže byl všeobecně pokládán za jednoho z nejhrolivějších jeho stoupenců... Zato věcně, vědecky mnoho k obrození české vědy na universitě nepřispěl...“

Jarník pozval Masaryka do Potštýna na letní byt v roce 1884. Nebyla to asi náhoda, že právě roku 1884 Sládek trávil léto rovněž v Potštýně.

Po založení české university stalo se potštýnské letovisko „hnízdem profesorů“. Přijížděli sem Jan Kvíčala (postavil si velký dům na zahradě č. 40), Gustav Adolf Lindner (v Zámostí si postavil vilu Riviéru), Josef Kalousek, Antonín Rezek, Karel Tieftrunk, Fr. Tilšer a jiní.⁵³⁾

J. V. Sládek bydlíval ve statku u Habltů v podkrovním pokojíku s vyhlídkou na Krkonoše.⁵⁴⁾

Tento pobyt spolu se společenským ruchem vnášel do Sládkovy mysli i tvorby světlejší a radostnější nálady. To je patrné na knihách Sluncem a stínem (1887), na tvorbě selské, ohlasové a dětské.

Rozhovory s rolníkem Habeltem orientovaly Sládka k tematice selské a ohlasové, přátelství s hudebním komponistou Karlem Bendlem (1838—1897), sborníkem pražského Hlaholu (1865—1877), který rovněž jezdil do Potštýna, k tvorbě písňové a dětské, zejména ke Skřivánčím písním (1880).⁵⁵⁾

*

PŘÍLOHA 1.

Sládkovo konkrétní číselné pořadí v jednotlivých třídách a pololetích

Prima:	14. ze 47;	ve 2. polol.	12. ze 49,
sekunda:	26. z 88;	—, —	26. z 85,
tercie:	24. ze 77;	—, —	31. ze 77,
kvarta:	44. z 82;	—, —	26. z 82,
kvinta:	40. z 87;	—, —	20. ze 79,
sexta:	9. z 50;	—, —	9. z 52,
septima:	21. z 42;	—, —	13. z 35,
oktáva:	18. z 46;	—, —	15. ze 44.

Čtyřstupňová klasifikace neměla v tehdejší době zcela jednoznačnou terminologii. Jedna a táž známka se dala vyjádřit (a odstínit, diferencovat) dvěma výrazy.

Kromě odborných předmětů se klasifikovaly: „Sittliches Betragen“ (mravné chování), Aufmerksamkeit (pozornost), Fleiss (pilnost) a dokonce a Äusere Form (zevnějšek), přičemž jednotliví členové profesorského sboru zaznamenávali do příslušných rubrik katalogu své hodnocení, z něhož byla určena výsledná „známka“.

Otiskujeme proto podle originálu maturitní klasifikací a připojujeme tehdejší stupnici známek, odlišnou od nynější:

⁵³⁾ Nejedlý, Zd.: T. G. Masaryk III, 1935, s. 49—51; sb. Potštýn 1897 (red. M. Habeltová a J. V. Klíma).

⁵⁴⁾ Strejček, F.: J. V. Sládek, 2. vyd. 1948, s. 121—122 aj.

⁵⁵⁾ Genezí a analýzou veškeré tvorby Sládkovy pro děti a mládež se zabývám v samostatné studii.

Protokoll

über die am k. k. Prag-Altstaedter Gymnasium am Schluss der ersten Semesters 1865 abgehaltene Maturitätsprüfung, den 3. und 4. März 1865. (Na hřbetu fasciklu npis: Maturitn protokol 1861—1870) Nro 33

Name und Alter des Schllers	Vaterland und Geburtsort	Name und Stand des Vaters oder Vormundes	Hat studiert:
Sldek Josef geb. 27. Oct. 1845	B. Zbihroh	Petr Baumeister in Zbihroh	Vom J. 1857—1862 am Prag Neustädter vom 1863—1865 am k. k. altst. Gymnasium
Sittliches Betragen		vollkommen gemäss	
Religionslehre		lobenswert	
Lateinische Sprache		gut	
Griechische Sprache		lobenswert	
Geschichte und Geographie		gut	
Mathematik		genugend	
Physik		sehr gut	
Deutsche Sprache		lobenswert	
Böhmische Sprache		beinahe genugend	
Naturgeschichte		sehr gut	
Philosophische Propädeutik		gut	

BESCHLUSS: REIF

NOTENAUSTRCKE

in deutscher und böhmischer Sprache

<i>Sitten:</i>	<i>Mrvavn chovn:</i>
vorzüglich, vollkommen gemäss	vborn, zcela zkonn
gemäss	zkonn
fast gemäss	skoro zkonn
nicht gemäss	nezkonn
<i>Aufmerksamkeit:</i>	<i>Pozornost:</i>
sehr theilnehmend	velmi bedliv
theilnehmend	bedliv
minder theilnehmend	mn bedliv
latt, zerstreut	mdl, roztrit
<i>Fleiss:</i>	<i>Pilnost:</i>
sehr strebsam (s. thätig)	velmi snan
strebsam (thätig)	snan
ungleichmässig, minder strebsam	nestl, mn snan
gering	nepatrn
<i>Fortgang:</i>	<i>Prospch</i>
vorzüglich, sehr gut	vborn, velmi dobr
recht gut	skoro velmi dobr
gut, genugend, hinlänglich	dobr, dostaten, obstojn
ungenugend, gering	nedostaten, špatn

Aeusserer Form:
sehr gefällig
gefällig, ordentlich
ziemlich gefällig
minder gefällig
fhrlssig o. nachlässig

Zevnjsek
velmi slun (hledn)
slun, pořdn
dostl slun
mn slun
nedbal

[Podle pedsdky katalogu akad. gymnasia z r. 1862]

PILOHA 2

Sldkovi uitel na filosofick fakult

Friedrich Stein (1818—1885) byl v r. 1855 ustanoven profesorem zoologie na pra. universitě. Zabýval se studiem nižších živoch, pedevm prvoků. Hl. dílo Der Organismus der Infusionstiere vycházelo v letech 1859—1883 v Lipsku.

Viktor Leopold von Zepharowich (1830—1890), rodák z Vídně, byl v letech 1852—1857 geologem rsskho geologického stavu a mapoval hlavn v jihozáp. Čechách. Od r. 1864 působil jako profesor mineralogie na prask universitě, při rozdlen r. 1882 přešel na universitu německou. Objevil a popsal mnoho nových druh mine-rl (strakonicit, baranchit, korynit aj.). Na jeho počest byl pojmenován nerost zepharowichit. Publikoval přes stovku mineralogických studií a Mineralogisches Lexicon für das Kaiserthum Oersterreich (vyšly 3 dly ponaje rokem 1859).

Brnensk rodák Winzenz Franz Kosteletzki (1801—1887), v letech 1831—1871 profesor botaniky v Praze a ředitel botanick zahrady prask university, měl zásluhy o zveleben prask botanick zahrady. V Praze vydal spisy: Clavis analytica in Floram Bohemiae phanerogicam 1824; Allgemeine medicinische pharmaceutische Flora 1821—1836; Index plantarum horti caesarei regii botanici Pragensis 1844. (Domnívám se, že J. Sládek se orientoval pedevm na prof. Kosteletzkyho a jeho disciplínu. Ve funkci bezplatného asistenta při botanick sbírce Národního muzea zcestnil se jako posluchač 3. ročníku filosofie a kandidát profesury s kustodem dr. Lad. elakovskm sepisování katalogu fanerogamickch rostlin; Dopisem z Caledonie ze dne 2. 2. 1869 řdal výbor Muzea, aby sml po návratu sám určit a popsat rostliny, kter zašle Muzeu z Ameriky. Viz J. Polák, Asistent J. V. Sládek píše z Ameriky Muzeu Království eskho. Sb. NM v Praze, řada C, sv. IV, 1959, . 1, s. 1—5.)

Vdensk rodák Friedrich Rochleder (1819—1875) přednášel na prask universitě jako profesor v letech 1849—1870. Kromě chemie farmaceutick, lkařsk a vše-obecn zabýval se též chemickou technologií [vynalezl např. tmel na sklo]. Spisy: Beiträge zur Phytochemie [Vídeň 1847]; Die Genussmittel und Gewrze in chemischer Beziehung (1852); Phytochemie [Lipsko 1854]; Anleitung zur Analyse von Pflanzen und Pflanzenteilen (1858); Chemie und Physiologie der Pflanzen (1858) aj.

Hermann Karl Freiherr von Leonhardi (1809—1875), rodák z Frankfurtu n. M. byl v r. 1849 povolán jako mimořádného profesora filosofie do Prahy, r. 1866 jmenován řdnm. Studoval v Gotinkách pod Krausem, oženil se s jeho dcerou a stal se zástup-cem Krauseovy filosofie v Čechách. „Jeho zásluhou odbývání filosofick kongresy, prv v Praze 1868 a druh 1869 ve Frankfurtu n. M. Praktick výsledek jich bylo slou-en školy Krauseovy a Froebelovy a utvořen spolku Allg. Erziehungsverein; orgánem sjezd těch byla Leonhardim redigovan Neue Zeit (1870—71).“ (OSN.) Vydal: Der Philosophencongress als Vershnungsrat (Praha 1869); Die sterr. Armleuchterwchse vom morphogenetischen Standpunkt (Puaha 1864). Z pozůstalosti tchnovy publikoval: Der Geist der Geschichte der Menschheit (Gotinky 1843).

Karl Christian Krause (1781—1832), syn protestantského pastora, vystudování v Je-n, „založil proti Schellingovu pantheismu panentheismus: všechno je v bohu, jenž jest duchovn jednotou, rozmanitost světa obepnjc.“ (MSN.) Usiloval o mravn reformu a měl vztah ke svobodnému zednstv. Jeho etika a estetika mají teologick charakter.

Filosofie podle něho skutečněje poznání absolutna vzestupem od individuálního ducha k absolutnu a od absolutna opět k individuu. Absolutnem mnil jediného, sebevědomého ducha. Jeho stoupenčí („Krausiani“) tvořili opozici vůči jezuitům. Vydal např. *Vorlesungen über die Grundwahrheiten der Wissenschaft* (1829), ve 2. vyd. pod názvem *Ernennte Vernunft-kritik* (Praha 1868). (Informace jsou převzaty hl. z českých naučných slovníků.)

„Leonhardi šířil velmi horlivě názory Krauseovy, zejména humanitní a pacifistické, a jeho vlivem oživil také vševedné a humanitní snahy Komenského (otiskl velké části *Panegersie* ve svém spise *Neue Zeit* 1869), a tím vykonával vliv také na Čechy Štorcha a Amerlinga. Ve své činnosti universitní nepotkával se s velkým porozuměním (neměl po dva roky posluchačů).“ (J. Král, *Československá filosofie*, Praha 1937, s. 36.)

Řezenský rodák Johann Kelle (1829—1903), v letech 1857—1899 řádný profesor na německé pražské universitě, byl pro své demokratické chování oblíben i u posluchačů české národnosti. Vydal *Geschichte der deutschen Literatur von den ältesten Zeit bis zum 13. Jahrhundert* (1892—1896). (MSN.)

Herbartovec Josef Dastich (1835—1870) habilitoval se r. 1861 na praž. universitě na základě pojednání *Schillers Leistungen in der Philosophie und namentlich in der Aesthetik*. Studoval psychofyzické zákony smyslového vnímání, a proto podnikl studijní cesty, např. do Heidelbergu, kde v laboratoři prof. Helmholtze konal psychofyzické pokusy. Podle J. Durdíka „zůstal při vši fyziologii a fyzice horlivým obhájcem samostatné duševědy“. Durdík napsal (rovněž v OSN) o prvním spise Dastichově: „A jako naše literatura básnická ohlašuje nové období své po reakci politické v letech padesátých almanachem r. 1859, stalo se něco podobného pro filosofickou jen o něco později, knihou Dastichovou.“ Durdík mnil knihu *Základové praktické filosofie* ve smyslu všeobecné etiky (1863).

V r. 1866 byl Dastich jmenován mimořádným profesorem. Položil základy k terminologii svého oboru. „Chápe filosofii jako vědu čistě pojmovou [spekulativní], jež usiluje cestou zpracování pojmů obecných o všeobšáhlou soustavu pojmů vyřazených, tj. veskrz jasných, obecně platných a navzájem souhlasných a dělí ji na díl normální — logiku a díl obsahový, a to teoretický — metafysiku — a praktický — etiku s estetikou.“

„Druhou logikou českého herbatismu [po G. A. Lindnerovi] jest Formálná logika Josefa Dasticha, vskutku první česká upotřebitelná učebnice, jež zvláště ve stručném zpracování V. Jandečky z r. 1871 (0), 1889⁴), dlouho se držela na gymnasiích... Filosofie, jež přihlíží k formě pojmů, jest logikou, pokud přihlíží k látce pojmů, jest jednak metafyzikou, pokud pojmy jsou výrazem skutečnosti, jednak obecnou estetikou, pokud pojmy jsou vzory pro skutečnost. Logika jedná o formách a normách *správného* myšlení (liší se od psychologie, která jedná o zákonech myšlení)...“

„Filosofie jako zpracování pojmů ozřejmuje nejprve pojmy jako logika, opravuje je [spory v nich] jako metafyzika a doplňuje je hodnocením jako estetika v širším smyslu, jež zahrnuje etiku jako estetiku vůle. Principy praktické filosofie jsou estetické soudy, jejichž subjektem jest vyložený obsah pojmu dobra a predikátem lhbost nebo nelibost pojící se k tomuto volnému poměru. Pojem dobra se může vztahovati toliko na vůli samu, jež jedině může býti dobrá, a to poměrem svým k vůli jiné [nikoliv předmětem, k němuž tíhne]...“

„Třetí herbartovskou českou psychologí [po Čuprově a Lindnerově], ale první česky psanou, byla Empirická psychologie Josefa Datsicha z r. 1867.

V úvodní části jedná se o předmětu psychologie zkusné, tj. empirické, jejích metodách (pozorování a sebepozorování), o vzájemné působnosti těla a duše. Ježto se duševní stavy dají zařaditi pouze do jedné ze tří skupin: představ, citů a snah a ježto základní stavy jsou představy, dělí se psychologie na tři odděly: o představování, cítění a snažení...

... City nemají obsahu, nýbrž přízvuk [jsou libé a nelibé], sílu a trvání. Dělíme je podle jakosti povahy představ působících a podle počtosti těchto na kvalitativně,

ony na smyslové a rozumové [teoretické, etické, estetické a náboženské], tyto na sthenické a asthenické.

Úvahy o svobodě vůle a mravním charakteru ukončují psychologii. ... Dastich teprve vlastně na vědeckém, střízlivém základě věcného podání vytvořil českou terminologii psychologickou, srozumitelnou, podle níž bylo možno již jak učiti, tak se vzdělávati. Byla-li poměrně záhy nahrazena Dastichova kniha učebnicí Durdíkovou, bylo to především proto, že jeho kniha podávala daleko více, než bylo třeba a bylo možno ve škole zpracovati.“

„Dastich vidí také v estetických názorech Štítného potvrzení správnosti Herbartových názorů a víru považuje též za pramen poznání, jehož rozum dospívá zvolna a po dlouhých dobách.“ (J. Král, *Československá filosofie*, Praha 1937, s. 37, 85, 94, 110, 222.)

Z Dastichových spisů uvádíme: *Rozbor filosofických náhledů Tomy ze Štítného*, o pojmu krásy a o poměru víry k rozumu [v *Pojednání Královské české společnosti nauk*, 1862]; *Allgemeine Aesthetik als Formwissenschaft* [*Zeitschrift für exacte Philosophie*, sv. 5, 1865, úvaha o Zimmermannově díle]; *Filosofická propedeutika*. *Logika* 1867, *Psychologie*, s úvodem do filosofie, 1867; *Grundlegung der Aesthetik als Vorwissenschaft durch Kant, Herbart und Schiller* (rkp.) aj.

Není vyloučeno, že Dastichova psychologie a etika zapůsobila na Sládkovy básně reflexivní, etické a povzbudivé [výchova národního charakteru, zdůrazňování houževnatosti, vůle, střízlivého plnění povinností ap.], avšak tento vztah nebyl dosud nikým zkoumán

Nápadné je umění jemné psychologie ve Sládkově pojednání *Emancipace žen*. [Myšlenkové může souviset s kruhem české radikální demokracie kolem Barákovy Svobody a s působením amerických žen ve veřejném životě.] Viz J. Polák, *Sládkova přednáška Emancipace žen*. Sb. Nár. muzea v Praze, řada C, r. 5, 1960, s. 96—114.

Lze uvažovat i o dalších filosofických souvislostech, zejména s filosofií a estetikou antickou [nebylo zkoumáno působení bratra básníkovy, klasického filologa Václava Sládky 1858—1933], o vlivu F. M. Klácela (1808—1882) i prof. Leonhardiho.

PŘÍLOHA 3

Z pamětní knihy města Zbiroha

Dne 20^{ho} července 1845 byl ustanovený den k zasvěcení vykázaného místa pro školní stavení, pročež toho dne bylo veškeré měšťanstvo a cechové městečka Zbirova před kostelem shromážděno a očekávalo se na vrchnouřadní a patronátní komisaře, který také okolo 10te hodiny přijeli, a byli následující: Pan František Kutschera, císař. král. vrchní, pan František Prinz, císař. král. sirotčí, a pan Jan Tůma, císař. král. důchodní.

Nejprve byla držána slavná mše svatá a po skončené mši bylo vedený procesí k vykázanému místu pro školu, jak byl základ kamene od pana vrchního Kutschery ve jmenu nejosvícenějšího zeměpána Ferdinanda I. započatý, nato zase od pana sirotčího Prinze ve jmenu celého rakouského domu chvalofeč následovala, pak od pana důchodního Tůmy zase ve jmenu prince Stefana, toho času nejvyššího českého vladaře, napotom od zbirovského rychterního ouřadu ve jmenu přítomných panů komisařů a celého shromážděného měšťanstva, a tak byla započata zednická práce tehdejšímu mistru Josefu Jedličkovi... a od toho dne počala tato práce se horlivě vykonávati, a toho samého roku byla přivedena tato stavba do 31^{ho} října skrze postavené zdi a některý vnitřní hlavní příčky až pod střechnu i s některýma trámy.

Toto posvěcení místa a základ kamene bylo při hudbě a znějící střelby z moždířů dokonáno, pak následovalo Tedeum laudamus v kostele, kde zase shromážděné měšťanstvo, cechy a školní dítky přítomné byly.

Dne 4^{ho} března roku 1846 další pokračování ve stavbě následovalo, však ale toho roku velká dražota panovala, takže ruční práce od tejkajících místních obyvatelů z velkým přičiněním přec se vykonala, a skončena byla stavba na této škole dne 24. října 1846.

Nato následovalo podle nejvyššího ustanovení dne 25^{ho} října 1846 roce posvěcení této školy...

K večeru předešlého dne již přijel P. T. pan Ignác Havle, cí. král. guberniální rada a hejtman kraje berounského, a pan Straka, krajský ingénieur, pak P. T. Alois Lill z Lilienthalů, cí. k. gubern. rada a přednosta cí. k. Pros, přísedící a referent v záležitostech hospodářských cí. k. vrchního-horního ouřadu Příbramského, jemuž spojená cí. k. hornokomorní panství zbirovská k spravování odevzdána jsou, na hrad Zbirovský, by vše od důstojného pana Jana Grubra, děkana Mejtského, Consist. rady, vikáře a školního dozorce okresu Berounského, od veškerých ouředníků a četných horníků s rozsvícenými kahaními při hudbě hornické kapely a při střelbě z mozdířů uvítán.

Druhého dne po 9te hodině před polední odebrali se jmenovaný vznešený hosté a ouředníci na mnoha kočářích z Hradu do městyse Zbirova, kde je na prostranném náměstí na 300 vrchnostenských uniformovaných havířů z dobře vycvičeným zbořem, řemeslníci, cechové ze Zbirova a ze sousedního městečka Mýta z 10^{ti} praporci a školní mládež očekávali.

Před kostelem uvítali městský ouředníci a representanti tito vzácní hosti, kteří se přímo do chrámu Páně odebrali, kde se již u velkého oltáře důstojný pan vikář Gruber a světitel školy z duchovenstvem z okolí [v] skvostném kostelním rouchu nacházel.

Po slavném Veni, Sancte, odebrali se všechny z procesí do nové, na pěkném místě stojící velkolepé školy, nad jejímžto vchodem zlatými písmeny [na] mramorovém štítu nápis od vysoce učeného našeho Jungmanna:

Co člověk povinen Bohu, sobě, obci i vlasti,

Co šťastným ho dělá, v tomto učí se domu.

Hudba se 3 stran a střelba z mozdířů provázela tento slavný průvod, ačkoliv deštivá povětrnost cesty neschůdné byla učinila, přece se mnoho přespolního lidu vynašlo, který nevídané slavnosti přítomen býti chtěl.

Po vykonaném svěcení školních místností, jehožto obřady prostranné v školní světnici se odbývaly, kterou s květinami a věnci podobizny Jeho Majestátu císaře Ferdinanda a nejposvěcenějšího země správce arciknížete Stefana zdobily, a kdežto se školní mládež byla shromáždila, měl důstojný pan vikář přiměřenou řeč, [v] které všem vysokým ouřadům za jejich účinkování k vystavení této skvostní školy, obzvláště pak panu Františkovi Kutzzerovi, vrchnímu panství zbirovského, za obdrželé přičinění, ježto v brzkém čase zhotovení krásné této budovy docílil, díky [v]zdával.

Napotom přednášely tři žákyně, totiž: Emilie Velvarská z N 116, Tekla Razimová a Maria Vodrážka z N 44 při vítání [v]znešených hostů, projevující radost a díky veškeré školní mládeže z pěkného řízení školního domu a za péči k jeho vystavení.

I také představený městečka pán Ignác Vodrážka přednesl [v] dobře spořádané řeči díky veškerých občanů, která takto zní...

Po skončené této řeči tak se začala zkouška mládeže s dobrým výsledkem, výtečnější žáci byli z pěknými knížkami obdařeni a 12 chudých žáků oděvem k nastávající zimě přiměřeným poděleno, poděkováním za návštěvu vznešených hostů vmluvenou žákyní Johanna Ebrhard předneseným a národní písní při střelbě zpívanou ukončilo ve světnici školní: Odtud se odebralo procesí opět do chrámu Páně, kde pan Daniel Čížek, farář Cerhovský, k této slavnosti uspořádané kázání měl, a jménem cirkve svaté nejmilostivějšímu mocnáři a veleslavným zámeckým ouřadům a panu vrchnímu panství zbirovského za věnovanou péči na vyvedení tak pěkného a pohodlného základům vezdejší i věčné blaženosti oudů obce a státu zasvěceného domu děkoval.

Při velké mši svaté a Te deum, jímžto se církevní obřady této slavnosti ukončily, osvědčilo se od domácích a přespolních učitelů ve věnování se kostelní hudby, obzvláště přispěla zdařilému provedení panna Pelikánová, v zpěvkyně svým pěkným a líbezným diškantovým hlasem jakož i výtečným přednášením své úlohy.

Po skončených službách božích dával pan vrchní na Hradě zbirovském skvostnou hostinu pro 46 stolovníků, kteréžto P. T. pan guberniální rada a krajský hejtman Havle a P. T. pan gub. rada a přednosta cí. k. vrchního ouřadu Příbramského Alois Lill z Lilienthalů svou přítomností zdobili, při zvuku hudby a znění z mozdířů připíjelo se na zdraví milostivého pána země i celého nejosvícenějšího domu papežského a mnohých vznešených osob.

Tato stavba školního stavení vynášela bez materiálu, to jest forování a ruční práce

na městečko Zbirov 1738 f. 37 × krejc.
na obec Tejškovu 435 f. 11 × —
zednické práce činí — jenž provedl Josef Jedlička ze Zbirohu...

tesařské	provedl Tomáš Smutný
truhlářské	Josef Sembach z Terešova
zámečnické	Jan Matoušek ze Zbirohu
sklenářské	Jan Adam ze Žebráka
pokryvačské	Jan Kožíšek z Kareza
kamenické	Tomáš Tuček z Třenice
hrnčářské	..... ze Žebráka
železný kamna	z Františkovské huti
kovářské práce	Václav Canbek

Toto forování a ruční práce bylo dle repartice (která na budoucí paměť v městské depositci uložena jest) rozvržena, a podle kontribučního zlatého vypočítáno, kde na jednu zlatý přiměřených daních 2 f. 5 Cez. vypadlo. — (Pamětní kniha města Zbiroha. Měst MZ.)

JOSEF POLÁK

Josef Václav Sládek (1845—1912) Schüler, Student und Lehrer

ZUSAMMENFASSUNG

J. V. Sládek empfing schon in seinen Schüler- und Studentenjahren mehrere thematische, ästhetische und selbstverständlich auch Bildungsimpulse, die seinen Schriftstellercharakter formierten.

Schon in der Volksschule seines Geburtsortes Zbiroh (1851—1856) beeinflusste ihn die patriotische Erziehung seines Lehrers Antonín Kraus (Sagenerzählung, glorreiche historische Ereignisse, elegische Einstellungen). Die Lektüre von Indianergeschichten erweckte schon in früher Kindzeit seine Sehnsucht Amerika kennenzulernen. Der Besuch der 4. Klasse der K. und k. tschechischen Muterschule „Budeč“ (1856—1857) ermöglichte ihm mit dem Prager Kulturmilieu bekannt zu werden und Interessen um Naturwissenschaften und Literatur zu pflegen. (Schuldirektor war der Philosoph, Naturwissenschaftler und Pädagoge MUDr. K. Amerling, ein Shakespearepropagator.) Sládek studierte später am deutschen Piaristengymnasium in Prag (1857/58—1861/62), trat dann in die Sexta des Akademischen Gymnasiums über (1862/63—1864/65), wo sich ein Zentrum der tschechischen literarischen Jugend befand. Nach dem Abitur studierte er Naturwissenschaften an der Prager Universität (1865—68), aber nach einem Aufenthalt in den Vereinigten Staaten (1868—1870) übernahm er den Englischunterricht an der Prager Technischen Hochschule (ab 1870), später an der Tschechisch-slawischen Handelsakademie (ab 1872) und an der Philosophischen Fakultät (ab 1883).

Die Schulen und der Lehrerberuf in Prag führten Sládek nach und nach in das Zentrum des Prager Gesellschafts- und Kulturlebens ein und beeinflussten seine publizistische und belletristische Tätigkeit.

Die Studie erläutert eine Reihe bisher unbekannt gebliebener Erkenntnisse über das Lebenswerk Sládeks, präzisiert verschiedene Angaben und verfolgt die Entfaltung seiner Persönlichkeit, sowie die Einflüsse und Beziehungen, die seinen schöpferischen Schriftstellercharakter formulierten (z. B. nicht nur während seiner Studienzzeit, sondern auch im Verlauf seiner Wirkungszeit als Lehrer an der Prager Philosophischen Fakultät usw.).

**LENINGRADSKÁ RUKOPISNÁ BOHEMIKA
BOHEMICA MANU SCRIPTA LENINGRADII ASSERVATA**

JOSEF TRÍŠKA

Knihovny SSSR chovaly i chovají rukopisná bohemika. Bohemika jsou především v Leningradě: Gosudarstvennaja publičnaja Biblioteka (GPB), Biblioteka Akademii nauk (BAN), Archiv Akademii nauk, Archiv Instituta istorii Akademii nauk. Některá bohemika jsou i v knihovnách v Moskvě, ve Lvově a ve Vilně. Bohužel mnohé sovětské knihovny utrpěly během 2. světové války velké ztráty. Zvláště velké množství leningradských rukopisů, které byly v l. 1923—27 odevzdány do varšavské Biblioteky narodowé, bylo nacisty v r. 1944 spáleno. Dále byla zničena nebo rozptýlena knihovna kaliningradská (královec-ká), jež měla neúplný katalog Steffenhagenův; i zde bylo mnoho bohemik. Konečně neznámé jsou stě. Lvovské modlitby a legendy.

Leningradská bohemika se týká zhruba těchto okruhů: 1. Reformace a husitství, kostnický a basilejský koncil. 2. Spisy pražských mistrů. 3. Středověká a pozdější poezie a literatura. 4. Věda (právo, astronomie) 14.—18. stol.

Práce „Leningradská rukopisná bohemika“ má čtyři oddíly: I. Dochovaná leningradská bohemika (č. 1—44). II. Varšavsko-leningradská zničená nebo neznámá bohemika (č. 45—119). III. Leningradské bohemikální texty (č. 120—124). IV. Bibliografie a Signatury leningradských bohemik.

Leningradský soupis je jeden článek řady mých soupisů tematických a lokálních: je výsledkem mé leningradské cesty 6. 6.—5. 7. 1972. Všem uvedeným leningradským ústavům, kde jsem konal heuristiku, srdečně děkuji. Soupis je sestaven chronologicky a kombinační metodou podle autorů, děl a rukopisů.

In bibliothecis Unionis rerum publicarum sovieticarum socialisticarum codices manu scripti Bohemicae originis asservabanutr et assevantur. Quae Bohemica praesertim Leningradii (GPB, BAN, Arch. Acad. scientiarum, Arch. Inst. historiae Acad. scientiarum) servantur. Bohemica aliquot in bibliothecis Mosquae et Leopoli et Vilnae deposita sunt. Quia autem multi codices 2. bello gentium deperditi aut deleti sunt, valde dolemus. Praecipue magna pars codicum Leningradensium, qui a. 1923—27 Varsoviam in Bibliothecam nationalem traditi erant, a 1944 a nazistis combusta est. Item bibliotheca Kaliningradensis (Regio-montana), quae incomplete in catalogo Steffenhagenii descripta erat, deleta aut

dispersa est: qua in bibliotheca multa quoque Bohemica asservata erant. Postremo Orationes et legendae veteroboh. Leopolitanae desiderantur.

Bohemica Leningradensia ad has sphaeras plerumque pertinent: 1. Reformatio et motus Hussitici, concilium Constanciense et Basiliense. 2. Opera magistrorum Pragensium. 3. Poesis et litterae aetatis mediae et posterioris. 4. Scientia (ius, astronomia) 14.—18. saec.

Commentatio, quae „Bohemica manu scripta Leningradii asservata“ appellatur, quattuor habet partes: I. Bohemica Leningradii asservata (nr 1—44). II. Bohemica deleta seu desiderata Varsovio-Leningradensia (nr 45—119). III. Textus bohemicus Leningradii asservati (nr 120—124). IV. Bibliographia et Sigla Bohemicorum Leningradensium.

Catalogus Leningradensis unum est membrum seriei catalogorum meorum thematicorum et localium; qui est fructus itineris mei Leningradensis 6. 6.—5. 7. 1972. Omnibus institutis Leningradensibus supra nominatis, ubi Bohemica quaevisi, gratias sincerissimas ago. Catalogus temporis ordine servato et methodo secundum auctores, opera, codices combinatoria compositus est.

Dochovaná leningradská bohemika Bohemica Leningradii asservata

1

GPB Lat O v XIV 6 :: med. 14. saec. (1349).

Historia imperatorum Germaniae versificata. F. 23a: „De Karolo rege hoc nomine quarto.“ Carmina germanica.

Lit.: Dudík 375—8 nr 207.

2

Tomáš ze Štítného, Vidění sv. Brigity

GPB Češ F v I I

Lit.: Flajšhans 3—5 nr 1. — Mylnikov 122. — TřRul 111.

3

Staročeské modlitby

GPB Češ O v I I :: konec 14.—zač. 15. stol.

Lit.: Flajšhans 12—4 nr 8. — Mylnikov 122. — J. Tříška, Anonymní česká literatura předhusitské reformace, HUCP 12, 1972, 168n.

4

Jádro

GPB Češ O VI I :: 15. stol.

„Počínají se kniežky, kteréž já nazývám jádrem, vybrané z mnohých knih lékařských s velikú prací, v kterýchžto knihách najprvé sem sepsal o bolestech hlavy a potom vše pořád doluov sstúpaje o všech údech a nemocech jich až do prstův“.

Lit.: Flajšhans 23—4 nr 19. — Mylnikov 122. — TřRul 230—231.

5

Alani Parabolae cum glossis

marginalibus et interlinearibus latinis et bohemicis (initio carentes)

GPB Lat O XIV 2, f. 1a—27a :: saec. 14. exeunt. — 15. ineunt.

„Non quo nauta velit, sed quo vult a natura vehitur“ (textus). „Hic docet nos fortunam habere“ (comment.) x „motibus assidue surgentibus obvius obsta“

(textus). „Unde Apostolus: Non habemus hic manentem civitatem, sed futuram inquiramus etc.“ Glosy např. f. 1a: rector navis plawecz; ad quem locum kam, vesani zburzeneho; f. 6a: accedit przysstupuge, f. 9a: lubricitas plzkost

Lit.: A. Brückner, AslPh 14, 1892, 17—18. — Flajšhans 38 nr 30.

6

GPB Lat XIV O 11 :: saec. 15. ineunt.

1a—2b Carmina de miseria clericorum

Videant qui nutriunt natos delicate“ x „in hoc ego provide onero lectorem“ /// (finis deest tribus foliis excisis) = PUK XIV G 45, f. 43a—45b.

3ab Carmen de synodo cleri contra celibatum

„///Tredecimus protulit voces repentinas“ x „et sic possidebitis eternam benedictionem“.

3b—5a Documenta philozoforum in metro

„Non dominus in patria est, quem odit gens propria“ x „sepe timet, quis me odit, timor amorem custodit“. Ed.: O. Dobiaš — Rožděstvenskaja, Anal. med. aevi 1925, 7—48.

5b—6b Confessio Golie /Archipoetae/

„Estuans in animo ire (!) vehementi“ x „michi nullus adhesit“. Lit.: Walther, Initia 627.

6b—7b De gallo, qui ponitur supra crucem ecclesie
„Multi sunt presbiteri, qui ignorant quare“. Lit.: Walther, Initia 11388.

7b Apostropha s. Ieronymi: Extis indutus fulges“

7b—10a Disputacio vini cum aqua

„Ego quondam spiritu vel in carne gravi“. Lit.: Walther, Initia 5270.

10a—12b Devino et ydolis carmina

1) „Ex fidei veterum scriptura cognovi“. Lit.: Walther, Initia 5984.

2) „Est tamen et alius Bachus nuncupatus“.

3) „Primus vini dicitur fuisse inventor“, Ed.: Nr 120a.

4) „Celebrari nupcias facit cum Lyeo“. Ed.: Nr. 120b.

12b—14a Summa virtutum et viciorum

„Summam virtutum pangam simul et viciorum“.

- 14b—15b De omnipotentia nummi apud curiam Romanam
„Curia Romana non querit ovem sine lana“ (rubr. in marg.)
„Utar contra vicia carmine rebelli“. Ed.: Carm Bur 42.
- 15b De ebriosis „Discite discatis“. Salutacio „Salve plus decies“,
cf. Praha Kapit. M 76, f. 31a.
- 16a—18b Historia Romanensis prosaica
„Fuit quidam romanus imperator“
- 19a vacat
- 19b Panno milá Maria, buď milostiva.
Lit.: Vilikovský, Lat. poesie žákovská, 1932, 62, 86, 96, 103,
105—9, 132—4. — Flajšhans 44—5 nr 42 (mylná sign.).

7

GPB Lat Q XIV 117 :: 1412

- 1a—10a Iohannis de Garlandia Moralitates cum glossis
bohemis interlinearibus et commentario
„Peniteas cito, peccator, cum sis miserator“. Lit.: Walther, Initia
13564.
- 10b—20a Ottonis Lemburgensis de Barbancia Compen-
dium Nove poetrie s. de modo dictandi cum glossa interlineari
„Dictandi normas per metrorum cape formas“ x „ista simul ieci,
studiosius hoc breve feci“. Lit.: TřLč 36 (Praha Kapit. O 43,
f. 86a). — Walther, Initia 4441.
- 10b—20b Anonymi Bohemis. Oracii de Przi Bram (?) Com-
mentarius ad Compendium Nove poetrie s. de modo
dictandi :: 1412
„Nota primo, quod pro introduccione istius libelli ponendum est
de causis“ x „propter quod istum libellum compendiosum scripsi
scolaribus et virtuosis, pro quo sit benedictus Dominus... in se-
cula seculorum Amen. Heu male finivi, quia scribere non bene
scivi. Explicit Compendium Nove poetrie sive liber et finitus est
sub anno Domini 1412 in die Crisostomi ante pulsum vesperarum.
Ego te finivi, cuius nomen est Oracius de Przybram etc. Laus ex
hoc sit Christo“.
- 12a Nomina et anni et tituli in commentario occurrentes:
12b Wenceslaus dei gracia rex Romanorum et Boemie rex semper augustus
Strenuo viro domino Ieronimo de Gurin Petrus de Przybram... Iodoco
marchioni Moravie
- 13a Nota quod doctoribus iuris scribitur iurisperitus, doctoribus medicine
scribitur scientificus, doctoribus vero sacre theologie scribitur sapienti.
Sed magistris in artibus scribitur habili, scientifico, reverendo, sed
rektoribus simplicibus scribitur ingenioso, doctri nato; similiter studen-
tibus simplicibus scribitur studioso, diligenti, disciplinato, morigerato
et sic de aliis.

- 13b Iero(nimo) civi Pragensi; Io civis Pragenstis; P. civis Pragens. Io civi
Gurimensi; socio in Colonia P. in Gurim.
- 16b Datum et actum in civitate Gurim regali a. D. M^o CCCC^o 12 quarta
feria post Betphaniam.
- 17b Datum Gurim a. D. 1412.
- 20b—21a Triplex rhetoricum exemplum
- 20b Dictamen amatorium
„Nocte perforatur cor meum doloribus“. Ed.: Nr 121.
- 21a Littera Wenceslai IV.
Datum a. D. 1409 in Dubrawycz.
- 21a Arengae
- 21b—47a Reineri Fayfacetus (Fagi-) (Precepta de facesia come-
dendi et bibendi) cum glossis interlinearibus bohemis
„Res rerum natura parens ita concipit omnes“. Lit.: Walther,
Initia 16645.
Anonymi Bohemi Commentarius ad Fayfacetum
„Nota: Aristoteles primo Polliticorum scribit hanc propositionem“
(in textu glossae bohemicae).
- 47b—48b Proverbia ordine alphabetico „Ama deum omnipotentem“
- 49a—50a Textus moralis et religiosi argumenti
- 51a vacat
- 51b Moralia, sententiae
- 52a vacat
- 52b Textus moralis. Littera ed. sub nr 122.
Lit.: A. Brückner, Böhmische Studien, AslPh 14, 1892, 11—17 (čes.
glosy). — Flajšhans 38—9 nr 31.

8

GPB Lat O XIV 8 :: 15. saec.

- 1a „Drž sě dobrých, chod rád s nimi,
zlých sě chovaj, viň sě s nimi“ (rukou konce 15. stol.).
- 1ab sunt duo folia conglutinata.
- 1b recto „Explicit Certamen anime cum corpore“ (Hoc videtur, si contra
conglutinatum lucem perspicimus).
- 1b—25b Floretus (carmen morale)
„Hic liber, extractus de pluribus, est nominatus // recte Floretus,
quia flos est michi receptus“ x „et ter viginti, qui sunt metricae
redimiti. // Explicit Floretus dictus nomine letus“.
Lit.: Walther, Initia 8021.
- 25b—26b „Notabilia de sacerdotibus“ (Golias ad sacerdotes)
„Wiri venerabiles, sacerdotes dei“
Lit.: Walther, Initia 20578.

Iohannes Hus

Super quatuor Sententiarum : GPB Lat I Q 180

Sermones : GPB Lat I Q 181

De clero pestifero : GPB Lat I Q 270

Lit.: Flajšhans 49 nr 46 *α*, *β*. — Mylnikov 122. — Bartoš — Spunar, Hus 37. — TFRul 222—3.

10

Laurencius de Brziezowa

Chronica Hussitica abbreviata

„Anno Domini 1414 currente in die Omnium sanctorum inceptum est concilium totius ecclesie“. Leningrad GPB Lat Q I 270, f. 13b—14b :: l. dim. 15. saec. („Anno Domini 1414“ x „Ieronimus de Praga... Constanciam vinculatus adductus, carceribus“. „Item eodem anno in dominica Letare“ x „et regis gratiam inveniret. Quapropter venientibus“. Cetera desunt folio evulso. Fragmentum brevius). Praha UK III G 16, f. 30b—32a, 165 (fragmentum longius).

Ed.: J. Golí, FRB 5, 1893, 535—541 (podle PUK).

11

Staročeský Starý zákon: Genese Malachiáš

BAN F 219 :: 1485

1a—359b /// „Buoh nesděláše dště na zemi a člověk ještě nebieše. jenž by dělal na zemi“ (Gen 2, 5) x „die pán Buoh všemohúcí. Léta božieho tisícieho CCC LXXX pátého.“

Na předním předeští tři modlitby rukou 16. stol.: 1) Žehnání proti krúpám, povětrí škodlivému a přivaluom. „Ve jméno svaté a na věky požehnané Trojice svaté, znamení svatého kříže Pána Krysta našeho spasitele zapud' přivaly škodné“. 2) Modlitba. „Pane Ježiši Kriste, kterýž si na svět tento přijíti ráčil a z čistě a pokorně panny naroditi..., rač požehnati... oblakův těchto.“ 3) Jiná modlitba. „Zažehnávám a zaklínám vás kraupy“. Na zadním předeští české poznámky.

Lit.: A. Brückner, AslPh 14, 1892, 27—8 nr 11. — Korzeniowski 354 nr 463.

12

GPB Lat O I 11

1a—18a Collatio facta per rev. d. Iulianum, cardinalem scti Angeli (Cesarini), legatum etc., circa recepcionem Boemorum in generali congregatione apud fratres predicatores feria 6ta post octavas Epiphannie facta et pronunciata.

„Locuturus pro publica christiani utilitate opus mihi arbitor, ut personam privatam exuam“ x „cum deo patre et spiritu sancto in secula Amen.“

18b—25b Sermo (de translatione concil. Basil. in Bononiam)
„Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis, nemini dantes ullam offensionem, ut non vituperetur ministerium vestrum, et recitata fuere hec verba prime dominice in epistola huius ecclesie nostre militantis. Cardinalis, illustris dux, clarissimi antistites... Exigetur amplissimus cetus vester“ x „secula seculorum Amen.“

26a—34b Sermo in concil. Basil.
„Simile est regnum celorum homini regi..., Mat. XVIII. ... Quia secundum Hilarium intelligencia dictorum ex causis est assumenda dicendi“ x „congregare Amen“.
Lit.: Flajšhans 48 nr 48.

13

Ieronymus Iohannes Silvanus Publicanus de Praga (Mníšek)

Tractatus de heremita et de angelo
„Quoniam increate veritatis testimonio“. GPB Lat Q I 221, f. 22b—39b.
Deleta s. desiderata

Linea salutis: Lat I F 49, nr 1.
Linea salutis heremitarum: Lat I F 230, f. 109, Lat I F 272, f. 191, Lat I Q 77 :: 1448.

Sermones super Quadragesima (Quadragesima salutis: Lat I F 216, Lat I Q 67

Sermo in eccl. Basil. coram concilio in octava Pasche a. 1433
„Hec est victoria, que vincit mundum“. Lat II F 219, f. 84—8.
Disputatio cum heretico Bohemo: Lat I Q 490
Contra articulos Bohemorum: Lat I Q 111, f. 179a—191a.

14

Eneas Silvius
„Continuacio ex cronica domini Enee Silvii, poete laureati, postea episcopi Senensis..., in summum pontificem sub nomine Pii in ecclesia militante sublimati“. Anno domini 1515.
„Item quod idem Iohannes rex Bohemie ducatus Slesie sibi, regno et corone Bohemie in vasallos et wasallagia applicaverit“. BAN F 337, f. 103a—153b :: 1515.

15

Breviarium ad usum ecclesie Moraviae
GPB Lat Q I 4 :: 15. saec.
F. 1a: Soukromý list z konce 15. stol.: „Službu svú vzkazuji, pane Václave, příteli můj dobrý. O tý věci, o které si se mnau mluvil, že sem já s tiem jistým kumpánem mluvil a že nechce býti. A také mluvil sem s panem maršálkem vo

Lorence a že pan maršálek pacholka má. Bratr tvůj že jest nebyl v Praze o sněmě a Ješkova máti že jest zdráva. A pověz panu Kamencovi, žeť se má dobře bába.“

Lit.: Dudík 341—351 nr 29. — Flajšhans 49—50 nr 47. — Gillert 5, 603—5.

16

Kázání. Letní část.

„Lidé a křesťané. Tento dnešní den slavíme slavnost a památku seslání Ducha sv.“, GPB Češ O I 4 : : 16. stol. (opis orig. z konce 15. stol.).

Lit.: Flajšhans 9—10 nr 6. — Mylnikov 123.

17

Duces pagani et Cristiani Bohemie

„Hic describuntur duces pagani Bohemie etc. Przemissl rusticus et paganus vocatus de aratro et factus est primus dux Bohemorum... Sequuntur duces Cristiani. Warziboy primus dux Cristianus in Bohemia“ x „Iohannes, filius Henrici imperatoris, rex Bohemie octavus, duxit filiam Elizabet, filiam regis Wenceslai. Hic occiditur in bello in Francia per regem Anglie Anno Domini“. BAN F 337, f. 157a—158a : : 1515.

18

Ioannes Popel Bohemus

1. BAN Q 258 (*libellus geomancie iuxta Arabum semitas in Latinum translatus*), f. 91b in marg. inf.: „Laus deo 1519 de mense Februarii a domino Ioanne Popel Bohemo, qui a reverendissimo domino episcopo Laudensi... qui ipsius hiromanticus extitit...“

2. Warszawa—Leningrad Raznoja z XVII Q 188 (deletum): Annotationes quaedam ad grammaticam graecam Iacobi Welleri et syntaxin Iohann. Popelii, prolatae a V. M. Io Reinh. Rusio, ss. th. dr ac P. P. O., calamo vero exceptae a Chr. Ernes. Langhussio Jenae d. XVI. Nov. 1732.

19

Obyčejové právi jiných chvalitebných věcí země Moravské

„Když země osiří a bez pána jest“. GPB Češ F II 1, p. 1—271 : : 1521.

Lit.: Mylnikov 122—3.

20

David Chytrens

Vysvětlení Zjevení sv. Jana,

věnované švédskému králi Erikovi r. 1563. GPB Češ I Q 1 : : 17. stol.

Lit.: Flajšhans 5—6 č. 2. — Mylnikov 123.

21

Práva a zřízení zemské knížetství Těšínského L. P. 1592

GPB Češ II Q 1 : : 17. stol.

Lit.: Flajšhans 14—15 nr. 9. — Mylnikov 123.

22

Šimon Lomnický z Budče

Tanec aneb Traktát skrovný o tanci. Léta 1597 vytištěn v Starém Městě Pražském u Jiřka Nigrina. (Opis tisku.) BAN O 157.

23

Městská práva

GPB Češ II O 1 : : konec 16. stol.—1602.

4b—135a O spravedlnosti a právu (poučení s poznámkami)

136a—142a Přehled, kolik co má artikulů

142b—143a prázdné

143b „L. P. 1599 v sobotu den s. Jana Buryana obnovena jest rada v Starém a Novém městech pražských“ (jména radních)

144b—153a Píseň o Janu Metanovském, starším v Kamenici : : kolem 1700

Lit.: Flajšhans 15—16 nr. 10. — Mylnikov 123.

24

Tycho de Brahe

Natus Tycho 1546 15. Dec. ... Anno (15) 97 ... ad Caesarem vocatus Rudolphum II., ubi sibi accersivit familiares doctorem Melchiorum Jostetinum, doctorem Christianum Longimontanum et Iohannem Kepplerum, cui omnia scripta posthuma tamquam successori tradita ... Mortuus est die 24. Oct. anno 1601 (Leningrad Arch. Akad. 285, t. 1, f. 2a, Vita Tychonis).

Opera Tychonis in catalogo a Keplero scripto adducta

1. Astronomiae instauratae mechanicae liber editus.

2. Epistolarum astronomicarum tomus primus, multas partim veteres, partim omnino novas, cum physicis, tum astronomicas disputationes continens... Hic liber jam prostat venatis.

3. Epistolarum astronomicarum tomus secundus, tertius, quartus seu quotquot Tycho editurus erat.

4. Progymnasmatum astronomicorum tomus primus de stella anni 1572 et motuum solis, lunae stellarumque fixarum earumque locorum in zodiaco restitutione ad haec nostra tempora.

5. Progymnasmatum astronomicorum liber secundus De cometa anni septuagesimi septimi...

6. Progymnasmatum astronomicorum liber tertius; concisus aget de aliis sex cometis...

7. Tabulae Rodolphaeae motuum caelestium ad omnia saecula, quae loca stellarum ad nostra tempora exactissime produnt...

8. Theatrum astronomicum... In hoc exprimetur idea mundi hujus et quomodo singula in eo disposita sint.

9. Volumen ingens observationum, ad annos fere 40 conscriptarum. Leningrad Arch. Akad. nauk 285, N° 5, f. 319a—320b.

Opera Leningradii asservata

Tychonis Tabulae

Ex manuscriptis Kepleri. Est Calendarium duodecim mensium cum numeris 16. saec. In marg. sup. annotationes: „Februarius“. „manus Tychonis Brahe“. „Maius“ „manus Tychonis NB“. BAN F 97.

Transformatio hypotheseos et tabularum lunarium Tychonis Brahei

Arch. Akad. 285 N° 2, f. 97a—98b, f. 149—163.

Dubitationes quaedam de hypothesis lunari Tychonis Brahe

Arch. Akad. 285 N° 6, f. 213—215b.

Astronomia Tychonis Brahe, Tabularum Rudolphi mater

Arch. Akad. 285 N° 18, f. 456—466.

Tychonis Brahe Epistolae et Litterae ad Tychonem (1589—1601)

Arch. Akad. 285 N° 15.

Paraeneticum Trehenis Brahe, summi astronomi, ad astronomiae cultores. 10 versus. Arch. Akad. 285 N° 10, f. 372a.

Testimonia

Catalogus librorum

a M. D. Tycho Brahe vel editorum vel scriptorum vel destinorum

Catalogus librorum,

quos M. D. Tycho Brahe vel edidit vel editurus erat utque etiamnum perfici atque edi possint, sufficientia adminicula reliquit.

Arch. Akad. 285 N° 5, f. 315a—318b, 319a—320b.

25

Iohannes Kepler

Natus Io. Keplerus Leobergae in Würtenbergia a. 1571... 23. Dec... Post multas citationes Brahei Pragae venit. A. 1601 successio mortuo Tycho a Caesare oblata... Anno 1630... est mortuus mense Nov. die 5. anno aetatis 59 (Leningrad Arch. Akad. 285, t. 1, f. 2b, Vita Kepleri).

Manuscripta Kepleriana

Archiv Akad. nauk fond 285 (18 tom. + Kepleriana)

In tegumento exteriori impressionem habent: „Deo et publico“.

1

F. 1a: Hipparchus seu de magnitudinibus et intervallis trium corporum, solis,

lunae et telluris... Haec Pragae inchoata a multis annis... Lincii vero magna parte continuata, praesertim ultimo anno 1616.

2

Kepleri Adversaria Tabularum lunarium. F 75a—96: Schema hypotheseos longitudinis lunae.

3

De nova stella Kepleri. Annotata. Epistolae variae. F. 28—37b: Epistola Kepleri ad imperatorem Rudolphum de Trigino igneo.

4

Harmonica Ptolemaei. Commentarius Porphyrii. Ex dialogis Vincencii Galilei de musica veteri et moderna. Aristoxeni Musici Harmonicorum elementorum libri III.

5

Instituones mathematicae. Institutiones geometricae. F. 60a: (Literae) „Datae raptim Pragae Bohemorum“. Epistolae Kepleri et Kepleri responsio ad Coloniensis electoris Ernesti proposita de mensurarum aequatione. Ad capita proposita Ioannis Kepleri responsio. Epistolae Kepleri. Kepleri machina hydraulica. F. 258—263: Ad literas Tychonis (annotationes); 264—299a: Kepleri Apologia pro Tycho contra Ursum; 300—304: Epistolae Tychonis de Brahe et ad Tychohem de Brahe variae.

6

Ioan. Georg. Herwarti ab Hohenburg, cancellarii Bavariae, Epistolae ad Keplerum 1597—1609.

7

Epistolae Davidis Fabricii ad Ioh. Keplerum 1601—1609.

8

Epistolae Kepleri et ad Keplerum, cum Kepleri responsionibus.

9

Demonstrationes motuum planetarum. F. 1: Demonstrationis motuum Mercurii rudimenta omnifaria. Demonstratum Pragae consiliariis imp. Matthiae. F. 395b: Demonstrationis motuum Saturni cum Tabularum parte potissima. Demonstratum Pragae consiliariis imp. Matthiae.

10

Commentaria in Theoriam Martis.

11

Ad motuum lunae restitutiones pertinentia. Observationes eclipsium tum solarium quam lunarium. Calculus eclipseos solaris a. 1600 Iulii die 10. post meridiem... qualis colligitur e tabulis geographicis esse in Benatka Bohemiae. Epistolae Kepleri et ad Keplerum.

12

Ioan. Kepleri Chronologia

13

Studia chronologica (Fundamenta chronologiae)

14

Kepleri Astronomica, Genethliaca et Genealogica varia. Epistola Kepleri ad imperatorem ab a. 1611. Duae epistolae Kepleri ad imperatorem de „Nativitate Caesaris Augusti“ et „Augusti Genesis“. Epistolae ad Keplerum.

15

Kepleri et Tychoonis Brahe astronomica et genethlica Kepleri Chronologia. Lunaria Tychoonis Brahe a Keplero emendata. Epistolae ad Keplerum.

16

Io. Kepleri Schedae autenticae Tabularum Rudolphinarum. Catalogus locorum insignium... cum differentia temporaria meridianorum (inter alia: Benatka Bohemiae, Bruna Moraviae, Budovicz Bohem. etc.).

17

Opera astronomica et astrologica. Tabularum Rudolphinarum emendationes. Calculus locorum planetarum ad tempus natalitium magnatis cuiusdam Bohemiae, quod fuit a. 1583. Thema nativitatis Tychoonis Brahe. Thema Kepleri ipsius nativitatis.

18

Opera mathematica, astronomica, geographica, historica, impressa.

19—31

Kepleriana, varia, notae, minora, fragmenta.

Lit.: Archiv Akademii nauk SSSR. Obozrenie archivnykh materialov, t. II. Pod red. G. A. Kňazeva i L. B. Modzalevskogo. Moskva—Leningrad 1946, 81—2, 297—312 (Rukopisnoje nasledie Joganna Keplera). — RHB 3, 26—7. — F. Hammer, Ein Leben im Dienste der Kepler-Forschung, Wege zur Wissenschaftsgeschichte, Wiesbaden 1969, 9—24. — H. Chr. Freisleben, Kepler als Forscher. Darmstadt 1970. — Weltharmonik, 1971, Oldenbourg, München—Wien (ed.). — J. Hanzal, Johannes Kepler a předbělohorské Čechy, DVT 4, 1971, 1—12. — W. Gerlach — M. List, Johannes Kepler, Dokumente zu Leben und Werk. München, Ehrenwirth 1971. — J. A. Bělij, Johann Kepler. 1571—1630. Moskva 1971.

26

Kalendáře s poznámkami

1. z r. 1604 :: GPB Češ IV Q 2

2. z r. 1605 :: GPB Češ IV Q 3

Lit.: Flajšhans 20—21 nr 16—17. — Mylnikov 123.

27

Jan Amos Komenský
Sborník spisů

GPB Raznojaz XVII Q 250 :: 1. pol. 17. stol. : Geometria. O vycházení a zapadání přednějších hvězd. O poezii české. Cosmographiae compendium. Prima philosophia. Historia prophana.

Příspěvky v Kottarových proroctvích

GPB Něm H Q 3. 81 :: 17. stol.

Lit.: Flajšhans 40—1 nr 33. — Mylnikov 123—4. — Bohatcová, Komenský nr 27, 23, 24, 10, 15, 18, 26, 82. — Dílo Jana Amose Komenského 1, 1969, 201—218 (ed. O vycházení a zapadání přednějších hvězd, popis a lit. k Raznojaz XVII Q 250 str. 212—216).

28

Martinus Bohemus

Theologica contemplatio hominis... In LV Predigten abhandelt durch Martinum Bohemum, weyland evangelischen Prediger zum Lauban in Oberlausitz 1624. Gedruckt zu Wittenbergk. Warszawa—Leningrad Němec I Q 192 (del.).

Precatio pro pluvia

usurpata in templis Lignic. a. 1684 d. 20. Iul. „O eviger, allmächtiger Gott“ Eucharistica precatio pro impetrata pluvia d. 30. Iul. in templis Lignic. facta. GPB Němec I Q 282 nr 7.

29

GPB Češ IV F 2 :: zač. 17. stol.

1a—96a Zápisy o českém sněmě a jeho jednání r. 1575 „Když jest podle sněmovního snešení“ × a potom sedmnáctého dne umřel, to jest v sobotu na neděli před sv. Havlem přede dnem“.

96b prázdné

97a—110b Inventář nový všech privilejí a obdarování stavův království českého, kteréž se na zámku Karlštejně chovají“

111a—116a Vyznání víry... Petra Kanyše o večeři Páně... „Vyznání víry mé o svátosti těla a krve Krystovy každému věrnému buď známo“.

116b prázdné

117a—133a Poznamenání, jakým původem mandátové království v království českém a jiné mnohé protimyslnosti a pokušení na Bratři a jednotu její sau vycházely a vycházejí

133b—136b „Já Pána Boha svého za svědka беру sobě“
Supplikaci ponížená od srdce skraušeneho v den zármutku samému Pánu Bohu, všech králův králi podaná. ... × ... Dána v stínu smrti strašlivé... 1603.

137a—143a Obeslání i listy krále Vladislava léta 1513 paní Johance Krajířové, opis vyznání víry „paní Johanky Krajířky“ a královský patent o tom

143b prázdné

144a—405a „Auxilium ab omnipotente Deo Optimo maximo“, Diarium seu Acta rerum gestarum Sixta z Ottersdorfu „Poněvadž jsme těch časův dočekali“ (kopie rkp z r. 1596).

Lit.: Flajšhans 18—19 nr 14. — Mylnikov 123.

30

GPB Češ VI O 2 :: konec 17.—18. stol.

1ab Dva stručné zápisky

2a—59a Lékařství koňská, zkušena od mistra Albrechta, lékaře císaře Oldřicha, a mistra Havla kováře, který byl u císaře Zigmunda. Skládání mistra Štěpána, lékaře dobrého někdy císaře Zigmunda.

59b—109b O štěpích

110a—120a Rejstřík, na kterém listu co stojí

120b „Proti muškám“, poučení hospodářské rukou 19. stol.

Lit.: Flajšhans 24—5 nr 20. — Mylnikov 124.

31

Opis přísloví Horného

Kopie tisku z r. 1705. GPB Češ III O 1 :: 18. stol.

Lit.: Flajšhans 18 nr 12. — Mylnikov 124.

32

Ioannes Christophorus Müller

S. C. M. capitan. et ingen.

Maculae solares ad vivum depictae, prout nimirum in opido Bohemiae.

Caesareo Brandeis ad Albim 2 1/2 milliaribus Praga distante sub elevatione

poli 50° 9' per telescopium observatae sunt A. C. 1719 mensibus, diebus ac

horis cuique schemati superscriptis. GPB Lat IX Q 12.

33

Duces et reges Bohemiae

Čechus — Carolus VI. GPB Lat IV O 89 :: 18. saec. (temporis datatio ultima 1722).

Lit.: Flajšhans 50 nr 48. — Dudík 374 nr 205.

34

Benedikt Benediktovič

Pokrm duše aneb Denníček rukojmí,

z rozkošných duchovních a velmi nábožných modlitbi (!) vytažený a pro ženské pohlaví schválně sepsaný, l. P. 1738. GPB Češ O I 5.

Lit.: Flajšhans 10—12 nr 7. — Mylnikov 124.

35

Journal der sächsischen Feldzüge in Böhmen der Jahre 1741 u. 1742

GPB Něm IV Q 105.

36

GPB Raznojaz IV F 7

p. 68—104 Journal du Bloeus et du siège de Prague 1742.

p. 105—116 Extrait des anecdotes d'un officier Autrichien pour les Campagnes de Silesie, Moravie et Boheme (1742—5).

Dessins Ordre de Bataille des deux armées, qui ont combattu dans la plaine de Czaslaw. Vue du camps près de Kuttenberg.

37

Theophilus

Ord. Stellae Crucis

Opusculum philosophico — hermeticum in honorem Dei et usum fructum proximi cum concordantia microcosmi cum macrocosmo. Scripsi Brunae Morav. A. 1743.

GPB Něm III F 31. P. 1—44: Deutsche Version. P. 44—91: Triumphe hermetique ou la Pierre philosophale victorieuse. Traité plus complet et plus intelligible qu'il y en aijt eü jusqu'icij touchant le Magistere hermetique, composé originairement en alleman par un Adepté et traduit du latin en françois... 1743 (version française).

38

Martin Kopecký

Nar. kolem 1688, učitel emigrantů ve Velikém Hennersdorfě u Žitavy 1725—32, v Berlíně od 1732. Zemřel 1754.

Labutí zpěv

Něm. překlad: Schwanengesang: GPB Něm I Q 126 :: 18. saec.

Lit.: Flajšhans 43 nr 38.

39

Martinus Stredonius

SJ, provinciae Bohemiae praepositus provincialis.

Homo spiritualis homini carnali, mundano et diabolico oppositus et per varias reconditas doctrinas asceticas in compluribus sapientissimis discursibus seu exhortationibus de vita spirituali et discretionem spirituum, omnibus suis numeris ad vivum descriptus a... M. Stredonio e SJ..., in templo Brunensi ejusdem Societatis quoad corpus suum jam a 100 annis hodieum incorrupto. P. 1: „Residentiae Turzanensis Soc. Iesu 1759.“ „Christoph. Ignatii Jackel e Sud. 1779.“ GPB Lat I Q 1485, p. 1—120.

40

Andreas Schambogen

Ars discernendi spiritus sive doctrinae asceticae de vita spirituali et discretionem spirituum, deducta opera R. P. Andreae Schambogen ex prioribus

exhortationibus, quas composuit R. P. Martinus Stredonius. GPB Lat I Q 1485, p. 121—256.

41

Moravská dialektologie

Warszawa BN Nĕm XVI Q 7 :: 18. stol.

Lit.: Flajšhans 39—40 nr 32 (dochován podle sdělení z Leningradu a Warszawy).

42

Opis Velešina

GPB Lat XVI Q 36 :: 18. stol.

Lit.: Flajšhans 28—9 nr 24.

43

Josef Bláha

1754—1831.

Zápisník

(Piseň Lomnického atd.). GPB Češ IV O 1 :: 19. stol.

Lit.: Flajšhans 21—3 nr 18. — Mylnikov 126.

44

Josef Jungman

Česká literatura

(Koncept HLČ). GPB Češ XVIII Q 1.

Lit.: Mylnikov 125.

*Varšavsko-leningradská zničená nebo nezvěstná bohémika
Bohemica deleta seu desiderata Varsovio-leningradensia*

45

Martinus Opaviensis s. Polonus

Cronica Martiniana

„*Quoniam scire tempora summorum Romanorum pontificum ac imperatorum*“.

Lat IV Q 25 :: 14. saec (continuatum ad a. 1320), Lat IV Q 30 :: 14. saec.

Repertorium (Margarita).

Lat I O 22 :: 1450 Lat II Q v 3 :: 14. saec.

Lit.: Dudík 372 nr 174. — Halban — Blumenstok 195—6. — Gilbert 5, 605—6.

46

Rada otce synovi

„*Múdrý, ctný otec pořádný*“ :: 4. čtvrt 14. stol.

Lat I Q 18, f. 84a :: 1403—4 (nejstarší úplný text, zničen). Jiné rkpy: PUK

R VI Fd 21, p. 346, XVII F 50, f. 28b, KNM II F 9, f. 146a.

Ed.: A. Patera, Rada otce synovi. Dle Petrohradského rukopisu z r. 1404, ČČM 66, 1892, 393. — Výbor Akad. 1, 51 (ukázka podle Patery). — Lit.: Flajšhans 29—30 nr 25. — A. Brückner, AslPh 14, 1892, 5—11. — Tříška, Nová literatura 62.

47

Kronika Trojanská

Češ IV Q 1 :: 1519.

Lit.: Flajšhans 19—20 nr 15.

48

Catonis Disticha se stč. meziřádkovým překladem

Lat XVIII Q 20 :: 15. saec.

Lit.: Flajšhans 37—8 nr 29. — A. Brückner, AslPh 14, 1892, 18—22. — Korzeniowski 196 nr 260.

49

Zlomek legendy

Lat I Q 166 :: 2. pol. 14. stol.

Lit.: Flajšhans 25—7 nr 22.

50

Život Pilátův (Legenda o Pilátovi, přídavek Evangelia Nikodemova)

Lat I Q 175 :: 1. pol. 15. stol.

Ed.: Flajšhans 32—7 nr 27. — Lit.: J. Tříška, Anonymní česká literatura předhusitské reformace, HUCP 12, 1972, 163 (Čtenie Nikodemovo).

51

Rubrica missarum secundum consuetudinem ecclesie Olomucensis et Cracoviensis

Lat I F 43, f. 2—5 :: 15. saec.

Lit.: Korzeniowski 17 nr 16. — Dudík 339 nr 12.

52

De s. Adalberto vita

Lat I Q 193, f. 136b :: 15. saec.

Lit.: Flajšhans 50 nr 47.

53

Česká listina olomouckého biskupa (týkající se soukromé záležitosti)

Lat I Q 189 :: 15. stol.

Lit.: Dudík 358 nr 49.

54

Lat II Q 142 :: 15. saec.

1a—29a Officium minorum tabularum

30ab Přísežní formule

30b—37b Další formule, zápisek

Lit.: Jireček, CIB II 2, 27. — Dudík 361 nr 111. — Flajšhans 30—1 nr 26.

Lat I F 50

37—126a Compendium theologiae veritatis, scriptum per manus Nic. Smollo, presb. de Fravenstat, fin. f. 6. post corpus Christi a. D. 1400 in Glatz.

126b—132 De modo observandi quodlibet interdictum memoriale „*Sciendum quod quando universus locus vel terra est ecclesiastico subposita interdicto, secundum iura, que vigent et viguerunt a. D. 1301, hii articuli sunt tenendi etc.*“ (49 articuli).

133—140b Regula moralium, quam edidit M. Nic. Gunter ad utilitatem scolarum in Nova civitate degentium. Explicit per manus Io. diaconi de Lupschycz a. D. 1399 5. Id. Oct.
Lit.: Halban—Blumenstok 49 nr 344.

56

Lat I F 59

Petri Lombardi Sententiarum lib. III.—IV.

F. 41: Expl. lib. 3us, finitus proxima 6. f. ante festum s. Catharinae a. D. 1402 ante 21. horam Prage per Nic. Henlini de Zathor. F. 102: Expl. 1. 4. fin. a. D. 1403.

57

Lat I F 92

Summa virtutum pro ecclesiis et Summa vitiorum f. III. expl. per manus Petri de Borowe sub a. D. 1406.

58

Mar(tinus) de Penicze

Bac. Pragensis 1412, scriba cod. Lat I F 124 :: 1412 (Thomas de Hibernia, Manipulus florum).

59

Český fragment ve vazbě

Lat I F 132 :: písar Nic. de Hustopecz, pleb. in Krasna 1414 (Homiliae Patrum).

Lit.: Flajšhans 37 nr 28. — Dudík 12.

60

Lat I F 136 :: 1414

Liber domini Luce de Chotymow et est emptus pro 3 sexagenis in Praga.

61

Tractatulus de processu iudicii cum formulis ad Wratislaviensem et Pragensem dioecesim pertinentibus

„*Antequam iudicii de processu dicatur, sciendum*“. Lat XVII Q 134, f. 98 :: 15. saec.

Lit.: Halban—Blumenstok 44—5 nr 314.

62

Iohannes Hus

Positiones: Lat I Q 182. Lit.: Flajšhans 49 nr 46δ.

Sermones: Lat Q 183. Lit.: Flajšhans 49 nr 46γ.

63

Hieronymus de Praga

Sermo coram concilio in oct. Paschae 1413

Lat I Q 177, f. 239a.

Positiones Lat I Q 182. Lit.: Flajšhans 49 nr 46δ.

64

Lat I F 90

Ex concilio Constanciensi de communione sub utraque specie (f. 208).

65

Gesta concilii Constanciensis

Lat I F 321 :: 15 saec.

Lit.: Halban—Blumenstok 55—6 nr 420. — Dudík 340 nr 20. — Flajšhans 48—9 nr 46.

66

M. Marcil

Epistola ad Hussonem hereticum, a papa damnatum cum suis sequacibus

Lat I Q 33, f. 216a—235a :: 1422.

Exhortatio ad Huss, heresi infectum

Lat I Q 34, f. 109a—142b :: 1420—3.

Lit.: Dudík 351—2 nr 33. — Flajšhans 49 nr 46.

67

Tractatus contra errores Iohannis Hus

„*Reverendissimo in Christo patri domino Sbigneo divina providencia episcopo Cracoviensi. Vitam beatam et hic in presentis stadii cursu*“. :: circa 1430.

Lat I Q 113 :: 1469.

Lit.: Korzeniowski 40 nr 44. — Flajšhans 49 nr 46.

68

Postila polského husity

Lat I Q 146 :: 15. stol.

Lit.: A. Brückner, Z rękopisów Petersburskich I. Kazania husyty polskiego, Prace filologiczne 4, 1893, 561—586. — Flajšhans 44 nr 41.

Sermones super epistolas et evangelia cum glossis bohemopolonicis. Lat I Q 29 :: 1418.

Lit.: A. Brückner, AslPh 14, 1892, 511—2 — Flajšhans 47—8 nr 45.

70

Contra hereticos questiones

„Sacros. fidei defensores ac honoris domini nostri Iesu Christi zelatores“ (contra capitaneos Bohemorum et Procopium). Lat I Q 50, f. 148a—161a :: 1430.

Lit.: Halban—Blumenstok 47 nr 333.

71

Petrus de Telcz

Registrum librorum Petri Damiani :: 1432

Lat I F 200, f. 334b—339b.

Lit.: Flajšhans 45 nr 42.

72

Tractatus contra IV. articulos Bohemorum

„Reverendissimi“. Lat I Q 38 :: 15. saec.

Lit.: Dudík 352 nr 34. — Halban—Blumenstok 57 nr 427.

73

Lat II F 219

Acta concilii Basiliensis 1433

- 1—81b Iohannes de Ragusio, Contra communionem sub utraque 1433.
 89—147 Sermo „Audistis, rev. patres... venerabilesque oratores regni Bohemie, veram positionem de communione divinissime eucharistie“.
 151—234 Responsio ad tertium articulum.
 235—258 Responsiones contra quartum articulum Boemorum per Ioannem de Palmar „Deus, in adiutorium meum intende“, 1433.
 258b—266b Responsiones Iohannis de Palomar Contra replicationes, factas per Boemos seu M. Petrum Anglicum a. 1433 „In nomine s. et individue“.
 269b—270b Interrogatoria contra Wiclephistas et hussitas et eorum hereses „Primo. Qui est infamatus de fautoria vel percipitur favore Iohannis Wicleph et Iohannis Hus“.
 339—348b = nr 11 (Lat O I 11), f. 1a—18a.
 351—5 = nr 11, f. 18b—25b.
 355b—363b = nr 11, f. 26a—34b.

Lit.: Halban—Blumenstok 48 nr 335. — Korzeniowski 69—71 nr 79. — Flajšhans 48 nr 46 (mlyná sign.). — TřRul 228.

Articuli oblato concilio ex parte regni Boemiae et marchionatus Moraviae a. 1433

Lat I Q 49

Lit.: Dudík 352 nr 35. — Halban—Blumenstok 57 nr 426.

75

Lat IV F 102 :: 15. saec.

- 1—8b De Thaboritarum origine in Bohemia et quibusdam Wicleffitarum actibus.
 „Wenczeslaus rex Bohemie volens obstare principiis“ x „A. D. 1460 confederati sunt Bohemi et Poloni in Glogovia maiori.“
 19—140 Utrum salva consiencia in regno Bohemie heresi et schismate infecto dari potest obediencia regi. Compilata est huius questionis determinacio a. D. 1463.
 175b „Rex Bohemie ad dominum apostolicum a. 1463 3. Martii“.
 211—26 Enee Silvii Dialogus contra Bohemos et Taboritas de communione sub una specie ad cardinalem s. Angeli.
 226b—232 Interrogationes, cum quibus interrogantur Wiclefiste, et contra ipsorum responsiones statim allegantur scripture (14 interrog. et respons.).
 232—246 Francisci de Toledo Contra Iohannem de Rokyczan Disputatio de communione utriusque speciei abusque Bohemorum „Franciscus de Toletio Iohanni de Rokyczana solutem. In ipso articulo recessus ab ista civitate nostra“.
 246—254 „Hii sunt excessus circa venerabile sakramentum ewkaristie commissi et circa missam et occasione utriusque speciei perpetrati in catholicis post edita compactata et nonnulla post mandata novissime regio nomine facta“ (70 errores) x „Hec pauca ex multis et infinitis scripta et collecta sufficiunt. Datum Prage a. D. 1455 per venerabiles et egregios dominum Wenczeslaum de Crumpnaw, decretorum doctorem, decanum et administratorem in spiritualibus sede vacante ecclesie Pragense nec non per M. Prokopium, baccalaureum in theologia formatum Pragensem, qui domini Rokyczani omnem nequiciam et occultissimos articulos hereticales funditus sciunt...“
 254—263 Articuli et errores Iohannis Rokyczani, quos contra s. ecclesiam Romanam... profert, tenet, dogmatizat..., qui ex sermonibus et operibus et factis suis et suorum elicitum sunt, non putativi, sed veridici.

263ab Statuta, que fecerat (Rokyczana), cum Pragam advenerat et obtinebat post traditionem domini Sigismundi Polonorum... A. D. 1461 Prage collectum.

Lit.: Dudík 366—70 nr 155. — Korzeniowski 103—4 nr 123. — Flajšhans 48 nr 46.

76

Lat II F 32 :: 1521

Concilium Basiliense 46 sessionibus absolutum

Lit.: Flajšhans 48 nr 46.

77

Eneas Silvius

Disputatio cum Thaboritis : Lat I F 280

78

Hilarius de Litomierzicz et Wenceslaus Krzizanowsky
Posicio contra Rokyczanam

„A. D. 1465 in die Purif. BVM facta est magna congregatio dn. baronum etc.“,
x „Finis huius positionis contra Rokiczanam. Mortui sunt hi ambo, sc. Georgius rex et Rokiczana heresiarcha Bohemie a. D. 1471 etc.“ Lat I F 369, f. 132a—142a.

Lit.: Flajšhans 48 nr 46.

79

Georgius de Opavia

Filius Nicolai, Ord. Minorum, predicator Bohemorum Crumloviensis. Scriba cod. Varsovio-leningradensis Lat II F 202, f. 1—74 de a. 1471 (del.). Possessor codicum religiosi argumenti PUK Min 146 de a. 1476 et S. Coronae Min 72 de 2. dim. 15. saec.

Lit.: Korzeniowski 66—8 nr 77. — Tříška, LF 84, 1961, 92.

80

Citationes Olomucensis episcopi duae

Lat I F 11, fol. praelig. membr. duo saec. 16.

Lit.: Dudík 338 nr 3.

81

Consilium in causa Boleslaviensium contra vicecancellarium regni Bohemie

Němec II F 130 :: 1548—53.

82

Sturzenfeldovy traktáty

Češ XV F 1 :: 1562

Lit.: Flajšhans 25 nr 21.

Petrus Illicinus

Judr, canonicus Olomucensis

Opuscula : Lat I Q 339 :: 16. saec.

„Ad illustres... barones et dominos... marchionatus Moraviae sermo paraeneticus de fidei unitate cum episcopo tenenda et de obedientia ei praestanda“, p. 1—248.

„Ad... dominos... Poloniae regni“, p. 251—338.

„Ad... Stephanum Bathori de Zomblio Transylvaniae gubernatorem... paraenesis gratulatoria“ x „Vale. Ex Olomucio Moraviae die 1. Febr. 1572“, p. 345—456.

„Ad... cives Transylvanos“, p. 459—479.

„Ad Saxoniae ducem“ :: 1575, p. 483—608.

„Ad universos Martini Lutheri discipulos“, p. 609—629.

Lit.: Dudík 354 nr 55. — Korzeniowski 45—6 nr 49.

84

Raznojaz XVII F 97 nr 8

Legatio (?) Sacr. Caes. Majest. Cathol. Warsaviae in conventu regni generali ad electionem regis designata, nona die mensis Aprilis (1573) coram residentia senatorum et astantia ordinis militaris, per certos oratores ipsius caes. Majest. idiomate Bohemico in castris habita.

85

Decreta iudicii Olomucensis

Raznojaz II F 33 :: 1605—1614 (lat. et germ.)

Lit.: Flajšhans 50 nr 48.

86

Lat Q XV 129

Institutionum oratoriarum liber primus et secundus a. D. 1617 sub professore Magistro Bartholomaeo Paprocki Soc. Iesu.

87

Ordines Bohemiae ad ord. Poloniae a. 1619

Raznojaz IV Q 1, p. 433.

88

Kázání Žeranovského

Češ I O 1 :: 1623—6.

Lit.: Flajšhans 6—8 nr 3.

89

Martinus Braxatoris: Scena Europea

Lat XIV Q 164 :: 1633

Lit.: Flajšhans 46—7 nr 44.

90

Rodericus Dubravius: Libellus de componendis epistolis
cum eiusdem notis et glossis
Lat XVII Q 139, f. 116a :: 16. saec.
Lit.: Flajšhans 47 nr 44.

91

Insignia gentilitia episcoporum... Wratislaviensium in Silesia ab a. 969 od 1600,
variis coloribus depicta et historice descripta
„Anno post Christi natum nongentesimo“. Lat IV Q 137.
Lit.: Dudík 373 nr 190.

92

Ioannes Prusinowski SJ: Collectanea ascetica :: 3l. 8. 1613.
Lat IO 228.

93

Jan Amos Komenský
Typographeum vivum
Lat III Q 480, 19 fol.
Lit.: Flajšhans 42—3 nr 37.
Ars didactica, ex Methodo linguarum novissima cap. 10...
Lat XVII F 54
Lit.: Flajšhans 42—3 nr 37 (mylná sign.).
Allusio in Panegyricum in laudem Caroli Gustavi, regis
Sueciae, conscriptum, edita et Ioan. Potulicki dicata (a. 1655).
Lat XVII F 40
Lit.: Flajšhans 42 nr 37 pozn. (mylná sign.).
Ianua linguarum reserata (lat. et germ.)
Raznojaz XVI O 37 :: 1688.
Závěr Lasitského historie bratrské
Češ IO 3 :: kolem 1700.
Lit.: Flajšhans 9 nr 5.

94

Argumenta ad imitationem Vestibuli Comeniani
Němec XVI O 4 (443 fol!)

95

Paulus Stransky
Extractus e Republica Boiema, edita 1643.
Lat II F 74
Lit.: Flajšhans 42 nr 35.

96

Sebastianus Carolus Lyssowsky
Boemus (carmina)

„Haec metra Musa dedit tenui licet alma cothurno“. Lat XVII Q 185, f. 4b
—15a :: 17. saec.
Lit.: Flajšhans 47 nr 44.

97

Casparus Knittel
Ioannes fortis armatus ante portam Latinam juxta Luc II 21 in ba-
silica collegii SJ ad s. Clementem coram S. P. Q. A. dictus (1671). Lat I F 497.
Lit.: TřRul 135 nr 36.

98

Sortes Sibyllinae
Češ III Q 1 :: 1672.
Lit.: Flajšhans 16—17 nr. 11.

99

Coll. Autogr. 170
Litterae Adami Kochański SJ
7: Pragae 1676 Sept. 9. 10: Olomucii 1678 Mart. 22. 17: Olomucii 1682 Mart.
18. 21—25: Olomucii 1682 Nov. 30.; Olomucii 1683 Febr. 6. 18: Waldhauser
Ferdin. SJ. Olomucii 1682 Mart. 18. 4: Wallis Robertus SJ. Vratislaviae 1671
Mai. 25.
Lit.: Korzeniowski 368—9 nr 477.

100

De primis Polonorum nummis argenteis sive grossis Pra-
gensibus exercitatio cum additamentis quibusdam
Lat IV Q 159 (descriptum ex impresso libro).
Lit.: Dudík 373 nr 195.

101

Bohuslaus Balbinus
Realia sive excerpta ex Epitome rerum Bohemicarum
Lat IV Q 77 :: 18. saec.
Lit.: Flajšhans 42 nr 35.

102

Nikodem Filadelf: Odpověď Slavatovi
Češ IO 2 :: 17. stol.
Lit.: Flajšhans 8—9 nr 4.

103

Theses philosophico-politicae ex logica cum indice addito.
Philosophia politica seu ratio status recta ex principiis theoriae philosophiae
formata et in Univ. Prag. proposita.
Lat III O 16.

104

Samuel Kechelius Bohemus

Architectura militaris, scripta per Petrum Kretkowsky, anno 1645. Leidae.

Lat IX F 7.

Geometria, trigonometria et architectura militaris cum additionibus Nicolai Grocholsky, a. 1644.

Lat IX F 12.

Compendium arithmeticae practicae et Trigonometriae

Lat IX F 16.

105

Lat I O 359.

Exercitia pii religiosi brevissima in monasterio Altovadensi per Patrem Bernardinum, pro tunc ibi existentem professum Vanchocensem, conscripta a. D. 1657 die 20. mensis Iulii.

106

Iesuita Bohemus quidam

Liber precum, scr. a. 1661

Lat I O 367.

107

Exercitationum mathematicarum tractatus : Lat IX Q 63

1a De arithmetica auctore Benjamin Schlayer SJ, 1660.

13a Exercitationum mathematicarum tractatus secundus, 1660.

21a Tractatus tertius Peri tés sfairás tú kosmú sive De sphaera mundi.

41b Tractatus IV. De gnomonica sive horologiis sciothericis solaribus. Praegae 1660.

72a Descriptio horologii meridiani tam orientalis quam occidentalis. Praegae 1661.

73b Modus facillimus omnium per solam circini aperturam delineandi horizontale.

74a Quorundam regni Boemiae et alibi locorum poli et aequatoris elevatio.

108

Iohannes Caramuel Lobkowiczus

Disputatio politica De supremo imperii tribunali

Lat II Q 147

Lit.: Dudík 362 nr 113. — S. Sousedík, Jan Caramuel, opat emauzský (1606—1682), HUCP 9, 2, 1968, 115—138.

109

Godfridus Kircher

Ephemeris motuum coelestium ad annum aerae Christianae 1681

ex observationibus Tychoonis Brahei et Ioh. Kepleri hypothesis physicis tabulisque Rudolphinis (lat.—germ.). Raznojaz IX Q 7.

110

Renatus Hensaeus

Carthusiae prior prope Brunam in Moravia.

Regulae generales in meditando observandae

Lat I O 274, f. 39a—43b :: 17. saec.

111

Castrum doloris et honoris celsissimo principi ac domino piae et gloriosae memoriae Ioh. Christiano duci Crumlovii et principi ab Eggenberg... comiti Gradiscae... a principe vidua DD. Maria Ernestina erectum (lat. et germ., 43 f., poesis). Raznojaz XIV F 1.

112

Christophorus Ioannes Neigebaur

Boemus Tustensis

Nucleus iuris civilis ad normam alphabeti ordinatus Némec II O 9.

113

Daniel Ernestus Jablonski

Nepos. Ioan. Amos Comenii, Thdr, episcopus per majorem Poloniam et Pruss., Pol. ecclesiarum reform. concionator sub prim. regis Borussiae.

Commentatio historica de ordine et successione episcopali in unitate fratrum Bohemorum conservata, 1717.

Lat I O 601.

114

C. E. Gebh. Hülsin

Gedanken über den Sieg bey Chotosiz in Böhmen 1742. Némec IV F 136, nr 5.

115

Campagne de 1745 en Saxe, bataille de Strigau et Kesselsdorff et Blocade de Prague (gall. et germ.). Raznojaz IV F 106

116

Franciscus Klausal (Klouzal)

Relatio originis neosectae... 1748. Lat I F 606.

Lit.: Flajšhans 45—6 nr 43.

117

Codex diplomaticus regni Bohemiae

Lat II F 25 :: 18. saec.

Lit.: Flajšhans 50 nr 48.

Continuatio observationis de magno regno Moraviae atque ultimo rege magno Zwenteboldo ex parte XI Grundlingianor.

Raznojaz XVIII F 99, nr 52 :: 18. saec.

Krátký spis o porážce a zajištění Maxmiliána. Hankova kopie Češ IV F 1 :: 1822.

Lit.: Flajšhans 18 nr 13.

Leningradské bohemikální texty

Textus bohemicus Leningradii asservati

„De vino et ydolis carmina“ latino-bohemica

Dvě žertovné pijácké básně jsou zajímavé proto, že mísí do lat. veršů česká slova. Dvě jiné v leningradském rukopise předcházející básně (*Ex fideli veterum* a *Est tamen et alius*) jsou bez českých vložek. Básně jsou studentská poezie. Druhá báseň má mytologizující začátek (*Thetis* a *Lyaeus*). Formálně je pozoruhodná čtyřveršová strofa se shodnými rýmy.

a

Primus vini dicitur fuisse inventor,

(c)larus hiis partibus eius est precentor,
quidam parvus presbiter et eius conventor,
qui olym in Chomutow extitit succentor.

Adhuc multo gravius peccat hic, qui vino
miscet aquam, nisi sit presbiter, divino,
qui est mysterio deditus omnino,
ne hunc iudex deputet ardentis camino.

15

5 Per barbam cognoscitur hyrcus inter
greges
sicut inter populum per coronam reges.
Tales in Bohemia condite sunt leges,
quod qui bene biberit, pulutat ut seges.

In suis proverbis recitat Alanus,
qui partim obscurus est, partim vero
planus
consulens presbitero, trepidas ne manus
ex vini frequentia reportet ut anus.

20

10 Moncium artifices peccant multum vere,
quod argento nimium applicant de ere.
Tucius hiis fieret, si scivissent nere
vel sua continue peccata deflere.

b

Celebrari nuptias facit cum Lyeo

deam magnam Thetidem predicto cum
deo.
Idem ego consulo nunc Bartholomeo,
ut in hoc conformet se magno Ptolomeo.

Iste pro clenodio hyrcum super crista.
defert habens modicos nummulos in cista.
De mane facundus est, prudens ut iurista,
de sero balbuciens, doctus ut artista.

10

5 Est et alter dominus, nomine sed caret,
qui si dictas nuptias viderit, mox aret.
Pocius hic feminam desuper palparet
vel in choro „Requiem“ defuncto cantaret.

Iste noctem in diem vertere consuevit,
apud multos iste mos extunc inolevit.
Iste Bachy gracia repletus deseivit,
mox in suos famulos quod pridem
explevit.

15

20 Pollet hic consilio, cui vim natura
abstulit, et tamen scit leges atque iura
et est inter homines felix creatura,
nam rubet, cum biberit, velud assatura.

Dicere hic debuit ad horas collectam,
sed linguam non potuit habere perfectam.
Credo, conscienciam habuit infectam
Bachi magisterio iuxta suam sectam.

Nec mirum si omnibus istis dominatur . 25
Bachus et in cerebri arce locatur.
Nam dum Bacho iuvenis noster
pregravatur,
krzykanye y wolanye alta voce fatur.

Ego vero gracias Domino refundo, 30
quando bibunt alii, ego pectus tundo
et avertio oculos craterae rotundo
nec possum inspicere hunc visu iocundo.

Orig.: Leningrad GPB Lat. O XIV 11, f. 11b—12b; cf. superius nr 6. — Cambridge Mass. Harvard College Library Ms Lat 146 f. 20b—22b: „Item alia carmina de vino et ydolis edita per ven. d. Wlachniconem, prothonotarium Rom et Boem. regis semper augusti“ (rkp. mně nedostupný).

Dictamen amatorium

Milostný list — fiktivní dopis „dívký“ nepřítomnému milenci — je vzácný rétoricko-poetický žánr. Je to dílo s českou stopou: list byl adresně věnován s čes. konkretizací učiteli na škole ve Slaném. (O Slaném je zmínka i v arenze na f. 21a dole: *Ego V. de R. residens in Zlana . . . a. 1409*). V listu, dílu žákovské rétoriky, jsou některé tradice klasické (Ovidiův druh heroidy, lásce podléhají i bohové, muž nejvíce vynikající z Paridů). Formálně list užívá anafor, metafor, hyperbol a exklamací. Obsahově popisuje noc osamělé milenky, touhu po milenci, milostnou bolest z odloučení. List byl blízký tématům *nox obscura animae*, *formula sponsae sponsum suum querentis*, měl motivy z *alb*, byla to v protikladu k *laus puellae* — *laus viri*. Diktámen následuje po bohemikálním komentáři ke *Compendiu Nove poetrie* a zároveň s další listinou Václava IV. tvoří jakési dodatky k tomuto komentáři.

Nocte perforatur cor meum doloribus innumeris et variis compungor angariis adeo, ut ciborum michi sapiunt condimenta, potus eciam cuiuslibet sapiditatis, dum oris delibatur officio, plus amaritudinis michi quam dulcedinis ministrat. Saporis eciam michi sordescit placiditas tanta ita, ut nec oculis meis sompni aliqua datur requies nec palpebris ulla dormicio propinatur. Sed expers omnium alimentorum aministracionibus tamquam e membris vite vix valeo perfrui sospitate, dum vestri defraudor presencia et vernantis vultus aspectu dulcissimo michi non licet aliquamdiu remoneri. Vos estis enim aura, per quam mearum tribulacionum fluctus tranquillatur (!), vos estis lampas, per quam cordis mei diescunt tenebre et tocius mesticie gelicidium relegatur. Vos estis, in cuius ortum natura multiphariis hilarescens tripudiis vos naturalium bonorum dotibus predonavit, ut sibi quasi nil retinens particula videatur. O sidus fulgentissimum, cuius decoris splendiditas nullius occasus tenebris nubilatur. O gemma preciosissima, miris virtutum decorata fulgoribus, velud lucifer matutinus inter cetera refulgens sidera pre cunctis mundi gameraticis generositatis obtinuistis principatum. Si enim cordis mei rimaretur penetralia, non ambigo, quod vestre venustatis ibidem effigiem

repperient. O amor detestande, qui non solum genus humanum subicis dicioni, verum eciam celicolas imperio tue potencie subiugasti. O deus, fons et origo tocus bonitatis tue, nos tanta segregasti discordia, ut michi non liceat faciem mire stellarum fulgoribus conspicari. Mallem enim potius me pre cunctis circuli terrarum existens incola crebris aspectibus competere (?) quam celicolarum collegio agregari. Nam tam acerbe in me amoris seviunt tempestates, ut michi tempus vivendi amarescit et mortis crudelissime acerbitas ad instar ineffabilis leticie dulcescere videatur. Quis michi hoc tribuat, Paridum excellentissime, ut in te frequencium meorum defigere valeam radios oculorum dicens illud propheticum: Hec requies mea in secula seculorum, hic habitabo, quantum elegeris?

Viro honestatis virtutisque saphiro (?) redimito V., amasio sibi pre ceteris dilecto, eruditori scolarium in Slana.

Orig.: GPB Lat Q XIV 117, f. 20b.: saec. 15. ineunt.; cf. superius nr 7. — Cf. etiam: Praha Kapit. N 50, f. 215b—216a [De dolore cardis]: „*Cor meum nocte perforatum doloribus immensis.*“

122

Littera civitatis Pragensis de observatione salvi conductus, quem Venceslaus IV. Sbinconi archiepiscopo et eius comitibus, ad regem venientibus, a. 1411 dedit.

Nos magister civium, consules et scabini Maioris civitatis Pragensis recognoscimus tenore presencium universis, quemadmodum serenissimus princeps et dominus dominus Venceslaus, Romanorum rex semper augustus et Boemie rex, dominus noster graciousissimus, reverendo in Christo patri et domino domino Sbinconi, archiepiscopo Pragensi, apostolice sedis legato, et omnibus hiis, quos secum ad sue maiestatis presenciam hac vice ducendos decreverit, suum securum et salvum conductum per quatuordecim dies continue se sequentes inviolabiliter duraturum dedit et donavit ad sue Maiestatis presenciam veniendi, ibidem moram trahendi et abinde ad domicilia sua propria libere recedendi, rebus suis et omnium illorum, quos secum ducendos decreverit, semper salvis, pariter et personis, prout id ipsum in prefati domini regis literis, predicto domino archiepiscopo desuper datis, plenius continetur. Sic et nos pro prefato domino nostro rege et cum eo bona nostra fide predicto domino archiepiscopo promittimus et spondemus, quod regia Celsitudo sua eidem domino Sbinconi et omnibus hiis, quos secum ad eandem Celsitudinem suam, sicut premititur, ducendos decreverit, huiusmodi suum salvum conductum per predictum tempus inviolabiliter observabit, quem eciam et nos pro nobis et nostris ac eciam omnibus aliis, qui causa nostri faciunt et dimittunt, inviolabiliter observabimus, dolo et fraude quibuslibet proculmotis.

In quorum evidenciam secretum nostre civitatis sigillum presentibus est appensum. Datum P(rage) anno D. 1411 die 18. mensis Aprilis.

Orig.: GPB Lat Q XIV 117, f. 52b; cf. superius nr 7.

Dlužní list Čenka z Vartemberka o ročním platu knězi Petru, řeč. Lysek, kaplanu soběslavskému z r. 1418

My Čeněk z Wartymberka, toho času poručník sirotkóv z Rožumberka, vyznáváme tiemto listem, že sme svedli pól kopy platu ročnieho kněze Petra, řečeného Lysek, kaplana a oltářníka Soběslavského, z domu Petrova, řečeného Slánský, měštěnána našeho z Soběslavě, jenž jest byla na jeho domu u pěti kopách grošóv stříbrných rázu pražského, a té pól kopy plata za něho podstupuji dávati až do dvú plnú letú knězi Petrovi, řečenému Lysek, na každý rok rozdielně, to jest na svatého Jiříe, ješto večas najprvé přide, patnácte grošóv, a na svatého Havla potom přištieho tolikež, a tak až do dvú plnú letú ote dne dánie tohoto listu. A k tomu my Allera z Těchobuze, purkrabie s většieho hradu Přibenic, Víta (!) ze Rzávého, purkrabie na Chúsniče, a my Halas, řečený Drkule, purkrabie na malém hradu Přibenic, rukojmie toho, sľubujem všichni jednu rukú nedielnú dobrú vierú čistú beze všie zlé lsti po dvú letú ty penieze hlavné našemu napřed psanému věřiteli nebo jeho náměstku dáti a zaplatiti anebo tak jistý a dobrý plat jemu ukázati a mocna jeho býti beze všeho zámatku a prodlenie dalšíeho. Pakli bychom toho neučinili, tehdy sľubujem, že kohož koli z nás rukojmí svrchu jmenovaný náš věřitel nebo jeho posel napomene, jeden na druhého neukazuje ani se druhým vymľuvaje, jeden z nás rukojmí sám svým životem nebo sebe miesto panoši rytieřského řádu v postavě s jedniem pacholkem a se dvěma koněma vlěci v Soběslavi u městě u ctného a dobrého hospodáře tu, kdež by nám bylo svrchu psaným našim věřitelem nebo jeho poslem ukázáno vedlé práva a obyčeje české země, a odtavad abychom najžádné právo nevzděli (ps. newyezdyely) tak dlúho, dokavad bychom toho všeho, co' svrchu psáno, neučinili. A když minú dvě neděli po upomenutí — ležme my nebo neležme — a toho bychme všeho neučinili, tehdy dřeve psaný náš věřitel nebo jeho posel mají plnú moc a právo napřed jmenované hlavné penieze i s těmi škodami, kteréž by kolivěk jezdiec nebo posielajíc nebo kterakž kolivěk pro nesplněnie těch peněz a té úmluvy vzeli a to mohli dobrým svědomím ukázati, mají vzieti mezi židy i křestiany na nás všech škody. Pakli by buoh neuchoval tak, že by který z nás rukojmí do toho času umřel, tehdy my živí zóstali sľubujem v jednom měsieci ote dne jeho smrti tak dobrého a movitého miesto toho umřelého postaviti pod základem leženie svrchu psaného. Pakli by se kto z nás rukojmí tomuto listu řeči nebo skutkem protivil, aby to bylo proti jeho cti a proti jeho viře, ale ne tomuto listu na pohoršenie, a nadto ktožkoli tento list z našeho svrchupsaného věřitele dobré vuole mieti bude, aby ten jistý měl plné právo a moc v tomto listu psané tak právě jako on sám.

A na pravost a většie svědomie této úmluvy my dřeve psaní rukojmie i s jistcem naše pečeti z naše dobré vuole tomuto listu sme přivěsili. Jenž jest psán a dán léta od božieho narozenie tisícieho čtyřstého a osumnádstého v sobotu po svatě Skolastice nebo před tú nedělí, ješto slove Invocavit, první nedělí v postě.

Orig.: Leningrad Archiv Instituta istorii AN SSSR, karton 485, jedinica chraněnija 1—1a. Pergamen, přivěšeny čtyři pečeti: 1. z červeného vosku, zčásti ulomená, 2. šedá neporušená, 3. šedá neporušená, 4. šedá, z polovice ulomená. Rozměr: 24,8 cm × 10,5 cm.

Druhá část v jednotce 1—1a: List lat. textu *de affinitate*, psaného rukou 15. stol. Další obsah kartonu 485: Dopisy: Hankovy něm. 2, Palackého něm. 2, Šafaříkův něm. 1, Purkyňův český dopis Vrtátkovi, Kopitarovy 2, olom. arcib. Fürstenberga. Čes. kvitance z r. 1659 a jiné listy.

124

Iesus dulcis memoria — versio brevis

Leningradská verze je třístrofová. Autorem delší verze je Jan z Příbramě.

Iesus dulcis memoria,
dans vera cordis gaudia,
super mel et omnia
dulcis eius presencia.

Nil canitur suavius,
auditur nil iocundius,
nil cogitatur dulcius
quam Iesus dei filius.

Iesus spes penitentibus,
quam pius est presentibus,
quam bonus est querentibus,
sed quid invenientibus.

Orig.: Leningrad *BAN F* 204, f. 193a :: init. 15. saec.

Lit.: A. Škarka, *Nové kapitoly ze staré české hymnologie*, 37—75. *Contenta BAN F* 204: 1. *Historia de conversione Josaphat*. 2. *Bullae*. 3. *Eusebii tractatus de obitu Ieronimi*. 4. *Speculum ex libris S. Hildegardis*. 5. *Modus procedendi in sermones*. 6. *De sacramento corporis Domini*.

BIBLIOGRAPHIA

V. Flajšhans, *Knihy české v knihovnách švédských a ruských*, 1897 (podává podrobnější popis, ev. ed. některých rukopisů a textů zničených i dochovaných, zkratka: Flajšhans). — A. S. Mylnikov, *Češskie i slovackie rukopisi Gosudarstvennoj publičnoj biblioteki, Trudy GPB V* (8), Leningrad, 1958, 119—136, zkratka: Mylnikov). — A. S. Mylnikov, *Češskaja kniga*, Moskva 1971. — B. Dudík, *Historische Forschungen in der kaiserlichen öffentlichen Bibliothek zu St. Petersburg, Sitzungsberichte d. philos.-histor. Cl. d. k. Akademie d. Wissenschaften zu Wien* 95, 1879, 329—382 (zkratka: Dudík). — J. Korzeniowski, *Zapiski z rękopisów biblioteki publicznej w Petersburgu i innych bibliotek Petersburkisch*. Kraków 1910 (zkratka: Korzeniowski). — A. Halban—Blumenstok, *Wiadomość o rękopisach prawnohistoricznych Biblioteki Cesarskiej w Petersburgu*. Kraków 1891. — A. Halban—Blumenstok, *Die canonistischen Handschriften der Kais. öffentlichen Bibliothek in St. Petersburg, Deutsche Zeitschrift für Kirchenrecht* 5, 1895, 219—312 (zkratka: Haban—Blumenstok). — A. Brückner, *Böhmische Studien, Abhandlungen und Texte*, *AslPh* 14, 1892, 1—45. — A. Brückner, *Z rękopisów Petersburskich II. Średniowieczne słownictwo polskie*, *Prace filologiczne* 5, 1899, 1—52. — K. Gillert, *Lateinische Handschriften in St. Petersburg, Neues Archiv der Gesellschaft für ältere deutsche Geschichtskunde*, 5, 1880, 241—65, 597—617; 6, 1881, 497—511 (zkratka: Gillert). — D. Marečková, *Leningradský zlomek staročeské veršované skladby husitské*, *SbNM C — Lit. hist.* 12, 1967, 2, 65—84. — M. Bohatcová, J. A. Komenský. *Soupis rukopisů*, 1957. — J. Tříška — TřLč, *TřPř* 1—3, *TřRul*, *Anonymní česká literatura předhusitské reformace* (viz bibliografie v *TřRul*, uvádí další leningradská bohemika, dochovaná i zničená). — V. Flajšhans, *Lvovské „Dialogi Bohemarii“*, *LF* 64, 1937, 133 (Lvov UK 37. P). — B. Ryba — V. Kyas, *Označení českých biblických rukopisů a tisků*, *VČA* 61, 1952, 37—45 (str. 35: *Aq — Moskevská bible*, Moskva, Ross. Istor. Muzej, *sobranije Chludova*. *Leningradský Starý zákon neuvádějí*). — A. Vetulani, *Trois*

manuscripts canoniques de la bibliothèque publique de Leningrad, *Studia Gratiana* 12, 1967, 181—204. — *Sigla codicum manuscritorum, qui olim in bibliotheca publica Leningopoliana exstant nunc in bibliotheca Universitatis Varsoviensis asservantur*. *Edita cura delagationis Poloniae in mixta Polono-sovietica commissione peculiari Moscoviae*. Kraków 1928. — N. A. Zubkova, *Rukopisnye fondy Publičnoj biblioteki, Pečatnyje katalogi i obzory*, Leningrad 1971 (notaprint). — H. Walthër, *Initia carminum ac versuum medii aevi posterioris latinorum*, Göttingen 1959. — V. V. Danilov, *Avtografy češskich i slovackich pisatel'ej, učenyh i obščestvennyh dějatel'ej*, *Bjulleteni rukopisnogo otděla Puškinskogo doma* 4, 1953, 109—117. — V. V. Danilov, *Dopolněnija k obzoru „Avtografy...“*, *Bjulleteni... 7*, 1957, 153—4. — L. S. Kiškin, *Češskie i slovackije avtografy v archive I. I. Srezněvskogo, Slavjanskij archiv*. Sb. statěj i matěrialov. Moskva, AN SSSR 1962, 159—170. — *Manuscripta: Katalogi rukopisej Leningrad*. GPB: *Latinskich* 1, 2, 3; *Bogemskich i serbskich* 1; *Raznojazyčnych* 1; *Německich* 1; *Polskich* 1. — O. Dobiaš — *Rožděstvenskaja*, *Abecední lístkový katalog pergamenových rukopisů Leningrad*. GPB. — J. Tříška, *Leningradská rukopisná bohemika* (zkratka: Lb nebo TřLen).

Signatury leningradských bohemik

Sigla Bohemicorum Leningradensium

(d = deletum seu desideratum)

GPB	Lat I F 115 (d) ... Malogra-	Lat I F 280 (d) ... Lb 77
Lat I F 4 (d) ... TřRul 225	natum	Lat I F 281 (d) ... TřRul 217
Lat I F 5 (d) ... TřLč 139	Lat I F 116 (d) ... Malogra-	Lat I F 311 (d) ... Malogra-
Lat I F 7 (d) ... TřLč 140 -	natum	natum
TřRul 232 — Statuta Ar-	Lat I F 117 (d) ... Malogra-	Lat I F 321 (d) ... Lb 65
nesti	natum	Lat I F 369 (d) ... Lb 78
Lat I F 11 (d) ... Lb 80	Lat I F 118 (d) ... TřPř 3, 14	Lat I F 370 (d) ... TřLč 123
Lat I F 14 (d) ... TřPř 3, 14	Lat I F 124 (d) ... Lb 58	Lat I F 387 (d) ... TřLč 111
Lat I F 27 (d) ... TřPř 3, 19	Lat I F 131 (d) ... Malogra-	Lat I F 390 (d) ... Lectura
Lat I F 29 (d) ... TřLč 111	natum	in Sententias Conradi de
Lat I F 39 (d) ... TřRul 217	Lat I F 132 (d) ... Lb 59	Ebrach
Lat I F 40 (d) ... TřPř 3, 19	Lat I F 136 (d) ... Lb 60	Lat I F 400 (d) ... TřLč 111
Lat I F 43 (d) ... TřRul 224,	Lat I F 153 (d) ... TřLč 123	Lat I F 455 (d) ... TřPř 3, 19
232. — Lb 51	Lat I F 158 ... TřRul 227	Lat I F 496 = Warszawa BN
Lat I F 44 (d) ... Flajšhans	Lat I F 169 (d) ... TřLč 117	3024 [Sczekna, Reportata
43—4 nr 39. — TřLč 23. —	Lat I F 171 (d) ... TřRul 233	evang. et epist.)
TřRul 218—219, 232	Lat I F 180 (d) ... TřLč 111	Lat I F 497 (d) ... Lb 97
Lat I F 47 (d) ... TřLč 110.	Lat I F 181 (d) ... TřRul 234	Lat I F 606 (d) ... Lb 116
— TřRul 234	Lat I F 182 (d) ... TřLč 111	Lat I F v 81 (d) ... TřLč 119
Lat I F 49 (d) ... Lb 13	Lat I F 184 (d) ... TřPř 3, 19	Lat I Q 4 ... Lb 15
Lat I F 50 (d) ... Lb 55	Lat I F 185 (d) ... TřPř 3, 19	Lat I Q 18 (d) ... Lb 46
Lat I F 51 (d) ... TřLč 123	Lat I F 187 (d) ... TřRul 224	Lat I Q 29 (d) ... Lb 69
Lat I F 52 (d) ... TřLč 123	Lat I F 189 (d) ... TřRul 236	Lat I Q 30 (d) ... TřLč 19
Lat I F 53 (d) ... TřRul 225	Lat I F 193 (d) ... Malogra-	Lat I Q 33 (d) ... Lb 66
Lat I F 54 (d) ... TřLč 123	natum	Lat I Q 34 (d) ... Lb 66
Lat I F 59 (d) ... Lb 56	Lat I F 200 (d) ... Lb 71	Lat I Q 38 (d) ... Lb 72
Lat I F 60 (d) ... TřLč 123	Lat I F 207 (d) ... Malogra-	Lat I Q 49 (d) ... Lb 74
Lat I F 90 (d) ... Lb 64	natum	Lat I Q 40 (d) ... Lb 70
Lat I F 92 (d) ... Lb 57	Lat I F 211 (d) ... TřRul 228	Lat I Q 63 (d) ... TřRul 232
Lat I F 110 (d) ... TřPř 3, 36	Lat I F 216 (d) ... Lb 13	Lat I Q 67 (d) ... Lb 13
Lat I F 113 (d) ... Malogra-	Lat I F 230 (d) ... Lb 13	Lat I Q 77 (d) ... Lb 13
natum	Lat I F 249 (d) ... TřRul 218	Lat I Q 82 = Warszawa BN
Lat I F 114 (d) ... Malogra-	Lat I F 263 (d) ... TřRul 232	Il 3015... TřPř 3, 24
natum	Lat I F 272 (d) ... Lb 13	Lat I Q 111 (d) ... Lb 13

Lat I Q 113 (d) ... Lb 67	Lat IV O 89 ... Lb 33	Češ VI O 2 ... Lb 30
Lat I Q 146 (d) ... Lb 68	Lat IX F 7 (d) ... Lb 104	Češ XV F 1 (d) ... Lb 82
Lat I Q 149 (d) ... TřRul 234	Lat IX F 12 (d) ... Lb 104	Češ XVIII Q 1 ... Lb 44
Lat I Q 166 (d) ... Lb 49	Lat IX F 16 (d) ... Lb 104	Raznojaz II F 33 (d) ...
Lat I Q 168 (d) ... TřRul 221	Lat IX Q 12 ... Lb 32	Lb 85
Lat I Q 175 (d) ... Lb 50	Lat IX Q 63 (d) ... Lb 107	Raznojaz IV F 7 ...
Lat I Q 177 (d) ... Lb 63	Lat XIV Q 117 ... Lb 7,	Lb 36
Lat I Q 180 ... Lb 9	121, 122	Raznojaz IV F 106 (d) ...
Lat I Q 181 ... Lb 9	Lat XIV Q 164 (d) ... Lb 89	Lb 115
Lat I Q 182 (d) ... Lb 62, 63	Lat XIV O 2 ... Lb 5	Roznojaz IV Q 1 (d) ...
Lat I Q 183 (d) ... Lb 62	Lat XIV O 8 ... Lb 8	Lb 87
Lat I Q 189 (d) ... Lb 53	Lat XIV O 11 ... Lb 6, 120	Raznojaz IX Q 7 (d) ...
Lat I Q 193 (d) ... Lb 52	Lat XIV O v 6 ... Lb 1	Lb 109
Lat I Q 196 ... TřRul 217	Lat XV Q 129 (d) ... Lb 86	Raznojaz XIV F 1 (d) ...
Lat I Q 210 (d) ... TřLč 100.	Lat XVI Q 36 ... Lb 42	Lb 111
— TřPř 3, 40	Lat XVII F 7 (d) ... TřRul	Raznojaz XVI O 37 (d) ...
Lat I Q 221 ... Lb 13	215	Lb 93
Lat I Q 270 ... Lb 9, 10.	Lat XVII F 40 (d) ... Lb 93	Raznojaz XVII F 97 (d) ...
— TřRul 223, 237.	Lat XVII F 52 (d) ... TřRul	Lb 84
Lat I Q 339 (d) ... Lb 83	217	Raznojaz XVII Q 188 (d) ...
Lat I Q 490 (d) ... Lb 13	Lat XVII F 54 (d) ... Lb 93	Lb 18
Lat I Q 1485 ... Lb 39, 40	Lat XVII Q 1 (d) ... TřLč	Raznojaz XVII Q 250 ...
Lat I O 11 ... Lb 12	19	Lb 27
Lat I O 22 (d) ... Lb 45	Lat XVII Q 18 (d) ... TřPř	Raznojaz XVIII F 99 (d) ...
Lat I O 27 (d) ... TřLč 19	3, 37—8	Lb 118
Lat I O 28 (d) ... Malogra-	Lat XVII Q 134 (d) ... Lb 61	Něm I Q 126 ... Lb 38
natum	Lat XVII Q 139 (d) ... Lb 90	Něm I Q 192 (d) ... Lb 28
Lat I O 29 (d) ... TřRul 217	Lat XVII Q 141 (d) ... TřLč	Něm I Q 282 ... Lb 28
Lat I O 39 = Warszawa 3033	120	Něm II F 130 (d) ... Lb 81
... Flajšhans 27 nr 23. —	Lat XVII Q 185 (d) ... Lb 96	Něm III O 9 (d) ... Lb 112
TřRul 120 nr 35	Lat XVII Q 196 ... TřRul	Něm III F 31 ... Lb 37
Lat I O 228 (d) ... Lb 92	230	Něm IV F 136 (d) ... Lb 114
Lat I O 274 (d) ... Lb 110	Lat XVIII Q 20 (d) ... Lb 48	Něm IV Q 105 ... Lb 35
Lat I O 359 (d) ... Lb 105	Češ I F v 1 ... Lb 2	Něm XVI Q 7 Warszawa BN
Lat I O 367 (d) ... Lb 106	Češ I Q 1 ... Lb 20	... Lb 41
Lat I O 601 (d) ... Lb 113	Češ I O 1 (d) ... Lb 88	Něm XVI O 4 (d) ... Lb 94
Lat II F 25 (d) ... Lb 117	Češ I O 2 (d) ... Lb 102	Něm H Q 3. 81 ... Lb 27
Lat II F 32 (d) ... Lb 76	Češ I O 3 (d) ... Lb 93	Coll. Autogr. 170 (d) ...
Lat II F 74 (d) ... Lb 95	Češ I O 4 ... Lb 16	Lb 99
Lat II F 202 (d) ... Lb 79	Češ I O 5 ... Lb 34	B A N
Lat II F 219 (d) ... Lb 13, 73	Češ I O v 1 ... Lb 3	F 97 ... Lb 24
Lat II F 222 (d) ... TřLč 143	Češ II F 1 ... Lb 19	F 204 ... Lb 124
Lat II Q 142 (d) ... Lb 54	Češ II Q 1 ... Lb 21	F 219 ... Lb 11
Lat II Q 147 (d) ... Lb 108	Češ II O 1 ... Lb 23	F 337 ... TřRul 231. —
Lat II Q v 3 (d) ... Lb 45	Češ III Q 1 (d) ... Lb 98	Lb 14, 17
Lat III Q 480 (d) ... Lb 93	Češ III O 1 ... Lb 31	Q 173 ... TřRul 217
Lat III Q 598 (d) ... TřRul 220	Češ IV F 1 (d) ... Lb 119	Q 258 ... Lb 18
Lat III O 16 (d) ... Lb 103	Češ IV F 2 ... Lb 29	O 157 ... Lb 22
Lat IV F 102 (d) ... Lb 75	Češ IV Q 1 (d) ... Lb 47	Arch. Akad.
Lat IV Q 25 (d) ... Lb 45	Češ IV Q 2 ... Lb 26	285 ... Lb 24, 25
Lat IV Q 30 (d) ... Lb 45	Češ IV Q 3 ... Lb 26	Arch. Inst. ist.
Lat IV Q 77 (d) ... Lb 101	Češ IV O 1 ... Lb 43	485 ... Lb 123
Lat IV Q 137 (d) ... Lb 91	Češ VI O 1 ... TřRul 214.	
Lat IV Q 159 (d) ... Lb 100	— Lb 4	

EDUARD ALBERT — JAROSLAV GOLL — 50 LISTŮ KORESPONDENCE

K vydání připravil JAROSLAV JEDLIČKA*)

PŘEDMLUVA

Profesor chirurgie na pražské universitě Karlově Arnold Jirásek vydal roku 1940 monografii Eduard Albert. Pokus o kroniku a rozbor života, práce a významu E. Alberta učiněný k stému výročí jeho narození dne 20. ledna 1941. V této monografii, vydané jako první svazek Albertovy knihovny v Praze, sdělil Jirásek, že v Literárním archivu Památníku národního písemnictví na Strahově je uložena bohatá Albertova korespondence. V této korespondenci je 27 dopisů, které Albertovi adresoval Jaroslav Goll. Při pořádání literární pozůstalosti Otakara Fischera, který náhle zemřel při čtení zprávy o nacistické okupaci Vídně dne 12. března 1938, bylo ve Fischerově pozůstalosti nalezeno 23 dopisů psaných od Eduarda Alberta. Adresát dopisů nebyl hned zjištěn. Proto byly tyto listy vedeny pod označením: Listy Eduarda Alberta neznámému adresátu. Jaroslav Jedlička byv upozorněn na tyto Albertovy listy nalezené v pozůstalosti O. Fischera, agnoskoval jejich adresáta: byl to Jaroslav Goll. Bylo to na jaře 1963. Jak se dostaly Albertovy dopisy adresované Gollovi do pozůstalosti Otakara Fischera? Po Gollově smrti (8. července 1929) připravil Otakar Fischer r. 1930 nové vydání Gollových básní, z nichž některé, od Golla samého vybrané, přeložil Albert do němčiny a tiskem vydal. O. Fischer připojil ke Gollovým básním jeho básně z let 1873—1906 uveřejňované pod značkou m-us v-ens (mortus vivens), kteroužto značku rozluštil Vrchlický, že skrývá Jaroslava Golla, a německý cyklus z r. 1913 „Vom Tode und vom Sterben“. Když Fischer pracoval na novém vydání Gollových básní, vyžádal si od Gollových dědiců z jeho pozůstalosti Albertovy dopisy Gollovi, v nichž se také jedná o překladech Gollových básní do němčiny od Alberta. Tyto Albertovy dopisy Gollovi, nalezené archivářem ve Fischerově pozůstalosti, agnoskoval Jaroslav Jedlička již podle prvního Albertova dopisu (v této edici dopis č. 4), kde Albert užil důvěrného titulu: „Milý Jaroslávku“, tak patrně Albert tituloval Golla při prvním sblížení na královéhradeckém gymnasiu. Tak vznikla sbírka 50 dopisů, z nichž 27 adresoval Goll Albertovi, a 23 Albert Gollovi. Jsou doku-

*) Edici doplnil a upravil Jan Havránek.

mentem vzájemně hluboké úcty dvou reprezentantů zcela odlišných, velmi vzdálených oborů a jejich krásného přátelství, které potrvalo až do skonu jednoho z obou, staršího Alberta. Jak svedl osud cesty obou učenců, jaká pouta je vážala? Gollovo věrné přátelství k proslulému chirurgovi Albertovi jistě se také opíralo o Gollovy sympatie k medicíně vůbec; Goll byl syn lékaře Med. Dra Adolfa Golla, který byl synovi „nejen otcem, ale i přítelem“.¹⁾

ÚVOD

Albert a Goll byli sblížení svými rodišti v stejné oblasti české vlasti: ve východních Čechách. Albert se narodil 20. ledna 1841 v Žamberku nad Orlicí, Goll se narodil 14. července 1846 v Chlumci nad Cidlinou. Albert tedy byl o pět a půl roku starší než Goll. Oba přirozeně tíhli do kulturního centra východních Čech, do Hradce Králové, sídla významného gymnasia. Na vyšším gymnasiu v Hradci Králové se sešli oba východočeští rodáci jako studenti: Albert jako oktáván a Goll jako kvintán. Marie Gebauerová (Rodinné vzpomínky na Jana Gebuera. Díl III. 1932) vzpomíná, jak se Goll seznámil s Albertem: „Albert byl informátorem v rodině hradeckého advokáta Dra Flanderky, kde i bydlil. Otec Jaroslava Golla byl u Flanderků domácím lékařem, a těmito styky se také seznámili oba gymnasisti, Albert a Goll. Albert vynikal již na gymnasiu všestranným vzděláním a také tehdy se již projevovalo jeho nevšední nadání pedagogické. Goll vzpomíná, jak si Albert v septimě a oktávě utvořil kroužek druhů a přátel; chodíval s nimi procházkou buď v alejích, vinoucích se na vnitřní straně hradeb starého tehdy ještě Hradce, nebo vyšli některou branou dál, z města do labské roviny a Albert rozvíjel a vedl živé debaty a úvahy. Nejrůznější témata byla promrskávána, a čím více se názory v mladém kroužku různily, čím zapletenější byla otázka, kterou luštili, tím ohnivější se stával Albert a přenášel zápal na své přátele. Vracívali se s večerem do hradecké pevnosti jako ze zázračné koupele ve zpěněném stříbře mořského příboje. Goll byl z nejpilnějších členů Albertova kroužku, ale přátelství navázané v těchto rušných chvílích, kdy si mládí odvážně dobývá svět a na dobytém staví svůj nový svět, již nepominulo; léta dalšího života upevňovala jen jeho základy ve větší a větší hloubce.“ Vzpomínka na styky s Albertem na vyšším gymnasiu v Hradci Králové zůstala v mysli Gollově živá po celý jeho život. Píše Albertovi dne 22. března 1900 v posledním dopisu, který Albertovi adresoval půl roku před jeho smrtí: „Musím Vám to zase jednou říci, že patříte k těm několika lidem, které jsem měl vždy od počátku, již jako kluk, z plna srdce rád.“ Albert nastoupil po maturitě r. 1861 studium lékařství na vídeňské universitě, promoci měl 22. ledna 1867, po promoci vstoupil na chirurgickou

1) Allegro triumfale Jaroslava Golla. Upomínku na 110. narozeniny chlumeckého rodáka profesora dra. Jaroslava Golla z rukopisné pozůstalosti uspořádal a vysvětlivkami opatřil PhDr. Jiří Špět.

kliniku prof. Dumreichra, r. 1869 se stal asistentem, r. 1872 se habilitoval, 2. února 1881 se stal řádným profesorem ve Vídni jako nástupce svého učitele Dumreichra, zemřel 25. září 1900 ve svém rodišti v Žamberku.

Jaroslav Goll (1846—1929) po maturitě na pražském akademickém gymnasiu 1864 se věnoval studiu historie na pražské universitě; předními jeho učiteli se stali V. V. Tomek a K. Höfler. R. 1869 vykonal u obou jmenovaných profesorů státní zkoušku. R. 1870 se stal doktorem filosofie, 1871—1873 studoval v Göttingen u profesora Georga Waitze (1813—1886). Pak se stal tajemníkem v Berlíně u amerického státníka a historika Georga Bancrofta (1800—1891), který byl v Berlíně vyslancem Spojených států v letech 1868—1874. Po návratu do Prahy začíná r. 1875 habilitací jeho činnost akademická; r. 1880 jmenován mimořádným profesorem, při rozdělení university přešel na Vysoké učení české, když byl již na universitě utrakvistické přednášel česky. R. 1882 se stal ředitelem historického semináře, jež přivedl k vzácné dokonalosti. R. 1885 se stal profesorem řádným, 1907—1908 byl rektorem university a r. 1910 odešel na odpočinek. Zemřel v Praze 8. července 1929.

Které to byly styčné body přátelství mezi historikem a chirurgem?

První bod byly základy přátelství položené při prvním setkání obou partnerů na vyšším gymnasiu v Hradci Králové. Krásné a vřelé vzpomínky na hradeckou dobu provázely oba partnery po celý život.

Druhý styčný bod byla poezie. Dcera Jaroslava Golla vzpomíná: „Tatínek mnoho a krásně dovedl recitovat básně, vždyť poesie vlastně byla láska jeho mladých let, na kterou resignoval pro vědu. Nechci tím říci, že historii neměl rád, ale byla doba, kdy se domníval, že na poesii musí pro vědu resignovat a nebylo to lehké. 'Dualismus' — jak říkal tomu rozdvojení, musí přestat.“²⁾ Ale poesie zněla jako spodní struna celým jeho životem. „Snad je to omyl, jestliže se domnívám, že i profesor Albert žil svého druhu dualismem, snad ne v tom dosahu, jako můj otec, a jestliže nebyla poesie u něho tajnou láskou, nýbrž netajenou zálibou, tak byl to asi jeden ze styčných bodů přátelství mezi historikem a chirurgem.“ Albert, výtečný překladatel českých básní do němčiny, přeložil také několik Gollových básní, které mu Goll sám určil. V literární kampani, kterou vedl Machar proti Vítězslavovi Hádkovi a ve které stál Albert na straně Macharově, projevil Goll více prozíravosti. Že Goll ve svém rezervovaném postoji k Macharovi viděl dále než Albert, se ukázalo, když Machar zahájil kampaň proti Albertovi, svému dobrodinci a všestrannému fedrovateli, invektivami v Čase, kde označil Alberta jako vědeckého zpátečníka a odpůrce pokrokových snah v medicíně.

Třetí styčný bod byla historie. Albert miloval historii samu a také její pěstitelé, historiky, historiografy. Sám sebe nazýval „pytlákem v historii“ při rozho-

2) Dopis paní Ady Hodáčové roz. Gollové Jaroslavu Jedličkovi ze dne 12. března 1963.

voru s Josefem Šustou. Láska k historii vedla Alberta k tomu, že v spolupráci s žamberským farářem Chotovským se dal do spisování dějin svého milovaného rodiště: „Paměti žamberské“. První sešity poslal Gollovi s omluvou: „Příkládám prvé dva sešity Paměti žamberských, na které se neračte dívat s patra : jsou sestaveny od laikův, ale kdybychom my toho nebyli udělali, kdož ví, byl-li by to udělal kdo kdy? A snad by ty chatrné papíry byly nějak vzaly za své.“

Práce na dějinách jeho rodiště byla Albertovi prázdninovým zotavením (v našem dnešním pojetí derivací myslí); tak nazval práci v archívu města Žamberka v rozhovoru s překladatelem českých básní do němčiny Zdenko Fux-Jelenským: „Ten předložil Albertovi otázku, kde on, slavný a vysoce zaměstnaný chirurg, bere čas ke všemu, co podniká? Wo haben Sie, Herr Hofrat, neben Ihren Facharbeiten, zu allen diesen Disziplinen die Zeit gefunden? Seine klassische Antwort, Sie ist mir ad verbum erinnerlich, war: Pracoval jsem milý brachu (Gearbeitet habe ich, lieber Vetter). — Sie wissen ja, das ich die Geschichte meiner Geburtsstadt Senftenberg schreibe; diese Arbeit ist meine Ferial-Erholung. Da lasse ich mich in Senftenberg vom Dráb (Grundwächter) im Gemeindehaus einsperren, und bis Abends habe ich aus zwei — bis drei Hundert Jahre alten Scharteken einen Auszug fertiggebracht. Ja der grösste Segen, welcher der Menschheit vom Himmel ward, ist das Streben nach Wahrheit und die damit im engsten Verein stehende ehrliche und selbslose Arbeit.“³⁾

Když Albert připravoval Paměti žamberské, potřeboval data o Jednotě bratrské, jejíž počátek byl v Kunvaldu u Žamberka. Obrátil se proto na Golla, předního znalce historie Jednoty, s žádostí o pomoc při shromažďování materiálu. Goll měl k tomu vybrat některého z posluchačů svého semináře, aby pořídil opisy důležitých listin; opisovač sám že by mohl takto začít svou vlastní vědeckou práci. Goll ochotně vyhověl a poslal 29. března 1888 data o Jednotě. Tak zahájil Albert svá studia o Jednotě pod egidou Gollovou; považoval Jednotu za „květ na tom stromě mravního povznešení našeho“ (to napsal Gebauerovi 7. prosince 1893). Komenský byl Albertovi největší osobností české historie; když prezident Akademie Josef Hlávka požádal Alberta o slavnostní řeč při otevření České akademie, přeložil mu Albert dvě témata; první bylo „dva světy“ a druhé téma „o kterém bych si troufal také něco kloudného pronést, by byl Komenský a jeho vyšší snahy vědecké, pansofie a akademie. Muž tento bez odporu položil lidstvu ve vědecké snaze problém, jenž se nese přes naše hlavy do budoucnosti, jak sám berlínský Dilthey s velikým uznáním vytýká. Komenský jest u všech národů vzdělaných posud v slavné paměti a v ohledu duševního pokroku obecného, všelidského je největší figurou v naší historii. Dojemnou tuto postavu před naše oči předvésti, bylo by nejen v souhlasu s naším národním citem, ale bylo by tím významného cos trefeno, co se lidstva vůbec týká a co všude se sympatií by bylo

³⁾ Zdenko — Fux Jelenský: Erinnerungen.

slýšáno a čteno“. Gollova spolupráce s Albertem o dějinách Jednoty vedla k objevení nového pramene v Kladsku z rukopisu gymnasiální knihovny.

Čtvrtý styčný bod Albertův s Gollem byla česká universita pražská. Albertovi a Gollovi bylo souzeno (z podnětu Thomayerova), aby obohatili českou universitu osobností Jaroslava Vrchlického; Albert a Goll, oba hluboce básnicky založení, vzdali tím hold jedinečnému znalci moderní srovnávací literatury a králi českého Parnasu. Goll zasáhl do dějin filosofické fakulty také tím, že zabránil s Albertovou pomocí akci skupiny universitních profesorů z filosofické (Durdík, Kvíčala) a právnické (Emil Ott) fakulty, usilujících o odstranění Masaryka z filosofické fakulty. Goll uvědomil o této akci Alberta a ten intervenoval ve Vídni v ministerstvu vyučování; svědkem Albertovy intervence byl Karel Kramář a ten o tom podal zprávu profesoru Josefu Kaizlovi. Goll měl zásluhu o to, že se Albert seznámil s Janem Gebauerem, vůdcem výpravy obrazoborců; Albert zasáhl do vývoje Gebauerova vědeckého díla a do celého jeho života munificentní finanční podporou, kterou umožnil edici Gebauerova celoživotního monumentálního a fundamentálního bohemistického díla „Historické mluvnice jazyka českého“, kterou Gebauer dedikoval z vděčnosti Albertovi.

Pátý styčný bod Albertův s Gollem bylo dění politické. Albert, oddaný ctitel Riegrův, do jehož rukou složil po svém jmenování profesorem na vídeňské universitě spontánně slib věrnosti české národní věci, byl rezervovaný k mladočechům a provázel se sympatiemi hnutí realismu. Když dne 1. listopadu 1890 vyšel v Času realistický Návrh lidového programu, v jehož duchu a směru mělo být zreformováno a zmodernizováno dosavadní politické snažení české, dal Albert najevo sympatie s tímto politickým směrem (jak uznali Kaizl a Kramář); stejné sympatie choval i Goll. Styky s realisty připomněl Albertovi na smrtelném loži Albertův dávný podporovatel a přítel hrabě Eduard Taaffe, někdejší dlouholetý předseda rakouské vlády.

Šestý styčný bod Albertův s Gollem byla Gollova oční nemoc, zelený zákal, glaukom, pro nějž Goll byl dvakrát operován. Albert získával pro Golla od svých kolegů, vynikajících vídeňských okulistů (Fuchs, Mauthner, Schnabel) informace o nejnvhodnějším terapeutickém postupu.

1. Jaroslav Goll Eduardu Albertovi 10. 11. 1878.
Nakladatel Jan Otto požádal Golla a Hostinského, aby převzali vydávání sbírky přednášek, jejímž vzorem má být sbírka, kterou vydává Holtzendorf a Virchow. Žádá Alberta o spolupráci.

10. list.

Karlovo nám. 28

Velectěný pane profesore!

Dovoluji si jménem svým i jménem Dr Ot. Hostinského Vašnosti vysloviti prosbu, doufaje, že laskavé splnění její nám neodepřete. Knihkupec J. Otto vybídl nás

oba, abychom se uvázali v redigování sbírky přednášek a rozprav, které by ve všem za vzor byla sbírka vyd. od Virchowa¹⁾ a Holtzendorfa²⁾. Rádi bychom, nežli se rozhodneme, ujistili se podporou našich nejlepších sil. Obrácíme se tedy, ctičný pane profesore, k Vám s prosbou, abyste nám podporu svou slíbil; a slíbíte-li, jakož se nadějeme, dovolil bych si ještě připojit, zda-li brzy se na Váš příspěvek³⁾ těšiti smíme. O honoráři ještě konečná úmluva se nestala; jest ovšem nakladatel ochoten dávat honorář lepší, než při našich časopisech obyčejem. Opětuje prosbu jsem ve vši úctě oddaný

Dr. Jaroslav Goll

¹⁾ Rudolf Virchow (1821—1902), německý patologický anatom, antropolog, hygienik a politik, profesor berlínské university.

²⁾ Franz von Holtzendorf (1829—1889) německý právník. Proslul jako vydavatel příručních knih právnických. Holtzendorf spolu s Virchowem vydávali od r. 1866 „Sammlung gemeiverständlicher Vorträge“.

³⁾ Albert uveřejnil ve Sbírce přednášek a rozprav, kterou vydávali Goll a Hostinský biografickou studii „Jan Dominik Lärrey“ (Praha, J. Otto, 1879). Studie jedná o slavném chirurgovi „Velké armády“ Napoleona I.

2. Jaroslav Goll Eduardu Albertovi 16. 11. 1878.

Děkuje za příslib spoluúčasti na vydávání Sbírkou přednášek a rozprav u nakladatele J. Otty. Vzpomíná na studentská léta, kdy společně studovali na gymnasiu v Hradci Králové. O nemoci svého otce Med. Dra Adolfa Golla.

V Praze, 16. listopadu
Karlovo náměstí 28.

Ctičný pane profesore!

Děkuji mnohokrát za Váš laskavý dopis i za Váš slib. Budeme se těšit po vánocích na Váš příspěvek. Formát bude podobný jako ve sbírce Virchowově, as 30 řádek na stránku. Pamatuji se dobře na dobu hradeckou,¹⁾ byl jsem quintan. Otec můj dospěl již k 70. roku věku svého, v kterém každá choroba je povážlivá. Jest právě churav a pojedu zítra do Ml. Boleslavi jej navštívit. Vlčkovi²⁾ vyřídím.

S úctou oddaný

J. Goll

¹⁾ O stycích Jaroslava Golla s Albertem na vyšším gymnasiu v Hradci Králové píše Marie Gebauerová; „Rodinné vzpomínky na Jana Gebauera. Díl III, 1932, odd. I. Eduard Albert, str. 7—12“. Když Goll studoval v kvintě, studoval Albert v oktávě vyššího gymnasia v Hradci Králové. Vzpomínka na styky s Albertem na vyšším gymnasiu hradeckém zůstala v mysli Gollově živá po celý jeho život. Píše Albertovi: „Mně se děje jako Vám, že čím dál, tím víc lnu k upomínkám na mládí. K milým upomínkám ze studentských let hradeckých počítám vždy Vás“. V posledním dopise, který Goll napsal Albertovi dne 22. března 1900, půl roku před jeho smrtí se naposled vyznal Goll ze své lásky příteli Albertovi: „Když si vzpomenu na Vás v Hradci, vzpomenu si vždycky na Vás, jak jste nám v aleji za Moravskou branou recitoval Lenaua: Primula veris. Dcera Gollova po létech (13. 3. 1963) vzpomíná, jak její otec doma recitoval báseň Primula veris, kterou jako gymnasista slýchal od Alberta.“

²⁾ Václav Vlček (1839—1908), zakladatel a redaktor revue Osvěta, se kterou Albert spolupracoval od 1. do 20. ročníku.

3. Jaroslav Goll Eduardu Albertovi 5. 2. 1881.

Blahopřeje Albertovi k jmenování profesorem chirurgie na vídeňské universitě. Lituje, že se Albert nedostal do Prahy, kde se mohl stát spolubudovatelem české university.

Velectěný pane!

V Praze, dne 5. 2. 1881.

Dovolte, ať Vám vyslovím své potěšení z Vašeho ustanovení ve Vídni¹⁾ i své neupřímnější přání — ač bychom Vás mnohem radostněji vítali do Prahy jakožto pomocníka nad jiné vydatného v boji o českou universitu — v jakékoliv formě. Já dosud nevěřím, že se nám čeho dostane.

Zároveň dovoluji si poručiti Vaši přízni naši sbírku přednášek, doufaje, že si brzy zase na nás příspěvkem vzpomenete.

Váš oddaný Goll

¹⁾ Albert byl 2. února 1881 jmenován řádným profesorem chirurgie ve Vídni a spontánně složil Riegrovi slib „jakožto nás všech vůdci a starostovi, že učiní všechno, co možná bude, aby vyplnil tu povinnost, kterou nám ukládá příroda a svědomí k národu a jazyku přirozenému“. Krátce po jmenování Alberta do Vídně učinil dne 14. dubna 1881 císař František Josef I. nejvyšší rozhodnutí, jímž byla pražská universita rozdělena na dvě university, německou a českou. Albert získal ve Vídni pro českou universitu profesory Horbačevského a Spinu, Maydla a Pavlíka.

4. Eduard Albert Jaroslavu Gollovi krátce před 24. 3. 1888.

Albert připravuje vypsání dějin svého rodiště Žamberku. Potřebuje data o Českých bratřích, jejichž počátek byl v Kunvaldu u Žamberka. Obrací se na Golla, předního znalce historie Českých bratří, aby mu byl nápomocný v shromažďování materiálu. K tomu by mohl vybrat posluchače ze svého historického semináře.

Tento dopis, první z 23 dopisů Albertových Gollovi, sloužil důvěrným titulem „Milý Jaroslávku,“ kterým patrně Albert tituloval Golla na studiích v Hradci Králové, jako vodítko při agnoskování dopisů Albertových Gollovi, považovaných zprvu za Albertovy dopisy neznámému adresátu.

Velectěný kollego a příteli!

Dovolte, abych Vám přednesl malou prosbu. Čím více stárnu, tím více je mi drahé moje rodiště a jeho okolí. V Kunwaldě, toť se rozumí, není ani stopy po věsti po českých bratřích,¹⁾ snad les, zvaný „kurevna“, může vykládati se v ten smysl, že pozdější pomluva v tom vězí. V Žamberku samém je stavení a studánka „u sboru“, ale také nic více. Avšak v pamětech zaznamenaných jsou i Matěj Kunwaldský i Michal farář Žamberecký postavami dosti známými. Že bych se zejména o faráři Michalovi dověděl rád co nejvíce, pochopíte. I tážu se Vás, jakou cestou bych nejlépe nabyl všech o něm zpráv.

Vám samému nechci dělat ani nejmenší práce. Ale snad by se v semináři histo-

rickém nalezl studující nějaký, který by si po Vašem návodě s tím Michalem dal trochu práce a vytkl skutky i povahu jeho s udáním pramenů původních. Já bych rád na to věnoval cenu a prosil bych Vás, abyste znaje věc do podrobnosti určil, co bych aspoň měl za to dát. Všechno jen stručně. Kdyby Vám tato myšlénka svědčila, račte se jí, milý Jaroslávku, ujati, a mně o tom rádeček napište. Já sestavuji doma v Žamberku materiál k historii rodiště; kdybych já se toho necho- pil, kdož ví, kdy as by zase někdo se toho ujal. Aby onen pán, který by o Mi- chalovi vše sestavoval, i duševní svůj majetek měl, mohl by svou práci i někde uveřejnit; mně na tom nezáleží, co on s tím udělá, ale aby se to vůbec sneslo a ta postava, jakož třeba i Matěje Kunwaldského vykreslila. Já za to vždy rád zaplatím slušně.

Doufaje, že se na všem dobře máte a toho Vám věrně žádaje zůstávám

Váš starý upřímný přítel a ctitel

Albert

IX. Maxmiliánplatz č. 7

¹⁾ Goll zahájil studie o Českých bratřích r. 1874 tím, že vydal v Muzejníku práci: „Příspěvky k životopisu Komenského“ (ČČM, roč. 48, str. 259—277). Tento článek lze v činnosti Gollově pokládat za přechod od prací o politických dějinách XVII. století k studiu dějin Jednoty bratrské.

5. Jaroslav Goll Eduardu Albertovi 24. 3. 1888.

Goll posílá Albertovi data o Jednotě bratrské. Nalezne vědeckého pracovníka, jenž bude shromažďovat opisy písemných památek. Rád bych poznal žam- bereckou krajinu, kolébku Jednoty bratrské. Nerad by zvolil Potštejn za letní sídlo, ježto je letní kolonií pražských vysokoškolských profesorů.

Smíchov. nábřeží 14

24. III. 1888

Velectěný pane kollego!

Že jste si na mne vzpomněl, velice mne potěšilo, již proto, že já s jinými patřím k proskribovaným, o nichž platí: *hic niger est etc.*¹⁾ Abych aspoň svou ochotu dal najevo, dovoluji si odepsati ihned. O bratru Michalovi a Matěji cokoliv se v pramenech nachází, sebral jsem a kriticky rozebral ve svých článcích o jednotě bratrské v 15. století, které přinesl Časopis Českého musea 1884, 1885, 1886. Zejména Michalovi (počátkům jeho, jest věnován zvláštní exkurs v 1884, str. 457) (kde oprav chybu tisku hned ve 4. řádku, totiž místo nevyskytuje čti: vyskytuje jen). K tomu ještě přibrati moje Quellen und Untersuchungen zur Geschichte der Böhmischen Brüder I. (kde v. v. rejstříku Michal) a články v Jirečkově Ruko- věti.²⁾ (mit Vorsicht zu gebrauchen!).

Pochybuji, že by se při nové revisi pramenů ještě co přidati dalo. Při práci, kterou máte před sebou, bude třeba (dovolte, ať jsem upřímný) k těmto mým článkům přihlížeti. Předpokládám, že Musejník máte. Ne-li, račte mi oznámiti

a já, maje je ve vývěscích, je zašlu. Ovšem by mohl i někdo jiný (a pokusil bych se někoho najíti) data zde roztroušená sebrati, ale bude vždy třeba i Vám dějiny bratrské zvláště v 15. století probrati, neb pro ně Vaše krajina jest půda klasická. Já sám ji málo znám. Ale těšil jsem se jednou ji lépe seznati o feriích. přičemž bych byl svůj letní stánek rozbil v Potštejně. Než v Potštejně jest nyní tuze mnoho profesorů, zejména kolegův.

Majíce společného přítele J. Vrchlického³⁾ zůstáváme skrze něho v jakémsi styku. Já aspoň o Vás se od něho dovidám. Ano slyšel jsem od paní Vrchlické, že snad přijedete do Prahy. Stane-li se tak, prosím, dejte mi příležitost s Vámi se setkati. Vracejte se k věci, prosím, abyste mi přání své, jaké byste měl, oznámil a bude mi vždy potěšením, podaři-li se mi Vám vyhověti.

Podotýkám, že syn ředitele Franty studuje historii (přešel k nám z medicíny) a jest též v semináři. Zdá se to být hodný a pilný hoch. Jak pracuje, ještě nevím, ještě neměl žádný úkol. Ale snad by Vám mohl o feriích býti všelijak nápomocen.

V přátelské úctě a oddanosti

J. Goll

¹⁾ [lat.] „Tu je černocho!“ Narážka na to, že Goll patří k odpůrcům pravosti Ruko- pisů. Goll poslal Albertovi Gebauerovo „Poučení o padělaných Rukopisech králové- dvorském a zelenohorském“ [vyšlo r. 1888 nákl. L. Masaryka v Hustopeči]. Studium Gebauerova spisu byl Albert přiveden do tábora odpůrců Rukopisů; toto studium vedlo k osobnímu seznámení Alberta s Gebauerem.

²⁾ Josef Jireček, Rukověť k dějinám literatury české do konce 18. věku. Praha 1875—1876.

³⁾ Albert o Gollově v dopisu Vrchlickému ([J. Vrchlický—Ed. Albert, Vzájemná ko- rrespondence, vyd. B. Knoesl, Praha 1954, dopis č. 3, str. 25]): „Že jste s Jaroslavem Gollem v přátelské vůli, mne velmi těší; já Golla znám od mnoha let a vždy jsem byl z jeho krásné a dobré individuality potěšen“.

6. Eduard Albert Jaroslavovi Gollovi 25. 3. 1888.

Albert děkuje za literární data. Zve Golla, aby ztrávil letní prázdniny v Žam- berku nebo ve Studánce u Rychnova, kde on sám bude trávit prázdniny a bude dojíždět do Žamberka, kde se chystá k stavbě vily.

Velectěný pane kollego!

Za rychlou a laskavou odpověď Vám srdečně děkuji. Musejník od r. 1884 nemám, avšak mají ho v Žamberku, kde Vaše první články, mně ovšem známé, prohlédnu. Spis Váš „Quellen atd.“ si dnes objedná. Pročez Vám nemusím býti s obtíží a děkuji za Vaši ochotnost. Přání Vaše, abyste jednou krajinu žambereckou se- znal, vzbuzuje ve mně naději, že Vás tam snad přilákáme. Poslyšte tedy. Do Pot- štejna Vám neradím, už z té příčiny, kterou jste vytkl sám. Avšak máte hned nablízku jiná bydliště, mnohem lepší. Tak k př. v Žamberku samém, jenž je položením svým překrásný. Vůbec celé Poříčí orlické je rozkošné. V Žamberku samém máte dobré jídlo, výborné plzeňské, znamenité víno a dobrý byt v hotelu. Náramně rozsáhlý park přiléhající k lesu Vám skýtá příležitost k procházkám roz-

sáhlým, kde nikdo nikoho neruší. Já tam mám také park as 10 jiter veliký a tam můžete sedět anebo chodit, jak libo. K rozkošným výletům všude příležitosti; společnost venkovská velmi dobrá, zádní vrtáci, samí hodní lidé, t. j. ti, s kterými se obcovati může (farář, hejtman, starosta obecní a okresní atd.).

Anebo se usadíte ve Studánce u Rychnova. Je to laciný a velmi spořádaný hotel, prostřed zeleného širého lesa na cestě z Rychnova do Žamberka. Společnost je tam prostá, takže mozek si důkladně odpočine. Já sám budu s rodinou letos tam; ovšem že do Žamberka možná každý třetí den budu dojíždět, poněvadž tam chci stavět chalupu,¹⁾ budu z ní vidět jednou stranou přímo do Kunvaldu.

Troufám si tvrditi, že tu nebo tam se Vám bude líbiti, ba že budete překvapen. Mně byste udělal radost velikou, kdybyste tam letos u nás někde pobyl. Že by Vás tam každý rád viděl, za to Vám ručím; „hic est niger“ tomu tam nerozumějí. Já bych Vás tam vodil po všech koncích. Přijedu-li do Prahy, ovšem Vás navštívím. Hodlám se dostat do Žamberka v úterý.

S přátelskou úctou Váš oddaný Albert

Na květnou neděli 1888.

¹⁾ Základní kámen k vile čp. 528 byl položen 31. 7. 1888 (Paměti žamberecké, str. 365). 28. 7. 1889 se Albert do nové vily nastěhoval (A. Jirásek, Ed. Albert, str. 117).

7. Eduard Albert Jaroslavovi Gollovi. Konec března—počátek dubna 1888.

Lituje, že se nemohl zastavit v Praze. Těší se na letnice v Žamberce.

Velectěný pane kolego!

Člověk miní, Pán Bůh mění! Chtěl jsem jeti zpátek přes Prahu, abych se tam aspoň na půl dne zastavil u Vrchlického i Vás navštívil. Avšak musil jsem pádit do Vídně cestou přímou. Člověk, jehož osud určil klinikem, nemá nikdy pokoje, nemá plánu, nemá jistoty; jet jako míč, kterou se hází. Jen když člověk na několik neděl naprosto zmizí, může si oddechnouti.

A nyní do toho! Velice mne potěšilo, že jste se pozeptal, přijedu-li na letnice do Žamberka. Ovšem že! A tu byste mne učinili blaženým, kdybyste s Vrchlickým přijeli. Dnes tu byl prof. Pavlík¹⁾ a přislíbil mi, že přijede také. Možná, že se naskytne i druhý a třetí. To by byla pravá slavnost a nelitoval byste; věřte mi! Ba už to pokládám za jisté a těším se na to, že Vás tam všechny uvítáme. Staroslavné Litice a Kunvald, Žamberk i Rychnov — vše Vám ukážeme.

Michala Žambereckého jsem z Vašeho článku (Mus. 1884) prostudoval a o některých detailech si ještě promluvíme.

Že jste ženat a tatínkem, jsem nevěděl. Jáť mám hocha už 18 letého, který studuje medicínu. Tož na letnice! S bohem! S přátelskou úctou Váš oddaný

Albert

¹⁾ Karel Pawlik (1849—1914), profesor porodnictví a gynekologie na pražské universitě, této profesury dosáhl zásluhou Albertovou.

8. Eduard Albert Jaroslavovi Gollovi. Počátek dubna 1888. Odvolává pozvání na svatodušní svátky do Žamberka, protože musí být při otevření sanatoria pro skrofulosní v Rovině v Istrii.

Ctěný pane kolego!

Jak veliká byla moje radost, že by se nás na sv. Duchu několik v Žamberku sešlo, tak veliká byla moje zlost, že se mi to zkazilo. Já musím totiž na sv. Duchu do Rovině v Istrii jet, abych tam byl přítomen slavnosti, které se nijak nemohu vzdáliti. Předě dvěma roky jsem tu založil spolek ku zřízení léčebného ústavu na břehu mořském pro děti chudobné skrofulosou stížené. Podařilo se nám sehnati as 120.000 zl. a vystavěn ústav velmi krásný.

Protektorkou je arcivévodkyně Marie Terezie, choť arcivévodky Karla Ludwiga.¹⁾ Otevření ústavu, kterému oba vysocí manželé přítomni budou, ustanoveno na 22. máje, po vrácení arcivévodky ze Španěl. Nemohu tomu ujíti, ba musím o svatodušní neděli už vyjeti odtud, abych tam byl v čas.

Avšak, kdyby se Vám zachtělo se k nám podívat na den, a stálo by to za to, mohli bychom se tam sejít některou neděli. Já ku př. už 13. t. m. zase do Žamberka pojedu a později, myslím, aspoň každou druhou neděli. Spojení je velmi dobré; může se jet po státní dráze sem a po severozápadní tam. Ráno o 6 hod. z Prahy se státní vyjet a může být o 8 hod 30 m večer se severozápadní v Praze a pobýt v Žamberku přes 4 hodiny. Nebo v noci se severozápadní z Prahy o 11 h 20 m a je v Žamberku před 5. hodinou ráno. Kdybyste ale i sobotu chtěl obětovat a do Kunvaldu se podívat, přijel bych v sobotu ráno do Žamberka. Vy pak od Oustí o 10 h a tam by na Vás čekal povoz. Kdyby mimo prof. Kaizla i jiný přišel, tím lépe. Bavit se budete jistě a pohovoří se o všelichem. Vrchlickému píšu také dnes. Račte mi slůvkem oznámiti, jak o tom smýšlíte.

S přátelským smýšlením

Váš oddaný Albert

¹⁾ Bratr císaře Františka Josefa I.

9. Eduard Albert Jaroslavovi Gollovi března—duben 1890. Posílá článek do ČČM a také první dva sešity Paměti žamberských. Zprávy literární a politické.

Ctěný příteli!

Posílám Vám ten článek o památkách po Bratřích českých v Žamberce;¹⁾ stopy jejich komunismu jeví se tu našemu oku, že můžeme ukázati: na tomto poli a této louce pracovali společně pro sebe všechny.

Příkládám prvé dva sešity Paměti žamberských, na které se neračte dívat s patra; jsou sestaveny od laikův; ale kdybychom my toho nebyli udělali, kdož ví, byl-li by to udělal kdo kdy? A snad by ty chatrné staré papíry byly nějak uzaly za své.

Revue aus Böhmen má už svého nakladatele; běží nyní o to, aby se práce

připravila. Řekněte to prosím Vrchlickému, až tam půjdete. Masarykovi jsem to psal.

Včera byl Rieger hluboce dojat a trpce rozrušen. Těšil jsem ho, jak jsem mohl. Je dnes historický den velkého významu. S bohem.

Váš starý přítel

Albert

Nedávejte prosím ten můj článkuček do učené společnosti; oni by bláhovci mysleli, že třeba kandiduji pro akademii a že se dělám „schön“. Dejte to třeba do nějakých novin.

¹⁾ Článek „Památka po Bratřích českých v Žamberce“ vyšel v časopise musea Království českého, roč. 64/1890, str. 147—1.

10. Jaroslav Goll Eduardu Albertovi léto 1890

Posílá literární zprávy o Jednotě bratrské. Vzpomíná na návštěvu v Albertově vile v Žamberku a na společné studium na gymnasiu v Hradci Králové.

V Praze. Smíchov. nábřeží 14

V sobotu.

Velectěný pane kollego,

V 1. ročníku nic podobného, jako jste se zmínil, jsem nenašel. Prohlížel jsem dalších 10 ročníků a tu jsem připadl teprve v 9. na článek Zoubkův.¹⁾ Snad tento byl míněn. Výpisky z něho přikládám. Přitom jsem připadl též v ročníku 7. (str. 297) ve článku p. Dvorského²⁾ o „Reformaci náboženské 1651—1654“ na udání, že v těchto letech v Žamberku „obráceno na víru“ (t. katolickou) osob 87. Snad bude dobře připojíme-li též titul knihy Rezkovy, na kterou jsme Vás upozorňovali: A. Rezek, Dějiny prstonárodního hnutí náboženského v Čechách. Část první. V Praze 1887.

Bylo by zbytečno, abych Vás široce ujišťoval jak jsme rádi pobýli u Vás, v Žamberce. Viděl jste to na nás. Přijměte náš srdečný dík za Vaše tak laskavé a přátelské přijetí. Mně pak se děje jako Vám, že čím dál, tím víc lnu k upomínkám z mládí. K milým upomínkám ze studentských let hradeckých počítám vždy Vás. Prál bych si, kdybych jednou ferie se svými v Žamberce strávití mohl. Nebezpečno by bylo zakládati v Žamberce feriální kolonii. Mohla by se z toho státi profesorská kolonie à la Potštýn. A toho Žamberk zachovej bůh! A netoliko Žamberk ale i Vás. Chodili by na Vás jako na tu čínskou sbírku, kdybyste ji koupil. Já o Žamberce jako možném letním bytu vypravovati nebudu. Opětují naše díky

Váš v přátelské úctě oddaný

Goll

¹⁾ František Jan Zoubek (1832—1890) uveřejnil v Památkách archeologických a místopisných, díl IX, str. 329—366 „Místopis Jednoty bratrské“. Z tohoto článku pořídil Goll výpisky na dvou velkých stranách a připojil k dopisu adresovanému Albertovi.

²⁾ František Dvorský (1839—1907) uveřejnil jmenovaný článek v 7. ročníku Památek archeologických a místopisných.

11. Eduard Albert Jaroslavovi Gollovi léto 1890

Albert je rád, že se Gollovi v Žamberce líbilo. Touží po tom shromážďovat v žamberském tusculum vzácné přátele. O své lásce k rodnému městu. O Vratislavu Kazimírovi Schemberovi. Zve Golla do Vídně na schůzi důvěrných přátel. Přeje si setkat se s Jagicem.

Velectěný pane kollego!

Za laskavá Vaše slova upřímné díky. Kdybych já se Šemberou¹⁾ Vás tak zase vzali v Žamberku na procházku — Bůh sám ví, že bych z toho měl radost větší než Vy. Že se Vám u nás líbilo, tomu jsem velmi, velmi rád. Já na tom kousku země lpím s duší i s tělem. A poněvadž jsem si tam pobytí zřídil, jde má žádost k tomu, abych tam užil i obcování s lidmi, jichž si vážím. Doufám, že, dá-li Bůh všemohoucí zdraví a života, tam ještě společně s Vámi leccjakou chvíli snad ztrávím. Viděli jste, že i ti ostatní Žamberáci jsou hodní; a mám ty lidi rád, ani nevěříte jak; žiju s nimi 40 let a jsou mi stále věrni; ani o vlas se nezměnili. Starý šedivec Mazura²⁾ i bujarý purkmistr Schopf³⁾ jsou pořád moji a já jsem jejich. Za zprávy z minulosti Žamberka Vám uctivě děkuju. Můžete být jist, že nynější Žamberáci Vás budou mít rádi. Doufám, že i s Vrchlickým tam bude pobytí.

A nyní slovíčko! Ale schovejte je za nádra! V. K. Schemberovi⁴⁾ se vede zle, jak mi Bohuslav Schnirch⁵⁾ dnes psal. Jsem žádostiv, zda-li V. K. Schembera se mi svěří; vyzval jsem jej. On je šlechetný, neobyčejně hodný člověk a — do-brotisko; ale problém.

Nepochybuji ani na okamžik, že spravedlivé snahy Vašich přátel nabudou významu pro nás v příštích letech snad rozhodného. Čím déle přemýšlím, tím více se mi to zdá jasné.

Nevyhneme se tomu a budete muset tuto zimu přijet do Vídně; já bych aranžoval důvěrnou schůzi lidí vybraných. Věřte mi, že takové příležitosti — skály lámou. Rád bych se nějak seznámil s Jagicem;⁶⁾ to se může potom stát. Prosím Vás, vyřídte Vrchlickému všechno dobré ode mne a buďte pohotově, až Vás zavolám; on by snad měl také přijít!

S přátelskou úctou Albert

¹⁾ František Šembera (1842—1898); PhDr., pedagog a historický spisovatel.

²⁾ Valdemar Mazura, obchodník a okresní starosta v Žamberku.

³⁾ Kamil Schopf, poštovník a starosta města Žamberka.

⁴⁾ Vratislav Kazimír Šembera (1844—1891), syn A. V. Šembery, spisovatel, žurnalista, redigoval Neues Wiener Tagblatt. Poněmčil se, podpisoval se Schembera.

⁵⁾ Bohuslav Schnirch (1845—1901), český sochař.

⁶⁾ Vatroslav Jagič (1838—1923), od r. 1886 profesor slovanské filologie na vídeňské universitě.

12. Eduard Albert Jaroslavovi Gollovi po 18. 10. 1890

O práci historické (pomocník Klicman). O Gollově nemoci. O volbách a poměrech v akademii. Politické zprávy.

Velectěný příteli!

Váš odporučenec¹⁾ byl už u mne a při příležitosti snad se budu muset naň obrátit, aby mi něco pomohl.

Svých vlastních příznaků chorobných se nebojte; čím méně se na to myslí, tím méně to člověka trápí. A pak, milý příteli, nejsme už jinoši. Každému leze už něco na krk.

Právě mně píše Vrchlický o akademii a žaluje až běda. Jistě ti lidé, aby ho pozlobili, zvolili Mourka.²⁾ Kde pak se ale vzalo 25 hlasů? Všichni ti profesori se cítili uraženými, že jeden z nich dostal zasloužený výprask. A co v té příčině jsou všichni dohromady proti Vrchlickému? Frič³⁾ prý nechce volbu přijmouti, také Ženíšek⁴⁾ ne, Hlava⁵⁾ se zlobí a pak je z toho samá mrzutost. Co naplat? Já myslím, že je povinnost, tam vytrvati a bojovati. Kvíčala nabývá znovu půdy; neúporný ten člověk ještě mnoho zlého natropí. Třeba už z té jediné příčiny, aby se neutíkalo. Věřte mi, že je mi někdy až zle, když to klackovství, to hlupáctví vidím. Žel, že realisté neměli lepšího zdaru. Nepodařilo se jim přitáhnouti k sobě větší přívrženectvo. Nevím, jestli se z posledních okamžiků něco vyklube, jestli se něco zkrystalisuje. Přál bych si toho ze srdce, aby konečně něco nového, věcného, znaleckého v naší politice zavládlo, aby povstala strana slušná, národu skutečně užitečná. Ale jaksi se mi nechce do doufání; spíše se o mne pokouší zoufání. Oni se Masarykovci tlačili tuze k mladým; samou horlivostí, aby dostali několik mandátů a konečně se nějaké akce domohli, spustili se trochu daleko. Ovšem, kdo chce plovat, musí skočit do proudu, ale kam ho proud as zanese?

Mně zdaleka se zdá toto: U nás se počítá vždy jen na jedné straně. Grégr nyní opanoval pole a má tu moc, aby téměř samí mladočeši zvoleni byli. Ale tu moc nemá, aby zvolil hodný počet lidí dobrých a rozumných. Co pomůže 40 mladočechů takových, jako jsou posud. K tomu konfusní program (Historické právo a zároveň obmezení moci šlechty, historické právo a všeobecné hlasování atd.) Grégrův, jenž ani netuší, jak se kompromitoval, když to Schulzovi⁶⁾ vykládal. Ten člověk žije jen v redakci s Tůmou⁷⁾ a ostatními a ten chce dělat program. Ale i rozumnější mladí uvažují jen věci ze své strany a nedovedou se postavit na hlediště jiné. Jaká je ta celá politická moc naše? S druhé strany je politika spravována císařem a co císařové jsou, to uviděl sám Bismarck⁸⁾ a zkusili Němci v Rakousku, když se postavili proti politice na Balkánu. Je v tom vyrovnání leccos pro nás i nevýhodného, ale malé věci míchat s velikými to není úsudek politika hodný. Kvůli celé řadě malých věcí zvrátí situaci politickou a co z toho budou mít? Vědí to dobře, jak to dopadne? Bůh ví, kam až budeme zatlačeni a jak zatím zdivočíme! Nelíbí se mi to: Qui vivra, verra.

Srdečně Vás pozdravuje Váš starý přítel Albert

¹⁾ Připsáno tužkou: Klicman.

²⁾ Václav Emanuel Mourek (1846—1911), od r. 1888 profesor germanistiky na české universitě.

³⁾ Antonín Frič (1832—1913), profesor zoologie na české universitě.

⁴⁾ František Ženíšek (1840—1916), český malíř.

⁵⁾ Jaroslav Hlava (1855—1924), profesor patologické anatomie.

⁶⁾ Julius Grégr (1831—1896), politik, vůdce mladočechů a vedoucí činitel Národních Listů; Ferdinand Schulz (1835—1905), český novinář a spisovatel.

⁷⁾ Karel Tůma (1843—1917), český novinář a politik, od r. 1862 až do své smrti redaktor Národních Listů.

⁸⁾ Otto v. Bismarck (1815—1898), německý kancléř. Narážka na jeho náhlé propuštění Vilémem II. v březnu 1890.

13. Jaroslav Goll Eduardu Albertovi 7. 11. 1890.

Skupina universitních profesorů v Praze usiluje o odstranění Masaryka z pražské university. Goll žádá Alberta, aby svým osobním vlivem v ministerstvu kultu a vyučování ve Vídni tuto akci paralyzoval.

V Praze. Smích. nábřeží 14 7. XI.

Velectěný příteli,

Pišu k vůli Masarykovi. Dnes jsem se dozvěděl, že zdejší nepřiznivci jeho (ne právě K.¹⁾) vši silou pracují ve Vídni o to, aby byl z university odstraněn, a že (ač návrh takový v senátu neprošel) mají pevnou naději, že ministerstvo tak učiní. Prosim nedomnívejte se, že to je nějaké on dít, nebo příznak nervosního člověka. Moje informace pochází ze zcela jistého pramene. Masarykovi samému jsem nic neřekl a nevím, mám-li říci. On by pro sebe sotva co učiniti mohl.

Jsem přesvědčen, není-li již pozdě, že Vy jediný jste s to, abyste onu akci paralysoval²⁾ a prosím Vás snažně o to, učinite tak.

Dosud jsem také z kolegův nikomu o tom nepověděl. Prosim ještě jednou, ujmete se té věci a tím nás.

P. Klicman³⁾ mi psal, jak laskavě jste se ho ujal. Děkuji srdečně.

Kdybyste mně mohl povědět, jak věci ve Vídni, co se týče Masaryka, stojí, byl bych velmi vděčen. Zdejší pánové s jistotou čekají to, co si přejí.

Váš oddaný Goll

¹⁾ Jan Kvíčala (1834—1908) profesor klasické filologie na české universitě v Praze.

²⁾ O této akci srovnej též Josef Kaizl, Z mého života sv. 2, str. 613—614, kde ohlas Gollovy a Albertovy akce v korespondenci Kramáře s Kaizlem.

³⁾ Ladislav Klicman (1867—1943) archivář, žák Gollův, v letech 1890—1893, studoval ve Vídni v Ústavu pro rakouský dějepis. Klicman stonal vážnou ušní chorobou.

14. Eduard Albert Jaroslavovi Gollovi listopad 1890.

O výsledcích své intervence v Masarykově věci v ministerstvu školství ve Vídni. O realismu v politice; diskuse je akademická, politika potřebuje praktika.

Velectěný příteli!

Na štěstí je, pokud jsem z pramene velmi spolehlivého informován, onen poplach hluchý. Nepochybuju, že se pokusy děly a nepochybuju, že se podějou i dále.

Avšak v ministerstvu vyučování nemají tak nakvap. Zdá se mi, že tam na Masaryka pohlížejí jako na osobnost záhadnou a že posud nejsou přesvědčeni ani o tom, co je k jeho prospěchu, ani o tom, co je proti němu. Vyčkají, až události samy věc tak neb onak vysvětlí. Není možná provésti čeho proti němu, ale také ne pro něho. Snad je to tak nejmoudřejší pro ně, ale trapné pro Masaryka.

Pan Klicman zase byl u mne; doufal, že otiatrie vídeňská je dokonalejší pražské; ale zde se přesvědčil, že proň i tu pomoci není. Osud mu snad pomůže k nějakému místečku v archivech.

Naši přátelé se svým programem¹⁾ pustili se do diskuse akademické o všelijakých principech a fantasích. Tuším, že jim to v Čechách prospěje a že straně sňata ona kletba s hlavy, která po sporu rukopisném byla vynešena. Je v tom jistě veliký prospěch a těším se z toho.

Ale zároveň je mi líto, že se u nás nechce a nechce ukázati nějaký politický praktik, nějaká hlava jiného rázu. Tohle jsou sami profesori a právníci, kteří diskutují. To celé zavání doktrinářstvím a je rozkošno viděti tu radost, kterou z té cupaniny mají; dokazovat to a ono a vyvracet to a ono je celý obsah a celý resultát; nauka, theorie! Consilium lékařů nad nemocným, jemuž jen skutek může pomoci. Politika, muže činu, praktika — posud národ český nezrodil. Mějte se dobře.

Vám od dávna srdečně oddaný E. Albert

1) 1. listopadu 1890 vyšel v Času „Návrh lidového programu“, s nímž vystoupili realisté jako politická skupina představovaná J. Kaizlem, K. Kramářem a T. G. Masarykem do veřejného života.

15. Jaroslav Goll Eduardu Albertovi 13. 11. 1890

O akci proti Masarykovi. Žádá Alberta, aby byl ve Vídni ve střehu. O realismu v politice. Zprávy z filosofické fakulty a o připojení theologické fakulty. Vyslovuje svůj názor o programu realistů publikovaném v Času 1. listopadu 1890.

Ctěný příteli!

Děkuji Vám srdečně za psaní, jež mne poněkud upokojilo — na ten čas. V budoucnosti se bojím nejvíce Masaryka samého, jež jistě se postará, aby jeho nepřátelé snadno dostali do rukou zbraň. Mám za to, že budou působiti proti němu skrze Thuna¹⁾ a také ministra Schönrborna;²⁾ u něho ne nadarmo byl Durdík.³⁾ Tomuto „ti“ pánové slíbili, že Masaryk bude odstraněn. U Durdíka je to fixní idea. Bojím se, že Durdík se zblázní. Prosim snažně, neztratíte-li trpělivost s námi se všemi, sondujte časem půdu.

Co se týče zbytku Vašeho psaní — srovnávám se úplně — až na jednu věc: nám ta ideologická diskuse neprospěje. Ukáže se, že v tom „realismu“ věc nevězí. Kaizl a také Dr. Kramář se zruinují — před časem. Masaryk je doktrinář wie es im Buche steht,^{a)} se všemi dobrými i nedobrymi vlastnostmi. Já jsem mu do-

mlouval, aby — jak se chystal — napsal sociologii, tím že by nám více prospěl, než aktivní politikou. On si ale konstruoval povinnost, býti aktivním politikem. Masaryk přehání. Tak v literární kritice vlastní, neb od něho inspirované. Tím odpudil mnohé od nás. To se objevilo ve Svatoboru. Stěžují si, že Čas všechnu domácí produkci bagatelisuje. A ne bez práva. Místo korektury neobmezeného velebení upadli jsme v extrém druhý.

Co se mé osoby týče při těch věcech, já osobně zůstávám jim přítelem. Ale moje rada tak často nebyla slyšána, že raději mlčím. A mimoto — nebýváme tázáni. Tak se děje mně i jiným. Ten program přišel zčista jasna. Nechci se ani pouštěti do věcné kritiky: ale à quoi bon! Je to realismus? Je to charakteristické. Nejdříve se našlo slovo „strana lidová“; pak se ten program sestrojil. Mohli bychom se dáti též do spekulace, jak by vypadly české kolonie na měsíci. — Na naši fakultě doufám, že si udržíme koalici s tak zv. střední stranou a tím majoritu. Ale nevím, bude-li lze přijíti s ordinariátem pro Masaryka. Nyní navrhneme za ordinaria Krále.⁴⁾ Ke Kvičalovi jsme se zachovali hyper-slušně, že jsme mu to ohlásili. — Právníci se těší na theologickou fakultu,⁵⁾ Talíř⁶⁾ to ve své zprávě rektorské dosti nepokrytě řekl. Odpusťte, že musíte celé 4 stránky čísti, a omluvte písmo: bolí mne ruka. Ostatek se mi vede obstojně.

Váš zcela oddaný Goll

1) František Antonín Thun-Hohenstein (1847—1915), místopředseda v Čechách od 7. září 1889 do února 1896.

2) Bedřich Schönrborn-Buchheim (1841—1907), ministr spravedlnosti od 13. října 1888—1895.

3) Josef Durdík (1837—1902) profesor filosofie na české universitě.

4) Josef Král (1853—1917) profesor klasické filologie na české universitě.

5) Theologická fakulta byla rozdělena na českou a německou až od školního roku 1891—1892. Do té doby byla v rámci německé university.

6) Matouš Talíř (1835—1902) profesor finanční vědy, rektor university 1889—1890.

a) (něm.) Doslovně: jak to stojí v knize; volně: podle všech předpisů.

16. Jaroslav Goll Eduardu Albertovi druhá polovina listopadu—prosinec 1890.

Kampaň proti Masarykovi na universitě trvá. Zprávy politické.

Ctěný příteli!

Odpusťte, že zase posílám alarmující signál. Již se neomlouvám; opakoval bych, co jsem již řekl. Jen mi dovolte prosbu o diskreci.

Co se dalo na prstech vypočítati, děje se. Ale není to již jen domněnka, je to jisté faktum. Ti pánové, které víte, pracují nyní proti pastýřovi¹⁾ oklikou přes Prahu, t. j. přes Malou Stranu.²⁾ A tu zase je nejhorší, že rozhodující faktor je od všech získán. Všechny starší denunciace byly ohřáty, zvláště cesta na sv. Rus.

Jednání o fusi s Mladočechy, které má v dru. Kramářovi tak horlivého zastánce, prý vážne — bohudíky. Co se mé osoby týče, mně se do té mladočeské

Canossy nechce a také jsem to ohlásil. Ovšem slibuje se, quoad RK,^{a)} satisfakce.³⁾ Přijde-li k ní, bude to nejspíše (vtip není můj) satisfacka.

V staré oddanosti Goll

1) Běžná tehdy přezdívka pro T. G. Masaryka.

2) Míněno je místodržitelství, umístěné na Malé Straně.

3) O satisfakci mladočeské strany za křivdy, spáchané v bojích o pravost Rukopisů, píše Jan Gebauer Eduardu Albertovi 30. 11. 1890.

a) (lat.) Co se týče Rukopisu královédvorského (míněny zřejmě Rukopisy oba).

17. Jaroslav Goll Eduardu Albertovi 26. 3. 1891

Urguje zaslání Pamětí žamberských. Kampaň proti Masarykovi trvá. Poměr sil v akademickém senátu.

Smíchov. nábřeží 14. 26. III.

Velectěný příteli!

Ač moje poslední psaní, ve kterém jsem upomínal o slíbené Paměti žamberské, zůstalo bez ohlasu, doufaje, že to bylo opomenutí nahodilé, dovoluji si psát zase a vysloviti prosbu, byste do svého velkonočního programu přijal také návštěvu Prahy.

Persekuce Masaryka dosud trvá. Nyní ho vyšetřují také, co řekl o Husovi, vyslychají o tom studenty. Popud k tomu všemu pochází od právníků, zejména od Otta.¹⁾ A tu se mi zdá, že by snad Randa²⁾ byl přece přístupný rozumnému slovu od Vás. Nyní jest dosti zdrav a bylo by již lze s ním mluvit. Záleží na tom, aby věc v senátu dopadla dobře, neb mám za to, že by ministerstvo vše potvrdilo, co by senát přijal — třeba složení Masaryka s profesury. V senátu ovšem stojí nyní 3 filosofové + 3 medikové proti 3 juristům + rektorovi Talíř a prorektorovi (Studnička),³⁾ ale lépe by vždy bylo, kdyby senát tak daleko nešel, t. j. kdyby žádné takové návrhy se nestaly. Neb event. minorita se odvolá k ministerstvu.

Prosím tedy, přineste nám tu oběť! Vi-li pak Rieger o tom o všem? Mám za to, že by se mu to nemohlo líbiti.

Jsem Váš zcela oddaný Goll

1) Emil Ott (1845—1924) profesor procesního práva v letech 1882—1916.

2) Antonín Randa (1834—1914) profesor občanského práva 1862—1904.

3) František Josef Studnička (1836—1903) profesor matematiky 1871—1903.

18. Eduard Albert Jaroslavovi Gollovi duben 1891

O historické spolupráci s Klicmanem. Politické zprávy.

Velectěný příteli!

Pan Klicman mi přinesl opisy těch listin žambereckých a děkuji Vám srdečně za jich obstarání. Prosím Vás co nejuctivěji, abyste písaře dle svého uznání za mne honoroval a sice vedle mých poměrův, ne jak se snad obyčejně platívá,

a račte mi udati, abych Vám mohl s poděkováním věc oplatiti. Já sám nemám ani zdání, co se dává.

Naši přátelé jsou v plné práci parlamentární a pokud jim do duše vidím, jsou v postavení velmi nesnadném, poněvadž patrně proti svému přesvědčení musí jednati. Radikálové mají k nim velikou nedůvěru a oni mají tuším zapotřebí, dělat sem tam také radikály. Tak k př. jeden navrhoval, aby Čechové nevolili Smolku¹⁾!!! Patrně jen aby zdánlivě cenil zuby. Kaizl vypracoval adresu velmi dobrou, mírnou, státnickou; ale už v adresním odboru Českého klubu byla připeřena a ještě více v klubu samém. To vše ale jen mezi námi.

P. Sokol²⁾ pravil někomu: My zde aspoň musíme všechny své stížnosti přednést a těm pánům vše říci. Vše říci! To je ta celá politická akce! Onen sedlák, jenž prohrav proces, neustále křičel: „Avšak jsem to těm pánům aspoň všecko řekl“ — mi při tom tanul na mysli.

Že Král³⁾ do komise zkušební ustanoven, je světlý puntík; obzvláště proto, že nebyl zároveň jmenován i Novák.⁴⁾

Na shledanou o letnicích! Mějte se dobře

Váš starý přítel Albert

1) František Smolka (1810—1899), advokát ve Lvově, přední polský politik, 1881—1893 předseda poslanecké sněmovny říšské rady.

2) Josef Sokol (1831—1912), učitel v Praze, 1891—1897 mladočeský poslanec na říšské radě. Otec Karla Stanislava Sokola, předáka pokrokařského studentstva.

3) Josef Král (1853—1917), profesor klasické filologie na universitě v Praze.

4) Robert Novák (1853—1915), profesor klasické filologie na pražské universitě.

19. Eduard Albert Jaroslavovi Gollovi Konec května 1891

Lituje, že se nemohl za svého krátkého pobytu v Praze setkat s Gollem.

O Gollově nemoci. O úspěchu Jubilejní výstavy z r. 1891.

Vážený příteli!

Doufal jsem, že Vás budu moci navštívit o sv. Duše. Avšak mohl jsem odjeti odtud teprve na boží hod a přibyl jsem do Prahy večer, v pondělí pak jsem už zase musel zpět, poněvadž Billroth¹⁾ je na dovolené a na mne se tudíž část jeho praxe hrne. Co mi o svém zdraví píšete, zdá se, že je v podstatě jen myšlenkou; malade imaginaire!^{a)} Vaše náklonnost k jakémusi hypochondrickému názoru — to asi celá nemoc. Ostatně brzo zase do Prahy přijedu, a k Vám ihned zajdu.

Přikládám s nejuvětším díkem částku 15 zl., kterou jste za mne laskavě vynaložil. Naši přátelé²⁾ zde posud větších chyb neudělali, ale nezavidím jim, že jsou ve společnosti té, poněvadž niveau těch všech elementů je velice různé. Z výstavy³⁾ jsem měl radost a není pochyby, že i v politickém ohledu má váhy.

Srdečně Vás pozdravuje

Váš starý přítel Albert

1) Theodor Billroth (1829—1894), profesor chirurgie na vídeňské universitě.

2) Mínění realisté v mladočeském poslaneckém klubu.

3) Jubilejní výstava r. 1891.

a) fr. domnělý nemocný.

20. Eduard Albert Jaroslavovi Gollovi červenec 1891
Kondolence k úmrtí Gollova syna Marcela. Sám ztratil před 18 léty dvouletou dcerušku. Politické zprávy.

Ctěný příteli!

Nevím, jestli jste už dříve nějaké dítě ztratil aneb je-li tato bolestná ztráta Vaši prvou. Já vím, co to jest. Před 18 léty jsem pohřbil malou dvouletou holčičku, která už dokonale mluvila, a posud to dítě vidívám a slyším její slova a dal bych bůh ví co, kdybych ji mohl spatřiti a vzíti na klín! Přijměte výraz mé upřímné soustrasti. Res humanae!

V Praze mi bylo řečeno, že se poslední dobou držíte více doma. Tuším, že se Vám ta politika nelíbí. Mně také ne, avšak jsou v lidstvu zjevy tak elementární síly, že proti nim nic nemožná svěsti.

Myslím že Vašatého¹⁾ a Englovy²⁾ řeči o zahraniční politice vyrazily dno všemu. Nač to ti lidé mluví? Národu bude třeba, aby vystřízlivěl z velikého klamu o své síle a moci. Jsou u nás lidé posud opojeni tou politikou, která přiváděla krize za sebou. Všecky ty krize vypadly v náš neprospěch. Od deklarace k fundamentalkám, od těchto k ustoupení na říšskou radu, odtamtud k nynější krizi; pořád jsme na ústupu. Ale oni zase chtějí znova začít a poměry jsou nyní sto-krát nepříznivější.

Ještě mám prosbu! Máte snad mezi svými žáky nebo seminaristy někoho chudého, jenž by si něco rád vydělal. Jestli v archivu místodržitelenském několik kusů týkajících se Žamberka a okolí. Sedláček³⁾ byl tak laskav a poznamenal si to. Kdyby Vám to nedělalo obtíže, prosil bych, abyste byl tak laskav a dal to opsati. Obtíž, tuším, je v tom, že se musí vymoci dovolení. Ale to bezpečně víte, jak se do toho chodí. Přidávám opis toho, co Sedláček zaznamenal.

Račte i milostivé paní vysloviti mou upřímnou soustrast.

S přátelským pozdravením

Váš Albert

¹⁾ Jan Vašatý (1836—1898), politik, původně staročech, pak mladočech, od rozpadu společného poslaneckého klubu na říšské radě r. 1887 jeden z mála mladočeských poslanců.

²⁾ MUDr. Emanuel Engel (1844—1907), říšský poslanec, mladočech.

³⁾ August Sedláček (1843—1926), dějepisec, autor Hradů a zámků českých.

21. Eduard Albert Jaroslavovi Gollovi po 9. 1. 1892

Děkuje za gratulaci k vyznamenání.

Velectěný příteli!

Psal jste mi: Gratuluji Vám i nám. Až se sejdem, objasním Vám, že to nemá toho významu. Ty věci se i tady i tam vyvinoují podivně. Tomu se

říká v jargonu vědeckém „Weltgeschichte“. Bude Vás to zajímat, co Vám povím (Moje vyznamenání¹⁾ bylo událostí bezvýznamnou).

Na shledanou o velikonoci.

Váš starý Albert.

¹⁾ S největší pravděpodobností jde o vyznamenání rytířským křížem řádu Leopoldova, jehož se Albertovi dostalo 9. 1. 1892. Není však vyloučeno, že jde o jmenování doživotním členem panské sněmovny, jímž byl Albert jmenován 12. 1. 1895.

22. Eduard Albert Jaroslavovi Gollovi 25. 11. 1892

Profesor Thomayer, dávný osobní přítel Vrchlického, podal Albertovi zprávu o vážném onemocnění Vrchlického. Albert vydá druhý svazek překladů českých básníků do němčiny, tento druhý svazek bude výhradně věnován poesii Vrchlického. Albert doporučuje, aby Vrchlický se stal universitním učitelem na filosofické fakultě pro obor moderní srovnávací literatury a vyzývá Golla, aby se ujal na filosofické fakultě této akce. Žádá Golla, aby mu sdělil, které básně ze své vlastní básnické tvorby považuje za vhodné k tomu, aby byly přeloženy do němčiny.

Velectěný příteli!

Z Thomayerova¹⁾ dopisu dověděl jsem se, že Vrchlický snad začíná mít chorobu,²⁾ která pro budoucnost bude pramenem všelijakých útrap. Jde mi ten člověk hlavou. Chci po svátcích dáti do tisku 2. díl svých překladů, jenž bude obsahovat jen anthologii z Vrchlického.³⁾ Do 3. svazku — dá-li Bůh zdraví — přijdou ti ostatní. Rád bych Vám na památku také něco přeložil; račte mi při příležitosti udati, co se Vám z Vašich básní zdá tak as nejmilejší. Tomu překladtelskému řemeslu jsem se naučil jako jinému. Nyní mi to lítá od ruky jako tříšťky truhlářovi od hoblíku.

A nyní k věci. Je Vám známo, jak osud Vrchlického je mi na mysli; já jsem zasvěcen do lecjakých poměrů jeho, které mne bolí. Ten básnický plamen také konečně vyhasne. Ale zbude neobyčejný rozhled literární. Já mu radil, aby se habilitoval pro literaturu srovnávací moderní. Fakulta by mu mohla odpustit colloquium a později by se mu vymohla nějaká materiální basis; nějaký m i m o ř á d n ý plat, třeba i dost slušný. S řádnou stolicí to asi bude plodit obtíže. Ale běží tu o to, aby nemusel dělat kancelářské služby, měl poklidu a zabezpečení. Nepůjde to jinak, než tím, že ho o tu fakultu podepřeme; jinde to nejde. Já nevím, jak věci se mají. Ale prosil bych Vás, abyste mi napsal několik slov o tom, jak Vy o věci soudíte.

On je nyní difficilní a snad jsem já jediný člověk, jemuž v ě ř í. Já bych mu věc vysvětlil, jak a co a co by se mohlo podniknouti. Srdečně Vás pozdravuje

Váš starý ctitel a přítel Albert

¹⁾ Josef Thomayer (1852—1927), profesor interní medicíny na české universitě pražské, od studentských let na klatovském gymnasiu až do jeho smrti věrný přítel a později také lékař Vrchlického se zasloužil o seznámení Alberta s Vrchlickým.

²⁾ O nemoci Jaroslava Vrchlického napsal Jan Voborník v úvodu k 2. vydání Oken v bouři roku 1939: „Po svatbě Vrchlický svou choť Ludmilu, dceru pražského lékaře MUDra Josefa Podlipského a jeho ženy Žofie Podlipské, rozené Rottové, sestry Karo-

liny Světlé horoucně miloval. Ludmila však jeho nemilovala; teprve později seznala, že jejím ideálem není. Objevila svůj ideál v divadelním hrdinovi (předním herci Národního divadla Jakubu Sajfrtovi) v Chuchli, kdež v létě s rodinou bydlela a kamž Vrchlický řadu let každodenně z Prahy dojížděl. Věrnost královny jeho snů usnula v zábavách Trianonu. Počal sice něco tušiti a dal to v Hořkých jádrech a v aktovce Svědek znáti, také v Potulkách královny Mab, ale celou pravdu zvěděl až r. 1892 nejprve od své sestry, pak od choti, která se mu dopisem ze všeho vyznala. Zdrtilo ho to tak, že měl zachvat těžkých mdlob na procházce a pak ještě dvakráte. To byl začátek Vrchlického choroby, z níž se sice načas vždy probral, ale která se po letech urputně vracela a vždy v horší podobě až do konce...“ (Vítězslav Tichý, Jaroslav Vrchlický. Život. Str. 323.)

³⁾ Neuere Poesie aus Böhmen. Anthologie aus den Werken von Jaroslav Vrchlický. Fremde und eigene Uebersetzungen aus dem Böhmischen herausgegeben von Dr. Eduard Albert, k. k. Hofrat und o. ö. Universitätsprofessor in Wien. Wien, Alfred Hölder, 1893. Dílo dedikoval Albert Antonínu Dvořákovi a Josefu Václavu Myslbekovi.

23. Jaroslav Goll Eduardu Albertovi listopad či prosinec 1892
O akademické kariéře Vrchlického a o tom, jak má být návrh na jeho jmenování prosazen ve sboru filosofické fakulty. Vzpomínka na nezdařenou habilitaci F. V. Jeřábka. O chorobě Vrchlického. Goll se těší, že Albert přeloží jeho vlastní básně do němčiny a podává výběr vhodných básní. Vzpomínka na zemřelého syna.

Velectěný příteli!

Myšlenka dostati Vrchlického do akademické kariéry není nová a byla mi od samého počátku sympatická. S ním samým jsem v létě před feriemi o tom podrobně mluvil. Věc se dostává již nyní do proudu, zatím v nejužším kruhu (já, Hostinský, Gebauer).

Já bych nejraději viděl, aby mohl býti Vrchlický navržen hned za m i m o ř á d n ě h o p r o f e s o r a. Jen kdyby to nešlo, musil by se odhodlati k habilitaci; a k této on v létě, když by třeba bylo, odhodlán byl. Nyní vyšla nová kniha od Vrchlického a bude třeba se poraditi, co by se na tom základě státi mohlo. Neběží o její cenu vůbec, nýbrž o způsobilost k dalšímu, ať již by to byl návrh na extraordinariát, neb habilitace. Požádal jsem Hostinského a Gebauera, aby o tom přemýšleli. S Hostinským je nyní jednání stíženo tím, že má v domě šarlach. S Gebauerem jsem mluvil nedávno; on by také nejraději viděl hned profesuru. Gebauer je též stále churav; měl zánět vén na nohou a teď zase již nepřednáší! Tak se věci nyní mají. Já zejména na soud Hostinského mnoho dám. V principu i on myšlence přeje.

O sobě ještě to bych pověděl: Mně by bylo nejmilejší, kdyby napsal Vrchlický nějaké větší pojednání (třeba pro Akademii), kterému by dal co možná, ráz hodně učený — n a s c h v á l. I o tom jsem s ním mluvil a on měl i thema (Předchůdci Danteho). Ať by již šlo o habilitaci, ať hned o profesuru, šla by pak věc hladce, a když bychom přidali k tomu ostatní literární statě etc., dal by se návrh na profesuru udělati. Vy byste pak pomohl ve Vidni. To by bylo pak vše vyhráno! Nesmíme se v té věci ukuvapovati.

1) S ohledem na osobu Vrchlického (a nyní též na jeho chorobu!). Vše musí být napřed umluveno a připraveno. Dle jistých indicií nevím, jak se zachová Durdík. Zatím by nebylo radno s ním jednati, jako vůbec by nebylo dobře, by se o tom mnoho vědělo a mluvilo.

2) r. 1882 chtěl Rieger míti Jeřábka¹⁾ profesorem; řekl Kvičalovi a ten za sebe nastrčil Gebauera, jenž učinil návrh na profesuru. Ale pak nám spis jeho nestačil. Tak vyslovila se komise. Rieger to vždy ještě těžce nese a jistě se bude ta záležitost nyní zase přetřásat. To nám a Vrchlickému nyní stěžuje pozici. — Jakmile věc postoupí o krok dále, podám Vám zprávu. Mně věc nyní při chorobě jeho tím více na srdci leží, jak nic již dávno, vyjma ordinariát Hostinského. Zde se o té chorobě mnoho mluvilo, jako by již byl ztracen. Včera jsem mluvil s paní Podlipskou, vidím, že rodina je velice sklíčena. Z Vašeho psaní mám aspoň útěchu, že jej za ztraceného nepokládáte, sice byste se nestaral tak přátelsky o budoucnost.

Divím se, že jste si na mne vzpomněl, ale přiznávám se, že mne to těší a proto děkuji napřed srdečně. Neočekávám než malinký koutek pro sebe a proto, naznačím-li několik kousků, je to na vybranou.²⁾ Z epických Roberta Guiscarda,³⁾ str. 40 Hálek měl rád; z lyrických dovoluji si upozorniti: str. 91 (VII), str. 96 (XI), str. 114 (III), str. 132 (X). — Přikládám ještě výstřižek z Lumíra (nevím kterého roku). Číslo 1 se mi stalo symbolickým; mám takové prázdné hnízdo, ze kterého mi vzato bylo ptáče.⁴⁾ Mne to pořád stejně bolí.

Nepřijedete na vánoce do Prahy? Přál bych si s Vámi se sejit.

V staré oddanosti zcela Váš Goll

1) František Věnceslav Jeřábek 1836—1893, dramatik, novinář a literární historik, bez úspěchu se ucházel o docenturu knihou „Stará doba romantického básnictví“ (Praha, 1883).

2) Goll poukázal na tyto básně ve sbírce: Básně Jaroslava Golla, str. 91 (VII): Večer umkly stromy, mlčí les — Albertův překlad: Der Abend, Lyrisches und Verwandtes, Wien, 1900, str. 22—23. Str. 96 (XI): Dobrou noc.

Str. 114 (III): Hoj, první sníh — mi vítán buď!

Str. 132 (X): Přešel jsem hory, prošel jsem písky.

Jaroslav Goll Eduardu Albertovi poslal výstřižek z Lumíra se dvěma svými básněmi Jarní I a Jarní II. První z nich vydal Eduard Albert ve sbírce Neueste Poesie aus Böhmen II, Wien 1895 na str. 249.

3) Báseň o Robertu Guiscardovi vyšla ve sbírce Básně Jaroslava Golla. Praha 1874, str. 40—44. Albertův překlad vyšel: Neueste Poesie aus Böhmen II, Wien 1895, str. 250—255.

4) Vzpomínka na smrt jediného syna Jaroslava Golla Marcela, který zemřel ve věku 5 let difterií.

24. Jaroslav Goll Eduardu Albertovi leden 1893
Jak pokračuje jednání o akademické kariéře Vrchlického. Durdík souhlasí. Obavy, aby rušivě nezasáhl Hlávka. Zůstane Gautsch ministrem vyučování?

Velectěný příteli!

Vím, jak se o záležitost Vrchlického¹⁾ interesujete a proto Vám jistě nebude nevhod můj referát. Dnes mohu říci, že věc stojí výborně. Mluvil jsem do dneška se všemi partařiry a všude dobře pochodil. Dnes došla odpověď od Durdíka a zní a n o. Ovšem — on návrh napíše a podepíše na 1. místě. Budiž! Sic exigua sapientia regitur mundus!^{a)} Jen pan předseda akademie²⁾ by nám mohl ještě věc zkazit. Jen kdyby už se dělal a mlčel! Myslit si může, co chce, že se to třeba děje k vůli němu. Co je to za beztaktního člověka, věci a lidí neznalého! Vše se ovšem ještě povleče. Znáte ten aparát; sezení bude až 15. 2., tu se zvolí komise, atd. Že by Gautsch³⁾ mezi tím vyletěl do povětrí, nevěřím.

Víte, že jste mi něco odnesl? Kus srdce mé ženy.

V staré oddanosti Váš Goll

¹⁾ Vrchlický podal dne 22. 2. 1893 Albertovi zprávu o průběhu jednání profesorského sboru filosofické fakulty v záležitosti Vrchlického jmenování mimořádným profesorem: „Ve čtvrtek přišla má záležitost do sboru. Durdík dal proti vůli navrhovatelů podepsati věc též Kvíčalovi, následek byl, že navrhovatelé dali návrh podepsati všem a tak dostali naň 18 podpisův. Referentem byl Hostinský. Kalousek navrhoval hned řádnou profesuru; to bylo přenecháno komisi. Napíšu Vám, až věc bude zralá, vše, čeho se dovim.“ Hlasování o profesuře Vrchlického na filosofické fakultě bylo 16. února 1893. Již počátkem února 1893 uvědomil Albert Vrchlického o příznivém vývoji věci: „Masaryk byl tyto dny u Gautsche a tento prý se velmi chlubil Vašimi spisy. Snad se od Golla dovíte, kdy to půjde sem. Rád bych pak ihned také přisobil.“ Následující den po příznivém výsledku hlasování na filosofické fakultě, dne 17. února 1893 oslavil Vrchlický 40. výročí narození; oslavy v Praze se Albert osobně zúčastnil. Albert mohl ve Vídni ve věci intervenovat v ministerstvu kultu a vyučování; podal o tom v červnu 1893 zprávu Gebauerovi: „Že bude Vrchlický co nejdříve profesorem, to mi bylo řečeno od ministra samého před 14 dny.“ Jmenování Vrchlického se stalo skutkem dne 16. června 1893. V lednu 1893 vydal Albert literárně historickou monografii „Jaroslav Vrchlický. Příprava k budoucím studiím jeho lyriky a epiky.“ V krátké době vyšlo i druhé vydání této knihy, 18. března 1893 vydal Albert pod názvem „Neuere Poesie aus Böhmen“ druhou antologii z české poesie v německých překladech cizích i vlastních, obsahující překlady ze 40 děl básnických. Dílo bylo dedikováno Dvořákově a Myslbekovi.

Vrchlický zase nabyt vyrovnaného duševního klidu a plnil povinnosti vysokoškolského profesora. Navštěvoval Alberta v jeho pohádkovém Tuskulu v Žamberku a těšil se duševní pohodě. Tak jej viděl Otakar Chlup, tehdy studující na vyšším, dnes Otmara Vaňorného, gymnasiu ve Vysokém Mýtě. Píše o tom: „V roce 1894 jsem přiučoval žáka nižšího vysokomýtského gymnasia Bohuslava Nedvěda hlavně v latině. Byl ze Žamberka, kde jeho rodiče měli hotel, tuším U modré Hvězdy. Tak mne studentovi rodiče pozvali počátkem prázdnin na krátký pobyt. Jejich dcera Květa Nedvědová, sestra studentova, byla nadšená divadelní ochotnice. Později se provdala za mého přítele a spolužáka Františka Kocourka (maturoval ve Vysokém Mýtě r. 1895, stal se středoškolským profesorem v Praze), otce od nacistů popraveného Franty Kocourka, spisovatele a žurnalisty. Byli jsme v divadle, kde slečna Květa hrála hlavní úlohu v Sirotku Lowoodském. Po divadle nás zavedla do hostinské místnosti slibující, že nám připraví milou podívanou. Byli jsme ovšem překvapeni, když jsme v místnosti, nepřilíš navštívené, uviděli našeho genia Vrchlického, geniálního herce Mošnu, které jsem znal, a prof. Alberta, kterého jsem viděl poprvé. Pozorovali jsme zdáli, jak živě Vrchlický bavil svou milou společnost a jako skromní studenti jsme se uctivě drželi zpět, jsouce nad-

šení a hluboce dojati, že jsme měli příležitost tak vzácnou“ (osobní dopis O. Chlupa prof. Jaroslavu Jedličkovi).

²⁾ O poměru Josefa Hlávky k Vrchlickému píše Antonín Klášterský: „Hlávkoví imponovala velká jeho činnost, jeho úspěchy, ale srdcem nebyl mu, myslím, nikdy nakloněn a Vrchlický mívával k Hlávkově časem i nechuť. Názory a povahy jejich se příliš rozcházel.“ Vítězslav Tichý, Jaroslav Vrchlický, Život, str. 314.

³⁾ Paul Gautsch von Frankenthurn (1851—1918) byl v letech 1885—1893, pak 1895—1897 ministrem vyučování, 1897—1898, pak 1905—1906 a znovu 1911 ministerským předsedou.

a) (lat.) Tak malou moudrostí řídí se svět.

25. Jaroslav Goll Eduardu Albertovi 16. 10. 1893

Děkuje za zaslané spisy o spolupráci na dějinách Jednoty bratrské s profesorem gymnasia v Kladsku Em. Beckem. Vrchlický měl na universitě první přednášku. O Konstantinovi Jirečkovi. O Gollových prázdninách.

Velectěný příteli!

Děkuji za Žamberské paměti a vše ostatní. Dnes také přišel rukopis. Věc jest ovšem velmi zajímavá a třeba se postarati o uveřejnění některých kusů, zvláště onoho výsledku v Kladstě.¹⁾ Dosud jsme o tom měli jen jediný pramen, totiž co vypravuje Camerarius (p. 98), Gindely se o tom zmiňuje I. 61, neudáváve svého pramene. Já jsem se o tom zmínil Časopis Českého muzea 1885, 74,²⁾ ale nemohl jsem nic nového pověděti. Zde máme pramen v pravém slova smyslu. Onen Johannes Willer = Jan Táborský,³⁾ také Jan Vilímek. Najdete jej v Jirečkově Rukověti sub voce Táborský Jan.

Ten kus především by stál za uveřejnění. Hodila by se k tomu dobře Učená Společnost (Sborník či Věstník), podle programu a také podle opisu myslím, že by se k tomu pan Beck sám zcela dobře hodil. Jemu patří v té věci zásluha a jistě by ho to i těšilo. Každý jiný by vlastně vzal, co jeho jest. Hlavní věc je otištění textu. Úvod, co se týče popisu rukopisu, podal by jako v programu; co se ostatního týče, upozornil bych ho na to, čeho třeba. Já bych pak věc prohlédl, třeba-li doplnil a učené Společnosti předložil. Mám v úmyslu v tom smyslu p. Beckovi dopsati. Dále by mohl p. Beck uvážiti, nejsou-li hodny uveřejnění i jiné kusy. O kuse d) nemohu v tu chvíli nic pověděti, zejména o tom Georgius de Cilia, kdo by to byl. Snad to není nic bratrského.

Lituji, že se nám náš prvotní plán nepodařil, totiž ferie v Jablonném ztráviti. Ale dozvěděli jsme se, že byt tamnější je vlhký a studený. Byli jsme v Šumavě ve Frymburku u Vyššího Brodu.

Dnes má Vrchlický první přednášku. Mohla by to býti inaugurace, ale odbude se to ohne Sang und Klang. Slyším, že Jireček⁴⁾ v tom běhu pro nemoc nečte. Co to? Zde nic utěšeného — nikde. Dnes jsou všechny strany hotovy, jedna hůř než druhá, realisty ovšem nevyjímaje.

Uvidíme Vás brzy v Praze? S poručením, from house to house!

V starém přátelství a oddanosti Goll.

1) J. Goll, Některé prameny k náboženským dějinám v 15. století. Věstník Královské české společnosti nauk. Třída filosoficko-historicko-jazykozpytná. Praha 1895, str. 1—12.

2) J. Goll, Jednota bratrská v 15. století. ČČM, roč. 59., 1885, str. 45—74.

3) Jan Táborský, původně Jan Vilímek, český bratr a spisovatel, zemř. 1495.

4) Josef Konstantin Jireček (1854—1918), syn Josefa Jirečka, 1884—1893 profesor všeobecného dějepisu na české universitě v Praze, pak profesor slovanských jazyků a starožitností ve Vídni.

26. Eduard Albert Jaroslavovi Gollovi konec října-listopad 1893
O jednání s Em. Beckem v Kladsku. Politické zprávy.

Velectěný příteli!

Nepsal-li jste tomu Beckovi v Kladště, snad mu ani nepište. Já jsem mu vyložil, že on vlastně to má vydat, ale zdá se mi, že on je ultramontán a že by se snad ve svém úředním postavení nechtěl míchat do „Českých bratří“.

Naleznete formu, ve které jeho zásluhu se uší slávou vytknete, ale udělejte to sám. Velice mne těšilo, že ta věc Vám udělala potěšení. Mne ten Michal zajímá. Jaký byl? Gindely ho líčí jaksi nedůvěřivě. Že by byl pijákem býval, snad je jen domněnka. Palacký myslí, že byl muž dle srdce Řehořova. Kdopak to rozsoudí? Ale po 400 letech se o tom Žamberáku mluví.

Co se nyní zde v tom „Wurstkesselu“^a) politickém vaří, bůh sám ví. Je to ale nád míru zajímavé. Štouchnuto do toho s takovou silou a smělostí,¹⁾ že se to člověku líbí. Že naše strany jsou fertig, jisto; ale škoda realistů. Nyní by byli mohli stát v popředí. Ale snad se něco dá skombinovat. Hnutí je tak mocné, že se z toho snad něco vyškvaří. Naše neštěstí, že mají slovo „laikové, diletanti, vlastenečtí hubálkové“.

Národ sám je už k politování. Jako by se psalo r. 1845! Všecko je ještě v tom duchu našeho probuzení. Samé buzení, fangličkování, tančení atd. Kaizl a Kramář nyní zachovali ještě naše renomé v parlamentě; podle zdejšího soudu i Eim.²⁾

Vše milé a dobré „od nás k Vám“.

Váš starý přítel Albert

1) Narážka na Taaffovu předlohu zákona o všeobecném hlasovacím právu, kterou podal říšské radě 10. října 1893.

2) Gustav Eim (1849—1897), český novinář a politik, parlamentní zpravodaj Národních Listů, od r. 1892 poslanec na říšské radě.

a) (něm.) kotlík na párky.

27. Jaroslav Goll Eduardu Albertovi březen—duben 1894
O Gollově oční chorobě (glaukomu). Plán na dovolenou.

Smích. nábřeží 14.

Velevážený příteli!

Kolem 1. března jsem Vám psal. Obdržel jste psaní? Týkalo se p. Becka. Nerad bych obsah jeho opakoval. Anebo jste z jiné příčiny neodpověděl?

Před 6 nedělemi jsem se podrobil u Deyla operaci očí (iridekt). Na pravém

oku je vše dobré, ale na levém záchvaty glaukomní byly největší, protrvalé, pak přicházely každé ráno a teprv tyto dni nastala delší pauza. A přitom samá paradoxa. Levé oko lépe vidí, než před operací, můj konsiliarius je Váš někdejší kolega Schnabel.¹⁾ On napsal o glaukomu monografii, ale přiznal se, že podobného nic neviděl. Nevzdávám se naděje, že poslední obrat je k lepšímu.

Mám pro letní běh dovolenou a najal jsem letní byt ve Weissenbachu (na Attersee). Polepši-li se můj stav, odejdeme tam v druhé polovině máje.

Vaše články nejsou mi známy direktně, ale z polemik si je dovedu pomyslet. Patříme již do staré generace. Ti lidé nám nerozumí. Bude to jednou u nás divně vypadat.

Doufám, že Vaše mlčení nic neznamena; víte, že na Vás držím a teď by mne to tím více bolelo.

Váš stále oddaný Goll

1) Isidor Schnabel (nar. 1842 v Novém Bydžově, zemřel 1908 ve Vídni), profesor ophthalmologie, v Innsbrucku 1877—1878, ve Štýrském Hradci 1887—1892, v Praze 1892—1896 a od r. 1896 ve Vídni.

28. Eduard Albert Jaroslavovi Gollovi 1894

O Em. Beckovi v Kladsku. Oční nemoc Gollova se vyvíjí příznivě. Politické nálady v Čechách.

Velectěný příteli!

Že jsem Vám nepsal, má tuto příčinu. Já hleděl p. Becka nějak usmířiti. Poslal jsem mu — dlouho se napřemýšlev co dělati — fotografie z okolí žamberského, aby se zase udála příležitost, mu slovíčko psáti. Posud mi nepoděkoval.

Psaní Vaše mne velice překvapilo a r a d o s t n ě, neboť Vaše písmo je zřejmý důkaz, že Vašemu zraku nebylo ani za mák. Písmo je jako tištěné. Prof. Schnabel je můj dobrý přítel; výtečný charakter a snad ho nyní sem dostaneme.

Kam naše věci spějí, vychází z noticky v rychnovském Podhořanu dnes uveřejněné a znějící takto: „Pozn. redakce. Jest vůbec více než směšno, dovolávati se v této otázce Palackého. Palacký zapřel svou otcovskou víru a kvůli šlechtě byl by chválil třeba i fetišství. To je faktum nezvratné.“ Co tomu říkáte? Po Čechách se nyní prohánějí spousty vzteklých psů, a než se to pochyťá a potluče, potrvá to chvíli. Pohodnými budou Mladočeši a to je jejich pokuta. Kručí jim v břiše. Doufáme, že se stavíte, až pojedete přes Vídeň.

*S přátelskými city spojuju poručení se nás k Vám
a jsem vždy Váš starý přítel*

Albert

29. Eduard Albert Jaroslavovi Gollovi jaro 1894

Poděkování za publikace, žádost o sdělení biografických dat.

Velectěný příteli!

Díky za zaslání publikace! Připojuji k nim prosbu, abyste mi obratem na listku

oznámil, kdy a kde jste se zrodil, abych to věděl najisto. Schnabel mi pravil, že se Vám s očima vede dobře. Kam pojedete letos na prázdniny? Já se chci trochu toulat po Čechách; viděl jsem toho památného pramálo.

Se starou oddaností

Váš Albert

30. Eduard Albert Jaroslavovi Gollovi 2. 6. 1894

O Gollově oční chorobě. Poradí se s předními vídeňskými okulisty, jaký postup by byl nejvýhodnější. Je zahrnut zkouškami. Politické zprávy.

Velectěný příteli!

Žeť Vám bylo souzeno být zajímavým případem lékařským! Posud jsem neměl příležitosti s nějakým z prvních okulistů zdejších o Vás promluvit, ale co nejdříve tak učiním a dám Vám o tom zprávu. Věc patrně nekvapí; v outerý se sejdu s Fuchsem¹⁾ anebo Stellwagem²⁾ při rigorosum. Nejdéle v pátek uvidím v sezení společnosti lékařů Mauthnera.³⁾ Na toho a na Fuchse bych dal nejvíce.

Letos jsem ani o vánocích ani o velikonocích neměl prázdnin. Jen o letnicích jsem byl 4 dny v Žamberku. Mívám týdně až 40 rigorosum; zkouším za dva, nechtěje to řemeslo pustit extraordinářům; pokazili by to. Pan Beck ani mně nedal odpovědi. Bůh ví, neměl-li nějakých táhání za to, že se s Čechy sdílel o historické prameny.

Vážné politické změny, které se tyto dni staly v Uhrách, snad i Vás v Holoubkově se dotýkají. Nevím, zda-li kdo z našich tak pilně si věci všimá, aby rozvažoval o následcích toho pro politiku českou. Když se před okupací Bosny Herbst⁴⁾ postavil proti císaři, z Čechů nikomu nenapadlo, přispěti honem císaři ku pomoci.

Podobá se, že nastane v Uhrách trochu reakce proti židovskému liberalismu, a sesílení šlechty a klerikálův. K tomu to povede bezpečně i u nás; snad tomu slouží koalice nevědouc ani, že je avantgardou směrů těch.

My jsme nešťastný národ, jaká pomoc? Mažeme zatím tabulky v Praze; to celá nynější politika česká. Místo, abychom se právě nyní s Němci sbližovali a tím jednak proti Uhrům vůbec postavili, jednak proti převaze církve a šlechty české čelili — mažeme tabulky.

Buďte zdrav a mějte nás milostivé paní poručeny. Za Vaše laskavé mínění o mně srdečně děkuju. Měl jsem Vás od počátku rád a budu vždy

Ve Vídni 2. VI. 1894

Váš věrný starý přítel Albert

¹⁾ Ernst Fuchs (1851—1930), v letech 1885—1915 profesor okulistiky ve Vídni.

²⁾ Carl Stellwag von Carion (1823—1904), v letech 1873—1894 profesor oftalmologie ve Vídni.

³⁾ Ludwig Mauthner (1840—1894), v letech 1869—1877 profesor oftalmologie v Innsbrucku, později činný jako lékař a titulární profesor ve Vídni, krátce po svém jmenování řádným profesorem r. 1894 zemřel.

⁴⁾ Eduard Herbst (1820—1892), profesor trestního práva, od roku 1859 na pražské universitě. Vedoucí německý liberální politik, 1867—1870 ministr spravedlnosti.

31. Eduard Albert Jaroslavovi Gollovi 15. 6. 1894

Jak se dívají vynikající vídeňští okulisti na problém léčení glaukomu. Zprávy z lékařské fakulty vídeňské. Zúčastní se dvou lékařských kongresů v Pešti a ve Vídni. Zajímá se o Vlčkovy Dějiny české literatury.

Velectěný příteli!

Souhrn poptávek, jež jsem u zdejších okulistů učinil, je tento: Jsou dva tábory. Jeden hledě k tomu, že iridektomie není vůbec prostředkem tak spolehlivým, jako se jindy pokládalo; neslibuje si při glaukomu chronickém mnoho, byť se iridektomie opakovala. Druhý tábor vykonává iridektomii i podruhé, jakmile je bulbus tvrdší. Oba tábory ovšem se v tom snášejí, že při operaci není žádného rizika, a že tudíž iridektomie opakovaná může se — při nejhorším — osvědčiti marnou. Vyslechl jsem všechny. Zatím jste snad už zpozoroval, že se věc nemění a že možná vyčkat. Schnabel bude navržen II. loco^{a)} k nám; I. loco bude Mauthner, ale mezi námi řečeno, jmenován bude spíše Schnabel než Mauthner. Já jsem s oběma v dobré vůli od dávnna; Mauthner je ženiální, Schnabel je ryzá, milá povaha. Zatím jsme dostali Gussenbauera¹⁾ sem. Dost malá náhrada za Billrotha. Czerný²⁾ nebo Mikulicz³⁾ byli by bývali vydatnějšími. Gussenbauerovi je 52 let a dorostu nevychoval, ježto neumí vychovávat. Mně osobně je všecko lhostejno.

Prázdniny budu mít pokaženy mezinárodním sjezdem hygienickým v Budapešti a sjezdem německých přírodozpytců a lékařů ve Vídni. Musím být tam i tu. Poslední dny mně velice vábily některé poznámky ve Vlčkových⁴⁾ Dějinách literatury; především passus o Chelčickém, jak pohlížel na hnutí husitské. O tom mi jednou vyložte šířeji, co sám smýšlíte. Kdybyste se sem chtěl podívat, jsem tu do 20. června. Milostivé paní od nás uctivě pozdravení.

S přátelskou myslí

Váš starý a věrný přítel Albert

¹⁾ Karl Gussenbauer (1842—1903), asistent Billrothův. R. 1875 profesor chirurgie v Liège v Belgii, od r. 1878 v Praze. Postavil se proti povolání Alberta z Innsbrucku do Prahy na chystanou českou universitu. R. 1894 se stal nástupcem Billrothovým ve Vídni.

²⁾ Theodor Billroth (1829—1894) působil jako profesor chirurgie v Curychu, od r. 1867 ve Vídni.

³⁾ Vinzenz Czerny (1842—1916), asistent Billrothův, 1871 profesor chirurgie ve Freiburgu a od r. 1877 v Heidelbergu. Billroth jej prosazoval do Vídně jako nástupce profesora Dumreichra; toto místo získal Albert. Po smrti Billrothově odmítl Czerny povolání do Vídně.

⁴⁾ Johann v. Mikulicz-Radeckis (1850—1905) asistent Billrothův ve Vídni. R. 1882 profesor chirurgie v Krakově, pak v Královci a od r. 1890 ve Vratislavi.

⁵⁾ Jaroslav Vlček (1860—1930) profesor dějin české literatury v Praze. R. 1893 počaly vycházet jeho velké Dějiny české literatury.

a) Lat. na druhém místě. Fakultní sbory navrhovaly na uvolněné místo profesora podle zákonných předpisů vždy tři kandidáty, z nichž ministerstvo jednoho jmenovalo. Pořadí, ve kterém sbor fakulty uváděl své kandidáty, nemělo přitom rozhodující význam.

32. Jaroslav Goll Eduardu Albertovi 12. 11. 1894.

O spolupráci s Em. Beckem v Kladsku. O své oční chorobě. Spor Machar versus Hálek, Goll ví, že Albert souhlasí s Macharem, sám však nepovažuje Macharův postup za správný; to však nebude příčinou rozkołu mezi ním a Albertem.

Smích. nábřeží 14.

Velectěný příteli!

12. listop. 1894.

Na začátku tohoto roku jsem připravoval ty věci bratrské a tu jsem pro některé podrobnosti dopsal ještě jednou panu Beckovi, ale on neodpověděl -- jak již víte. Myslíte, že i tak mohu to dáti na veřejnost? A jak naložiti s honorářem? Mně nepatří. Myslíte-li, jako primus motor té věci, že lze věc uveřejniti, učiním tak.

Moje nemoc oční ani po druhé operaci nezmizela docela, ale vede se mi v poslední době přece lépe. Přednáším, atd. Jak bude? Snad to na ten zbytek života ještě stačí.

Žijeme ve znamení afairy Macharovy. Vlastně provádí se (příliš pozdě, a to se mstí) -- likvidace realismu.

Je zde známo, že Vy stojíte na straně Macharově. „Amen, amen, pravím Vám...“¹⁾ Je mi toho líto, ale co naplat. Doufám, že se proto do sebe nedáme, vždyť jsme z jiné doby. Andere Zeiten, andere -- Sitten.

Mně se již dávno zdá, že základní rys české národní povahy (ze které by se dala celá i celý český dějepis sociologicky konstruovati; Masaryk by to dovedl a bez starých pánův, bez pramenů, Kosmy etc.) je beztaktnost. Česká společnost je společnost neslušná... já jsem toho tónu, jenž nyní všude vládne, dostal dost. A já nechci, aby co je v Naší Době, bylo vždy také mně imputováno. Já nechci nic, ale chci míti pokoj. Ten tón Macharův o Hálkovi byl neslušný. Tak se o Hálkovi, tak se o Jungmannovi, nepíše!

Mně je Machara líto. Ten článek o Hálkovi mu byl suggerován. Ale mně je ho líto, že se v tom Zaslánu mně stal tak neslušný. Míním to upřímně. Já Machara cením nemálo (ač jinak než snad on sám, on t. nepatří k těm módním, dle mého mínění, ano on jest již dosti staromódní. Jak pěkná je jeho sbírka Zde by měly etc. Ale co chťi pořád ty jeho ženské! Žiti pořád v extasi, štěstí, to je staromódní.). Věřte mi, že si tím neposloužil. Bylo by dlouho psáti. A konečně na mě nezáleží. Ale právě proto je mi jeho líto.

Prosím jen jedno. Přečtěte si Osvětu z r. 1880 (jak jsem upozorněn od Machara samého dnes tak učinil). Mně do Krásnohorské²⁾ nic není, ona nám pro RK ve verších také vynadala. A ten tón její je dnes staromódní, ale ona tam o Hálkovi řekla totéž, že by mohla Machara žalovat pro plagiát. Ale Machar nyní řekl, že psal vlastně proti ní! Masaryk to jednou nazval „nepoctivě manévrovat“ -- proti Kvíčalovi. Teď -- to umíme všichni!

Vale et fave! Goll

¹⁾ Albertovi doporučil Machara Vrchlický. Albert získal Macharovi ve Vídni existenci v peněžním ústavu a udržoval s ním stále styk. Machar dedikoval Albertovi Třetí knihu

lyriky 1892. K 20. výročí Hálkovy smrti 20. října 1894 napsal Machar do prvního čísla II. ročníku Naší Doby redigované Masarykem článek „Vítězslav Hálek“, v němž revidoval význam Hálkův a Háleka podcenil. Albert napsal 22. 10. 1894 Macharovi o tomto jeho článku: „Četl jsem vaši práci o Hálkovi. — Přišla Naše Doba, viděl jsem Váš článek, prolítnul jsem jej, nyní večer jsem jej pozorněji přečetl a pravím toto: Amen, amen, pravím Vám, Machar bude historikem české poesie! Tohle první Vaše vystoupení v oboru novém je mi zajímavé. Jako byste pojednou se sebe shodil plášť a stál přede mnou v nějakém brnění rytířském s obličejem docela jiným. Teď rozumím i Vaši ironii básnické; to je ten kritický bodlák. Je doba nová a musí v Čechách nastati přesvědčení, že tu minulost musíme míti za sebou, jako máme za sebou své dětství. O někom, kdo něčím byl, musí psáti někdo, kdo něčím jest. Mně Pán bůh dal živobyťi za doby, ve které se v mém oboru stal převrat děsný. Epochální -- by bylo málo. Já vím z vlastního života, co je to doba nová, opravdu nová, skutky svými nová jako křesťanství proti pohanství aneb těm podobně. Já mám to měřítko v sobě a ze sebe, -- já jsem viděl, co to je, když praští Bůh člověkem o zem, aby prohlédl. Dlouhého života nebudu mít, abych se toho všeho na Vás dočkal, co si dnes myslím, ale schovejte si tento list, aby vydal svědectví o mě, že jsem ve Vás viděl to, čím býti můžete a čím budete --“.

Goll reagoval na Macharův článek v Naší Době tím, že jako odpověď na něj otiskl dne 27. 10. 1894 v Hlasu národa a v Národních Listech „Zasláno“: „V týdeníku Čase a jinde se někdy o prof. Masarykovi mluví tak, jako by za ním při všem, co napíše, učiní nebo podnikne, stálo mnoho jiných. Co se mé osoby týče, pokládám za potřebné prohlásiti, že tomu tak není. K takovému prohlášení mne přiměl nepěkný p. Macharův článek o V. Hálkovi, kterého ve vděčné chovám paměti, uveřejněný v Naší Době od prof. Masaryka redigované“.

Vrchlický napsal jako odpověď na Macharův článek o Hálkovi do staročeského deníku Hlas národa dne 4. 11. 1894 stať: K našim posledním bojům literárním (Vzájemná korespondence Vrchlický--Albert, str. 206).

Albert informoval o svém souhlasu s obsahem Macharova článku Jana Gebauera (2. 11. 1894): „Nevím, jak Vy soudíte o Gollovi, ale já myslím, že učinil něco přímo nepochopitelného. Za to, že Machar napsal článek o Hálkovi, odříká se Goll Masaryka. Už v tom leží něco chorobného. Machar odpoví Gollovi způsobem rázným. Nevím také, jak soudíte o článku Macharově. Ale já jej pokládám za výtečný. Ve věci je spravedlivý; co Hálek v sobě měl milého a někdy přímo okouzlujícího, je tam vytčeno; v čem neobstál, také vyloženo. Formou je článek ten tak svěží a přehledný, že z Machara může býti historik poesie české. Já s tím článkem souhlasím úplně.“

Gebauer souhlasil s Albertovým názorem ve sporu Machar versus Hálek. Také Jaroslav Vlček zásadně souhlasí s obsahem Macharova článku o Hálkovi (Gebauer Albertovi dne 9. 11. 1894): „O Hálkovi mluvil jsem kdysi s Jaroslavem Vlčkem. Dávno jsem na to zapomněl. Když nyní Naše Doba přinesla článek Macharův, přišel ke mně Vlček, vypravoval mi o článku Macharovu a připomněl mi naši rozmluvu někdejší. Na to přišel incident Gollův a pak Váš list. Nemohl jsem odkládati a dychtivě jsem článek Macharův prohlédl. Srovnávám se úplně s úsudkem Vaším; zmírnil bych v článku sem tam některé slovo, ale meritorně bych podepsal všechno. Vlčkoví jsem řekl kdysi: Neruda a Hálek jsou asi v tom poměru, jako vykoukaný Zeus proti naivnímu Arkaďanu, a Machar nepověděl nic nepřívětivějšího. Ale ta naše nedůtklivost!“

²⁾ Eliška Krásnohorská, O Hálkovi slovo včas. Osvěta roč. 9, 1879, str. 582--591. Eliška Krásnohorská: Vítězslav Hálek. Kritika o kritice. Osvěta, roč. 24, 1894, str. 1122--1130.

33. Jaroslav Goll Eduardu Albertovi 21. 11. 1894

Goll informuje Alberta o stavu bádání o Jednotě bratrské, doporučuje svého žáka Josefa Pekaře jako spolupracovníka Albertovi a vyslovuje svůj názor na pokrokářství a jeho vztah k mladočešství a realismu.

Velectěný příteli!

Chyba lávky! Nebylo to s posledním psaním poprvé, že se „skvělo“ v čele mého listu Smíchovské nábřeží, — nýbrž pokaždé přidávám svou adresu skoro ve všech listech. Vim, jak je to pohodlné, když netřeba hledat adresu bůhví kde poznamenanou. Ostatek by stačil, ne-li „v Evropě“, jistě „v Praze“. Všude by mne našli, jen ne v akademii.

Michalovi se připisují dvě zprávy:

1) v tak zv. Blahoslavově Historii (cf. ČČM 1862, st. 109). K r. 1499 je poznamenáno: „Artikulové od neznámého proti Bratřim Vilémovi z Pernštejna jsou poslání. Br. Michal psal proti těm artikulům.“ (Ale ten spis — připojuji já, se nezachoval).

2) V Archivu Bratrském V. připojena jest k jednomu spisu („O důvěrnosti“), že to psal Br. Michal a to dle svědectví Br. Červenky (naroz. 1521, zemř. 1569). Tedy dle tradice, kterou vyslovil on. Já jsem v Quellen¹⁾ I. 28 proti tomuto udání vyslovil některé pochybnosti. Ale — je to předce staré svědectví, které se diskretně vyvrátiti nedá. Když člověk je mladší, je v kritice troufalejší a já jsem snad byl také.

5. foliant Archivu bratrského je v dobré kopii zde v Zemském archivu. Odtud by se opis (v originálu as 20 str. fol.) dal beze všech obtíží opsat. Mohl by se vzít dobrý, trvanlivý papír. Já to milerád obstarám. Vy pak pisaře dle své generosity odměňte, pravím (s Vaším dovolením) místo „dle jeho zásluhy“ dle své generosity. Svěřil bych to totiž Dr. Pekařovi, svému velenadanému žáku, pro něhož jsem loni vymohl od ministerstva stipendium, takže strávil rok za hranicemi. Ale letos je bída, nemá než co si vydělá perem. Hledím mu opatřiti, co mohu, ale musím býti opatrný, protože moje protekce lidem spíše škodí. Prosím, napíšte mi slovo a dám to opsati. Ale dříve, pokud nedostanu od Vás mandát, nic neučiním. Přál bych si jen, abyste chtěl toho více, kvůli Pekařovi, o kterém ještě podotýkám, že on se dobře vyzná v drobné práci historické, dovede sestaviti genealogie, hledati v deskách, etc. Vlastně lépe než já sám (mne to nudí), a že někdy jeho služeb užívám.

Že moje zpráva o „Českém Časopisu Historickém“, u Vás našla tak dobré přijetí, mne těší. Onen příspěvek bude vítán. Proč ale až v prosinci 1895! Rod jistě má své zákony a jest to člen — to uznávám plně, třeba vše, co Lorenz²⁾ chce, se mi nelíbí. Lorenz vydal též Genealogischer Hand- und Schulatlas, který mám. Nemýlím-li se, svého času byla o něm (resp. proti) zajímavá recenze v (Sybels) Historische Zeitschrift.

Rád bych měl Vaši víru. Já si od „Pokr.“ tolik neslibuji. Personální unie neb generální sněm, pane bože! — to jsou uše chateaux en Espagne^{a)} či v Tram-tarii. Také je to pokrokářství něco, kde se snáší černé a bílé, kulaté a rohaté.

Tendence à la Vašatý a pokrokářství mají vzájemné sympatie. Lidé à la Hajn st.³⁾ (je to také můj žák) má hlubší vzdělání a je to snad seriosní člověk a takých je snad více. Ale vždyť jsou konečně ve všech stranách, — ale počtem málo. A tak, zdá se, i tam. U nás strany i lidé se horší, jak stárnou. Což neměl Edvard Grégr svou dobrou fázi — tu fajfkovou⁴⁾? Proč vlastně člověk stárne, ten jednotlivec fysicky, ví to věda (proč, myslím, ubi est causa?)^{b)}? Zdá se, že i tu je nějaké v snad nejen v nás, vedle toho, co se dá chytit. Ale to nejhlubší — kde jest? ... Než dejme tomu, že je pokrokářství jakési analogon realismu (co by byl měl a snad i mohl býti): mladočešství ho sežere jako sežralo realism — Já jsem nyní izolován zcela, neb (odpusťte hloupý utip) insulován a moje insula má býti ČČH.

Váš oddaný Goll

1) Ottokar Lorenz (1832—1904), německý dějepisec, 1860—1885 profesor university ve Vídni, pak university v Jeně. Autor učebnice genealogie.

2) Jaroslav Goll, Quellen und Untersuchungen zur Geschichte der böhm. Erüder. 2 díly. Praha 1878, 1882.

3) Antonín Hajn (1868—1941), předák pokrokářských studentů. Naráží se tu na výrok Edvarda Grégra o tom, že české státní právo nestojí ani za fajfku tabáku, kterým kritizoval státním právem motivovanou pasivní resistenci staročechů v 70. letech.

a) Fr. Španělské zámky — vzdušné zámky.

b) Kde je příčina?

34. Jaroslav Goll Eduardu Albertovi 2. 12. 1894

O Pekařově velkém spisu Dějiny Valdštejnského spiknutí 1630—1634.

Smích. nábřeží 14.

2. 12. 1894

Velectěný příteli!

Posílám opis dra Pekaře. Za nové mandáty pro něho budu zvláště vděčen, víte již, proč. Dr. Pekař složil velký spis o Waldštejnovi. Rezek ho v Akademii proteguje, ale nevím, zda se to podaří. U Tomka je to dogma, že Waldštejn byl zcela lojální, a Pekař je bližší Gindelymu atd. To je ta největší bída u nás (zul. na naší fakultě), že když se objeví talent, obyčejně nic nemá, a v našich poměrech se místa v museích atd. zadávají velmi lehkomyšlně.

Dostal jste asi již Gebauerovo ohlášení. Jest to část toho, co jsem nazval likvidací realismu. Mně se do toho prohlášení tak tuze nechtělo, ale nechtěl jsem se dělit. Gebauer chce míti pokoj, ale pochybuji, že míti bude. Nepřijel jste na Vše Svaté. Snad o vánočních feriích? Já se nyní starám hlavně o přípravu pro náš Časopis, ač nevím, je-li to rozumné, že jsem se do něčeho pouštěl. Možná že přestaneme, jak zavádíme o Rukopisy. Rieger nedávno zase někomu řekl, že Rukopisy manebit in eternum^{a)}. Jiné dogma je, že Čechy byly na „říši“ nezávislé, atd. To prý je integrující část nynějšího programu.

Jsem Váš zcela oddaný Goll

a) Lat. Zůstane na věčnost.

35. Eduard Albert Jaroslavovi Gollovi prosinec 1894

Em. Beck neodpovídá; o svém onemocnění.

Milý příteli!

Děkuju za tu práci, kterou jste mi poslal. Jakkak to vypadne s tím kladským předmětem? Já tomu Beckovi poslal fotografie, ale on mlčel jako kůl. Co oči? Můj mozek začíná umdlévat a moje oči stárnou také. Letos to na mne poprvé lehlo o cítím to. Jak jinak? Po Praze přímo toužím, abych Vás všecky zase viděl.

Zatím buďte zdrav, Váš starý Albert

36. Eduard Albert Jaroslavovi Gollovi 8. 12. 1894

Jaké historické přípravné práce má Josef Pekař vykonat pro Alberta. O literární bitce Machar versus Hálek; Gollovo stanovisko bylo uznáno. Lituje, že Vrchlický vzal účast na tomto literárním sporu.

Velectěný příteli!

Jestli jsem dru Pekařovi poslal méně, nežli jste očekával — vždyť mu to nahradím. Především Vás prosím, abyste ho požádal, aby se poohlédl:

1) v Museum. Tam pod signaturou „z Bubna“ anebo „Žamberk“ anebo „Lištnice“ je originál listiny, týkající se dvora Švihovského v Lištnici (Lišnice) u Žamberka. Ten aby mi opsal. Jiného tam není.

2) Tuším u Emlera¹⁾ jsou složeny opisy z Vatikánu, ve kterých je mnoho dat o církevních věcech v Čechách před Karlem IV.

O Žamberku je nejstarší datum historické z r. 1350 (Registra decimalium papalium, Tomek), že tam farář platil 3 gr. Snad v těch opisech je zmínka o Žamberku už z let dřívějších (ca 1330)? Rozumí se, že mne zajímají i fary: Nekoř, Písečná, Hnátnice, Rokytnice, Pečín, Slatina, Kunwald, Lukavice a především klášter Orlik²⁾, nynější Klášterec. Nejstarší datum Orlika se týkající je z r. 1296, bulla papežova, potvrzující cyriakům³⁾ jejich pozemky (Emler, Regesta). Snad se najde něco o těchto Cyriacích (fratres poenitentiae beatorum martyrum, také: fratres S. Aug. poenit. beat. mart.). Ať hledá Senftenberg i Žamberk, Zenftenberk atd.

3) Z desk zemských bych měl rád opsáno to, co se týká Žamberka, skoro všechno, co není uveřejněno. Sedláček (Hrady a zámky, díl I. nebo II. artikl „Litice“) má dobré „Příběhy Bubnovské“⁴⁾ a v nich mnoho citátů z Desk Zemských. Mikuláš z Bubna se tuze soudil a proto je v Deskách zemských mnoho. Mně jakožto detailistovi záleží i na maličkostech. Ku př.! Žamberk už r. 1365 byl na dvě polovice rozdělen.⁵⁾ Mikuláš z Bubna spojil obě polovice před koncem XVI. věku. Ale kde šly hranice na rynku? I to se může rozluštit. Než měl polovici druhou, už se soudil, a tu přivádí samé svědky, jichž potomci bydleli na straně jihovýchodní. Ergo je pravděpodobno, že šla hranice šikmo mezi severozápadem a jihovýchodem. I na jméno každého svědka mi záleží.

Literární bitka jde dál. Vy jste se při tom zachoval tak, že Vás každý chválí. Vrchlický neměl z toho vysokého postamentu sestupovat do kolbiště! Ostatně, co na tom? Těším se, že přijde sem.

Váš starý oddaný Albert

P. S. IX. Maximilianplatz 7

8. XII. 1894

¹⁾ Josef Emler (1836—1899), český dějepisec. Od r. 1870 archivář města Prahy.

²⁾ O klášteři Orliku napsal Albert báseň (Korespondence Albert—Vrchlický, str. 77).

³⁾ Cyriaci, řád řeholních kanovníků. Na Orlíku u Brandýsa n. O. působili 1295—1421. Původní jejich titul byl: Bratři řehole kající sv. Augustina blahosl. mučedníků“.

⁴⁾ A. Sedláček, Hrady a zámky, II. díl. Hradecko. Str. 87.

⁵⁾ O rozdělení Žamberka — Paměti žamberské, str. 7.

37. Jaroslav Goll Eduardu Albertovi 9. 12. 1894

O spolupráci s Josefem Pekařem a o jeho historické práci. O sporu Machar versus Hálek.

Smích. nábřeží 14.

9. 12. 1894

Velectěný příteli!

Především kvituji oněch 20 zl. s poděkováním (také od Pekaře). Rozumí se pro preterito i futuro. Zda-li by a vestra generositate ještě něco obdržeti mohl (když již mi dovolujete o tom mluvíti) bude se viděti, až co ještě pro Vás vykoná.

Já mu dám potřebné instrukce. Jen dovolte, jestli se nestane vše hned. Pekař má svého Waldštejna v některých kusech předělat, pak rozhodnou. Nyní naléhají, aby již byl hotov. Snad je v tom finta. Na každý pád musí nyní hlavně ve Valdštejnovi pracovat. A dále!

Vaticana se ukládají v Archivu zemském. Ale velká část (14. stol.) byla nyní poslána zpět do Říma k revisi a doplnění. Bude se to také v nejbližší době vydávat. Ostatek se Vaticana nově sebraná začínají teprve Karlem IV., t. j. ta, která byla vypsána nyní pro Archiv zemský. Pro dobu Janovu (Lucemburského) materiál snad byl probírán v Institutu Austriaco a vyjde též. Je patrné, že tedy zde dr. Pekař nic hledati nemůže, aspoň na ten čas. Mimo to, ať sbírá, jak bude moci.

Ta literární bitka mne zarmucuje. Při samém pokrokářství moc nepokračujeme. Nejsem citlivý (spor o RK mne otužil), ale když mi Rozhledy vytkly, že rád nosím uniformu, to mne zarmoutilo. Tak si r. 1886 vedly Národní Listy, ale přece stálo to něco výše, když řekly, že prý jsem dal své dceři německé jméno. Tak by Machar hájen býti neměl. Nový důkaz, že to nové pokrokářství není než staré mladočešství. A ty Národní Listy (glosy!) mají za sebou minulost, tradici, jako ten starý Rieger.

Co Machar napsal proti Krásnohorské — to je hrozně nemoderní, hrozně stromodní tón! Co ona napsala, jsem ale dosud nečetl. Mne to vlastně již nezajímá;

je to již samá prázdná sláma. U nás nejlépe přece hubu držeti. Je to hrozně špatná společnost, ta česká společnost, hrozná — holota. — Ale je po realismu, *requiescat in pace!*

Váš zcela oddaný Goll

38. Eduard Albert Jaroslavovi Gollovi 18. 12. 1894

Vrchlický se odmítá setkat s Albertem pro jeho stanovisko ve sporu Machar versus Hálek. Albert vykládá své stanovisko k této věci i k politickému životu v Čechách. Soupeření Masaryka s Národními Listy.

18. XII. 1894

Maxmilianplatz 7.

Velectěný příteli!

Včera jsem dostal od Vrchlického list velice bolavý. Myslím, že jeho mysl je sklíčena ne jednou, ale několika věcmi, které se naň poslední dobou shrnuly. Nepříjemné věci chodí obyčejně pospolu, jak Neruda v nejkrásnější své básni vylíčil. Já jsem Vrchlického pozval, aby přijel sem a ztrávil tu nějaký čas. On velice milým způsobem odpověděl, ale prostě odmítnul říka, že bychom letos nemohli sedět tak pohromadě jako léta minulá, že bychom museli mluvit o „Čase“ a o těch pŭtkách a že by to bylo zlé, poněvadž bych měl Vrchlického za poraženého.

Já jsem mu ihned odpověděl, jako přítel příteli. Ale zdá se mi, že ten člověk je velice rozrušený. Nedávno mi psala paní Červinková,¹⁾ že viděla Vrchlického ve slavnostním sezení akademie a že byl celý sklíčenuj. Mohu si pomyslit, že leccos ho bolí. Měl prý i s Hlávkou trapný boj. Nevím, jak se k sobě máte oba nyní, ale ježto Vás vždy měl rád, snad byste mohl s ním trochu promluvit, anebo někoho k němu poslat, aby ho trochu přivedl na lepší myšlénky.

Co se toho celého literárního boje tkne, tož si myslím, že Vrchlický opravdu z toho nemůže mít radosti. On neměl z toho svého postamentu se stoupovat. Nyní je zbytečno o tom retrospektivně uvažovat. Ale co je mně do toho? Vrchlický v mých očích a v mé mysli je právě tím, čím byl vždy a čím vždy bude. Kdybych já měl zde polemiku s Gussenbauerem a kdyby vypadla pro mne mrzutě, co by záleželo na tom Vrchlickému? Musel bych proto se vzdát návštěvy v Praze? Musel bych proto s Vrchlickým se setkávati jinak, než posud!

Já tomu nerozumím. A to mu prosím Vás, dejte na uváženu.

Mně se zdá, že tu bylo mnoho štváno a klepy že se jen hemžily. Vždyť jeden olomúcký a jeden plzeňský list přinesly zprávy, že já jsem otec realismu a pokrokové strany a že ty strany inspiroju kvůli tomu, aby seslabily Mladočechy ve prospěch vlády vídeňské. To přece je dosti důmyslné zdaleka, denuncovat naše radikály u národu, že jsou ve službě vlády, a denuncovat mne, že to dělám já. Vždyť jsem hófrát a to stačí. Ale zblízka je ta věc jedna z nejkomičtějších. A právě takové věci se ujímají v myslích. Čím větší nesmysl, tím lépe.

Soudím proto, že po Praze bylo řečeno, že jsem inspiroval i Machara. (Důvěrně Vám pravím, že jsem i válku mezi Čínou a Japonci spuntoval). Před několika léty šly o mě telegramy, že jsem dal 100.000 zl. na nový žurnál realistický proti Nár. Listům. Tehdá ještě radikálů nebylo, byli jen realisté, a už o mně šly legendy. Mne to náramně těší, že rozdávám po 100.000 zl. na žurnály a že ničím Mladočechy; ale toho všeho není potřeba. Ide to samo.

Nechme žertů! Dle mého přesvědčení skutečně běží o Nár. Listy, mají-li býti nadále neštěstím celého národa, anebo má-li se stát z nich něco kloudného. A to je klíč ke všemu. Mezi „Nár. Listy“ a Masarykem je boj na živou a na smrt. Boj jasný a rozhodný. Nár. Listy jsou posud veliký faktor; jsou trumpetou, která se ozývá ráno i večer v každé dědině. Tato trumpeta porazila především i Randu. Má to být dále tak jako posud? Má to jít tou kolejí jako za bojů rukopisných? Má tato trumpeta být všim? Mají Grégrové, Kalašové,²⁾ Tůmové, býti rozhodčimi ve všem? Vidíte, zde je punctum saliens.^{a)} To má Masaryk veliké zásluhy, že proti této nadvládě diletantismu a surovosti (viz Šípy)³⁾ vede boj odvážný. Kdo má tolik kuráže a neúnavnosti? Vy všichni dohromady ne! Vy všichni jste nespokojeni, ale nic neděláte. On má za sebou celou řadu malých instrumentů, na které hraje. Poštěstí-li se z Nár. Listů učiniti zase veliký, rozumný orgán, při němž by stály nejlepší síly a jenž by dovedl většinu národa sjednotiti pod praporem slušným: pak to není zásluha nikoho, než Masarykova. Kdyby jim neteklo do bot, nehnuli by se. Zdá se nyní, že se chtějí vzchopit.

Ale Masaryk má i jiné zásluhy. Vy jste myslili, že boj rukopisný je celé „Um und Auf“^{b)}; ještě jiné věci jsou na světě také. Nyní se to zde ve Vídni objevuje safraportsky. Staré strany se brání proti moderním proudům. To je koalice. Nedávno Unger⁴⁾ důvěrně brečel nad tou zaslepeností těch senilních stran (levice především!). To všecko prohraje! Prohraje koalice a prohrajou i staré strany v Čechách! K starým stranám v Čechách počítám především Mladočechy. Vyhraje jistě nová generace. Ona vstupuje na kolbiště silně; má silná světla a silné stíny. Čtete ty věci, co ti zcela mladí píšou, není-li v tom tónu nová doba? Vy to všichni podceňujete. Je v tom mnoho kotrmelců, ale bujarosti a síly a pevnosti a budoucnosti.

Dvě internacionální tendence ohrožuju to ryzí Češtví, jež bylo v nás a v programu starých i mladých. Tyto dvě tendence jsou: klerikalismus a socialismus. Tyto dvě tendence vědí, co chtějí, a jen ony to vědí. Ty ostatní jsou sláma. Všecko bude rozemleto. A při té perspektivě Vy tam děláte hrozný rámus, že Machar napsal o Hálkovi článek, který se staví proti...?

Proti komu?

a) Schulz, Zákrejs,⁵⁾ Krásnohorská, Nár. Listy, Čech.

b) Vrchlický a Goll s nimi.

Je to možné, aby toto a) a toto b) byly pospolu? A proto my staří přátelé se

nemáme navštívit! Je v tom smysl? Zde běží o věci větší. Já s Masarykem nechci nic mít, ale s Vámi chci být. Hlava se mi točí nad tím nesmyslem, jsem šedivec!!!

Panu dru Pekařovi prosím odevzdejte přiložených 20 zl., aby byl tak laskav a hledal jen.

Šťastné a veselé svátky! Milostivé paní poklonu, dceruše pozdravení.

Váš starý Albert

1) Marie Červinková-Riegrová (1854—1895) dcera F. L. Riegra, udržovala s Ed. Albertem rozsáhlou korespondenci.

2) Josef Kalaš (1850—1930), český žurnalista, spolupracovník a později redaktor Národních Listů.

3) Radikálně nacionalistický humoristický časopis.

4) Josef Unger (1828—1913), rakouský právník a politik, od r. 1881 prezident říšského soudu.

5) František Stanislav Zákrejs (1839—1907), český spisovatel a kritik, který publikoval ve Vlčkově Osvětě.

a) Lat. Jádru věci.

b) Něm. Um und Auf (einer Sache) podstata (věci).

39. Jaroslav Goll Eduardu Albertovi 21. 12. 1894

Další výměna názorů o Macharovi, mladočešství, pokrokářství a Masarykovi. Žádá o spolupráci v Českém Časopisu Historickém, který bude od r. 1895 spolu s Rezkem vydávat. O svých záciích.

Smích. nábřeží 14.

21. 12. 1894

Velečtější příteli!

Čert vem Machara (zachraň pámbůh!) t. j. nechme ho stranou. On při té aféře, pokud se mne týče, je zcela vedlejší osoba. To on snad cítil a to ho dopálilo, až se stal sprostým — ale máme ho nechat.

Já s Vámi (což s potěšením konstatuji) v hlavním thematu Vašeho psaní se srovnávám. Tuším, že to řečeno bylo někde (ač to není totéž), že chceme více, než máme síly (to by byl již pokrok, ledaže vůle je vedlejší). Srovnávám se, že to, ať to nazveme jak nazveme, v mladočešství stouplo. Co kdysi pia byla fraus, teď často jest fraus impia^a) atd. Ale nemyslím, že lze ďábla vyhnati Belzebubem, jak často Pastýř činí. On má zvláštní dar „das Kind mit dem Bade auszuschiitten“,^b) on povzbuzuje, ale také dráždí, on uráží, i mimo vůli. On je theoretik, doktrínář, který nepočítá se skutečnou povahou lidí, realista — nerealista, pro praktickou politiku se nehodí, za vůdce se nehodí, nejlépe když stojí sám a sám je zodpověden. Pokud stál ve sboru v popředí, šli jsme z porážky do porážky a později (právě za mého děkanátu) se kvůli němu (že četl — nečetl) rozbila alliance mezi filosofickou a medicínskou fakultou atd. Ale to mne zavádí. Já myslím, že ta kritika à la Masaryk často více než tolik škodí, jako prospěje. Bez něho by v rukopisném boji nebylo vytrysklo tolik jedu a zluči. Tím se stával realismus neplodným. Ostatek Masaryk má též ten český Grössenwahn^c). Již

dávno jsme to jednou zažili, když on hodil, že lze Deutschböhmen, zvl. Liberecko zase počestit. Je to otázka vážná. Dle mého přesvědčení se tu plýtvá silami, kterých potřebujeme jinde. Měl bych jiných ještě dokladů dost a dost.

Přicházím dále. Že by na místo nebožtíka realismu mělo státi pokrokářství, proti tomu (dovolte mi ten výraz) bych protestoval. (Masaryk sice zcela přese všecko vyvrácení si libuje v úloze illegitimního otce — než na filosofii nezáleží, záleží na pokrokářství samém). Já v něm nevidím než stupňované mladočešství a le comble du malheur.^d) Má to jen firmu moderní. Dávno již mne nic tak nezarmoutilo, hluboce nezarmoutilo, jako když jsem četl, že k rozdílu mezi Mlado a Pokrok náleží, že tito do programu přijali personální unii. Tu se mi zdálo, že český národ, všech frakcí, je k politickému životu zcela neschopný. Ostatek was man sagt ein guter Politiker,^e) Čechové málokdy byli. O personální unii — se mohou dneš dvě české frakce rozcházeti!!! (. . . in infinitum^f) . . .). Ledáž přisuzujete pokrokářům úlohu opozice vůbec: lepší nějaké než žádné. Ale vždyť se Mladočeši a Pokrokáři dokodnou. Soit disant^g) realista Kramář se již dohodl. Postavení Kaizlovo (dávno jsem s ním nemluvil) mi nejasné.

Já bych se též k tomu hlásil, jak pěkně pravíte — laudator temporis futuri.^h) Ale zdá se mi, že jsem o tom psal již. Ale nehrozí nebezpečnost druhého extrému? Že někdo — Zukunftsmuzikantⁱ) — je jen nestranný, pochopuji, ale u kritiky to nejde. Kritika (kde je absolutní měřítko?) je historie: tout comprendre, tout pardonner.^j) Auch solche Käuse mag es geben!^k) Sice dáme již také Vrchlickému vale — jako dali.

Co se týče mladší generace, bylo by to dlouhé thema. Myslím, že jste dobře vytkl ty nové směry a proudy i u nás; ale u nás — vystupují po mladočesku, to je aspoň pravidlem. Skutečné práce v tom není tolik. U našich, neb raději řeknu, u mých studentů, ti co pracují, obyčejně „veřejně“ nepůsobí. Lorenze znám, nepřesvědčil mne; něco je v tom ovšem.

O práci se mnoho u nás v poslední době mluvilo — až již to byla fráse. Representativní výlety — byly též práce.

Stran Becka — upokojme se tím, že Vám i mně (mně také přímo) dal plnou moc. Honorář mohu dáti nějakému studentu, třeba za korekturu a to potom jemu oznámiti. Vráťím se tedy k té věci, ale ne hned. Na tu chvíli mám něco jiného.

Od nového roku bude vycházeti „Český Časopis Historický“ redakcí mou a Rezkovou (6 sešitů à 4 archy do roka). Chceme si shledati hlavně mladé spolupracovníky a tím jim poskytnouti také školu. Mám naději, že to půjde, ale přitom v jedné věci obavy. Odběratelů se nesejde dost (Atheneum bylo passivní) a jak nám dlouho vydrží nakladatel? (Bursík a Kohout)? Bez subvence to konečně nepůjde. Akademie? Bez ohledů na osobní poměry, mohl by z toho pojití jakýsi služební poměr. Zbude vláda! Chceme historii pěstovati dosti široce — i literární jistým směrem. Ohlašuje Vám tento podnik, doporučuji jej zároveň Vaši

pozornosti a přízni. Kdybyste měl někdy něco, jako jednou pro *Časopis Českého Musea*, vzpomeňte raději na *Český Časopis Historický*.

Můj ubohý Klicman (pamatujete-li se?) pracuje nyní horlivě ve Vatikánu. V Institutu mám nyní 3 bývalé žáky. Nyní tam naše žáky rádi přijímají.

Je to *epistula longissima*,¹⁾ — čas skončiti. Proč jste ke Všem Svatým nepřijel?

Zůstávám vždy Váš Goll

a) lat. *fraus pia* zbožný klam, lež vyslovená s dobrým úmyslem; *fraus impia*, bezbožný klam.

b) něm. vylít dítě s vaničkou.

c) něm. velikášství.

d) fr. vrchol neštěstí.

e) něm. to, čemu se říká dobrý politik.

f) lat. do nekonečna.

g) fr. tak zvaný.

h) lat. velebitel budoucích časů.

i) něm. ten, kdo hraje hudbu budoucnosti.

j) fr. všemu rozumět znamená vše prominout.

k) něm. I takové případy mohou být.

l) lat. velmi dlouhý dopis.

40. Jaroslav Goll Eduardu Albertovi 23. 12. 1894

Gollova intervence u Vrchlického se nezdařila. Názor na Masaryka. O Josefovi Pekařovi. Jaký postup se má zvolit, aby se Vrchlický uklidnil.

Smích. nábřeží 14.

23. XII.

Velectěný příteli!

Moje *misse* se nezdařila a myslím konečně, že nezůstává než na ten čas s tím se spokojit. Pro Vrchlického snad bude i tak lépe, snáze se upokojí doma a snad i Vám by ta návštěva tentokráte nebyla to, co jindy. Ale netřeba v tom více viděti; nač by proto starý poměr mezi Vámi měl trpět? To také není mínění jeho, na to si Vás příliš váží a cení. Máte pravdu, vždyť se direktně mezi Vámi nic nesběhlo. Myslím, že Vám mezitím Vrchlický sám v tom smyslu psal. Že Vrchlický se konečně ozval, (nešlo jen o Hálka) je pochopitelné. Ale lépe by bylo, kdyby byl potom mlčel; *dixit et salvavit*.^{a)} Nicméně to sprosté zuření v Čase (jako když se pes utrhne), je věc velice smutná. Kde by to bylo možné? To je ještě horší, než v boji o rukopisy. Já radil jsem a radím dále, aby Vrchlický se z další polemiky vyulekl. Je to polemika zcela sterilní, která jen zlo působí: vždyť dnes již plesá, že vše je dobré, co je nové.

Bylo by mnoho psáti, v čem se s Vámi srovnávám a nesrovnávám. O pokračství ve významu politickém nemohu nabýti vždy ještě tak příznivého mínění a proto také nemohu s Masarykem a za Masarykem zabočiti do toho proudu. *Machara*^{b)} nepodceňuji, ale já mu vždycky nerozumím. Věcně se objevily často difference mezi nima. Debut *Naší Doby* (vlastně proti *Hostinskému*) mne urazil

a to jsem mu neodpustil a neodpustím. Vždy patrněji vidím, že to nebylo nedopatření. Masaryk se nás chtěl zbavit, a chce mít svou stranu, své věřící, svou obec. Tak je pro něho lépe; on ať stojí sám (se slepě poslouchajícími) a odpovídá za sebe. On je mladší a zde cizejší; on zde nemá tradice. Vždy více cítím, co jsou v životě jednotlivce a lidstva tradice.

Že jsem se dostal do řady Schulz, Zákrejs etc., za to nemohu. Ostatek v ní vlastně přece nejsem a proto jsem také svolání ve prospěch *Osvěty*¹⁾ nepodepsal, ač bych se tu byl dostal do společnosti i s Vámi. Odpusťte mi tuto poznámku! Vidíte, je to těžko každou chvíli se zbaviti nějaké tradice. A Masaryk každou chvíli něco takového žádá.

Vracím se k Vrchlickému. On opravdu měl a má konflikt s tím partafýrem. Běží o to, že Otto ohlásil, že nemůže za takých podmínek vydávati *Sborník překladů* a chce výminky lepší. Věřím, že nemůže. Ale ti páni pořád nepochopují, k čemu jsou akademie. Nám byl akademii čert dlužen. Počítá se s ní, a ona selže. Iniciativy v ní málo a kde je, přestane, protože matadoři jsou toho mínění, že nemá býti. Ze mne nemluví osobní trpkost; já pro sebe nic nechci. Ale je mi to trapné, že pro náš mladý dorost i tu není naděje, leda když by se dali do otroctví. A proto jsem Vám dvakrát vděčen za novou podporu pro *dra Pekaře*. Ale dal jsem mu instrukci *teprve nyní*, když revise jeho *Valdštejna* jde ke konci. Já vidím, že jsem neměl toho člověka k ničemu nabádati, nýbrž spíše zrazovati. To jsou věci a poměry, jež mne deprimují, že bezmála lituji, že se moje choroba aspoň tak poddala. Šel bych do výslužby a vystěhoval bych se. Ten *Český Časopis Historický* je můj poslední pokus; pak snad budu naprosto hotov.

Čím dále, tím méně zbývá víry v to všecko, co se u nás děje a činí, o d t é č i o n é s t r a n y. Ale nechci se zase rozepsati o sobě.

Můžete-li někde na někoho působiti, přičiňte se prosím, aby již Vrchlického nechali anebo aspoň respektovali při něm to, co právě Vy nejlépe jste ocenil. To, co se nyní děje proti němu a snad i chystá, obrací se vlastně také oproti Vám.

Děkuji Vám ještě jednou za Pekaře. Žena a dcera se těšily, že jste si na ně vzpomněl. Prosím vyřídte i od nás všech poručení paní Albertové. Pro mne se končí nepěkný rok. Ať nový je pro všechny lepší.

Ve staré nezměněné oddanosti Váš Goll

1) Narážka na to, že Albert podepsal svolání na podporu „*Osvěty*“ vydávané Václavem Vlčkem.

a) lat. řekl a spasil (svou duši).

b) zkratka „Ma“ připouští i čtení „Masaryka“, ale podle souvislosti se zdá pravděpodobnější „Machara“.

41. Eduard Albert Jaroslavovi Gollovi 28. 12. 1894

Problém mladé generace. Politické zprávy. O jednání s Vrchlickým.

Velectěný příteli!

Ve Vídni 28. XII. 1894.

Také Vás uštípnu. Já jsem jen podepsal pro Osvětu vůbec v její celistvosti. Zákřejs a Hálek, to je něco jiného. Ale můžete mne zase uštípnouti. Já jsem před lety, dokud jsem v RKZ věřil, učinil Zákřejsovi kompliment v příčině jeho interpretace: „Úpěchů. Vzhorů . . . Čestmír.“ Posílám Vám článek z Neue Freie Presse vystříhnutý, jenž se obírá tou otázkou nejmladší generace, ovšem na obcru jiném.

Ale vře to všude. A já myslím, odpustte, že tu mladou generaci podceňujete. Já vidím její chyby jasně; to jsou chyby našich synů, mého syna, tvého syna, jeho syna, našeho syna, vašeho syna atd. Celkem se tlačí dopředu pokolení více vypěstované. Už ta malá škola je jiná, než bývala naše. Veřejné diskuse, mohutná literatura, politický život — to vše je plnější, živější, mohutnější, než za našeho mládí, které bylo skutečně mnohem krásnější a naivnější, ale méně činnější.

Článek o úpadku mladočechů v Neue Freie Presse jste snad četl? Byl jste tam také uveden. O Masarykovi bylo dosti mnoho mluveno. Celkem článek nápadně obširný s pointou dost zajímavou, že by nás šlechta a klerikálové spojení rádi viděli v blátě, aby nás mohli vytáhnouti a my pak jim líbali ruce. Je to asi smýšlení pronikajících myslí na levici.

Děkuji Vám za intervenci u Vrchlického. Je patrně silně obolen a musí se to prodlením času zase zacelit. Tyto dny mu napíšu zase psaní. Já nepochopuji jedno. I kdyby byl on, nebo kdybyste byl Vy v lecjakých polemikách — co je do toho m n ě? A kdyby Vám i nařezali, smál bych se a řekl bych: „Pojďte, pojdte; teď zase budeme mluvit m y“. Dost! Mějte se dobře! Buďte se svými zdrav a šťasten i roku nastávajícího.

Váš starý přítel a ctitel Albert

42. Jaroslav Goll Eduardu Albertovi 1. 1. 1895

Jako novoroční gratulaci posílá Albertovi překlad Baudelairovy básně.

Smích. nábřeží 14.

Ctěný příteli!

1. I. 1895.

Mimo přání (vom Haus zu Haus) rád bych Vám něco k Novému roku poslal, zároveň také, abyste viděl, že se také o ty moderní snahy a tuchy starám. V těchto feriích jsem se dal do Baudelaira. A víte jak to je, sám ze zkušenosti. Člověka to popadne, až se nějak dojmů zbaví à la Goethe. Třeba napodobením, neb (je to v podstatě totéž) překladem. Napíšu na druhý list tohoto psaní jeden kousek. Jiný překlad (Vrchlického) najdete v jeho Moderních francouzských básnících. Ale on zvolil jiné metrum.

Ale prosím, jen pro Vás; mimo mou ženu nikdo to neviděl a snad také nevidí. Máme tedy spolu tajemství.

Budte soudcem — neb vlastně nebudte žádným (chtěl jsem napsati shovívavým). Chtěl jsem jen dáti znamení, že zůstávám ve starém přátelství.

Za „Presse“ děkuji.

Vám oddaný Goll

(Le Rebelle)

Ch. Baudelaire.

Jak orel s nebe spad v své anděl zuřivosti,
sáh plnou do kštiny mu rukou, řka: Aj, slyš!
a neznaboheťm třás: — Já chci, měj na tom dosti,
tvůj dobrý anděl jsem, co zákon tvůj, ať zvíš!

Neb bratra milovat ty budeš bez reptání,
ať žebrák nebo vrah, ať blb, ať blázen jest,
plášť prostřít lásky své bys mohl k uvítání,
až Ježíš kolem jda svůj bude slavit vjezd.

To zákon lásky jest: v tvém srdci nech se vzmnoží.
než zcela vystydne, žár její k slávě boží!
Toť rozkoš nejvyšší — jí věčnost za úděl —
A anděl v lásce té, jež navštěvuje mukou,
když miluje, jím rval svou velkou obra rukou.
A zatracenec? On — on vždy jen: Nechci — děl.

43. Jaroslav Goll Eduardu Albertovi 5. 3. 1895.

O spolupráci J. Pekaře s Albertem. O Písních otroka od Svatopluka Čecha. Posílá báseň o Macharovi, jejího autora neprozrazuje. O náhlém úmrtí paní Marie Červinkové-Riegrové dne 19. ledna 1895.

Smích. nábřeží 14.

5. III. 1895.

Ctěný příteli!

Nemám nic určitého proč píšu. Ale rád bych Vám poděkoval za to, co jsem se dozvěděl od dra Pekaře. Snad mu Akademie Valdštejna přece vezme, ale honoráře teď jsou tam redukovány. Dostane asi tolik, aby zaplatil dluhy. Inu — s 200 000 se nezakládají Akademie (pro omnibus qd. al.)^a) a ještě méně university. Jsou to přece všude jen žebrácké poměry. Nebyl by to dobrý pendant Písně žebráka? Ty Písně Otroka¹) jsou hrozně staromodní. Ale naše Moderna, Pokrok, Realisté — To teď přece jsou jen prázdná jména! Zde to vidět nejlépe! Koluji, neb vlastně nekoluji, řekněme, četl jsem epigramy; nepovím, od koho.

Machare, ty bloude chytrý,*)
modernosti pěti litry
oblejí tě každé ráno.
Nevidáno!

Je to krutá kúra vodní —
ty jsi přece staromodní.

Machare, ty hochu milý,
vidíš, jak tě napálili.

K čemu k dekadentům lézti? —
„Zde by měly růže kvéstí.“

Masaryku, milý pane,
co se z pokrokářů stane?
Ideální realisté
teď z nich budou, to je jisté.

Tu *Fleur du Fumier* od Baudelaira jsem znal. Skvělé barvy! Ale lekl jsem se toho více než v originálu.

Mně se zdá, že se Praze vyhýbáte? Ne?

Paní Červinkové je škoda, vidím to tepru nyní, co jsem četl její knihu o Riegrovi.²⁾ Ale on — to sluníčko! Kommt nicht gut weg.^{b)} On také tu ztrátu lehkost nese — jako všecko!

Srdečný pozdrav!

V stálé oddanosti Váš Goll

*) ironie? nebo pro rým? (Gollova poznámka).

¹⁾ Píseň otroka od Svatopluka Čecha vyšly r. 1895 a vyvolaly nevidaný rozruch, vyšly za 9 měsíců ve 24 vydáních. Při censuře je propustil spisovatel Karel Svanda ze Semčic jako úředník pražského policejního ředitelství pověřený censurou.

²⁾ Je tu myšlena kniha Jiljí V. Jahn, F. L. Rieger (1890), skutečnou autorkou této biografie byla Marie Červinková-Riegrová.

^{a)} lat. všem, kteří rozumějí.

^{b)} něm. On z toho dobře nevychází.

44. Jaroslav Goll Eduardu Albertovi 2. 4. 1895

Obdržel Albertův spisek: Co jest básnictví národní. Podává rozbor a kritiku spisku. Souhlasí s koncepcí spisku i s názory o Svatopluku Čechovi. Děkuje za zaslání *Neuste Poesie aus Böhmen II.*, s překladem Gollovy básně Robert Guiscart. O odevvzdání rukopisu z Kladska do zpráv Učené společnosti.

Velectěný příteli!

Smích. nábřeží

2. dubna 1895.

Včera dopoledne přišlo psaní, odpoledne knížka¹⁾ Dáme se hned do ní. Račte vědět, že se mi líbí, ano velmi líbí. Ale to Vy nechcete vědět. Víím, co chcete vědět, ale vezmeme to již po pořádku a dovolte mi třeba až i brusičské malichernosti. Tak hned na str. 8... národní oproti písni lidové. Dle Brusu oproti zbytečná novota. A zde tím povstává hiat. — Str. 9. s p o r ý c h má správně zcela jiný význam (vydatný). Zde by mohlo být netečný. Str. 24 ochutnávaly se (=str. 42) m n ě se to slovo pranic nelíbí. Ale — k věci. Hálek. Moje mínění je, že i Vy Hálek podceňujete. Mám v paměti, že V přírodě se velice líbily; možná, že Večerní více, to nevím. Tedy myslím, že Hálek nedoceňujete, ale ne tou měrou, jako Machar. A c o z h l a v n í: c'est le ton qui fait la musique.^{a)} Škoda, že si Machar neval u Váš *privatissimum*.^{b)} Pro Hálek, myslím, proskribován nebudete. Na str. 40 se vyskytuje několik jmen. Také moje — z osobního přátelství. Nu budíž! Ale smím-li o něco prosit, škrtněte jedno slovíčko, d o s u d. Dělá mne to hrozně starým! Ostatek k vrstvě Hálkově [a h n²⁾] patří. Měl by státi napřed. — Ke konci let šedesátých 1866... vystoupili. Čech, Sládek, Quis, moje maličkost. To je vrstva... „Ruch“. Také Eliška patří do té doby. — Vrchlický patří do vrstvy mladší — po 1870. — Přicházím k hlavní věci. A to je Č e c h. J á (na čemž zase nezáleží) se všim srovnávám, i s tím, co řečeno mezi řádky. Řekněme si to

entre nous: přeceňuje se, ale proto mu à la Machar nevydáváme. S Vaším oceněním snad někteří nebudou spokojeni, ale, myslím, proto knížka by nebyla proskribovaná. To pořád není hlavní věc. Tou jsou Písně otroka. Máte zcela pravdu. Ale před nimi leží vše na bříse — i realismus, i pokrokářství! Co neleží — to je klerikalismus. Nejlepší bylo to, co napsal slušný klerikalismus, Hlídkka literární. Kdyby bylo jen to, neradil bych k „ohledům“. Ale Čech se dostal do jakéhosi takořka osobního nepřátelství s velmi vysokými osobnostmi. A to zasluhuje o h l e d. Mám-li vysloviti radu pozitivní: na str. 57 poslední větu: Ostatně x dřívějšími — škrtnout! Anebo nahradit jinou. Na str. 67 jednu Zeyer, podruhé Zayer. To vše, co říkáte o Vrchlickém, přichází velice vhod! To, co provozuje Masaryk, je zase „velice nepěkné“. Vavříny Macharovy... Ostatek je dobře, že Masaryk teď stojí sám a mluví za sebe. I co o Sládkovi píšete, je výborné a přichází včas proti těm „moderním“. Tím jsem hotov. To je moje mínění. Ručit nemohu za nic, ale mám cit, že se asi nemýlím. Ovšem dámy se Vám poděkují. Moje žena ovšem ta bude při Vás! Už nikdy k Vám ji nepovedu!

Jsem dlužníkem. Nepoděkoval jsem se dosud za Váš dar (překlady). Činím to nyní. Měl jsem chřipku a po ní dlouho lenosti. Robert Guiscart at si dá tedy líbit širší kabátek.

Vrátil jsem se tyto dny k věcem kladským a odevzdal je Učené společnosti.³⁾ Snad p. Beck nebude proti tomu. Mám všechny jeho psaní. V úvodu pravím, že je to vše od něho a že jsem páté kolo. Stran honoráře: nabídnu mu, aby on disponoval. Jináče dám jej Spolku pro podporování chudých filosofů.

S Historickým Časopisem nejste nespokojen? S poručením od domu k domu
Váš zcela oddaný Goll

¹⁾ Co jest básnictví národní? Několik slov o tom píše prof. dr. Albert. Nákladem vlastním. 1895. Současně vydal Albert: List o českém básnictví národním, ve Světozoru roč. 29.

Spisek nabídl Albert Spolku českých spisovatelů beletristů Máj v Praze, jako to učinil r. 1893 se svou studií o Vrchlickém. Avšak Máj odmítl „studii pod svou vlajkou do světa rozeslati a postavit se za brožurku, ježto nesouhlasí s Albertovým posouzením Sv. Čecha, Ad. Heyduka a El. Krásnohorské“. Jaroslav Kvapil v dopisu ze dne 1. 4. 1895 sdělil G. Eimovi, že by „Máj jako středisko všech spisovatelů neměl práva přijati nového skvělého daru prof. Alberta, kdyby výroky o politické poesii Sv. Čecha měly zůstat ve spisku“. Šlo o Písně otroka, o Albertův výrok, že Sv. Čech v Písních otroka silně přestřelil. Kvapil vyložil Albertovi v dopisu ze dne 1. 4. 1895: „Mínění o ceně Písní otroka v českém národě je svrchovaně posvěceno bolestí skrušeného národa, vynuceno urážkami, jež zde v Praze cítíme na každém kroku. Vláda Thunova nemohla v české politické poesii probudit nic jiného než Písně otroka“. Albert vydal ve sbírce překladů *Neuste Poesie aus Böhmen II.* na str. 150—158 překlad ukázky z Písní otroka [Die Lieder der Sclaven]. Překlad od Ottokara Winického vyšel 1895. Překladateli napsal Albert: „Ich halte dafür, dass Čech weit über das Ziel hinausgeschossen hat, ja dass er Unheil angestiftet. Es gibt doch in Böhmen keine Sclaven. — Was müssen die Polen in Posen sagen?“ [Soudím, že Čech daleko přestřelil, že způsobil zlo. V Čechách přece nejsou otroci. Co by museli říkat Poláci v Poznaňsku]. Profesor Thomayer, objevitel, křestný kmotr a celoživotní nejoddanější přítel Vrchlického, odvážil se v jednom z prvních dopisů adresovaných Albertovi r. 1881 výroku: „Vrchlický

jest starým mým přítelem, s nímž jsme se druhdy na gymnasiu klatovském vychovávali pospolu... Považuji jej za umělce velikého, byť bych i Svatopluka Čecha kladl na něj.“ Tak učaroval Čech i velekritickému Thomayerovi.

²⁾ Míněn asi Jiljí V. Jahn, který byl členem skupiny almanachu Máje.

³⁾ Vyšlo ve Věstníku královské české společnosti nauk, roč. 1890, str. 1—12.

a) fr. Je tón, který dělá muziku; volně: způsob podání je rozhodující.

b) lat. Soukromý seminář, pořádaný zpravidla jen pro několik žáků.

45. Jaroslav Goll Eduardu Albertovi 29. 10. 1895

Lituje, že se nesešel s Albertem v Praze. Žádá o Albertovu brožuru o ženách a lékařském studiu a o třetí svazek jeho výboru z české poezie, který vydal německy a kde také otiskl překlady Gollových básní. Urguje napsání článku do Českého Časopisu Historického.

Smích. nábreží 14

29. 10.

Velectěný příteli!

Když jsem nedávno slyšel, že jste v Praze, šel jsem Vás hledat, ale přišel jsem pozdě. Nechtěl jsem tentokrát nic od Vás pro sebe neb pro jiného, ale chtěl jsem Vás přece zase jednou vidět. Neb již myslím, že jste na mne zapomněl docela nebo co horšího. Pro toto nevěděl bych příčiny, pro ono příčiny není třeba hledat. Ale poněvadž zapomenut býti nechci, hlásím se. Hlásím se, abyste, budete-li zase jednou v Praze, mi vzkázal. Já teď chodím i večer do hospod. A mezi tím hlásím se, abych něco dostal. Chtěl bych tu Vaši reakcionářskou brožuru,¹⁾ ale zvláště třetí díl Anthologie,²⁾ ve kterém jste mne vzkřísil z mrtvých.

Dále — jakožto redaktor mohu a smím býti neomaleny — píši abych připomenul, že před rokem jsem obdržel slib, že po roce něco pro Český Časopis Historický dostanu. Lhůta uplynula a tedy prosím, a se hlásím.

Konečně píši, abych vyslovil své srdečné potěšení z toho, že se do Vás v Naši Době dali, totiž že v Naši Době. A bohdá, že se stane i jinde jako v Rozhledech, nestalo-li se již.

Proč ten manifest³⁾ vyšel, nerozumím. Ale je také proti Vám, jak doufám. Dobrá. Jen se mi o těch pánech zdá: sie predigen öffentlich Wein und trinken heimlich Wasser.^{a)} Vykonají-li ti páni jen desátý díl toho, jaké mají sebevědomí, dobrá!

Strávili jsme ferie v Alpách na rozličných místech. I na ledouce jsme se dostali. A šlo to.

Vzpomeňte si tedy laskavě, že jsem ještě na světě i truc moderně a že na Vás vzpomínám.

Váš oddaný Goll

¹⁾ Míněna brožura „Die Frauen und das Studium der Medizin“, ve které se Albert vyslovil proti vysokoškolskému studiu žen.

²⁾ Neueste Poesie aus Böhmen, II, kde na str. 249—253 překlady Gollových básní.

³⁾ Míněn je Manifest „České moderny“, který vyšel v Rozhledech 1. 9. 1895.

a) něm. Na veřejnosti hlásají víno a doma pijí vodu.

46. Eduard Albert Jaroslavovi Gollovi 30. 10. 1895.

Pracuje na studii o skolioze. Považuje ji za svou nejlepší práci. O těžkém onemocnění svého příznivce hraběte Eduarda Taaffeho. O útocích, které jsou na něho v tisku podnikány. Jeho spis o ženském studiu na lékařských fakultách vzbudil světový odpor.

Ve Vídni 30. X. 1895

Velectěný příteli!

Kdo do hospody chodí, má být vesel; vždyť tam nechodíte z dešperace. A kdo je veselý, nemá na staré přátele vrčet, jakoby ho zapomínali. Má si pomyslit, že ti do hospody snad už nechodí. A tak je to se mnou. Já už v hospodě nebyl, ani nepamatuji. Klinikem vídeňským být, není ke stáru žert. Sedím večer a pracuju. Píšu pro akademii českou pojednání, č. rozpravu o skoliosu;¹⁾ je to snad moje nejlepší práce. (Přitom si pomyslete, že erekce ve stáří jsou vzácností a že těší člověka více než v mládí.) Chodím spát o 10. a spím do 7. a tak se šetřím; proto nemohu korespondovat s precizností žádoucí. Překlady Vám pošlu tyto dni. Byl bych je byl poslal koncem července, ale byl jste už z Prahy.

Těžká nemoc mého drahého příznivce a dlouholetého přítele hraběte Taaffe²⁾ mne tlačí k zemi; pojedu tam zase zejtra nebo pozejtří. Takový nadaný člověk, neúmorný, vzor pracovitosti, fanatik svého povolání, ras na sebe sama, a přitom vždy veselý a duchaplný, — teď tak bídě leží na lůžku; to je „realism“, jak sám trpce podotknul, chtěje mi připomenouti mé styky s realisty. Mne to řeže a musím dělat obličej veselý a hledět mu plašit černé myšlenky. Nyní vystupuje jeho slechetná mysl, jeho měkkost, o které nikdy nebylo řeči, kterou jsem ale znal. Mnozí politikové, kteří se zdají ledovými, jsou uvnitřku dosti horcí; ale polykají vše do sebe a žerou se v srdci.

Že mne Naše Doba lituje, je mi velice milé. Bylo by smutné, kdyby mne protezovala. V Rozhledech mi vycinkal Krejčí,³⁾ jenž trpí velikášstvím našeho učitelstva, znamenitě. On prý je chlapík v vědách exaktních, ať se dřív podívám, prý, na toho, s kým mám co dělat! On je zkoušený pro školy měšťanské a tu víte, že jsme my profesori proti takovým lidem hadry. On by mi i v chirurgii dal lekci a jak znamenitou!

Co jsem proti ženskému studiu napsal, dělá po celém světě bouřku. O Lorenz mi napsal článek do „Presse“ nadepsaný: In honorem domini Alberti.

Já se směju, jak mne jedni vynášejí, jiní mažou. „Arbeiterzeitung“ mi naflákala nejlépe; to bylo aspoň rázovitě; ti lidé vědí, jak mají psát, aby za nimi šel houf slepě. Všechna čest! Ale já jsem mínění tak pevného, že mi to celé burácení je komické. I z Anglicka a z Ameriky se to ozývá. Slečna Krásnohorská mi asi nejvíce nařeže; té jedině se bojím.

Na Časopis Historický Vám v prosinci pošlu příspěvek slíbený. Mějte se dobře! O vánocích přijedu do Prahy a vyhledám Vás. Doma vše milé od nás.

Váš věrný přítel Albert

1) Bibliografii Albertových studií o skoliose uvádí Arnold Jirásek ve své monografii o Albertovi, str. 335.

2) Eduard Franz Josef hr. Taaffe (1833—1895), rakouský státník. Působil jako místodržitel v Tyrolsku v Innsbrucku, když na tamější universitě působil Albert, který léčil jeho rodinu a tak se vyvinulo přátelství mezi oběma. Taaffe jako předseda vlády (1879—1893) se zasloužil o jmenování Albertovo za profesora chirurgie na vídeňské lékařské fakultě, zasloužil se o konstituování české university. Zemřel gangrénou dolní končetiny po emboli do stehenní tepny.

3) František Václav Krejčí (1867—1941), zprvu učitel, pak novinář a literární kritik Práva Lidu.

47. Jaroslav Goll Eduardu Albertovi 3. 11. 1895

Děkuje za dopis a za třetí svazek Neueste Poesie aus Böhmen. Albertovu stať o sobě nazývá kapličkou, do níž Albert vlastnoručně postavil Gollovu mumii (mortuus vivens). Nový ministerský předseda hrabě Badeni je nakloněn Čechům. O studiu žen na lékařských fakultách.

Smích. nábřeží 14
3. XI.

Velectný příteli!

Děkuji 1) za psaní, 2) za knihu. Za tu dvakrát, t. j. zvláště ještě za kapličku, do které jste postavil vlastnoručně mou mumii. Ale ne — myslím, že překlady budou nalezeny lepší (živější) než jich předlohy. Prosím, dostal jste v létě našeho (Vrchlického a mého) Baudelaira, kterého jsem Vám poslal? Teď (čert mi nedal pokoj) budeme za to biti.

Manifestem v Rozhledech (mimo část o kritice) likvidace realismu je nadobro provedena, zvláště po kapitulaci Času — který dobře řekl, že je to realismus redivivus. I se svými chybami. Co přijde dále, když tak rychle žijeme, fin de siècle?

Ještě jednou: děkuji — za slíbený příspěvek pro ČČH. Nebylo by to hezké, kdyby vyšel v č. 1, 15. ledna 1896, t. j. dojde-li včas? My začínáme vždy tisk záhy. Doufám, že se ČČH udrží. Bude-li lze, požádáme o subvenci, ne akademii, ale ministerstvo.

Myslím, že Badeni¹⁾ zaujal k českým věcem jinou pozici než Windischgrätz²⁾ (= Thun;³⁾ jináče = ∅). S tím by se mělo počítat. Jen kdyby Eim dovedl včas mlčet a včas mluvit. Kaizlově politice nerozumím. Vůbec jsou staré kruhy rozbity.

Pro ženské studium medicíny (zejména gynekologie) měl bych argument specificky český, totiž způsoby některých českých grandů — lékařů.⁴⁾ Nevím, je-li to jinde tak těž. Něco charakteristického. Naše studentky, když se s nimi potkáme v Klementinum, nepozdravují profesory. Ergo — jsou dámy, ne studentky. Žena se poroučí Vám i paní, jakož i já.

Váš zcela oddaný Goll

1) Kazimír hr. Badeni (1846—1909), Polák, rakouský ministerský předseda 1895—1897.

2) Alfred kn. Windischgrätz (1851—1927), rakouský ministerský předseda 1893—1895.

3) František hrabě z Thunu a Hohensteinu (1847—1915), místodržitel v Čechách 1889—1896, rakouský ministerský předseda 1898—1899.

4) Narážka na profesora porodnictví a gynekologie na české universitě Karla Pavlíka, kterého Albert získal pro Prahu r. 1887 po prof. Strengovi. Nástupce Pavlíkův v Praze profesor Václav Pítha byl odpůrce studia žen na lékařské fakultě, ač sám byl profesorem ženského lékařství a porodnictví.

48. Jaroslav Goll Eduardu Albertovi 27. 12. 1897

O nemoci Albertově. Lituje odchodu Rezkova, svého kolegy z oboru historie na filosofické fakultě pražské, do Vídně do služby administrativní. Přípravuje jmenování Vrchlického řádným profesorem. Otázka kolejného. Vzda-luje se činnosti politické. O Macharovi.

Smích. nábřeží 27. 12.

Velectný příteli!

Dávno jsem Vám nepsal, maje za to, že je nejlépe, když Vás každý nechá na pokoji.¹⁾ A také dnes nepíšu, abych Vás provokoval k psaní. Chtěl bych Vám jen říci, že se těším, dostáváje nyní, zvláště od Rezka²⁾ dobré zprávy o Vás. A tak mohu říci: šťastný nový rok!

Dále bych Vám rád oznámil, že pomýšlíme na ordinariát Vrchlického.³⁾ On má dvě knihy, literárně historické studie, v tisku. Jakmile jedna z nich vyjde, doufám, že bude návrh učiněn a pak, jak zase doufám a se přičiním, rychle vyřízen. Bylo by dobře, aby se věc na rozhodujícím místě včas věděla a také, co se týče finanční stránky, včas připravovala.

Dále bych Vám rád řekl: Oceňujeme dle zásluhy, že jste se v otázce kolejného⁴⁾ vyslovil pro věc spravedlivější. Pravím spravedlivější. Byly tu i tam důvody pro i contra, jako vůbec, čím více stárnu, tím více vidím, jak málo je věcí absolutně dobrých a absolutně špatných. Ale když na tom záviselo, má-li tolik profesorů zvláště filosofické fakulty ve staré mizerii potrvati, pak byla naše věc spravedlivější.

Co se mé osoby týče, vede se mi dosti dobře. Z odchodu Rezka mám jen nepříjemnosti. Schází mi tu v každém ohledu. A mám proto i rozličné starosti. Jináče se držím ve své izolovanosti a chci již v ní zůstat. Mně se žádá z našich stran politických, literárních atd. tak nelíbí, abych k ní chtěl náležeti. Chci se starat ještě o několik svých žáků. Voilà tout!

Ubohý Machar⁵⁾ se buď zbláznil, nebo zblázní: Grössen- und Verfolgungswahn! Vinu mají zčásti přátelé nynější jeho.

Vracím se ještě k Vrchlickému. Přál bych si jen, aby se nám ten chlap do toho nepletl. Ten chlap t. j. s dovolením p. president.⁶⁾

Ve Vídni jsem již dávno nebyl. Snad se tam podívám o velikonočních prázdninách. Milostpaní se oba poroučíme, jakož i Vám.

V staré oddanosti Váš Goll

1) Týká se nemoci Albertovy; onemocněl známkami generalizované cévní sklerosy. Své matce Kateřině (1818—1906), kterou finančně podporoval po smrti jejího manžela

a svého otce Františka, 2. 4. 1882 podal Albert šetrnou formou zprávu o své nemoci, která omezuje jeho výdělečnou činnost: „Jako všechno na světě co kvetlo, konečně vadne, tak i já začínám vadnout. Tomu se nikdo nevyhne, ale moudrý si toho musí být v pravém okamžiku povědom. Práce mého života byly ohromné. Také s tím mohu být spokojen, čeho jsem svou prací dosáhl. Ale nyní to začíná vadnout. Pomalu mne ubývá té bývalé síly a musím pomýšlet na své stáří. Svě praxe se musím pomalu vzdát a nechat si jen to nejlépejší. Tím ovšem mně největší část příjmů odpadne. — Z toho, co jsem Vám posílal, jste Vy si nechala jen malou část pro sebe. Jako v celém Vašem životě, tak i ve svém stáří jste myslila na své děti, a ne na sebe. Nyní, milá maminko, myslíte jen na sebe.“ Dopis byl psán 12. února 1896.

Z Albertových přátel nesl nejtěžší zprávy o Albertově nemoci Jan Gebauer, o něhož se Albert zcela mimořádně zasloužil tím, že velkou finanční podporou umožnil edici Gebauerova fundamentálního monumentálního bohemistického díla: Historické mluvnice jazyka českého. Četné dopisy Gebauerovy Albertovi z té doby jsou plny Gebauerovy starostlivosti o Alberta, jehož nemoc chápal jako velmi vážnou. Proto Gebauer reagoval velmi citlivě na to, že Čas v červnu 1896 třikrát za sebou napadl Albertovu čest jako věhlasného lékaře, že je zpátečník, že brání pokrokům lékařské vědy tím, že odsoudil prostředek na léčení rakoviny, který vynalezl Adamkiewicz. Gebauer hned napsal Albertovi dva listy za sebou: 30. 6. a 1. 7. 1896, aby nijak nedbal na tu „neslýchanou křivdu, kterou mu v Čase učinili“. „Prosím Vás co nejsnažněji: nedělejte si z té surové otázky pranic, postavte se na stanovisko, že Vás autor urážky (nevím, kdo to je) uraziti nemůže.“ Albert vyložil Gebauerovi podrobně celou aféru Adamkiewiczovu (2. 7. 1896): „Nesmím mnoho psátí. Mně není dobře. Neurasthenie stále stejná. Jen na chvíli se seberu; pak zase klesám. — Co Čas vyvedl, je kousek přímo monumentální. Adamkiewicz je vědecký hochštapler. Je to polský žid. Nejlepší zprávy o něm dostanete na lékařské fakultě krakovské. Před čtyřmi léty byl ve Vídni takřka odpraven (vědecky i morálně) a své profesury v Krakově se vzdal.“ Gebauer bojoval za Alberta neúnavně; psal mu 3. 7. 1896 potěšit: „Potřebujete klidu, a já Vás týráím již dopisem třetím. Jsem tomu rád, že se na to oslovství Času díváte tak z vysoka, jak z listu Vašeho včerejšího poznávám. Já jsem svůj výklad Dr Herbenovi vzkázal po Dr Jakubcovi a potom opět, výklad velmi energický. A tu tomu chtěla náhoda, že jsem včera k večeru dohonil Masaryka, jenž šel spolu s Herbenem, a hned jsem vkročil in medias res: vyložil jsem Masarykovi, co vyvedli i dokládá jsem opět, že tu není pomoci jiné, než *kleknout a odprosit*. Přijde prý korektura.“ Vrchlický odsoudil útoky Času na Alberta (11. 7. 1896): „Kdybyste se nebyl sám zmínil o té *podlosti* v Času, já bych byl nikdy neměl síly a odvahy o tom slovo povědít. Dnes je to pro p. Herbena a soudruhy velká morální facka, harakiri nejhoršího druhu, které dle posledního odvolání sami na sobě provedli. Víc ani říci nelze.“ Masaryk a Herben utajili autora invectivy Času, ale prozradil jej Gustav Eim: byl to Machar. Machara Albertovi doporučil Vrchlický jako ryzí charakter, Albert byl ve Vídni Macharovi mecenášem, příznivcem, protektorem, založil mu ve Vídni důstojnou existenci, obdivoval jeho básně, hájil jeho literární kritiku v kampani, kterou Machar rozdmýchal proti Hálkovi, stál na Macharově straně proti svým dávným přátelům Vrchlickému a Gollovi, a nakonec se stal sám obětí nové kampaně, kterou tentokrát rozdmýchal Machar oproti Albertovi, těžce ohroženému zákeřnou nemocí. Albert byl jedním z prvních štědrých podpůrců Času. Vidějí tedy Goll ve svém rezervovaném postoji k Macharovi dál, než dětsky důvěřivý Albert.

2) Antonín Rezek odešel r. 1896 z české university do vídeňského ministerstva vyučování.

3) Jaroslav Vrchlický byl 5. 5. 1898 jmenován řádným profesorem.

4) K otázce úpravy kolejného napsal Gebauer Albertovi 1. 11. 1896: „Roznášela se zde pověst, že budete v panské sněmovně mluvit proti zrušení kolejného, a poněvaď z toho hrozilo nebezpečí očekávané nápravě našich platů, požádali mne někteří kolegové [Strouhal aj.], abych Vás poprosil o povolenost při změně, která se s kolejným chystá. Mezi tím potkal jsem se tu včera s ministerským radou Rezkem, který

přijel na návštěvu a od něho se dověděl, že sám s Vámi o té věci jednal a že jste se podle jeho žádosti velmi šlechetně zachoval. Můj dopis mohl by tedy odpadnouti, ale piší Vám jej přece, abych nemusel kolegům jednotlivým vykládati, že jsem nepsal proto a proto. Piší Vám tedy a prosím: buďte nám přízniv ve věci, o kterou se jedná!“

5) Viz Macharovu kampaň proti Albertovi v Čase v Adamkiewiczádě v pozn. 1).

6) President Akademie Josef Hlávka nebyl nakloněn Vrchlickému.

49. Jaroslav Goll Eduardu Albertovi 4. 12. 1898

O slavnostech Palackého. Cestoval v Dánsku a Švédsku. Rodinné zprávy. O práci na universitě. Smíření s presidentem akademie Hlávkou. Také Rieger se udobřil s Gollem.

Smích. nábreží 14

4. 12

Velectěný příteli!

Nebylo by pravda, kdybych neřekl, že mne to přece trochu netěší.¹⁾ Z rozličných příčin. Také že mně to po dlouhém čase zase jednou přineslo psaní od Vás. Ovšem sám jsem též dávno nepsal, maje zato, že je lépe Vás nechat na pokoji. Ale skrz společné přátele měl jsem vždy zprávy, a to v poslední době potěšitelné.

Víte, jak jsem byl zde od jistých lidí odstrkován. A tak to bude jednak imponovat, jednak mrzet. Není to jistě náhodou, že mi nejvyšší Leichenbitter,²⁾ condolent i gratulant král. Českého Randa negratuloval, ani oberjesuita Ott.

Komické (ale v jiném dobrém slova smyslu) je, že jsme se při slavnostech Palackého²⁾ s Hlávkou velice sprátelili, takže jsem byl i zván ke dvoru do Lužan (ale nešlo to!).

Ferie jsme strávili v Dánsku a Švédsku. Šlo to výborně, i dlouhé cesty železnicí a lodí. Ale při návratu jsem dostal silný zánět oka. A že na oku je jizva, bylo to zlé. Ale teď je zase dobře. Čas ubíhá. Z mé Ady se dělá velká holka. Učí se latinsky (privatim, musel jsem povolit) a maluje. Ve škole mám mnoho žáků, plný seminář, mnoho práce, ale též leccos potěšitelného. Letošní slavností Palackého jsem se dostal ještě jednou do styku s veřejností — snad naposled. „Čas“ se při té příležitosti o mne otřel, že nechci jurare in verba prophetarum.^{b)} Tedy i já ...

Milostpaní se oba poroučíme, moje žena i já. Od mé ženy zvláště srdečný pozdrav. Vzpomínáme rádi na svou návštěvu u Vás r. 1893. Měl byste přijeti k slavnosti Riegrově (já jsem teď od slavností Palackého u starého pána ve velké milosti; snad i RK odpustil). Děkuji srdečně za Vaše psaní.

Váš vždy stejně a plně oddaný Goll

1) Narážka na to, že Goll byl vyznamenán řádem železné koruny III. třídy.

2) Oslavy stých narozenin Františka Palackého roku 1898.

a) něm. ten, kdo zve na pohřby.

b) lat. přísahati na slova proroka [tj. Masaryka].

Herausgegeben von Jaroslav Jedlička

ZUSAMMENFASSUNG

Die Edition enthält den Briefwechsel zwischen den Professoren der Chirurgie an der Wiener Universität Eduard Albert (1841—1900) und der Geschichte an der Prager tschechischen Universität Jaroslav Goll (1846—1929). Alte Freunde schon aus der Zeit ihrer Gymnasiumstudien in Hradec Králové haben in ihrer Korrespondenz zwischen 1878 und 1900 mehrere Briefe gewechselt; der Nachlass von Goll enthält 23 Briefe von Albert und Alberts Nachlass 27 Briefe von Goll. Diese Briefe enthalten wertvolle Informationen vom Leben der Prager Universität und der ganzen tschechischen Kulturgesellschaft vor allem in der ersten Hälfte der neunziger Jahren. Albert war ein Historiker — Dilletant und suchte Rat und Hilfe beim Goll, welcher dagegen beim einflussreichen Wiener Ordinarius die Unterstützung für seine Kollegen und Schüler fand. Die Korrespondenz widerspiegelt auch gewisse Meinungsverschiedenheiten zwischen beiden Professoren in ihrer Beurteilung der tschechischen Literatur und des politischen Lebens.

50. Jaroslav Goll Eduardu Albertovi 22. 3. 1900

Děkuji za zaslání knihy *Lyrisches und Verwandtes* (která přinesla na str. 22—23 překlad Gollovy básně). Vyznává se vřelými slovy ze své lásky k Albertovi, která začla r. 1860, když Goll vstoupil do kvinty a Albert do oktávy vyššího gymnasia v Hradci Králové. Zprávy rodinné a politické.

Ctěný a drahý příteli!

22. 3.

Včera večer, v sobotu, (moji nebyli doma), šel jsem do hospody „u starého Petzolda“, a tak jsem se náhodou dostal do společnosti historické: Jirka Čelakovský¹⁾ (budoucí excellence) Konstantin Jireček (ten člověk má ducha, a č tolik ví), Winter a Jirásek. Jirásek mi povídal o Vaší nové knize, a dnes ráno ji přinesla pošta. Nebylo to tedy již pro mne překvapení, ale bylo to vždy velké potěšení. Z více než jedny příčiny. Musím Vám to zase jednou říci, že patříte k těm několika lidem, které jsem měl vždy od počátku, jako kluk, z plna srdce rád, a tak mne všecko od Vás dvojnásobně těší. To ostatní proč nemusím již vykládat. Moje veršiky von anno dazumal dostaly nový, řekl bych nezaslouženě pěkný kabátek, a tak nyní po tolika létech půjdou do světa. Anob čo . . . Konečně si budu myslet, že je mne škoda! *Quantus poeta . . .* Jednou se řekne: byl trochu to a trochu to. Jaro (dnes konečně je máme) dělá nás elegickými. Když si vzpomenu na Vás v Hradci, vždycky si vzpomenu, jak jste nám v aleji za Moravskou branou recitoval Lenaua: *primula veris*. Moje dcera hraje v zadním pokoji, odkud tlumeně to slyšet až do mého, svou první Beethovenovu sonátu: *primula veris*. V životě kvetou také na podzim.

Je to již velká holka, přes 16 let, měli jsme již letos domácí taneční zábavu a teď začne lawn-tennis. A čte Virgila. A maluje krajinky a ze šití přinesla první košili. Rozumí se, že se u nás všecko kolem té žáby točí.

Mám psát o staro- a novo-realismu? Jsou to přece: *andere Lieder!* Prorok Tomáš našel konečně své věřící. Mně byl ten starý ne-prorok milejší. Ale pravda: my realisti jsme to přivedli daleko. Dvě excellence, jeden prorok, a jeden rytíř železné koruny 3. třídy. Ale to je vlastně málo, totiž to třetí. Pozdravy a poručení od domu k domu. Ale moje žena se ještě jednou zvláště poroučí — à ses dernies amours!

Váš zcela oddaný Goll

¹⁾ Jaromír Čelakovský (1846—1914), archivář města Prahy a od 1886 profesor českých právních dějin na universitě.

Poslední Gollův dopis Albertovi byl psán v prvních jarních dnech 1900. Přešlo jaro, přešlo léto, nastal podzim. Na začátku podzimu 1900, dne 25. září 1900, tedy půl roku po posledním Gollově listu Albertovi, Albert náhle zemřel, nedovršiv šedesátého roku života. Zemřel ve svém rodišti, které miloval oddanou a věrnou láskou synovskou.

VZPOMÍNKY NEJSTARŠÍ ČESKÉ LÉKAŘKY MUDR. ELIŠKY VOZÁBOVÉ

ZPRACOVALA VLASTA ROSTOČILOVÁ

Žít devadesátýdevátý rok života v plné svěžesti vzpomínek a ustavičného zájmu o současné dění, je věru nevšední dar. Proto také vejdemeli do bílé ordinace zasloužilé lékařky a nositelky Řádu práce MUDr. Elišky Vozábové, pocítíme okouzlení a hlubokou vděčnost za setkání s drobnou stařenkou, která nás vítá s pátravým pohledem, ale i s nejlaskavějším úsměvem.

Nerada hovoří o sobě, avšak jednou se přece jen ve vyprávění zatoulala až do svého dětství.

Narodila se v Milčicích mezi sedmi sourozenci 26. června 1874 v poděbradském kraji krále Jiřího, kde všechny rodiny byly dlouho evangelické a rod Vozábů již od 15. století hospodařil na nejzámožnější rychtě. Rodinnou evangelickou bibli uložila paní doktorka již v Národním muzeu. Po nešťastné bitvě u Lipan, jež se odehrála nedaleko, bylo do Poděbrad dosazováno úřednictvo nepřátelské lidu a přísně dohlíželo na plnění robotních povinností, pro což měl smysl jinak pokrokový známý milčický písmák Franěk Jan Vavák. I v jeho Pamětech se vyskytují zmínky o rodu Vozábů.

Když se maminka, rozená Břečková ze mlýna v Plaňanech u Kouřimi provdala do Milčic, byla to ještě obec kulturně velmi čilá, často se hrávalo i divadlo na scéně na ostrově. Když prý byly Elišce 4 roky, přijela babička z Kouřimi a odvedla si ji s sebou. Bydlela u syna na náměstí v 1. poschodí, ale malému děvčátku se tu stýskalo a utekla k druhé tetě. Brzy si však přivykla a pamatuje, že chodila do kostela a stála o kamarádství s učitelovic synkem, který měl houpacího koně. Od října do jara pobyla v Kouřimi, pak přijel otec a teta ji dovezla domů; jely poštou, přšelo a v Černém Kostelci přespaly u příbuzných oně tety.

Po návratu do Milčic chodila do školy 3 roky a živě vzpomíná na učitele Arnošta Jezdinského, krásného člověka, kterého měli všichni rádi. Od devíti let byla v rodině vychovatelka a Eliška měla možnost hovět své zvědavosti a sledovat kdekou práci v hospodářství, všechno chtěla důkladně poznávat. Však také otec dbal, aby i děti pomáhaly, např. na jaře sbírat housenky, jež ohrožovaly úrodu ovoce na zahrádce. Malá všudybylka měla ráda zvířata, hlavně křepelky, kterých bývalo mnoho, ale i myšky si prý nosívala v kapse domů. Ve dvanácti letech byla dána do německého vychovávacího ústavu na dva roky. Vrylo se jí v paměť, že se tam jako schovanka seznámila s jeptiškou, která pak studovala oční lékařství, když se stala představenou v ústavě slepých na Hradčanech.

Životním předělem se stal sedmnáctileté dívce rok 1891. Tenkrát zemřela její nejmladší sestra Berta, a brzy na to i dvacetisedmiletý, velmi nadaný bratr, jenž vedl dotud správu lihovaru v Kácově. Na jeho pohřeb přijel profesor Justin Prášek s chotí, jež byla vzdálenou příbuznou, a ti si vzali rozteskněnou Elišku k sobě do Kolína, že jí tam bude ve společnosti jejich dcerky veseleji. A tu sám prof. Prášek, sleduje bystrý intelekt dívčin, položil jí otázku: „Chtěla bys studovat?“. „Je pozdě“, povzdechla. „Nikdy není na nic pozdě!“ A tak za pomoci kvintána Karabáčka se začala učit latině a řečtině celý den od půl páté ráno do večera, který končil procházkou.

Prof. Prášek dojížděl často do Prahy pro knihy a vzal ji sebou podívat se do Minervy do přípravky. Po prázdninách znovu navštívila prvou gymnasiijní třídu a protože neztratila odvalu, dostala jiného učitele a pilně pokračovala v práci. O tomto počínání věděla jen matka, která ji varovala slovy: „Ztrávíš celé mládí nad knihami, abys nelitovala!“ — Nelitovala. Otec, který o studiu své dcery nechtěl ani slyšet, dozvěděl se o všem až když byla po zkoušce přijata do sexty. V Praze pak bydlela u Peigerových, kde obě dcerky také studovaly a zůstaly navzájem doživotními přítelkyněmi.

Gymnasium Minerva založila básnička Eliška Krásnohorská roku 1890 jako soukromý ústav a pro maturity bylo určeno Akademické gymnasium. Tam skládaly absolventky nejprve zkoušky ze všech předmětů, pak maturitu a konečně dostaly vysvědčení, které však neopravňovalo k návštěvě university. Povolení studovat na filosofii se dočkaly dívky již v roce 1897, na medicíně byla situace beznadějnější. Spolek Minerva činil r. 1895 dotaz u prof. MUDr. Janošíka, zda přijme ženy za řádné hospitantky na své přednášky. Odmítl a tak nezbylo nic jiného než jednati o přijetí na německou fakultu lékařskou nebo studovat v cizině. To ovšem bylo finančně nedostupné pro naše studentky. Vždyť zatím dokázaly ve Švýcarsku promovat jen dvě české ženy — obě lékařky. MUDr. Bohumila Kecková (1880) a MUDr. Anna Beyerová (1881). Jejich doktoráty však nebyly v Rakousku uznány a medicínské znalosti mohly uplatnit jen mezi mohamedánkami v Bosně-Hercegovině, kam je vyslalo rakouské ministerstvo zdravotnictví. Tam měly jednak léčit, jednak vychovávat ženy alespoň k základním hygienickým návykům. Dr. Kecková v Ženských Listech r. 1898 napsala, že své mladé pacientky také vyučovala čtení, počtům a ručním pracem, ne však psaní, kterouž znalost korán ženám zakazoval.

Proč zahořela Eliška Vozábová pro medicínu? Dostala se jí do rukou knížka „Vynikající ženy mimo rodinný kruh“ vydaná 1872 v Libuši, Matici zábavy a vědění. Autorka, Libuše Šimáčková „dle rozličných anglických pramenů“ sestavila životopisné obrázky, které měly posílit k podobné činnosti ty, kterým by „nebylo přáno zakotviti život svůj v rodině“. Byly tu líčeny postavy umělkyní a lékařek z první poloviny 19. století a nejsugestivněji snad působí vyprávění o Angličance Florence Nygthingalle, která s velkou obětavostí a organizační schop-

ností zachraňovala 27.000 — později více — vojáků, vyložených v září 1854 na Krymu za kruté zimy bez potřebného materiálního zásobení. Ona teprve přivezla s sebou 37 opatrovnic a zřizovala nemocnice, kuchyně, prádelny, zdolávajíc po 22 měsících těžké překážky. Svě jmění, i sbírkami získané, věnovala na výstavbu budov u Svatotomášské nemocnice a zřízení ústavu k vychování dobrých opatrovnic pro nemocné. Je chválen i její spis „Ošetřování nemocných čím jest a čím není“, kde moudře promlouvá její roztomilá povaha. Jak by takový příklad nezapálil naši studentku pro nejušlechtlejší lidské povolání!

To věděl ředitel Minervy dr. Frant. X. Prusík a požádal žákyni Elišku Vozábovou, jež jedinná plynně ovládala němčinu, aby se informovala na německé pražské lékařské fakultě. Dopsala tedy profesorovi anatomie MUDr. Raablovi, který t. č. meškal mimo Prahu, zda by Češky, abiturentky Minervy náležitě připravené gymnasiijním studiem, přijal za posluchačky svých přednášek o anatomii. V krátkém čase odpověděl kladně a přívětivě, že je přítelem vážného ženského studia. Originál dopisu je uložen v archivu Náprstkova muzea. A tak se stalo, že šest Češek studovalo jako hospitantky na německé universitě až do listopadových studentských bouří r. 1897. Pak přešly na českou lékařskou fakultu a poznaly rozdíl zařízení ústavu německého proti zápasícím ústavům českým. Je až neuvěřitelné, za jakých chudých a nehygienických podmínek české lékařství vyrůstalo.

Marně se medičky ucházely o povolení k rigorosním zkouškám. Dostaly je až když je získaly vídeňské studentky. Vídeň nechtěla zapomenout, že české ženy v Praze zahájily a vybojovaly si dříve universitní vzdělání než ženy vídeňské. A tak bylo třeba čekat až do roku 1900, kdy konečně bylo dívkám povoleno řádné studium lékařství. Naším hospitantkám byly započteny některé zkoušky vykonané během předchozích let a pokračovaly v dalších. El. Vozábová po rigorech vykonaných s výborným prospěchem promovala 18. července 1904; při slavnostním aktu se jí dostalo nejvyššího uznání jejího svědomitého, neúnavného studia a lásky k povinnostem lékařským.

Od té doby se věnovala svému povolání až do sebezapomenutí ve snaze poznat celý přejemný a důmyslně sestavený přístroj lidského těla a dopátrat se, jak má být ošetřován a udržován a jak nemá být zanedbáván, přetěžován a kažen. Uvědomila si, že do lidského stroje nelze se dívat jen úzkou škvírou odbornictví. Proto vzala postupně útokem několik klinik. Již jako studentka pracovala více než dva roky na klinice vnitřních chorob prof. Emericha Maixnera. Po promoci praktikovala denně v ambulatoriu pro choroby ušní a nosní u prof. O. Frankenbergra. Později navštěvovala ambulatorium pro choroby duševní prof. Ant. Heverocha a pro choroby kojenců prof. Karla Švehly. Dva roky pracovala na klinice chorob ženských prof. Karla Pawlika, a posléze jako operační elévka. Chirurgickou praxi snažila se získati jako volentérní lékařka okresní nemocnice na Kladně za vedení primáře doc. Niederleho. V r. 1908 byla řádnou ústavní lé-

kařkou král. ženské a porodnické kliniky v Drážďanech a později volentérní lékařkou na klinice pro kojence, založené prof. Schlossmannem, rovněž v Drážďanech. V roce 1910 pracovala na serologické vyšetřovací stanici prof. Fingera ve Vidni. K doplnění lékařského vzdělání externovala po návratu do Čech na klinice pro choroby kožní a pohlavní prof. Vítězslava Janovského, vzácně osvíceného příznivce snah o ženské vysokoškolské vzdělání. Byla jmenována sekundární lékařkou a v r. 1914 klinickou asistentkou výnosem ministerstva kultu a vyučování, jako první případ v Rakousko-Uhersku. Na kožním oddělení byla pověřena vedením serologické stanice a zabývala se studiem kožní tuberkulózy (lupusu). Za první světové války stala se klinika z velké části dependencí vojenské nemocnice a v té době konala tam MUDr. Eliška Vozábová lékařskou službu lazaretní. Takto připravena počala lékařskou praxi v r. 1910, pokračovala však dále na klinice i za nového přednosty prof. Šambergra až do r. 1920. Za účelem studia navštívila kliniky v Dánsku, opětovně v Německu, kde pobyla delší dobu, zejména na klinice prof. Deyecke v Lübecku r. 1922. Svou soukromou praxi spojila zároveň s praxí pro nemocenské pojišťovny a starala se upřímně též o sociální potřeby jejich členů.

Po celý život nepřestala studovat, poznávat a rozdávat ze svých bohatých zkušeností. Vznikla tak řada cenných publikací odborně lékařských. Z kliniky prof. Maixnera napsala „O souboru příznaků Ménièreových“¹⁾; z kliniky prof. Pawlika „O osteomalacii puerperální“²⁾; z kliniky prof. Janovského „Zkušenosti nabyté při vyšetřování krve methodou Wassermannovou“³⁾, a „Léčení kožní tuberkulózy-partigeny“⁴⁾. Uveřejnila v různých časopisech, revuích a brožurách řadu statí lékařsky populárních. Z četných statí sociálně zdravotnických uvádíme alespoň: „Reforma babictví“⁵⁾; „Reforma babických škol“⁶⁾, „Ochrana mateřství“⁷⁾, „Ochrana kojenců“⁸⁾, „Pojišťování matek“, „K navržené reformě zákona o sociálním pojištění“⁹⁾, „Hygiena ženy matky“, „O vivisekci“¹⁰⁾, „Žena v době přechodu“, „O hysterickém onemocnění“, „Válka a rodina“, „Válka a pohlavní nemoc“, „Jak má matka zacházeti s kojencem“¹¹⁾, atd. Četné jsou její publikace protialkoholní. Skvělé je její Memorandum k navrhované reformě zákona o bez-

1) Sborník klinický 1906.

2) Revue de médecine tchéque 1908; předneseno na IV. sjezdu lékařů a přírodopytců českoslovanských.

3) V. sjezd lékařů a přírodopytců čsl. 1913.

4) Sjezd lékařsky sociálně zdravotnický 1919; za krátkých nepřítomností dr. Janovského přednášela a demonstrovala studentům.

5) Předn. na II. sjezdu žen čsl. 1908 a uveřej. ve Věstníku Časopisu českých lékařů 1908; MUDr. Pachner použil bez udání autorky celé osnovy k své pozdější práci „Rodní babictví v Rakousku a jeho nutná reforma“, 1910 ČČL.

6) Ženská Revue 1908.

7) II. sjezd žen čsl. 1908.

8) Ženská Revue 1913.

9) Nákl. Ženského Obzoru.

11) Nákl. Pokrokové organizace žen moravských.

trestnosti potratů. „Přinese uvolnění potratů ženám prospěch?“¹²⁾ Tato činnost, která je souhrnem bohatých a prospěšných vědomostí, zaslouží si zvláštního odborného ocenění. Z mnohých statí zde uvedených mohla by i nynější doba čerpat poučení.

Obsah života MUDr. Elišky Vozábové by nebyl úplný, kdybychom se nezmínil o její činnosti učitelké. Po více roků přednášela na kursech pro ošetřovatelky nemocných České diakonie, po desetiletí vyučovala zdravotně na Ústavu pro vzdělání učitelek odborných škol (sekce česká a německá) a na škole rodinné. Zvláště milé jí bývaly přednášky abiturientkám smíchovského gymnasia, kterým se ozývala do života radou, upozorněním a varováním. Četnými přednáškami zdravotnickými zasáhla výchovně do uvědomování širokých vrstev. Do svých 85 let pracovala v zdravotním středisku i v soukromé ordinaci.

Její vztah k nemocným nekončil nikdy za dveřmi ordinace. Svým jemným dušezpytným postřehem uhodla vždy, kde to vážne a kde je třeba pomoci. Rozdávala se tak samozřejmě, jako by se byla narodila jen proto, aby byla lidem oporou. Nikdy si neposteskla na únavu a na nevďek těch, jimž se do krajnosti obětovala. Má své nemocné ráda a má s nimi slitování. Má pochopení pro jejich utrpení a smutky. Přidává jim k lékům, co se v apatyce nekoupí: útěchu a povzbuzení. Říká jim, že tu je lidský duch, který nejen tělo ovládá, ale též řídí a udržuje, a že by zubožené a sklíčené tělo podleгло, kdyby nad ním nebděla vůle ducha a nelomcovala jím k odporu. Co lidí zachránila před bolestným utrpením svým bystrým postřehem, svou bezpečnou diagnosou! Co míru vnesla svou radou a pomocí do rozvrácených rodin!

Z nesmírného počtu jejích pacientek uvedeme několik jmen těch, které byly v dlouholetém ošetření. Ze současnic básničky Elišky Krásnohorské jsou to obě sestry učitelky a spisovatelky Eliška a Anna Řehákovy, podobně Bohuslava a Vilma Sokolovy, Anežka Čermáková-Sluková, neteř Mužáková, která hospodařila Karolině Světlé až do její smrti. Byla to také Helena, dcera J. V. Sládka, Alšova dcera Marina, provdaná Svobodová, i příbuzné Vojty Náprstka, také malířka Růžena Pokorná-Purkyňová, vnučka J. Ev. Purkyně, rodina spisovatelky Gabriely Preissové, překladatelka Žofie Pohorecká, MUDr. Kálalová, malířka Zdenka Liebscherová-Havlíčková, grafička Anna Macková, herečka a překladatelka Rudolfina Hallová-Kubíková, která znala Ulriku Löwetzovu a psala o ní, akad. sochařka Karla Vobišová, autorka pomníku Elišky Krásnohorské na Karlově náměstí, které byla i v některých uměleckých problémech dobrou rádkyní. Do ordinace přišla několikrát i MUDr. Anna Bayerová, nejednou Božena Eliášo-

12) Nár. Politika 12. 3. 1933.

„K navržené reformě zdravotního zákona pro král. České“, Národní Listy 1908.

„Úkoly Zemské jednoty porodních babiček“, Ženský Obzor 1912.

„Proč má být žena abstinentskou?“ Manifest. schůze Čes. abstinentského Svazu 1913.

Brož. „Vliv alkoholu na život ženy a dítěte“, nákl. Ženského Obzoru.

„Žena v boji proti alkoholismu“, nákl. Ústředního spolku českých žen.

vá, pracovnice na našem vyslanectví v Japonsku, také spisovatelce Marii Calmė, vdově po vzácném budovateli řady lázní MUDr. Frant. Veselém, byla mateřskou přítelkyní až do její smrti. Obdiv si zachovala pro Josefu Humpal-Zemanovou, s níž se setkala jako s pacientkou až na nemocničním lůžku. Josefka, narozená r. 1870 v Sušici, dostala se s otcem do Ameriky, kde nabyla vzdělání a po ztrátě manžela a dítěte se věnovala novinářství. V r. 1894 počala vydávat v Chicagu český týdeník „Ženské listy“, kde všechny zaměstnance v tiskárně tvořily ženy. Když procestovala Ameriku, vydala se do Evropy a r. 1902 přijela do Prahy, kde uchvátila jako výborná řečnice svými přednáškami v Minervě, Ženském výrobním spolku, Ústředním spolku českých žen a Spolku českých učitelů. Vrátila se ještě do Ameriky, aby zlikvidovala své pracovní povinnosti a od r. 1904 se stala sekretářkou Ženského klubu v Praze. Žel, že za dva roky nesmírné vypětí sil ukončilo její život. Na klinice prof. Maixnera u lůžka Jos. Humpal-Zemanové se MUDr. Vozábová seznámila s vynikající učitelkou Marií Branbergrovou, která těžce nemocnou finančně podporovala a zastupovala ji v redakci „Šťastného domova“ i ve vyřizování korespondence s americkými ženskými spolky. S horoucím zájmem sledovala kulturní a sociální děje světové a kriticky zhodnocené předkládala v přechytných člancích českým ženám. Hudebně i výtvarně velmi vzdělaná byla dr. Vozábové po dvacet let milou družkou v uměleckých stycích a na cestách za hranicemi. A ještě nesmíme zapomenouti na poslední ředitelku škol Ženského výrobního spolku Českého, prof. Olgu Kudrnovou, která založila osvědčenou školu dietních pracovnic, a byla z nejbližších paní doktorce, s níž léta společně bydlela.

Pacientky i bývalé zákyně přicházejí stále rády a vděčně na návštěvu do bytu na Gottwaldově nábřeží, kde mezi knihami a obrazy naše nejstarší lékařka žije ve svém soukromí, kde i klavír již umkl, opatrována andělsky pečlivou svou neteří Louisou Šulcovou.

I my ukončíme svou návštěvu v ordinacním pokoji MUDr. Elišky Vozábové citovaným čtyřverší, které v nenáročném rámečku visí vedle okna do tichého dvora. Věnoval je v říjnu r. 1848 „Valedicenti Domino“ dr. Oppolzerovi jeho pražský kolega, dr. Held, na rozloučenou s Prahou. Dr. Oppolzer, tenkrát ještě profesor na německé lékařské fakultě Karlovy university, opouštěl staré učiliště pražské a odcházel na mladší, ale bohatě vybavenou universitu do Vídně. Verše zní:

Ačkoli opouštíš, kolego, zarmoucenou matku
bohatá na Tebe se věnem usmívá dcera —
tehdy vzdálený nás — na matku nezapomeň,
která slavného muže, badatele stvořila.

Podle osobních sdělení MUDr. Elišky Vozábové sestavila Vlasta Rostočilová, v září 1972. Před uzávěrkou došla smutná zpráva, že vzácná lékařka zemřela 21. července 1973 a její popel bude uložen v rodinné hrobce ve Skramníkách u Poděbrad.

REFERÁTY

K novější literatuře o gymnasiích

Z novější literatury o gymnasiích si zaslouží pozornosti čtyři almanachy: *První české gymnasium v Brně*. Sborník ke stému výročí založení. Brno 1967. — *Almanach k 650. výročí školství v Prachaticích a k 50. výročí založení českého gymnasia v Prachaticích*. Prachatice 1970. — *100. výročí maturit v Rychnově n. Kn.*, Rychnov n. Kn. 1972. — *100 let kolínského gymnasia*. Kolín 1972. Almanachy mívají dvě části: První část tvoří texty z historie gymnasií, druhá část jsou seznamy profesorů a absolventů.

První české gymnasium v Brně nemá starou historii, ale přesto má pozoruhodné žáky i učitele. Některým jsou věnovány pěkné medailónky; jsou to F. Stiebitz, F. Trávníček, Fr. Bartoš, Jan Herben, A. Vašek a Petr Bezruč. Jsou zde vzpomínky M. Hýska, K. Čapka a jiných. Nelze zde nezapomenout, že rektorem brněnských škol měl být Řehoř z Uherského Brodu, ale pak zůstal v Kroměříži.

V *prachatickém almanachu* je cenná stať „Z dějin školství v Prachaticích“ od V. Starého. Všechny prachatické osobnosti je Křišťan z Prachatic. Z profesorů prachatických 19. stol. vynikl G. A. Lindner, jemuž je věnován medailónek.

Více poznámek by bylo možno připojit k úvodní stati *rychnovského almanachu* „Z historie ústavu“ od J. Tydlitáta. Město, které byla nazváno bohatou nivou — ríčenave, se od středověku vyznačovalo českými tradicemi; u jejich počátku je např. česká listina rychnovských soukeníků z 2. pol. 14. stol. Rychnovské gymnasium bylo založeno r. 1714 v ovzduší barokně-klasicistním. Po vzoru jiných

městských a krajových středisek vybudovali Kolovratové vedle klasicistního zámku, kostela sv. Trojice, zvonice s Kryštofem, jízďárny a panské zahrady piaristickou kolej s gymnasiem, které trvalo až do r. 1918, kdy vyhořelo. Osobností, patřících k rychnovskému gymnasiu, je řada: F. M. Pelcl, J. J. Michl (Drašar T. Novákové), August Sedláček, T. Kouřil (historik Rychnova). Dosud nepřekonané Dějiny rychnovského gymnasia napsal r. 1914 K. Březina. Zatím co klasickou poezii tlumočil O. Vaňorný, „rychnovskou stylistiku“ i kritiku podával ve svých románech K. Poláček. Odkaz plodné studijní práce po sobě zanechali rychnovští vlastenečtí profesori J. Dvořák, F. Jelínek a F. Bezděk, kteří podlehlí v nacistickém koncentráku. Nelze nezapomenout ani na R. Drejsla, nelze nepřipomenout, že koncem 60. let vzniklo v Rychnově středisko (Okr. arch. a Okr. mus.), které začalo vydávat historicko-vlastivědný sborník Podorlicko.

V *kolínském almanachu* je textová část zpracována dost podrobně, dost je studií, vzpomínek a biografií. Také kolínských osobností, jimž jsou věnovány stručné charakteristiky, je řada: Štěpán z Kolína, v nové době pak J. Vančura (stoupenec Gebauerův proti RKZ), Fr. Krsek (rychnovský abiturient 1874, klasický filolog), O. Kádner, K. Hrdina, B. Hrozný, V. Kůst (známý opisem neznámého Sborníku Lovských modliteb a legend), E. Smetánka, O. Fischer, O. Chlup, R. Říčan.

Samostatnou kapitolou při dějinách školství jsou gymnasijské knihovny. Vznikaly často z knihoven klášterních. Jak klášterní knihovny, tak gymnasijské kni-

hovny byly v 50. letech 20. stol. různým způsobem rozptýleny a rozrušeny. Proto chybí současná evidence o starých tiscích, ev. rukopisech, z existujících i bývalých gymnasijských knihoven i zrušených klášterních knihoven. Málo a nedokonalé jsou také informace o školských archívech. Význam gymnasií a městských škol pro humanitní vzdělanost byl značný; jejich působení si zaslouží více než regionální pozornosti.

J. Tř.

Krakovské studentstvo v 19.—20. století

Bohatá je literatura o dějinách krakovské university. Soupis *Helena Lipska, Kazimierz Tatarowicz: Bibliografia piśmiennictwa dziejów Uniwersytetu Jagiellońskiego* uvádí jen do jubilejního roku 1964 3510 knih a článků. Je však stále rozmnožována o nové pozoruhodné práce. Universitním jubileem r. 1964 se práce o dějinách krakovského vysokého učení nejen neskončila, naopak, publikace vycházející po tomto datu jsou zpracovány často ve větším klidu než ty, které vyšly v jubilejním roce. Jednou ze široce založených prací je třídílné (pětisvázkové) kolektivní dílo *Studia z dziejów młodzieży Uniwersytetu Krakowskiego od Oświecenia do połowy XX wieku*, jehož redaktorkou je *Celina Bobińska*.

První díl vydaný v r. 1964 (494 str.) obsahuje statí z politických dějin studentstva. *Mirosław Frančić* ve stostránkovém příspěvku pojednává o čtyřech generacích krakovských studentů od osvícení do povstání r. 1846. Zatímco první generace zůstala ve stínu velkého reformátora Hugo Kołłątaja, byla již druhá generace, studenti z dob napoleonských válek, mnohem samostatnější. Již v té době vznikaly literární kroužky studentské, které se s odporem odvracely od studentského života 18. století, poznačeného kontrastem mezi zbožnými žáčky jezuitských škol a výtržníky vidícími v pitkách smysl studentského života. Naproti tomu se Frančić skepticky vyslovuje o politické samostatnosti studentského hnutí v této době a nachází tu spíše jen pasívní přejímání vzrušené dobové atmosféry. Generaci z let 1815—1830 označuje jako generaci buršů a vidí v krakovském studentstvu a jeho

hnutí mnoho společného s ruchem na německých univerzitách v téže době. Též v Krakově vznikala sdružení, která spolu s úsilím po kulturním a morálním povznesení studentského života si stavěla i cíle politické a přicházela do konfliktu s policií tehdy Svobodného města Krakova. Byl-li význam studentských sdružení krakovských před povstáním r. 1831 ve srovnání se studentskými organizacemi varšavskými a vilenskými nevelký, bylo to především proto, že krakovská universita byla tehdy nejmenší z polských universit. Mnohé se změnilo po porážce povstání r. 1831 a po uzavření universit ve Varšavě a Vilni, kdy generace označená jako „generace velké konspirace“ zejména ve třicátých letech byla jednou z hlavních složek polského vlasteneckého ruchu. Vzpomínky na rok 1831, kdy studenti ovládli život v Krakově a sesadili předsedu senátu, nemohly vyprchat. Až poté když v letech 1837—1838 došlo k masovému zatýkání studentů, byla podzemní činnost studentů ochromena. I když v revoluci r. 1846 se studenti přidali na stranu povstalců, nehráli již takovou roli jako dříve.

Vztahem studentů k politickému životu v letech 1846—1866 se zabýval *Marian Zgórnjak*. Činnost studentů v r. 1848 po poměrně rychlém potlačení revolučního hnutí v Krakově samém již koncem dubna r. 1848 se projevila zejména jejich hromadným vstupem do polských legionů, bojujících spolu s Maďary proti rakouské armádě. Porážka revoluce změnila situaci v tom, že na krakovské universitě byla zavedena němčina jako vyučovací jazyk. Teprve sklonek padesátých let přinesl oživení ve studentském hnutí. Velký byl podíl krakovských studentů v polském povstání r. 1863. V povstalecké organizaci jako vojáci či jejich spolupracovníci v rakouském tehdy Krakově byly zapojeny tři čtvrtiny všech krakovských vysokoškoláků. Pod dojmem porážky povstání proběhly také oslavy 500 let university ve stíněné atmosféře. Ne již celým životem studentstva, ale pouze jednou jeho organizací „Czytelnia Akademicka“ se zabývá *Jerzy Myśliński*. Pojednává zejména o činnosti pokrokových studentů okolo časopisu *Ognisko*. Škoda, že si vůbec nevšiml v mnoha směrech

zcela paralelního vývoje pražského, kde rovněž tradiční spolek se ocitl v rukou radikální levicové opozice, kde shodná byla i taktika konzervativců mezi profesory a studenty. Byly však také rozdíly mezi Krakovem a Prahou počátku let devadesátých 19. století. Pražští studenti beze zbytku tehdy ještě přijímali státoprávní program buržoazní politické reprezentace, zatímco krakovská skupina, silněji ovlivněná socialistickým internacionalismem, si kladla za svůj cíl spojení polského národa na území etnický polském a rozhodně odmítala šlechtický nacionalismus, který byl tehdy pokládán i v kruzích buržoazních za obecně platný. Pokrokoví studenti krakovští z počátku let devadesátých se potom rozešli do mnoha směrů politického života, v čemž je opět paralela s první generací pražských pokrokářů.

Vztahem krakovského studentstva k socialistickému a rolnickému hnutí v letech 1880—1904 se zabývá *Józef Buszko*, k tomuto úkolu nad jiné povoláný již svými staršími pracemi: *Spoleczno-polityczne oblicze Uniwersytetu Jagiellońskiego w dobie autonomii Galicji* (Kraków 1963) a *Ruch socjalistyczny w Krakowie 1890—1914* (Kraków 1961). Senát pronásledoval ty studenty, kteří se bezprostředně podíleli na činnosti dělnických socialistických spolků, avšak relegace neodstrašily pokrokové studenty a ti v r. 1895 založili svou organizaci „Zjednoczenie“, na jehož schůzích se ozyvaly již často marxistické názory. Když po třech letech byla tato organizace zakázána policií, stoupenci socialistických myšlenek nacházeli v jiných spolcích místo pro svou činnost. Od českých soudruhů se odlišovali rozhodně odmítavým postojem vůči panslavismu, jak se to třeba projevilo při demonstraci proti známému slavistovi Marianu Zdziechowskému r. 1902. „Akademiczna Hromada“, středisko ukrajinských studentů v Krakově, o jehož činnosti píše *Władysław Serczyk*, se v devadesátých letech orientovalo na pokrokové ideály, jejichž mluvčím byl Ivan Franko. Čtyři její zástupci byli též na sjezdech slovanských pokrokových studentů v Praze r. 1891 a ve Vídni r. 1892. Roku 1895 po odchodu Ukrajinců na universitu do Lvova tato organizace zanikla.

Léta 1905—1914 „mezi revolucí a válkou“ jsou popsána *M. Frančićem*. Bylo to období, kdy rostly vlivy nacionalistických organizací a jejich konflikty se socialistickými a radikálními rolnickými organizacemi naplňovaly politický život krakovských studentů. Velikou společnou akcí skoro všech studentů byl zápas proti klerikálnímu profesorovi filosofie Zimmermannovi v r. 1910—1911, který sice skončil porážkou studentů, avšak znamenal přelom v postoji velké části studentů vůči klerikalismu — na tisíc, tj. jedna třetina všech studentů se těchto akcí účastnila.

Neobyčejně důkladná a na hlubokém studiu pramenů založená práce *Andrzeje Pilcha* pojednává o studentské levici v letech 1917—1939. Autor, seznámený i s pracemi o studentském politickém hnutí na československých a německých vysokých školách v této době, podává plastický obraz zápasů, úspěchů a neúspěchů levice a objasňuje i příčiny úspěchu fašistů mezi studenty v Krakově ve třicátých letech. Pilchova studie, doplněná seznamy členů pokrokových organizací, je vzorným zpracováním velice složité kapitoly studentských dějin. Ve stručném článku se pak *Zygmunt Lukawski* zabývá organizacemi ukrajinských studentů v téže době. Na závěr *Władysław Serczyk* popisuje hmotné postavení krakovských studentů v meziválečných letech. I když jeho stať přináší značné bohatství fakt o sociálním původu, stipendiích, nadacích a cenách, přece jen ponechává stranou jednu zásadní otázku — jaké byly existenční perspektivy vysokoškoláků v té době a co je očekávalo po dostudování. Bez odpovědi na tuto otázku zůstává každé pojednání o sociálním postvení studentů jen na půl cesty. Druhý díl vychází ve třech částech (1. a 2. 1970, 3. dosud ne). Jeho autory jsou *Mariusz Kulczykowski* (do 1850) *Zbigniew Tabaka* (1850—1918) a *Anton Podraza* (1918—1939). Úkolem jejich práce je všestranný rozbor statistických údajů o studentech Krakova, které jsou dostupné v pramenech. Jsou to údaje o jejich náboženské a národnostní struktuře a jejich společenském původu, věku i o místech, kde se narodili. Autoři prošli a zpracovali údaje o bezmála 40 000

studentech a to byla vskutku úctyhodná práce. Výsledky jsou obsaženy jednak v textové, jednak v tabulkové části. Škoda, že mnohé údaje v této části dila až dodatečně podkreslují základní skutečnosti nezbytné pro pochopení některých otázek politických dějin studentstva, například skutečnost, že v letech 1840—1847 bylo tu zapsáno méně než 150 studentů na celé universitě. Synové aristokratických velkostatkářů tvořili do roku 1830 čtvrtinu všech studentů, polovinu v té době tvořili studenti buržoazního původu a zbytek ponejvíce děti pracující inteligence. V letech čtyřicátých se počet aristokratů podstatně zmenšil a ubylo i dětí z buržoazních rodin, přibýlo dětí inteligentských a počet rolnických synů dosáhl bezmála deseti procent místo necelých pěti v předchozích desetiletích. Autor však neuvedl, podle jakých hledisek rozděloval studenty do sociálních skupin „buržoazie“ a „řemeslnictvo“ a jak postupoval ve sporných případech, např. byl-li otec studenta aristokratem a zároveň státním úředníkem či důstojníkem. Období 1848—1918 bylo léty růstu Jagellonské university, jak co do vědecké úrovně, tak co do počtu studentů, jichž bylo v r. 1850 200 a v r. 1910 více než 3000. Právnická fakulta měla nejvíce zapsaných posluchačů, nejednou i více než polovinu celkového počtu universitních studentů. Ve dvacátém století rychle rostl počet studentů filosofické fakulty, mezi nimi byla již r. 1920 bezmála třetina žen. Poláci tvořili vždy více než 90 procent a v některých letech i 99 procent všech studentů. Římských katolíků bylo nejprve kolem 90 a od osmdesátých let kolem 80 procent. Krakovští studenti pocházeli v této době z města samého a z Haliče, až od r. 1905 vzrostl znovu počet studentů z Království polského. V tomto údobí již ubývalo dětí ze šlechtických rodin, ve 20. století jich bylo již méně než 10 procent. Ubývalo rovněž dětí ze společenské vrstvy, kterou autoři označují jako buržoazii. Po celých 70 let jich nebylo nikdy více než 20 procent. Je ovšem otázka, zda by nebylo přesnější užívat zde přímo profesionálního označení (otec obchodník, továrník, majitel domu ve městě apod.) a ponechat termín buržoazie pro celou třídu, do níž bez-

pochyby spadala i většina těch, kdož byli označováni jako „svobodná povolání“ a asi též někteří zařazení mezi řemeslníky a pracující inteligenci. Právě tato poslední skupina vysílala největší počet dětí na vysokoškolská studia a v posledních předválečných letech představovaly děti z této sociální vrstvy více než polovinu všech studentů.

Dříve nežli předchozí díly byl již r. 1968 uveřejněn díl třetí, v němž *Władysław Kwaśniewicz* si všímá společenské proměny studentstva v prvních dvaceti letech lidového Polska (1945—1965). Tato kniha se opírá především o výsledky sociologických výzkumů, které byly v tomto období prováděny a zpracovává je historickou metodou. Zpracování je velice podnětné, všestranné a nebojí se ukázat i na negativní stránky dějin krakovského studentstva v nejnovější době. Výsledný obraz plasticky postihuje přeměnu, již prošlo studentstvo ve sledovaném období. Od živelného návratu na školu, která v podstatě vycházela z modelu university meziválečného období, přes hluboké proměny, jimiž Jagellonská universita prošla v prvním údobí budování socialismu v Polsku, dochází až k situaci v druhé polovině šedesátých let, kdy studentstvo bylo po sociální stránce již z velké části zabezpečeno socialistickou společností. Všimá si zejména toho, jak se mění v tomto údobí postoje studentů jak k vlastnímu studiu, tak k otázkám světovonázorovým, morálním a politickým. Pro historika je tu mimořádně podnětné využití sociologických anket jako historického pramene. Je to pramen pozoruhodný, podává svědectví o skutečnostech, které by jinak upadly v zapomenutí, nebo by musely být pracně rekonstruovány z memoárů, novinových článků a beletrie. Je však nutno přihlížet vždy k tomu, že každý sociologický výzkum klade otázky sub specie dobové sociologické metodiky a cílů, které pořadatel ankety sleduje. 7.

Dzieja Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza 1919—1969 — Poznań 1972, 777 str.

Kolektiv autorů pod vedením *Zdzisława Grota* zpracoval k 50. výročí polské university v Poznani dějiny této školy. Roz-

sáhlé dílo se mohlo sice opírat o pravidelně vydávané universitní kroniky, vzpomínky některých profesorů a některé starší jubilejní práce, v podstatě však vychází při zpracování rozsáhlého a důkladného díla z materiálů universitního archívu a z pozůstalostí bývalých profesorů poznaňské university.

První část věnoval redaktor celého díla vypsání 400 let snah po vybudování polské university v Poznani, dějinám škol — gymnasií, kolejí, které se staraly o rozvoj vzdělání ve městě i když nikdy úrovně universitní nedosáhly. Bez úspěchu skončily také pokusy o vybudování polské university v Poznani v šedesátých letech 19. století, jejichž duší byl Karol Libelt. Poslední desetiletí německé vlády v Poznani nebyla příznivá vývoji polského školství a šíření vzdělanosti mezi polským obyvatelstvem bylo organizováno soukromými společnostmi. Obnovení nezávislého Polska umožnilo zřízení university v Poznani, z jejichž fakult již na prahu r. 1919 byla otevřena fakulta filosofická. Do té doby existovaly vlastně jen dvě polské university, krakovská a lvovská, a současně s universitou v Poznani byla budována také universita varšavská. Krátce po fakultě filosofické zahájily svou činnost i fakulta právnická, rolnicko-lesnická a od r. 1920 také lékařská a po ní ještě fakulta boboslovecká. Svědomitě a důkladně, krok za krokem jsou pak sledovány události na všech fakultách i na universitě jako celku v meziválečném dvacetiletí. Universitní slavnosti, změny v profesorském výboru, organizační struktura a hmotné zajištění university jsou popsány velice podrobně a stejně důkladně je rozebráno i národnostní a sociální složení studentstva. Jsou zde i statistické údaje o počtu členů jednotlivých studentských organizací, bohužel však není podána podrobná jejich charakteristika. Na závěr pak jsou zhodnoceny hlavní vědecké výsledky university v prvních dvaceti letech její existence.

Na čtyřiceti stránkách je podán přehled tragických osudů poznaňské university v letech hitlerovské okupace. Zatýkáni a pak nuceně vystěhováni bylo osudem řady profesorů a pracovníků university již 11. září 1939 a další zatýkáni

a brzy i popravy postihly mnohé profesory v následujících týdnech. Přesto zbývající profesori se podíleli na tajné vysokoškolské výuce koncentrované především ve Varšavě, kde existovala ilegální universita západních zemí, která měla svého rektora a děkany. Pozoruhodné je číslo studentů, kteří studovali na této podzemní universitě. V r. 1942—1943 je uváděno 700 studentů a v r. 1943—44 již kolem 2.200 studentů. Profesori i studenti se pochopitelně mnohostranně podíleli i na jiných formách protifašistického zápasu. Ucelku padlo nebo bylo popraveno 120 učitelů a pracovníků university.

Větší část knihy se zabývá dějinami university v letech 1945—1969. Již v březnu 1945 obnovila universita svou činnost v Poznani. Počet fakult se rozmnožil o fakultu přírodovědnou a farmaceutickou a z university se později vydělily další samostatné vysoké školy v Poznani, zejména lékařská akademie a vysoká rolnická škola. Uvnitř fakult vyrostly katedry a k tradičním studijním směrům přibýlo velké množství nových. Universita se stala významným střediskem vědecké práce, její místo v rozvoji vědy v Poznani osvětluje hutná závěrečná stať *G. Labudy*. Všestranněji než v prvé části dějin university je zde v tomto období vypsána také činnost studentstva a úloha jeho organizací v životě akademické obce. Kniha o dějinách poznaňské university je tak dalším stavebním kamenem do důkladně budovaného památníku rozvoje polských universit a jejich místa v dějinách polského národa i světové vědy. r.

Gerhart Oberkofler, Geschichte und Bestände des Universitätsarchiv Innsbruck

Veröffentlichungen der Universität Innsbruck 63, Forschungen zur Innsbrucker Universitätsgeschichte VIII, Innsbruck 1970, 69 stran.

Průvodce po insbruckém universitním archívu je jednou ze studií, které byly iniciovány třisetletým výročím prvního založení této vysoké školy.¹⁾ Její vydání je vysvětleno v úvodním slově F. Hute-
ra jako „charitativní akt vůči každému,

¹⁾ Ostatní studie a edice jsou citovány v posuzované práci na straně 26.

kdo se zabývá universitou, jejími učiteli a posluchači v minulosti a současnosti". Autorovým přihlášením se k provenienční zásadě archivních prací je dána také struktura celého popisu.

Průvodce je funkčně rozdělen na dvě hlavní části — dějiny universitního archívu a popis fondů. Spolu s dějinami jsou vypsány nejdůležitější změny ve správním vývoji inšbrucké university. Mezníkem, který rozděluje úvodní partie je rok 1830, kdy byla vydána podrobná instrukce pro universitního aktuaře a činnost kanceláře.²⁾ Pro období do roku 1830 lze zjistit jen velmi málo o universitní správě a písemné agendě; existence archívu je pozitivně doložena k roku 1723, kdy správu archívu vykonával universitní notář. S vydáním služební instrukce jsme důkladně informováni o chodu kanceláře, pohybu spisů, ale i o povinnostech aktuaře jako universitního archiváře. Pro inšbruckou universitu bylo zároveň štěstím, že měla nejen kvalifikovanou právní normu, ale v osobách aktuárů vzdělané a výkonné úředníky. Jimi byly v první polovině 19. století pořízeny podrobné rejstříky ke spisům rektorátu, lékařské a filosofické fakulty. V téže době byly získány nazpět z guberniální registratury písemnosti teologické fakulty a guberniu musely být předány spisy bývalého universitního soudnictví, pozůstalosti a siroťčí záležitosti. Na začátku devadesátých let minulého století byl pracovně uvolněn universitní sekretář (nový název pro aktuaře) a díky tomu spolu se zvýšeným zájmem historiků byl vypracován návrh na pořízení lístkového katalogu všech universitních archiválií. Každý záznam zanesený na kartotéčném lístku měl obsahovat signaturu spisu, datum a místo jeho vydání a pomocí stručného hesla měl být vyjádřen jeho obsah; k realizaci však došlo až v prvním desetiletí tohoto století. Roku 1905 vznikla na universitě archivní komise pod vedením profesora německého práva a rakouských dějin Alfreda von Wretschka. Po schválení svého statutu měla komise za úkol

²⁾ „Dienstes-Instruction für den Universitäts-Actuarius“ je pro svou důležitost otištěna celá na straně 11—13.

především inventarizaci universitních fondů, získání archiválií uložených mimo universitu a dohled nad archívem. Po druhé světové válce byli do práce zapojeni také asistenti historického institutu a v roce 1968 bylo pro archív systemizováno místo vědeckého asistenta, kterým se stal autor průvodce G. Oberkofler.

Druhou hlavní částí průvodce po inšbruckém universitním archívu tvoří popis fondů, dělený na dva časové úseky se stejným předělem jako v první části — rokem 1830. Nejstarší písemnosti jsou členěny podle správních úseků, t. zn. na rektorát a jednotlivé fakulty. Uvnitř těchto samostatných celků se postupuje podle jednotného schématu: listiny, úřední knihy a spisy. K popsaným fondům přistupují po roce 1830 ještě zvláštní řady (Sonderreihen) novějších archiválií do roku 1958, kam spadají účetní písemnosti, tisky, prapory inšbruckých studentských legií, archivní pomůcky a knihovna archívu. Nakonec je připojen rejstřík osob pro obě hlavní části. Vlastní popis fondů je proveden inventárním způsobem s uvedením případné literatury. Popis úředních knih se blíží katalogovému zápisu se snahou po největší přehlednosti pro uživatele. Závěrem lze říci, že Oberkoflerův průvodce může být příkladem pro universitní archívy menšího časového rozpětí a menšího množství archiválií. Je proveden se znalostí odborného archivního zpracování a jsou do něho zahrnuty také dějiny universitní správy a archívu. Velkou výhodou inšbruckého archívu jsou kartotéky věcných hesel, které zahrnují všechny spisy do roku 1918, všechny personalie a podchycují též v lístkovém katalogu zvláštní řady. V současné době je rozpracována kartotéka studentů inšbrucké university od r. 1858 na základě nacionálií. Tím vším je badatelova práce do značné míry usnadněna, což bylo proklamovaným a může říci, i uskutečněným cílem posuzované práce.

Mi. S.

Erwin Schmidt, Universitätsarchiv Giessen. Bestandsverzeichnis. Berichte und Arbeiten aus der Universitätsbibliothek Giessen 15, Giessen 1969, XIV + 177 stran.

Průvodce po archivních fondech university v Giessenu je sestaven odlišným způsobem, než na jaký jsme zvyklí v našem prostředí. Vyplývá to z několika faktů — především archív nestojí samostatně, ale byl včleněn jako součást universitní knihovny, která má také zvlášť uložený tresorový listinný archív, starší archivní katalogy a některé universitní spisy. Důležité bylo, že sestavením průvodce byl pověřen knihovník a předem lze říci, že pořádkání bylo provedeno jen s malým ohledem na archivní hlediska zpracování. I když je zcela nedostatečně vysvětlen vznik a vývoj původní registratury, lze usoudit, že zbylé písemnosti, které přečkaly bombardování města na konci druhé světové války byly automaticky přehlédnuty a vytvořen nový spisový řád s přihlédnutím k „historicky vzniklým pořádkacím jednotkám, které již částečně vešly do literatury, s cílem... vytvořit jasný přehled a použitelné signatury“. Nakolik byla ovšem zachována původní provenience spisů, není nikde vysvětleno. Celý archív byl roztržěn autorem v šedesátých letech do šesti hlavních oddělení a dále členěn podle věcných hledisek do pododdělení s označením A—P. Pravidlem se stal postup od obecného k jednotlivinám. Vytvořené věcné skupiny jsou řazeny chronologicky, průběžně číslovány a uvnitř bývají zpravidla děleny na fascikly tak, že obraz uspořádání je například následující: „Officialia et Jura Academiae Giessenensis. 1738, Universität Giessen allgemein (hlavní oddělení), Nr 1, Fasz. 1.“ Popis fondů je proveden formou, která se přibližuje našemu inventáři (bez uvedení starších signatur) s udáním eventuální edice a literatury za každým fasciklem. Popis písemností je proveden přesnějším způsobem, stejně jako závěrem uvedený podrobný místní, osobní a věcný rejstřík.

Historie archívu je popsána podrobně až od přelomu 19. a 20. století, kdy byly archiválie z ryze praktických důvodů (nepřehlednost stipendijních spisů) soustředěny do nové budovy universitní knihovny. Archív byl po celé období spravován externím spolupracovníkem nebo zaměstnancem knihovny, který prováděl zpracování archiválií vedle svých knihov-

nických povinností, resp. jako pensista. Z university se stal o archív některý z profesorů užšího senátu, přičemž záleželo hlavně na jeho zájmu o archív. V současné době je archív pod správou universitního kancléře.

Shrneme-li, můžeme konstatovat, že průvodce universitního archívu v Giessenu je soupisem fondů (tak zní také podtitul) bez důkladného vysvětlení dějin archívu a správního vývoje university. Kladem giessenského popisu je především důkladnost provedení, podrobný rejstřík, literatura uváděná u každého fasciklu, heuristická práce provedená ve Státním archívu v Darmstadtu a Marburku, bibliografie k dějinám university dovedená až do současnosti a v nynější době budovaný seznam doktorů giessenské university 19. století. Pasivem je zastaralé uspořádání fondů, nejasná návaznost na současnou písemnou produkci university a institucionální začlenění archívu do universitní knihovny. Skutečností však zůstává, že menší množství dochovaných písemností umožňuje poměrně snadnou orientaci pro badatelské účely.

Mi. S.

Karel Beránek, Školy a jejich písemnosti.

Česká diplomatika do r. 1848. Praha 1971, str. 279—291.

Do druhého přepracovaného vydání vysokoškolské příručky diplomatiky vydané pod redakcí J. Šebánka, Z. Fialy a Z. Hledíkové byla nově zařazena stať K. Beránka o školách, jejich správě a písemnostech. Nebylo náhodou, že právě tento autor se ujal jejího vypracování vzhledem k tomu, že cestu k podávanému výkladu si připravil mnoha dílčími studii, které byly publikovány především ve Sborníku archivních prací a časopise Historia Universitatis Carolinae Pragensis, převážně k dějinám pražské university a jezuitského školství. Jeho badatelské zaměření bylo ostatně předznamenáno již disertační prací „M. J. Kampanus Vodňanský ve správě universitních kolejí“.

Beránkova stať je rozdělena do tří hlavních oddílů, z nichž první nazvaný „Periodisace“ je vedle svého vlastního účelu i uvedením do dějin českého škol-

ství. Rozdělení vývoje českých a moravských škol do roku 1848 je autorem určeno čtyřmi zásadními mezníky — vznikem prvních klášterních a kostelních škol, založením pražské university, příchodem jezuitů do Prahy a Olomouce a nakonec centralistickými reformami spojenými se vznikem nových škol a konstituováním jednotlivých typů škol do takové skladby, jak ji v podstatě známe dodnes. Další partie je věnována správnému vývoji jednotlivých typů škol podle následujícího schématu: university — semináře, diecesní a řádová studia — partikulární městské školy — gymnasia. V závěrečné části je podán přehledný rozbor nejdůležitějších diplomatických pramenů podle druhů škol (úřední knihy, listiny a listy). Bohužel jen málo bylo řečeno o aktovém materiálu, registraturách a archívech škol, o podílu kanceláře na správě universit, o postavení universitního notáře apod., což bylo zajisté zaviněno přisouzeným rozsahem celého skriptu. Ke studii je připojena výběrová bibliografická příloha rozdělená podle popsaných stupňů škol.

Podávaná zpráva by chtěla upozornit na první pokus o shrnující pohled na školskou diplomatiku a správu a doposud vlastně základní pomůcku k dějinám českého školství do roku 1848.

Mí. S.

Archivní zprávy ČSAV č. 1 — 3. Vydává Ústřední archiv ČSAV, Praha 1970—1972. Od roku 1970 vydává Ústřední archiv ČSAV Archivní zprávy ČSAV. Vycházejí nepravidelně podle potřeby, redaktorem je dr. J. Schwippel. První číslo vyšlo jako příspěvek k oslavám 25. výročí osvobození Československa armádami Sovětského svazu. Cílem tohoto časopisu je informovat o výsledcích, práci a odborných problémech Ústředního archívu ČSAV. Dále chce hledat řešení otázek archivní teorie a praxe, které se vztahují k fondům Ústředního archívu ČSAV a zároveň informovat o výsledcích činnosti Komise pro soupis a studium rukopisů. První číslo je zaměřeno na otázky praktického využívání dokumentů. Seznamuje s přírůstkem fondů Ústředního archívu ČSAV, které nebyly zařazeny v Průvodci po archivních fondech archívu Čes-

koslovenské akademie věd, Praha 1962. Jedná se především o přírůstky v osobních fondech. Zpráva H. Kuškové podává velice stručný přehled po knihovně tohoto archívu od jejího počátku v roce 1953 až k dnešnímu stavu, kdy obsahuje příruční knihovnu a knihovnu publikací našich vědeckých pracovníků, členů KČSN i ČAVU. Jsou v ní zahrnuty i soubory publikací bývalých vědeckých institucí Královské české společnosti nauk, České akademie věd a umění, Masarykovy akademie práce, Československé národní rady badatelské. K nim stále přibývají tituly přicházející z nakladatelství ČSAV a od roku 1962 i publikace Slovenskej akademie vied. V úvodní části diskusí je zahájeno řešení problému dějin pracovišť ČSAV a dokladů k nim. Jde o uchování materiálu především z ústavů se zaměřením na přírodní a technické vědy. V článku M. Boháčka se podává stručná informace o Komisi pro soupis a studium rukopisů i se seznamem publikací, které dosud tato Komise vydala. Nejobsáhlejší je článek J. Levory a E. Janouška, který je věnován Masarykově akademii práce, její stručné historii od roku 1920, kdy byla jako vědecký ústav založena, až do roku 1952, kdy byla zrušena zákonem o Československé akademii věd. V článku je podrobněji popsána písemná pozůstalost této instituce a její archivní zpracování do jednotlivých organizačních složek. Ke každému číslu časopisu je připojen oddíl recenzí a kronika Ústředního archívu ČSAV.

Druhé číslo vyšlo v r. 1971. Podává zprávu o nejdůležitějších výsledcích činnosti Ústředního archívu a Komise pro soupis a studium rukopisů v letech 1969—1970. Informuje o badatelské agendě a velice stručně seznamuje s dokumentační prací archívu. Zároveň v tomto čísle pokračuje diskuse o dějinách pracovišť ČSAV a dokladech k nim. Článek J. Schwippela obsahuje závěrečnou zprávu o spisových prohlídkách na jednotlivých pracovištích ČSAV. V časopise je také dobrý informativní přehled životních jubileí a výročí úmrtí zůstavitelů osobních fondů v letech 1970—71.

Třetí číslo z r. 1971 je nejobsáhlejší, má 95 stran. Vyšlo v r. 1972. Podává

velmi stručnou zprávu z 3. konference akademických archívů socialistických zemí, která se konala v Berlíně. Článkem J. Kláčky seznamuje s Archivem Slovenské akademie, jeho historií a činností. Další příspěvek se zabývá edicí pramenů a soupisy údajů k dějinám akademií věd v socialistických státech i jiných významnějších akademií. Edice dokumentů jsou rozděleny do dvou skupin. První, která vybírá z archivních fondů písemnosti určitého druhu a druhá, která má na zřeteli určité události a zahrnuje rozmanité dokumenty z fondů akademií, úřadů a osobních fondů. Každá skupina je ještě dále podrobněji dělena. Soupisy členů a funkcionářů, publikační činnost členů akademií slouží praktickým potřebám. V tom případě zachycují stav instituce k určitému dni. Jestliže jsou však zaměřeny spíše vědecky, zachycují obvykle delší časové úseky. Ve srovnání se zahraničním vývojem je situace u nás neuspokojivá po té stránce, že nejsou soustavně publikovány dokumenty k dějinám ani jedné naší učené společnosti, neexistuje soupis členů. Autor J. Beran doplnil článek poznámkami, ve kterých jsou uvedeny příklady jednotlivých typů edic a soupisů. Další článek J. Levory je věnován archivně teoretické otázce hodnocení písemných pozůstalostí a zabývá se i názory na definici, která není s konečnou platností vyřešena. Důvodem je individuální ráz pozůstalostí, různorodost materiálů nejen po stránce obsahové, ale i technické. Vyslovuje pochybnosti nad pořádací metodou, jejímž vzorem byly soukromé rukopisné sbírky. Je to totiž třídění formální, v pozůstalostech se objevují často samostatné věcné skupiny. V závěru autor hodnotí kladně zavedení provenienčního principu pro všechny druhy pozůstalostí bez rozdílu uložení, tím je uznána samostatnost a nedělitelnost jednotlivých fondů. Otázka vnitřního dělení není však uzavřena, neboť do pořádacích metod pronikají různé pracovní postupy institucí, které písemné pozůstalosti sbírají.

Časopis opět informuje čtenáře o výsledcích činnosti Ústředního archívu ČSAV i Komise pro soupis a studium rukopisů za r. 1971. Je připojena i stručná zpráva o stavu a úkolech Archívu

Zd. Nejedlého. Další dva články jsou věnovány fotografickému materiálu. První informuje o fotomateriálu, který tvoří součást archivních fondů již zpracovaných a nového fondu MAP, souborech reportáží ČSAV a vlastní fotosbírcy ČSAV. Jeho autorem je M. Něnička. Druhý článek A. Vavrouškové seznamuje s obsahem fotoarchívu spisovatele Bohumila Vavrouška, který se skládá ze dvou částí, které se vzájemně doplňují. Prvá obsahuje snímky spisovatelem zakoupené, jemu darované, nebo jím zhotovené, které vznikly v minulém století. Jsou to převážně snímky na papíře. Druhou část sbírky tvoří z největší části skleněné negativy. Celý fotoarchív se týká stavebních památek, národopisu atd.

Závěr třetího čísla časopisu tvoří opět osobní výročí r. 1972 a jako v předšlých číslech recenze a stručné obsahy ve světových jazycích.

Archivní zprávy ČSAV se staly pravidelným informátorem o archivnictví naší Akademie a je si přát, aby brzo dosáhly velikého počtu odběratelů a mnoho příspěvatelem.

J. D.

Výroční zprávy středních škol 1820—1950

Soupis. Zpracoval Antonín Hlaváček. Literární archiv Památníku národního písemnictví, Edice tematických celků IX, Praha 1971, str. 571, rotaprint.

Vydání obsáhlého svazku Hlaváčkova soupisu výročních zpráv středních škol Památníkem národního písemnictví si na tomto místě zasluhuje připomenutí nejen pro svou obecnou hodnotu bibliografickou, nýbrž i jako pomůcka mající vztah k dějinám university. Nejde toliko o to, že autoři středoškolských zpráv či programů byli absolventy university, kteří pro universitní studium připravovali nové generace studentů, nýbrž lze poukázat i na skutečnost, že výroční zprávy jednotlivých středních škol mnohdy přinášely vědecké práce vzniklé na fakultách během studia, že tu totiž bývaly otiskovány i části a výňatky z disertačních či státních prací na universitě předkládaných jako součást rigorózních a státních zkoušek. Pravidelně vydávání tištěných výročních zpráv či programů bylo

na středních školách monarchie zavedeno v souvislosti s Thunovou reformou gymnasií v r. 1849. Rok 1820 objevující se v názvu publikace může tedy snad překvapovat; autor totiž soupis zcela logicky rozšířil o tištěné seznamy studentů (tzv. juvenus) jednotlivých gymnasií, jež ovšem byly vydávány už před r. 1820. Druhý časový mezník je přirozeným důsledkem školské reformy; není však bez zajímavosti rozdíl mezi českými zeměmi a Slovenskem. Zatímco na Slovensku se vydávání zpráv udrželo, nebo byla v tomto ohledu tradice nově vytvářena, objevují se po r. 1945 v Čechách a na Moravě tištěné programy škol spíše jen mimofádně.

Soupis shrnuje údaje o více nežli 15 tisících svazků zpráv uložených dnes v Literárním archivu a získaných z největší části ze svazků klášterních knihoven a neomezuje se toliko na školy existující na území dnešní ČSSR, nýbrž uvádí veškerý tento materiál, pokud vznikl v hranicích bývalé habsburské monarchie. První částí soupisu je alfabetycký místní seznam, kde je podle jednotlivých lokalit a škol velmi stručně uveden počet a časové rozmezí uložených zpráv. Tento seznam je rozdělen do oddílů věnovaného území ČSSR a do oddílů zahrnujícího celou oblast ostatní, přičemž je už více z rozsahu zřejmé, že jádrem soupisu je první oddíl. Více nežli 400 stran pak zaujímá vlastní bibliografická část soupisu, autorský alfabetycký seznam přinášející vždy za jménem autora název práce a bibliografické údaje. Věcnou orientaci umožňují rejstříky sestavené podle jednotlivých vědních oborů (biologie, botanika, dějiny, deskriptivní geometrie atd.), kde jsou vždy uvedeni autoři statí spadajících do jednotlivých disciplín. Podle soupisu měly v programech jasnou převahu práce společenskovědní, zejména literárněhistorické, historické, filologické a pedagogické. Přírodní vědy byly zastoupeny mnohem méně a speciální obory odborných škol (národní hospodářství, obchodní vědy, právo, těsnopis a zemědělství) jen minimálně.

Bylo by snad zbytečně zdůrazňovat na tomto místě význam a hodnotu Hlaváčkovy soupisu. Pokud má některé menší nedostatky, jsou jistě zanedbatelné,

jeho nedostatku hlavně pak nemohl zabránit autor a patrně dost dobře ani vydavatel, tj. Literární archiv PNP. Hlaváčkoví lze vytknout, že obsah soupisu rozšířil, že do něho nezařadil jenom programy středních škol (gymnasií, reálků, učitelských ústavů, různých odborných škol ap.), nýbrž že sem navíc pojál i výroční zprávy institucí nestředněškolského charakteru. Sem bychom jistě nemuseli zahrnovat různé odborné školy, jež se teprve během doby ve středoškolské ústavě vyvinuly, v soupise se však objevují i školy obchodní, pokračovací, řemeslnické, dokonce i jednorocní kursy, hospodářská zimní škola a škola měšťanská a obecná (Kladno). Na druhé straně tu můžeme nalézt i výroční zprávy institucí vysokoškolského charakteru (university, techniky) a také institucí speciálních (např. ústavu slepců a Strakovy akademie). Tyto programy se do soupisu dostaly patrně proto, aby z rozsáhlého fondu nebylo pro badatele nic ztraceno, přičemž rozsah soupisu příliš nevzrostl. Skutečně politování však je třeba vyslovit nad tím, že soupis výročních zpráv středních škol nemohl být vydán v úplnosti. Totiž tak, aby nepodařilo toliko materiál sice rozsáhlý, přece však jen jedině sbírky a tedy torsovitý, a že nemohl být sestaven úplný soupis všech programů (alespoň našich škol), třeba by byly uloženy v různých institucích. Tu by ovšem bylo nutno vyčerpávat zejména sbírky výročních zpráv uložených ve fondech archivu University Karlovy (hlavně Věstudentský archiv), Státního ústředního archivu, Univerzitní knihovny, Národního muzea i fondy slovenské, na prvním místě Matice slovenské. Pořízení takového soupisu je pochopitelně nad síly jednotlivce (a patrně i instituce), bylo by však žádoucí jej uskutečnit. Soupis vydaný A. Hlaváčkem nejen ukazuje na důležitost a hodnotu výročních zpráv středních škol a jejich evidence, nýbrž je také solidním základem takovéto další práce.

r.

Josef Hejnic, Českokrumlovská latinská škola v době rožmberské.

Rozpravy ČSAV, řada společenských věd, roč. 82, seš. 2, Praha 1972, str. 75.

Hejnicova hutná studie věnovaná krumlovské městské škole v období let 1372—1584, znamená skutečný přínos pro bádání o dějinách předbělohorského školství v českých zemích. V Hejnicově práci — a to lze říci již nyní — totiž dostáváme vyčerpávající monografii založenou na veškerém dostupném materiálu a nepomíjející žádný z aspektů vývoje školy. Můžeme-li v této souvislosti jen litovat, že naše historická věda nemá podobně zaměřených a zpracovaných monografií více, naskytá se zároveň otázka, zda je předností, či újmou Hejnicovy práce to, že se obírá právě partikulární školou krumlovskou. Bylo by si jistě přát, aby heuristicky i kriticky takto zpracovaná monografie přispěla především k lepšímu a důkladnějšímu poznání vývoje podstatné většiny partikulárních škol v zemi, tedy městských škol nekatolických. Zároveň však je třeba přiznat, že stav i tendence rozvoje nekatolického městského školství v předbělohorském období jsou nepochybně natolik známy, aby bylo možno činit obecnější závěry, třeba ne ve všech ohledech a s definitivní platností. U nečetných katolických škol v takové situaci nejsme a z tohoto hlediska je téma Hejnicovy práce důležité a cenné; je ostatně otázka, pro kolik škol se vůbec dochovalo tolik a takového pramenného materiálu, aby podobná studie mohla být realizována.

Po úvodních partiích, kde naznačil situaci, za níž škola vznikla, autor snesl vše, co svědčí o hmotném zajištění školy. Udivuje zjištění, jak brzy v tomto ohledu skončila péče rožmberské vrchnosti, kterou už na počátku 15. stol. nahradily donace šlechty, kněžstva a hlavně měšťanstva, jež škole přinesly neobvykle dobré zajištění pro chudé a přespolní žáky. Podrobně je osvětlena závislost školy na faře a jejích držitelích i poměr k vrchnosti a jejím úředníkům. Sobectví jedněch a až obdivuhodný nezájem druhých vedl při znemožnění účasti měšťanstva na správě školy k hlubokému úpadku, který měla odstranit reforma Viléma z Rožmberka v 50. letech 16. věku. Reforma „spočívající na kompromisu mezi starými a novými metodami“ neměla žádaný výsledek; autor naznačil zejména reformní snahy a návrhy. K.

Hecyra a M. Cerva. Protestantsky zreformovaná škola, obsazovaná katolíky i nekatolíky, i nadále silně závislá na farářích krumlovského kostela nemohla plnit úkoly, jež od svého školství očekávala protireformace; Vilém situaci vyřešil povoláním jezuitů. Vnitřní organizace školy a činnosti a postavení rektora, kantora atd., před i po Vilémově reformě, a dále i studentům, jejich množství, původu i dalšímu studiu je věnována samostatná kapitola. K nejhodnotnějším částem práce patří bezpochyby kapitola zabírající se „vnitřním životem“ školy, tj. jejím učebním zaměřením a úrovní i zájmy a schopnostmi jednotlivých učitelů. Toto vše Hejnic — a lze si jen těžko představit, že by tu jiný autor mohl podat více — dokumentuje dochovanými zbytky knihoven (rukopisy i tisky) a knihovními soupisy, jež byly v nějakém vztahu ke škole a jejím učitelům (zejména kaplanská knihovna). Dochází k poznání, že metodou a obsahem učiva se krumlovská škola od našich nekatolických škol odlišovala potud, že se více a dříve (už v době jagellonské) přiblížila renezančnímu humanismu. Srovnáváme-li pak se školami katolickými, lze v Krumlově o něco dříve než jinde postihnout uplatňování myšlenek Tridentského koncilu.

Hejnicovu studii — bylo to již výše řečeno — je třeba uvítat jak pro její pramenný základ a akribii, tak konečně i pro výběr tématu. Jistěže není nutno přijímat všechny Hejnicovy názory a závěry. Zdá se např., že nedocenil míru odpovědnosti vrchnosti a jejího úřednictva za katastrofální stav školy před Vilémovou reformou i poměrně brzy po ní, na druhé straně bylo asi přeceněno dochování církevně právních textů pro učební praxi školy. Přes eventuální takovéto výhrady by Hejnicova studie měla být považována za vzor pro další monografické práce postihující vývoj jednotlivých partikulárních škol předbělohorského českého státu.

r.

Strahovská knihovna V—VI, 1970—1971, Praha 1971 (vyšlo v r. 1972). Sborník Památníku národního písemnictví. Univ. prof. dr. Bohumilu Rybovi k sedmdesátinám, str. 454 + 52 repr.

Tato speciálně zaměřená ročenka (vychází od r. 1966) patří k řadě periodicky i neperiodicky vydávaných publikací, které vycházejí péčí i velkým úsilím Památníku národního písemnictví, jenž tak dává skutečně příklad široce koncipované práce ediční a to jak na poli literárněvědném tak i historickém. O některých dílech bylo již v tomto časopisu referováno,¹⁾ jiná tu mohou být výběrově pouze bibliograficky zmíněná, což ovšem nemá znamenat, že jde o práce nedůležité, tím spíše, že se často též dotýkají otázek souvisejících s českým školstvím. Největší důležitost vedle už v titulu zmíněné ročenky má ještě druhá, vycházející paralelně a přicházející s názvem Literární archiv, která rovněž dosáhla v r. 1971 VI. svazku. Pro universitu z ní má největší význam šaldovský dvousvazek III-IV (1968—1969), věnovaný především jeho korespondenci. Ke studentskému životu v minulém století přináší nový materiál rozprava J. Skaličky, Spolek studentů literátů z roku 1827 (sv. V, 1970, str. 169—179), aby se opět uvedlo jen to nejdůležitější.

A posléze jde o ročenku, jejíž poslední dvousvazek je uveden v nadpisu tohoto referátu a která již v dřívějších letech přináší některé rozpravy, stýkající se s okruhem zájmu tohoto časopisu. Opět není možno jít do podrobností a tak musí v této souvislosti stačit alespoň rámcová charakteristika.²⁾ Rozmanitostí a možno říci i historickou zá-

¹⁾ Jde o autorovy referáty o dvou svazcích Rybova Soupisu rukopisů strahovské knihovny (viz HUCP XI, 1971, str. 93—96 a XII, 1972, str. 251n.).

²⁾ Tak jde zejména o různé rukopisné nálezy především z období husitského z fondů strahovské knihovny, exaktně zpracované B. Rybou, o práce J. Martínka a J. Hejnice o nejrůznějších aspektech humanistické literatury u nás, či práce věnované knižtisku a jeho jednotlivým představitelům. O práci K. Chyby bude učiněna ještě zmínka závěrem. Bezprostředně dějinám školství je věnována rozprava J. Strause, Školní a vyučovací řád Matouše Kolína z Chotěřiny z roku 1550 (IV, 1969, vyšlo 1972, str. 28—37).

važností však výše citovaný dvouročník ještě značně vyniká nad svazky předchozí a proto mu je třeba věnovat zevrubnější pozornost, a to i těm příspěvkům, které nesouvisejí bezprostředně s Karlovou universitou, ale jsou důležité pro české kulturní dějiny, zejména pozdního středověku a raného novověku.

Ve středu našeho zájmu budou práce čtyř autorů, které se koncentrují výlučně na problematiku universitní. Především je to práce M. L. Černé-Šlapákové, Studenti z českých zemí v Paříži (s franc. res., str. 67—88), která navazuje na starší práci téže autorky, která pojednávala o „Studentech ze zemí českých na universitě v Orléansu a na některých jiných francouzských universitách“ (ČCH 40, 1934) mimo Paříž, když nebyl původní materiál universitního archivu pařížského ze středověku v té době ještě plně přístupný. Její práce má značnou důležitost též proto, že — ač naše znalosti o studiích českých scholárů v cizině jsou dost rozsáhlé — Paříž byla dosud prakticky mimo naši představu právě pro neúplnost heuristiky,³⁾ i když už u F. Tadry (jehož Černá kupodivu tentokrát ani necituje) je z doby předhusitské seznámenáno téměř vše, co přichází u ní samotné.⁴⁾ Protože však autorka u této první části nikde neuvádí, odkud své údaje převzala, zůstane Tadrova pasáž i nadále živou součástí našeho dnešního bádání právě pro svůj aparát. A protože počet českých studentů v Paříži nebyl zatím nikde vyčíslen, budiž řečeno, že z českého království v době předhusitské (počítaje v to i některé osoby ze Slezska) přichází na studiích na Sorboně u Tadry asi 46 osob, u Černé pak asi

³⁾ Srv. zatím nejsoustavnější práci v tomto směru od F. Šmahela-M. Truce, Studie k dějinám university Karlovy v letech 1433—1622 v tomto časopisu IV-2, 1963, str. 41; J. Tříška, Studie a prameny k rétorice a k universitní literatuře, Praha 1972, str. 15 ji kupodivu vůbec necituje.

⁴⁾ Kulturní styky Čech s cizinou až do válek husitských, Praha 1897, str. 239—254.

jen o 16 více.⁵⁾ Důležitější, protože představuje už v plnosti výsledek vlastního bádání, je část druhá, pojednávající o pohusitských studentech z českých zemí na pařížské universitě, a která jde soustavněji do r. 1492, kdy „končí souvislá řada register prokurátorů národa německého“ (str. 85), ač hned dále se praví, že „nejúplnější data jsou z let 1425 až 1530, kdy je možno kontrolovat téměř bez mezer měsíční zápisy prokurátorů ročními výkazy kvestorů“ (!?). Pro zbytek 15. století eviduje Černá 29 osob (z toho alespoň dvě jen hypoteticky) na pařížských studiích, pro 16. století několik málo jedinců dalších. Tu už se omezuje jen na vydané prameny, nýbrž čerpá i z vlastních studií archivních a čtenář s povděkem kvituje, že se autorka snažila o těchto osobách shromáždit i co nejvíce doplňkových zpráv o jejich dalším působení, o rukopisech a knihách vůbec, které vlastnili ap. Jistě by leccos šlo doplnit, ale to není v této spojitosti rozhodující. Z nejzajímavějších zisků je povědomost o tom, že tu studoval i Václav (Koranda ml.) z Plzně (str. 76), i když se zdá, že tu jsou přece jen jisté chronologické potíže, které autorka sice cituje, ale jinak přechází mlčením a které nevylučují, že by mohlo jít o jiného Václava z Plzně, jichž bylo v oné době jistě více.

Další tři rozpravy se už dotýkají poměrů domácích. Je už na první pohled pozoruhodné, že všechny čerpají ze stejného období, tj. z první poloviny 15. století. Vesměs jde přitom o problémy vnitřních dějin university a jejích jednotlivých institucí. Více méně příležitostněho rázu je stať M. Boháčka, K identifikaci dochovaných kodexů z knihovny koleje Národa českého (s něm. res., str. 99—104), přinášející drobné, ale důležité poznatky o dalších kodexech z této knihovny, které dosud ve své provenienci byly nepoznány. Jde přitom vesměs o kodexy právníké, v kterémžto abece-

⁵⁾ Neumím vysvětlit, proč tu na str. 72 přichází jako Čech Pierre d' Ailly, známý ovšem z Husova procesu v Kostnici. Rovněž u několika málo dalších osob by bylo možno mít jisté pochybnosti o správnosti atribuce.

dariu bylo dosud vůbec nejvíce deperdit. Z důvěrné znalosti látky vyplynuly některé důležité poznatky, jichž bude možno s prospěchem využít — a to i metodicky — při práci na starších dějinách pražské universitní knihovny, které teprve budou musít být napsány.

Za nejzávažnější rozpravu třeba považovat stať Fr. Šmahela, Pramen Jeronýmovy Chvály svobodných umění (s lat. res., str. 169—180), která s mimořádnou dynamikou a neobyčejnou erudicí vysledovává předlohy závěrečné promluvy Jeronýma Pražského na kvodlibetu mistra Matěje z Knína z počátku roku 1409. Tato proslulá „recommendatio“ se ukazuje jako jednoznačně přejatá z významného autora 2. pol. 12. století, Alaina z Lille, jehož Anticlaudianus je tu místy dokonce jen velmi málo adaptován. Jsme tak opět o jednu iluzi o původnosti některých myšlenek, které bychom rádi považovali za původní, chudší, přiblížili jsme se však — díky neúnavnému hledání pravdy — opět o krok hlubšímu poznání. Jde tu o jednotlivinu, umí však mnoho napovědět i varovat před rychlými, odvážnými a někdy i lfbivými závěry.

J. Keř ve statí O formě disputace na pražské universitě (s něm. res., str. 181—189) podává rozbor dotud téměř nepoužitého rukopisu knihovny knížat z Oetingen-Wallerstein v Harburgu (dříve v Maihingen), která obsahuje sbírku kvestií disputací pražské teologické fakulty, jež se od ostatních liší v tom, že neobsahuje přípravu na kvodlibet, nýbrž zachycuje v podstatě skutečně konanou diskusi. Tím nabývá uvedený rukopis mimořádné ceny pro vnitřní dějiny university a výuky na ní. Keřův výklad je tak alespoň první sondou do rukopisu, jehož studium bude nutno — dle slov autorových — podstatně prohloubit a rozšířit.

Z téměř třiceti zbývajících rozprav lze těžko vybrat, protože skoro všechny se zabývají kulturními, církevními či literárními dějinami. Zvlášť tu lze upozornit jen na závažný pokus J. Pražáka o rámcovou rekonstrukci strahovského klášterního skriptoria z pol. 12. století: Pozůstatky Strahovské knihovny 12. století (něm. res., str. 59—66), jež uka-

zuje mj. na skutečnost, že požár strahovského kláštera v polovině 13. století neměl tak ničivý ráz, jak se dosud předpokládalo. Článek J. Ludvíkovského resuméje názory o italském původu Quadripartitu, sbírky mravoučných bajek z pol. 14. století, jež jsou někdy přičítány českému prostředí — Bongiovanni z Messiny, autor Quadripartitu (něm. res., str. 139—146).

Ostatní práce — mimo první tři, které pro svůj výlučně klasickofilologický ráz vypadají ze zorného pole našeho zájmu — je tu možno zachytit jen bibliograficky. I tak se však ukazuje, co v nich je uloženo práce i vědomostí. R. Turek, Tři tradice na slovanské Sázavě (něm. res., str. 37—49); O. Králík, Kosmova chronologie počátků pražského biskupství (něm. res., str. 51—57); J. Kadlec, Petr II. z Rožmberka (něm. res., str. 89—98); J. Eršil, Papežské expektance in communi forma pauperum na česká beneficia ve 14. a na počátku 15. století (něm. res., str. 105—137); P. Spunar, Dvě rukopisná bohemika (něm. res., str. 147—153); V. Kyas, Význam staročeského evangelia sv. Matouše s homiliemi (lat. res., str. 155—168); E. Pražák, K interpretaci veršované satiry Zbarvení mnichové (něm. res., str. 191—200); A. Molnár, Ohlas Táboorské konfese u románských valdenských (franc. res., str. 201—208); Fr. Šimek, Několik pozoruhodných slov z Rokycanových postil (něm. res., str. 209—212); P. Hamanová, Objev gotické vazby s řezbou v kůži v moravských sbírkách (něm. res., str. 213—225); B. Nuska, Vazby z knihovny vyšebrodského kláštera (něm. res., str. 227—235); J. Hrubeš, Z dějin protestantského politického myšlení a jeho ohlasu v Čechách

(franc. res., str. 237—253); M. Bohatcová, Vydavatelský rámeček českých předbřlohorských biblí (něm. res., str. 255—277); J. Martínek, O významu a potřebě zpracování příležitostného latinského básnictví v období humanismu (něm. res. str. 279—289); K. Beránek, Sběrka právních naučení kmetců stolice v Litoměřicích (lat. res., str. 291—303); J. Hejnic, K Melanchthonovu listu Corp. ref. IV č. 2402 (něm. res., str. 305—315); M. Okál, Rakovský, Hodějovský a zázračný vták fénix (franc. překl. textu, str. 317—329); R. Dostálová, Tři dokumenty k pobytu Jakuba Palaeloga v Čechách a na Moravě (něm. res., str. 331—360); D. Martínková, Příspěvek k jazykovému rozboru prózy Bohuslava Hasištejnského z Lobkovic (něm. res., str. 361—368); P. Kneidl, Trosky knihovny Václava Budovce z Budova (něm. res., str. 369—382); J. Nováková, Několik poznámek k interpretaci spisů J. A. Komenského (lat. res., str. 383—391); J. Brambora, K tzv. heslu Komenského (angl. res., str. 393—403); B. Pražáková, Strahovský knihovní řád z roku 1672 (něm. res., str. 405—420); V. Závodský, Dvě hankiana (něm. res., str. 421—431).

Závěrem lze ještě upozornit na bibliografii jubilatovu o více než 400 položkách a na to, že Slovník knihtiskařů v Československu od nejstarších dob do roku 1860, který vychází jako samostatně stránkovaná příloha zatím všech svazků Strahovské knihovny prací K. Chyby, je doveden už k heslu Spurný (str. 256) a tak se snad lze v dohlednu nadít dokončení této užitečné bibliografické pomůcky, která by si snad jen byla zasloužila větší podrobnosti.

Ivan Hlaváček

ACTA UNIVERSITATIS CAROLINAE 1973

HISTORIA UNIVERSITATIS CAROLINAE PRAGENSIS

Tomus XIII. Fasc. 1—2

Editor akademik Václav Vaněček, prorektor

Redakční rada:

V. Vaněček, předseda, J. Havránek, tajemník, I. Hlaváček, K. Litsch, L. Nový, L. Sinkulová, A. Skýbová, J. Tříška

Grafická úprava Jaroslav Příbramský

Ediční referentka Zdeňka Rejšková

©Universita Karlova, Praha 1973

Náklad 500 výtisků. Vydání I.

Vytiskly Moravské tiskařské závody, n. p. závod 19, Opava

Cena Kčs 30,—

SEZNAM PUBLIKACÍ

Archivu University Karlovy — Praha 1, Ovocný trh č. 5

I. řada:

Časopis *Historia Universitatis Carolinae Pragensis* I. — XIII. ročník. Vychází od roku 1960. Obsahuje články a studie o dějinách pražské, popř. jiných universit, o dějinách vědy, studentstva apod.

II. řada: Práce z dějin University Karlovy:

K. KAZBUNDA: *Stolice dějin na pražské universitě*, I., II., III., 1964, 1965, 1968, str. 228, 275, 452.

R. KETTNER, *Geologické vědy na vysokých školách pražských*, 1967, str. 195.

J. KADLEC, *Vojtěch Raňkův z Ježova*, 1969, str. 97.

Husitský epilog na koncilu tridentském a počátky habsburské rekatolizace v Čechách, 1969, str. 210.

III. řada: Sběrka pramenů a příruček k dějinám University Karlovy:

Průvodce po Archivu University Karlovy, 1961, str. 183.

Disertace pražské university (soupisy z let 1882—1953) I., II., 1965, str. 479, 229.

G. HUDEC, *Studentstvo v boji proti válce, fašismu, za mír*, 1970, str. 721.

J. TŘÍŠKA, *Literární činnost předhusitské university*, 1967, str. 216.

J. KEJŘ, *Kvodlibetní disputace na pražské universitě*, 1971, str. 206.

VŠESTUDENTSKÝ ARCHÍV, — 1849—1953, Inventární seznam, 1965, str. 88.

IV. řada: Monumenta historica Universitatis Carolinae-Pragensis:

MATRICULA FACULTATIS MEDICAE 1765—1783, 1968, str. 186.

ALBUM ACADEMIAE PRAGENSIS SOCIETATIS IESU 1573—1617, 1968, str. 129.

Mimo řady: Stručné dějiny University Karlovy

L. SCHMID, *Irští lékaři v Čechách*, 1968, str. 77.

J. MORÁVEK, *První česká stolice na pražské universitě*, 1970, str. 103.